This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

27275.14

BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
MRS. ANNE E. P. SEVER,
OF BOSTON,
Widow of Col. James Warren Sever,
(Class of 1817.)

8 Aug. 1883.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR DE

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

O

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR DE

Leyden, Holland

VEREENIGING

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

EERSTE JAARGANG.

DERDE AFLEVERING.

KAREL DE GROOTE
EN ZIJNE XII PAIRS.

LEIDEN,
D. DU MORTIER EN ZOON,
1844.

Digitized by Google

27275.14

AUG 8 1883

Dean fund.

Ieder Exemplaar is met de eigenhandige onderteekening van één der Hoofd-Redacteuren voorzien.

M de Vries

Digitized by Google

Charles I, called Charlemagne, Roman Emp.

ROMAN VAN

KAREL DEN GROOTEN

EN

ZIJNE XII PAIRS

(FRAGMENTEN)

UITGEGEVEN DOOR

Willem Joseph Andries
Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

LEIDEN,

D. DU MORTIER EN ZOON,

1844.

Digitized by Google

Digitized by Google

INLEIDING.

Digitized by Google

5 2.1

INLEIDING.

Van lieverlede herleeft de beoefening onzer oudere letterkunde; langzamerhand treedt zij als wetenschap uit de nevelen, die haar maar al te lang omhulden, te voorschijn, en gaat eene heldere toekomst te gemoet. — Sedert BALTHASAR HUYDECOPER was zij blijven stilstaan: men zwoer bij zijne uitspraken en durfde niet verder gaan, tot dat GRIMM, HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, WILLEMS en MONE een nieuw leven daaraan hebben bijgezet. En hoeveel nieuwe inzigten heeft men sedert niet gewonnen, zoowel in het grammatische als historische gedeelte van het vak!

Lang bestond, zoowel voor deskundigen als voor leeken, onze oude literatuur alleen uit de rijmkronijken, STOKE, MAERLANT, VELTHEM; men had geene de minste achting voor de romantische gedichten, waarvan, gelijk HUYDECOPER zei(1), »het genoeg is eenige fragmenten te bewaren."

(1) In de aanteekeningen op STOKE, 2e. Deel, bl. 136.

Digitized by Google

Maerlant gold in den eigenlijken zin des woords voor

> De vader
> Der dietscer dichteren algader;

sedert hem, meende men, dagteekende het begin onzer letterkunde, en ieder stuk, welks maker men niet kende, werd aan hem toegeschreven (1).

Thans zijn wij tot gezonder begrippen gekomen, en de voor sommigen onzer geleerden nog heterodoxe meening, dat sedert **maerlant** integendeel het verval onzer letterkunde dagteekent, wordt gelukkig door de meesten gehuldigd. Wij weten dan ook, dat de waarachtige schat onzer letterkunde juist bestaat in die stukken, die **huydecoper** zelfs der vergetelheid wilde prijs geven; in die romans en epische gedichten, waarop de keur van den beschaafden adel in Vlaanderen en Holland zich vergastte, voordat **maerlant** zijne, zoo al leerrijke, dan zeker niet poëtische, literatuur voor dorpers en leeken had uitgevonden.

Met hoeveel graagte die stukken werden gelezen of aangehoord, bewijst zoowel het aantal dat daarvan voorhanden was, als de groote drift en ijver waarmede **maerlant** en zijne volgelingen daartegen te velde trokken. Helaas, alles is niet voor ons behouden gebleven; maar toch genoeg om ons een denkbeeld van den smaak en de verstandelijke en

(1) Nog weinige jaren geleden had dit plaats. Men zie het Verslag van den **theophilus**, enz. door Prof. **schrant** in het *Taalkundig Magazijn* (II. D. bl. 177) geplaatst, waar ZHG. de meening oppert of dit gedicht » niet tot de verlorene stukken van **van maerlant** behoore.'

Digitized by Google

aesthetische ontwikkeling in de middeneeuwen te geven, genoeg om ons aan te sporen tot opdelving van wat nog mogt verborgen en vergeten zijn.

De romans, die geheel of gedeeltelijk tot ons zijn gekomen, worden in verscheidene klassen verdeeld, waarvan de voornaamste zijn: die, welke stoffen behandelen uit de klassieke oudheid — als *de Trojaansche oorlog* en de *Alexander* —; die, welke de sage van ARTUR en de ronde tafel ten onderwerp hebben; en die betreffende KAREL DEN GROOTEN en zijne twaalf Pairs.

Deze laatste cyclus vooral was hier te lande zeer gezocht (1), en wij weten dat een aantal gedichten daaruit werd vervaardigd en gedeeltelijk voor ons behouden, als *Karel ende Elegast*, *de beer Wislau*, *de Roncevaller slag* — tot heden in onze taal geheel onbekend, en waarvan twee fragmenten werden gevonden door den Heer J. W. HOLTROP, en door mij met eene inleiding en aanteekeningen voor ongeveer vier jaren gezonden aan de Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut, sedert welken tijd ik er niet meer van heb gehoord; *Ogier van Denemarken*, fragmentariesch medegedeeld in het *Belgisch Museum; Malagijs*, waarvan brokken zijn bekend gemaakt door BILDERDIJK, BORMANS en MONE; REINOUT *of de vier Heemskinderen*, medegedeeld door HOFFMANN in de *Horae Belgicae*, V; *Floris ende Blancefleur; Willem van Oringhe*, waarvan WILLEMS fragmenten gaf in het *Belgisch Museum; Parthenopeus*, waaruit BILDERDIJK en de Maatschappij van

(1) Verg. MONE *Uebersicht der altniederl. Volkslitt.* S. 12.

Digitized by Google

Letterkunde kleine fragmenten meêdeelden, en waarvan ik te *Jena* ettelijke duizend verzen vond; en eindelijk zijn daartoe te brengen de fragmenten van den roman *Aubris le Bourguignon*, waarvan Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH afschrift bezit.

Tot deze laatste soort behoort ook het gedicht waarvan wij thans zoo belangrijke fragmenten in het licht geven. De beide eerste en aanzienlijkste dier fragmenten zijn bewaard gebleven in een HS. der Bibliotheek te *Giessen*, dat in den Catalogus, door Prof. J. V. ADRIAN uitgegeven, aldus wordt beschreven: »Codex membranaceus, Saec. XIII vel »XIV ineuntis, ternis quaque in pagina columnis »scriptus, litteris initialibus primae lineae cujusque »columnae atro colore pictis; initiales singularum »partium vel capitum modo coeruleo, modo rubro »colore distinctae sunt. Folia undeviginti numerat. »Continentur Fragmenta carminis epici ex cyclo fa»bularum carolingensium, medio-belgice. Carmen »hactenus ineditum, et, quod ego quidem sciam, ig»notum, in tres libros divisum fuisse videtur. Co»dex noster incipitur versibus finalibus libri primi, »tum sequuntur fragmenta libri secundi. Inter fo»lium 13 et 14 plura folia desunt.”

De drie overige fragmenten zijn overgenomen uit Prof. MEIJERS *Nalezingen op het leven van Jezus*, waarin ze zijn overgegaan uit MASSMANNS *Denkmäler deutscher Sprache und Litteratur.*

De Heer J. F. WILLEMS deelde in het *Belgisch Museum* (1843, 4e. afl. bl. 441 vlgg.) onder den naam van *Gaidoen* een fragment mede, dat mis-

Digitized by Google

schien mede tot het werk behoort dat wij hier bekend maken; evenwel vonden wij geene genoegzame zekerheid om het hier op te nemen.

In het HS. van dit fragment heet de held overal *Laidoen* (1), hetgeen de Heer WILLEMS meende te moeten veranderen in *Gaidoen*, om de volgende reden:

» Tot den Cyclus der riddergedichten van Karel » den Groote behoort een fransch roman, *Le ro-* » *man de Gaidon*, waer F. MICHEL ons een paer » brokken heeft van medegedeeld in zyne voorrede » op *La Chanson de Roland.* Het schynt wel ze- » ker dat ons fragment deel maekte van eene ver- » taling diens franschen romans. ——— Het komt » my voor dat *Laidon* niet wel voor een' franschen » naem kan doorgaen, ten zy men er een spotnaem » in mogt willen zien."

Ik meen echter dat de bedoelde ridder in het hollandsch fragment wel degelijk *Laidoen* is genaamd; misschien om zijne valsche streken. Het fragment *kan niet* tot den roman van *Gaidon* behooren, omdat uit het stuk blijkt, dat de held behoorde tot de vrienden, misschien wel tot de familie, van *Gelloen;* immers hij was vergezeld van *Pinabel* (vs. 72), hij had lang in veete gestaan tegen *Karle ende Vone* (de *Yoen* van onze fragmenten), vs. 189, en verder denkt hij in zijn verdriet aan *Gelloen* zelf, vs. 208 en 211 (want *Gell'* is niet *Geller*, of *Gelter*, zoo als WILLEMS schrijft, maar *Gelloen*, even als *Roel'* niet is *Roeler* maar *Roelant*, enz).

(1) Verg. MONE *Uebersicht enz.* S. 59.

Digitized by Google

Gaidon was daarentegen de doodvijand van het geslacht van *Gelloen; Thiebaut*, diens broeder, zegt (bij MICHEL p. XXV);

> Ce fait Gaydons *nostre annemis mortex*,
> Il et ses oncles dus Naymes li senez
> Et li Danois, cui Dex puist mal donner!

En hiermede is het, dunkt mij, genoegzaam bewezen, dat het fragment *Laidoen* niet tot den franschen roman van *Gaidoen* kan behooren. —

De stukken die wij hebben opgenomen behooren ontegenzeggelijk tot hetzelfde gedicht.

De eerste vraag die oprijst is wel deze: welk is het gedicht waarvan deze fragmenten een gedeelte uitmaken?

Vier groote fransche gedichten hebben ten onderwerp den langen strijd van de lotharingische baronnen tegen de gasconische linie, die van *Fromondijn* afstamde (1), zoodat de algemeene inhoud zelf hier niet veel licht geeft.

In het tweede fragment komen echter twee toespelingen voor, die aanleiding tot onderzoek gaven. De eerste leest men II, 2920 (alhier bl. 152):

> Gelijc dat Blancefloer dede
> Beggen, ende oec Garine,
> Girbeerte ende Gerine.

Blancefloer was de eerste vrouw van *Pepijn* (2), die in den roman van *Garijn van Lotharingen*

(1) Verg. Dr. FERD. WOLF, *Ueber die neuesten Leistungen der Franzosen für die Herausgabe ihrer National-Heldengedichte*, S. 42, anm. 1.

(2) Zie t. a. pl.

Digitized by Google

(*Garin le Loherenc*) den held van dien naam steeds bijzonder genegen was, en hem en zijnen zoon de hand boven het hoofd hield als allen hen verlieten (1).

Garijn is de beroemde *Garijn de Lotharinger; Begge* zijn broeder, de heldhaftige *Bèges de Belin; Girbeert* en *Gerijn* hunne zonen.

Het is eene herinnering aan de grootvaders der helden van ons gedicht, wier geslachtsboom wij nader zullen opgeven.

Daar echter de Roman van *Garijn van Lotharingen* in den tijd van koning *Pepijn* speelt, terwijl in onze fragmenten *Karel de Groote* als keizer optreedt, meende ik dat hier alleen eene vermelding van het beroemde fransche gedicht plaats had, zoo als meermalen in de oudfransche dichtwerken gevonden wordt, als b. v. in den *Romans de Berte aus grans piés* (2), waar het van *Pepijn* heet:

Sa feme fut estraite, sanz mençonge conter
De Gerbert, de Gérin, de Malvoisin, li ber,
A Fromont orent guerre, qu'avez oï conter.

Ik vestigde toen mijne aandacht op de tweede bedoelde plaats, II, 3789 vlgg. (alhier bl. 196):

Karel die keyser selve sede
Dat die ridders alle beide
So wel streden, sekerlike,
Dat hi nie hars gelike

(1) Zie de uitgave van PAULIN PARIS, of de breedvoerige analysis van den roman in MONES *Untersuchungen zur Geschichte der Teutschen Heldensage*, S. 192—281.

(2) Bij WOLF t. a. pl.

Digitized by Google

Gesien hadde teneger tijt,
Sonder allene in dien strijt,
Daer Olivier ende Roelant
Streden te Vianen in tsant.

Deze verzen doelen op den ouden roman *Garijn van Montglavie*, die in het dietsch werd overgezet, en waarvan BILDERDIJK ons eenige overgebleven fragmenten heeft medegedeeld in zijne *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, IV D. bl. 119 vlgg. Van den inhoud des romans vinden wij een verslag in het tweede deel van TRESSANS *Corps d'Extraits de romans de chevalerie*, p. 315—453.

Het gevecht in onze fragmenten herdacht, had plaats bij de belegering van *Vienne* (Viane). *Garijn* stelde keizer *Karel* voor hunnen twist door een tweestrijd van twee kampioenen te doen eindigen, hetgeen *Karel* aannam. Het lot wees aan beide zijden de kempers aan: van *Karels* kant werd de beroemde *Roeland* aangewezen, voor *Garijn* trad zijn kleinzoon *Olivier* op. De strijd tusschen deze twee ridders was allerhevigst (zie TRESSAN t. a. pl. bl. 413—417), maar had het gelukkigst gevolg, daar hij den grondslag legde tot de innige vriendschap die later de twee helden verbond.

Dat deze plaats onzen dichter in het hoofd lag is duidelijk, want ook daar had het gevecht op een eiland in de Rhône plaats, even als hier op een eiland in de Seine (1).

Deze verwijzing op eene gebeurtenis, die wij uit den *Garijn van Montglavie* kenden en de gelijkheid der namen van de ridders in onze fragmen-

(1) Verg. echter J. GRIMM *Rechtsalterth.* S. 929.

Digitized by Google

ten en dat gedicht voorkomende, deed mij vermoeden dat onze stukken een gedeelte van dien roman uitmaakten, gelijk MONE ook dacht dat de fragmenten III—V daartoe moesten gebragt worden (1). Hoewel TRESSANS uittreksels geene uitkomst gaven, — ik wist dat ik mij daarop weinig of niet kon verlaten, en openbaarde dus mijne gissing in het *Verslag mijner letterkundige reize door Duitschland*, geplaatst in het *Mengelwerk* van *de Gids*, jaarg. 1843, N°. 11 en 12.

Sedert kwam mij KELLERS *Romvart* (2) ter hand. Uit de vergelijking van de daar voorkomende uittreksels van den *Garin de Montglave* met die van andere oud-fransche romans bleek het mij thans, dat mijne vroeger geopperde meening ongegrond was, en dat onze fragmenten zeker niet tot den *Garijn van Montglavie* behoorden; en eerst toen ik met den inhoud van den franschen roman *Garin le Loherenc* was bekend geworden, kon ik onzen fragmenten ongeveer hunne plaats aanwijzen in de letterkundige geschiedenis.

Dat het werk waartoe zij behooren een vervolg is op den roman *Garijn van Lotharingen*, zal eene oppervlakkige vergelijking reeds leeren. De bloedveete in den eenen roman begonnen wordt in den anderen vervolgd, gelijk het in den eersten heet (3):

> S'en vint la guerre, onques puis ne prist fin,
> Après les pères le reprisent li fil,
> Après les fius li plus prochain voisin,

(1) *Uebersicht der altnied. Volks-Liter.* S. 51.

(2) *Romvart*, Beiträge zur Kunde mittelalterlicher Dichtung aus Italienischen Bibliotheken, von ADELBERT KELLER, 1844.

(3) Bij MONE, *Untersuchungen*, S. 193.

en op eene andere plaats:

> La guerre commença par estrif,
> Qui dure encore, nonques pius ne prist fin,
> Et d'oir en oir le covient rafreschir,
> Après les pères le reprisent li fil.

Hetgeen de vaderen hebben aangevangen wordt in onze fragmenten door de kleinzonen en achterkleinzonen voortgezet: *Garijn* en *Begge* stonden tegenover *Fromont*, in het tweede geslacht twistten *Girbert* en *Fromondijn*, hier is de bloedveete overgenomen door *Garijn* en *Yoen*, *Girbert* en *Ritsart* tegen *Gelloen* en de zijnen. Zij voeden, gelijk *Gelloen* zelf zegt (V. 272),

> Den ouden nijt,
> Die ons van onsen vordre bleven
> Es.

Zien wij thans wat de dichter zelf zegt van den inhoud zijns werks. In den aanvang van het tweede fragment lezen wij, vs. 17 vlgg.:

> Nu latic hier van hem bliven,
> Ende wille vort bescriven
> Van DESEN BOEKE *dander pertie*,
> DERRE BOEKE *es altemale drie*.
> Deerste boec die geet an
> Daer dese veede eerst began,
> Ende hint daer Fromondijn
> Bleef doet in die cluse sijn.
> *Dese andre* sal inden, dats waer,
> Noch harde lange hier naer,
> Op Ritsarts boec, Yoens sone,
> Die harde stout was ende coene.
> Dan sal dat derde over liden
> Tote des keysers Vrederijcs tiden,
> Dat seecht die jeeste, diet heeft bescreven:
> Nochtan es haer vele ontbleven,
> Dat hemelijc, getrouwic, was.

Digitized by Google

Hieruit blijkt, dunkt mij, nog niet, zoo als Prof. ADRIAN meende (1), dat het werk, waartoe onze fragmenten behooren, uit *drie deelen* bestond, maar misschien dat de dichter *drie onderscheiden werken* kende, die te zamen een geheel uitmaakten, namelijk:

> Die grote veede entie sware,
> Die geduert hebben vele jare.

Een van die werken schrijft of vertaalt hij hier, en is thans bezig aan het tweede boek daarvan,

> Van *desen* boeke dander pertie.

Het eerste werk, boek, deel, is geen ander dan meergenoemde roman *Garijn de Lotharinger*, want immers met hem begon de veete, en op het einde des romans leest men dat *Fromondijn* kluizenaar werd (2).

Het tweede werk, hier *dese* genoemd, dat is het onderhavige, zal nog een geheel eind ver loopen tot

> Op Ritsarts *doet*, Yoens sone,

want zoo meen ik dit vers te moeten emendeeren, daar *op Ritsarts boec* geen gezonden zin oplevert.

Het derde moest naar den aanleg de geschiedenis brengen

> Tote des keysers Vrederijcs tiden,

zoo als er geschreven stond, maar dit schijnt niet voltooid te zijn, daar men er niet veel van wist te zeggen, omdat *dat hemelijc was.*

Het is evenwel mogelijk, dat onze vertaler ook

(1) Zie boven bl. XII.

(2) Bij MONE, t. a. pl. S. 280.

Digitized by Google

dat eerste boek hebbe bewerkt, zoo als wij uit de lijvigheid van het HS. kunnen gissen (verg. de Aanteeken. bl. 258—9) indien wij die mogen aannemen, te meer, daar MONE (1) een fragment vermeldt, dat denkelijk tot dien roman behoort, en daar wij ook eene vertaling van den roman *Aubris le bourguignon* hebben bezeten (2).

Hoe het ook zij, het is onzeker te bepalen hoe het werk moge hebben geheeten waartoe onze fragmenten behooren; de schaarschte der uitgegeven fransche romans, en die hier nog niet te bekomen zijn, maakt dat wij ons tot gissingen moeten bepalen. Zouden ze ook behooren tot den *Roman de Charlemagne* van GIRARDIN D'AMIENS (3), of maken ze deel uit eener vertaling van den *Roman des Lorrains*, dien wij alleen kennen uit een paar aanhalingen van FRANCISQUE MICHEL (4)? In allen gevalle hebben wij er den titel aan geschonken van *Roman van Karel den Grooten en zijne* XII *Pairs*, omdat deze de meest geschikte was, en de naam van *Garijn*, die er de hoofdpersoon in is, ligt aanleiding zou gegeven hebben tot verkeerde opvattingen, tot verwisseling met de twee andere romans, die beide naar *Garijn* genoemd worden.

Uit het fransch zijn ze zeker vertaald (als blijkt uit vs. 42 van het tweede fragment, en waarvan verscheidene plaatsen in het stuk de sporen dragen), terwijl dat fransche origineel wederom was opgesteld

(1) *Ueebersicht der altnied. Volks-Litt.*, S. 61.

(2) Zie boven, bl. XII.

(3) Verg. FERD. WOLF, t. a. pl. s. 25 Anm. 3.

(4) In zijn Glossaire op *La Chanson de Rolant*, b. v. p. 205.

Digitized by Google

naar latijnsche bronnen in St. Severijns abdij te *Bordeaux* aanwezig (1).

Wat den inval van de Sarracenen betreft, onder koning *Agulant*, in 't tweede fragment vermeld, hier schijnt onze dichter zich aan te sluiten aan den *Romans d'Aspremont*, die deze episode uitvoerig behandelt (2). *Emont*, de zoon van *Agulant* (Fragm. II, 611 enz.) heet in den *Roman d'Aspremont Heumont*, en was daar nog jong,

> Jouene fu, baçaler et enfant,
> N'avoit barbe ne grenon tant ne quant,

en bij ons heet hij reeds koning, en schijnt in de kracht des levens te zijn. — De overige namen van heidensche ridders en ammiralen in ons stuk voorkomende worden in den franschen roman niet gevonden.

Tempier, wiens vijf zonen den togt in ons fragment meêmaken, wordt genoemd in den roman *Garin le Loherenc*, vs. 27403, waar hij door *Girbert* I wordt omgebragt (3). *Desrames*, die in ons fragment II, 78, genoemd wordt, komt ook in gemelden roman voor, waar hij in Cordova geplaatst is (4).

De *Brabantsche Yeesten* deelen ons dienzelfden inval van *Agulant* mede volgens de kronijk van den pseudo-TURPIJN,

(1) Zoo beroept zich ook de schrijver van den *Romans de Berthe aus grans piés* op echte stukken in de abdij van St. Denis bewaard. Zie WOLF t. a. pl. S. 40 en ROQUEFORT Glossaire, II. p. 755.

(2) Zie KELLER, *Romvart*, s. 1—11 en 157—178. Verg. A. JUBINAL in zijne uitgave der *Oeuvres Complètes de* RUTEBEUF, T. I, p. 144—145.

(3) Zie MONE, *Untersuchungen*, s. 274.

(4) T. a. pl. S. 271.

Digitized by Google

Alsoet ons van Turpine es bleven,
Diet ons aldus heeft bescreven (1);

en met dit verhaal stemt onze dichter overeen, zelfs in bijzonderheden, gelijk wij reeds in onze Aanteekening bl. 260 en 261 hebben aangetoond. Opmerkelijk is het echter, dat, zoowel in onze fragmenten (II, 580, 616) als in de *Yeesten* (I D. bl. 162), de rivier die bij TURPIJN *Cera* heet, *Seya* of *Ceya* genoemd wordt.

De aftogt of vlucht van *Agolant* wordt in de *Yeesten* (bl. 160) aan dezelfde oorzaak toegeschreven als bij onzen dichter;

Ten naesten daghe
Quam den coninc Karle .IIII. merkise
Uten lande van Ytale
Met verschen ridders, ghewapent wale:
Vierdusent hadden sier an hant.
Alse dit verhoerde Agolant
Trac hi wech ende es ghevloen.

Onze dichter heeft van deze sage partij getrokken, en voor die vier markiezen den verrader *Gelloen* in de plaats gesteld.

Wij kunnen als zeker aannemen dat het gedicht, waartoe onze fragmenten behooren, een vervolg is op den roman van *Garijn van Lotharingen*, dien wij met MONE gaarne »das Hauptwerk der altfranzösischen Dichtung" noemen.

Aangaande den ouderdom van het stuk zagen wij reeds dat Prof. ADRIAN het Giessensche HS. stelde uiterlijk in het begin der XIV eeuw. Mij schijnt ook dat HS. van het begin dier eeuw te zijn. De fransche *Garin le Loherenc* is van het einde der

(1) I Deel bl. 175.

Digitized by Google

twaalfde: het origineel waarvan onze fragmenten eene vertaling behelzen, zal wel niet later dan in de eerste jaren der XIII eeuw geschreven zijn, en alles doet vermoeden dat ook onze vertaling omtrent gelijktijdig tot stand kwam. Prof. MEIJER stelt die vertaling in het laatst der veertiende eeuw, maar dit gezegde moet op het HS. worden toegepast waaruit zijne fragmenten geput zijn, en het tijdstip der overbrenging valt zeker aanmerkelijk vroeger.

Tot regt verstand van alle bijzonderheden in onze fragmenten zouden wij hier eene inhoudsopgave van den franschen *Garin* moeten geven, hetgeen echter ons bestek niet gedoogt, waarom wij den lezer liever verwijzen naar MONES meergemeld werk. Om evenwel onzen lezers eenigzins te gemoet te komen, deelen wij hun den geslachtsboom der hoofdpersonen mede, voor zooverre die tot het begrip van hunne onderlinge verhouding noodig is, gelijk wij dien uit den franschen roman en onze fragmenten opmaakten.

(1) (Deze noot behoort bij bl. XXIV). Omtrent de afstammelingen dier dochters heet het in den *Garin le Loherenc*, vs. 391:

Heluis fu l'ainsnée, s'en vint Aubris,
De l'autre après li Alemans Olris,
De la tierce Gerars, qui Lièges tint,
Il et Gautiers, icel qui Troies tint,
De la quarte Huës de Cambresis,
De la ciunquisme Ernaus, qui Orliens tint,
Et de la siste Huës dou Mans issi,
Il et Garniers, icil qui Droës tint,
De la setisme Jofrois li Angevins;
De cel paraige, signor, dont je vos di
Fu Salemons, cil qui Bretaigne tint,
Hoiaus de Nantes et ses frères Landris.

Digitized by Google

I.

- **Hervins (Herwijn)** Hertog van Ardennen en Lotharingen, huwt te Metz met *Aelis*, dochter van Hendrik koning van Gascogne.
  - **Garins** wordt beleend met Provence, huwt met *Aelis*, Dochter van Hertog *Miles van Blaye*.
    - **Girbert** huwt 1°. met de Dochter van *Yoen van Gascogne*, 2°. met de docht. v. *Aimerijn v. Narbonne*.
      - **Yoen** huwt met een docht. van Kon. *Aspriaen* (II, 3333) (2)
        - **Ritsart** In het V Fr. Rigart.
        - **Judit** of Basile zie bl. 252.
      - **Garijn** (II, 3773)
        - **Girbert** (II, 887.)
  - **Bèges (Begge)** wordt beleend met Gascogne, huwt met *Beatris*, Dochter van den Hertog *van Blaye*.
    - **Ernaut** h. met *Ludie*, dochter van Fromont van Bordeaux.
      - **Bèges**
      - **Fromont**

        (Bèges en Fromont) worden in hunne jeugd door hun oom Fromondijn vermoord.
      - **Gelloen**
        - **Yrene**
        - **Robeert**
      - **?**
        - **Robbrecht** van Meilaen (V. 33, 221.)
    - **Gerijn** h. met *Beatris*, docht. van Kon. *Anseis* v. Keul., en Girbert doet ten zijnen behoeve afstand van Metz.
      - **Otte.**
  - **Nog zeven Dochters**, waarover zie noot 1 op bl. XXIII.

(2) Aansluiting aan de Duitsche Heldensage. Verg. W. GRIMM, *Die Deutsche Heldensage*, S. 157, 174, 225, 247, 279, 301, en MONE, *Untersuchungen* u. s. w., S. 95.

II.

Hardrés (Hartrat)

Fromont van Bordeaux
geh. met *Aelis* de Pontive, zuster van
» *le flamenc Balduin.*"

Fromondijn.

Ludie
huwt met *Ernaut* zoon
van *Begge van Belijn.*

Gelloen. (1)

Wat de geographie van onzen roman betreft, deze moet in twee deelen gescheiden worden. Daar waar onze dichter den ouden roman vervolgt, en dien als het ware voor oogen heeft, is zijne geographische beschrijving onberispelijk, en behoort tot het gebied der realiteit. Zoo is b. v. *Yoens* veldtogt aan den Moezel en Rijn zeer juist beschreven, I, 1506—1530.

Gironvile, de eeuwige twistappel tusschen beide partijen, en waarvan de roman van *Garin le Loherenc* zegt:

> Kains le fist il et Abeaus ses frère,

is thans niet meer bekend; het lag aan de uitwatering der Gironde (2).

Belves, IV, 27, of beter Bleves, V 132, heet in het fransche gedicht *Blaives:* 't is de stad Blaye aan dezelfde rivier (3).

Bordeas (Bordeaux), Nerboene (Narbonne) en St.

(1) Dit verklaart hoe *Gelloen*, kleinzoon van *Begge van Belijn*, het hoofd werd van de partij der *Bordelose*.

(2) Verg. MONE, *Untersuch.* S. 237 anm. 1 en S. 250.

(3) Verg. FRANC. MICHEL, Glossaire op *La Chanson de Rolant*, i. v.

Nog heden bestaat er een stedje Belvez in 't arrondissement Perigueux (53) op kleinen afstand aan een zytak van de riv: Dordogne die zich in de Garonne ontlaadt. Het ligt 44°50' N: Br: en 1°18' W. L. Parys.

Digitized by Google

Gilijs (St. Giles) zijn bekend, en komen in den franschen roman voor.

Basklen wordt II, 278 eene stad genoemd; er wordt bedoeld het land der *Basken*. Zie 't Gloss. op *la Chanson de Rolant* i. v. Bascle.

Met het land Site, waar Yoen heerschte, beken ik geen weg te weten: denkelijk wordt er Provence meê bedoeld.

Op het gebied der romantiek behooren de plaatsen buiten Europa thuis, als Ypomie, II, 110, Benu, V, 296, en ook de stad Berijn in Norwegen, I, 898, en Orcadijn in Gelloens land van Sweden, I, 719. *Turleu de Berine* vond ik vermeld in FR. MICHELS Glossaire op *La Chanson de Rolant*, i. v. *Torleu*.

Thans een paar woorden over de Karelromans in het algemeen; en hiertoe maken wij gebruik van die van Prof. J. VAL. SCHMIDT (1), omdat ze geheel toepasselijk zijn op de fragmenten die wij thans aan het licht brengen.

» De beide deugden: dapperheid en wijsheid, hebben alleen in het ideaal van den volkomenen mensch zich geheel en ondeelbaar ineengesmolten en vereenigd; in de werkelijkheid heeft meestal eene dier twee deugden de bovenhand, ja de natuurlijke eigenschap welke haar ten grondslag ligt doet zich dikwerf zóó gelden, dat zij ophoudt deugd te zijn: het goede doel wordt uit het oog verloren en de

(1) *Wiener Jahrbücher der Litteratur*, 1825, XXXI Band S. 100 ff.

Digitized by Google

gematigdheid verliest zich; de moed wordt koenheid, stoutheid, dolzinnigheid en geweldenarij; de wijsheid gaat over tot sluwheid, list en bedrog. Wanneer deze ontaarding van het edelste zich meester maakt van geheele stammen en geslachten in eenen staat, dan ontstaat onder hen vijandschap, haat, twist en openbare oorlog. Zoo zien wij in de middeneeuwen, waar alle deugden en gebreken zich driest en groot voordoen, hoe, nevens den steeds vernieuwden onzaligen kamp tusschen de geestelijke en wereldlijke magt, de kleinere twisten en veeten van enkele kroonvazallen maar al te dikwijls het heil van vorst, staat en kerk op het spel zetteden. Ja, de blinde woede van twee partijen ging dikwijls zóóver, dat de vorst, die naar den aard der zaak eigenlijk verheven tusschen beiden in moest staan, gedwongen werd zich aan eene der partijen aan te sluiten om met het geheel de hem toevertrouwde waardigheid en magt te redden.

Dit verschijnsel, op 's menschen natuur en de toenmalige maatschappelijke inrigtingen gegrondvest, is in de Karelromans door volgehouden karakters en betrekkingen gesymboliseerd. De reusachtige kracht, koenheid, ruwheid en gewelddadigheid der rijksbaronnen vinden wij voorgesteld in het geslacht der *Lorreinen*, aan welks hoofd *Garijn* staat; slimheid, kwaadwilligheid, arglist en verraad daarentegen in het geslacht waarvan *Ganelon*, *Gelloen*, de representant is. Daarom plaatst DANTE hem, Inf. 32, 122, in de tweede afdeeling van den negenden hellenkring, waar de verraders des vaderlands in het ijs zich vloeken;

Digitized by Google

Gianni del Soldanier credo che sia
Piu la, con *Ganellone* etc.

Stellen wij ons nu voor, dat de groote KAREL in deze gedichten steeds verschijnt in de verheven klaarheid van bewustzijn en handelen, zonder door hartstogten geslingerd te worden; dat hij steeds de losbarstingen van geweld en arglist krachtig weet te fnuiken, en een iegelijk het zijne met juiste maat toeweegt, dan bedriegen wij ons geweldig. Daar KARELS wijze van handelen hier op eene wijze is geschilderd, juist tegenovergesteld aan deze meening, kon PULCI daaruit aanleiding nemen tot zijne booze karikatuur: *Il Morgante maggiore*, en menige kritizeerende aestheticus tot zijn oordeel. De zaak is nu eenmaal zoo, en onze taak is niet om te laken of ons te verwonderen, maar om ze te verklaren. Keizer KAREL staat in eenen wezenlijken en natuurlijken zamenhang met zijne onderdanen. Hij is hunnen deugden, hartstogten en gebreken niet vreemd, als een eensklaps ingedrongen vreemde heerscher; veel meer vindt men in hem geconcentreerd wat bij zijn volk over de massas is verdeeld. Zeker zou de idealistische aestheticus liever wenschen, dat de keizer vrij ware gebleven van de gebreken zijner onderdanen; maar waarachtige dichters (HOMERUS, DANTE, SHAKESPEARE) hebben der geschiedenis steeds geregtigheid laten wedervaren, en het wezen der poëzij nooit in zoetsappige phantasterij gezocht. De grootheid van den keizer bestaat in geheel iets anders, dan de aan geen mensch verleende reinheid van gebreken. En KAREL is een

Digitized by Google

mensch. Zij bestaat daarin, dat in hem de verschillende eigenschappen zijns volks zich vereenigen en te zamensmelten. Zij bestaat in den natuurlijken aangeboren takt in begrijpen en handelen, vooral als het uur der togten voorbij, of het oogenblik van gevaar geboren is. Eindelijk en vooral bestaat zij in het levendige gevoel van het verhevene standpunt waarop God hem geplaatst heeft, een gevoel dat hem in boosheid of bij minder edele hartstogten steeds weder verheft, en wegens de overeenstemming met het volk ook bij dit den grondtrek van de wederkeerige verhouding uitmaakt.

Bij driestheid of verraad van de overmagtige vazallen, of bij gewapende invallen der rijksvijanden, kwam het er op aan den hem toevertrouwden troon in ieder gevaar te behouden. Daarom zien wij in deze gedichten den keizer nu eens toegeven waar wij tegenstand verwacht, en straffen waar wij genade vermoed hadden. De grond voor het eene ligt echter in den regel: *Parcere subjectis*, en voor het andere in het daarbij behoorende: *et debellare superbos.* Waar KAREL overigens zich door de natuurlijke hartstogten en nationale gebreken tot het kwade laat vervoeren, daar boet hij er even zwaar voor als de minste zijner onderdanen. Want met welwillendheid, of beschaafde toegevendheid zoo iets over het hoofd te zien of weder goed te maken, daarvan weten de hooge rijksridders niets; veeleer verwijten zij hem stoutweg wat hij misdaan heeft, tot dat het weder vergoed is. En zoo zweeft onze KAREL niet als een verheven genius

Digitized by Google

boven de handelingen zijns volks, maar hij staat werkelijk als vorst en mensch midden onder hen, bestuurt, beteugelt en beheerscht, zoover het een eenig mensch doenlijk is, de gistende massa.

Het christelijk-godsdienstige beginsel is bij de Arturromans het middenpunt waarom zich alles beweegt, hier in de Karelromans ligt het als op de grenzen en manifesteert zich meer uitwendig. In deze romans toch staat KAREL DE GROOTE daar als wereldlijk opperhoofd der geheele christenheid. Alle buitenlandsche krijg is geloofsoorlog tegen de Sarracenen. Dáárin bestaat de voorrang der overmoedige Pairs boven de arglistige, dat ieder hunner haat en persoonlijke veeten laat rusten of vergeet, zoodra zij tot verdediging van het christendom tegen de ongeloovigen worden opgeroepen, terwijl de anderen alles aan hunne zelfzucht opofferen."

Wat nu den tekst betreft der door ons medegedeelde fragmenten, het Giessensche HS. is diplomatiesch naauwkeurig afgedrukt (1), met zijne misstellingen en gebreken, niet zoozeer uit persoonlijke overtuiging dat eene kritische uitgave nog ontijdig zou zijn — want ik ben het vrij wel eens met hetgeen ZACHER bij de kritiek mijner vorige uitgaven ge-

(1) Ik voel mij gedrongen bij herhaling openlijk mijnen dank te betuigen aan de Proff. ADRIAN en KLEIN, respectivelijk Bibliothecaris en Onder-Bibliothecaris te Giessen, voor de heuschheid en welwillendheid, waarmede ik door hen ben ontvangen en in de gelegenheid gesteld het Giessensche HS. bekend te maken.

Digitized by Google

zegd heeft (1); — maar omdat de homogeniteit der hoofdredactie zulks vorderde, waarvoor men de reden vindt aangevoerd in den eersten jaargang der *Verslagen en Berigten* onzer Vereeniging, bl. 31—32.

In de fragmenten uit Prof. MEIJERS *Nalezingen* overgenomen, heb ik mij eenige vrijheid moeten veroorloven. Ik heb, even als Prof. MEIJER meende te doen, »door het verbeteren van de fouten, en door betere interpunctatie getracht deze fragmenten leesbaar en verstaanbaar te maken." Prof. BORMANS heeft de groote incorrectheid dier uitgave aangetoond (2), en ik heb dus niet geaarzeld, daar waar het noodig was, de *y* steeds in *ij* te veranderen en eenige andere misslagen te verbeteren.

Ook voor de kritiek van het metrum heb ik niets mogen doen, daar ook hieromtrent mijne handen gebonden waren. Over het algemeen is het metrum in onze fragmenten vrij zuiver, en slechts hier en daar vindt men misslagen, die echter een geoefend lezer ligt zal verbeteren naar aanleiding van hetgeen wij daaromtrent hebben gezegd in de Inleiding op *de Dietsche Doctrinale*, bl. XLVII—LVII, in verband met hetgeen ZACHER daarop aanteekende in de meergemelde *Jahrbücher*, S. 714—720.

Van wijdloopige aanteekeningen heb ik mij onthouden, omdat ons doel is zoo veel mogelijk onbekende teksten aan het licht te brengen. Anders

(1) *Jahrbücher für Wissenschaftl. Kritik*, Mai 1843, S. 714.

(2) In eene uitgebreide aanteekening op zijn *Verslag over de Verhandelingen ingekomen ten gevolge der Taelkundige Prijsvraeg*, enz., Gent, 1841, bl. 251—254.

Digitized by Google

ware het gemakkelijk geweest dit deel aanmerkelijk te doen uitdijen, door opmerkzaam te maken op alle plaatsen waar verband bestaat tusschen ons stuk en den roman *Garin le Loherenc*, b. v. I, 381, waar gesproken wordt van

Wouters van Henegouwe,
Die den Loreinen oyt was getrouwe,

waarbij ik alle plaatsen had kunnen aanhalen waar in den franschen roman van *Gautiers l'orfenin* wordt melding gemaakt. Of III, 3, waarop ik had kunnen onderzoeken in welken graad van verwantschap *Lucas van Naisel* stond tot *Bernard de Naisil*, die in den franschen roman eene zoo groote rol speelt; of op II 4533 aantoonen dat *Lacelijn van Clermont* denkelijk de zoon was van *Rogier van Clermont*, die in het fransche stuk onder de magen van *Fromondijn*, *Gelloens* oom, genoemd wordt.

Evenmin heb ik de plaatsen toegelicht waar zeden en gebruiken uit de middeneeuwen worden vermeld; ik heb de bruikbaarheid van onze oude romans daartoe aangetoond in de aanteekeningen op de *Sproke van Beatrijs*, het is thans noodig en mogelijk dat er een zelfstandig boek aan de behandeling dier stof worde gewijd.

En hiermede geef ik deze fragmenten, van het hoogste gewigt voor de geschiedenis onzer epische poëzij, aan het verder onderzoek der minnaren van onze oude taal en letterkunde over.

16 November 1844.

Digitized by Google

KAREL DE GROOTE

EN

ZIJNE XII PAIRS.

Digitized by Google

Digitized by Google

FRAGMENTEN

UIT DEN ROMAN:

KAREL DE GROOTE EN ZIJNE XII PAIRS.

I.

. . . .
. . . .
Verkindene daer op die stat,
Ende seide: »Her grave, sidi dat?"
— »Ja ic, here," seide Gelloen.
— »Ende hoe steet u, edel baroen,"
Seide die coninc, »dat segt mi."
Gelloen seide: »Neve, dat si.
Ic ben hemelike comen hier,
Ende segge u hoe, her coninc fier,
Ende hebbe gelaten te Bordeas
Mine kindre, geloeft mi das,
Ende mine mage altemale,
Die belegen houden wale
Met menegen man op dese wile
Den coninc Yoene in Gyrouvile,
Ende Girberte ende Garine,

Digitized by Google

Ende meest die mage sine.
Si hebbent daer nu tachter sere;
Maer nu es mi verstaen doen, here,
Dat Karel, die keyser geëert,
Van Lombardien es gekeert,
Ende comt te hulpen den coninc Yoene,
Omdat Lodewijc sijn sone
Yoens dochter trouwen sal,
Dat ic ontsie boven al;
Want opdat also keert
So sijn wi altemale onteert.
Ende om dat ic dat ontsach
Haestic mi al dat ic mach
Om te horne uwe tale,
Ende te vernemene also wale
Hoe gi ons selt tstaden staen.
Wert die dinc aldus gedaen,
Dat si trout den jongen coninc,
So wert gemîndert sere onse dinc,
Die nu in goeden poente steet,
Ende dat ware mi van herten leet,
Ende om uwen wille sere;
Want mi dede verstaen, here,
Alein, die getrouwe grave,
Diere node soude liegen ave,
Dat hi met sinen ogen sach
Dat Yoen die coninc lach
Bi uwen wive der coninginnen,
Ende hi quam ter cameren binnen,
Ende oec hemelike niet leet,
Hi en liet hem verstaen gereet

Digitized by Google

Dathise beide sach te samen
Liggen, die si hen mochten scamen."
  Otte seide: »Es dit waer?
Dat es mi van herten swaer."
Gelloen seide: »Sijts seker, jaet,
Want Alein segt node quaet,
Ende soude yement node ane tien
Dies hi niet en hadde gesien."
  Nu hort, gi heren, ende verstaet
Wat verstaen doet dese quaet.
Om te scadene sine vianden
Wilt hi bringen sine vrient in scanden,
Gelijc hi dicken heeft gedaen.
Nu doet hi Otten hier verstaen
Dat hijt ginder heeft te voren,
Daer hi spel al heeft verloren
Om dat hi wel gerne sage
Dat Otte bi sinen rade plage
Ende dade nu dat hi
Dat hi begert, geloves mi.
  Otte seide: »Wel lieve neve,
Dat u God vele eren geve!
Nu segt mi ende doet verstaen
Wat ic hier toe nu moge anvaen."
— »Gerne, neve," seide Gelloen,
»Wildi na minen rade doen
Ic quamer omme hemelike
Lidende dor Vrankerike,
Om dat er geen man so goet
En es noch die bodscap doet
Alse selve doet die man

Digitized by Google

Dien si geet van rechte an:
Daer bi quamic selve hier.
Nu hort, here, her coninc fier,
Heeft Lodewijc dese joncfrouwe
Dat es ons een ewelyc rouwe,
Ende uwe scande ende onnere
Wert oec gebreit emmermere.
Wi en wreken onsen toren
Die wile dat wijt hebben te voren.
Beide hier ende ginder
So selen wi hare heerscap minder
Maken ende cranken mede,
Want wijs stade hebben ende stede.
  Otte seide: »Wat selen wi doen
Dan mogen, lieve Gelloen?"
Gelloen seide: »Dat segic u,
Gi selt dese joncfrouwe nu
Nemen ende paleren wale
Ende sendense in die stat daer dale,
Ende doetse setten in bordele,
Ende roepenre toe manne vele.
Ende doet gebieden in die stat
Wi begert te doene dat,
Hi ga ten bordele in dese wile,
Daer inne sit die scone Basile,
Ende doere sinen wille met.
Ic wille wel, here, dat gijt wet,
Dat si Lodewike verleiden sal
Enten andren heren al.
Dus wert gevert ende benomen
Hare macht, maech hier toe comen."

Digitized by Google

Her Otte die coninc seide:
»Bi mire trouwen, dits waerhede,
Dus wrekic minen lachter mede,
Die mi die coninc Yoen dede.
Nu comt doet ander cleeder an.”
— »Gerne,” seide die felle man.
Doe hi was vercleet wale
So gingen si in die zale,
Ende in die camere na dit,
Daer inne sat die scone Judit
Blosende als ene rose roet:
Men vant cume haer genoet,
So overscone was hare figure:
Si was scone boven nature.
Maer teerst dat si Gelloene sach
Viel haer op therte een slach,
Als het mochte harde wale,
Ende si wert bleec ende vale.
So wert de coninginne mede,
Ende haer begaven al die lede
So dat si in onmacht seech.
Die coninc lietse liggen ende sweech
Ende nam die maget saen,
Ende seide si moeste met hem gaen.
Si seide dat sijt doen soude
Waer hi begerde ende woude.
Doe leidise in die zale.
Doe seide die coninc dese tale:
»Gi en wert nemmer, sekerlike,
Coninginne van Vrankerike.
Bi u en comt nemmermere

Digitized by Google

U geslachte in selke ere.”
Den voecht ontboet hi vander stat,
Dien hi haestelike beval dat,
Dat hi leide die joncfrouwe
Tallen haerre magen rouwe
In een bordeel daer beneden.
» Ende doe gebieden in der steden,
Datmen hen allen, die haers geren,
Met hare laten sal geberen
Ende haren wille doen daer mede.”
Dat was grote jammerhede.
Otte die coninc ende Gelloen,
Die gerne quatheit souden doen,
Bevalen dat men die scone smale
Henen lede uter zale
Ende leiden ten bordele waert.
Die maget si wert so vervaert,
Dat si viel in onmacht neder.
Ende alsi was vercomen weder
Riepsi harde ontfermelike:
» O God, here van hemelrike,
Ende hoe benic hier toe comen,
Ende hoe wert mi dus genomen
Mine eere al geheelike!
Hulpt mi, coninc van hemelrike!”
Gelloen seide: » Dit moet sijn.
Het geet hier na den wille mijn,
Ic sal u selcs ambachts doen plegen,
Dat sal sijn de keyser tiegen,
Dat gi van Vrankerike vrouwe
Nemmer en wert, seer minc trouwe.

Digitized by Google

Ende Lodewijc hi mach sien wale
Om ene andre tesen male,
Ochte hi sal ene pute
Trecken tenen bordele ute.
Die maecht seide: »Des swijcht stille,
Die quaetheit comt van den wille.
Salic quaet geheten sijn
So moet doen die wille mijn,
Diere toe comt met genen kere.
Maer ic bidde u dor onsen here,
Op dat u dunct dat ic te hoge
Ende u te machtech huwen moge
So geeft mi enech maten man,
Ende doetene mi trouwen dan,
Ende laet mi in wettigen bedde doen
Die sake die ic sal mesdoen.
Ic hadde liever in dese noet
Met enen man te gane om broet,
Dien ic hadde wettelike,
Dan sconinx amie van Vrankerike
Tsine al mijn leven lanc.
Daer omme dats u God moet danc
Weten, doet mi wien gi wilt trouwen,
Ic sal verduldich sijn mijns rouwen."
Otto seide: «Her Gelloen,
Wat radi? willen wi dit doen?"
— »Neen wi," seide Gelloen doe,
»Si moet ten bordeele toe.
Wie verlorense altemale;
Van hem toegse die vader wale,
Ende dat en ware maer een man."

Digitized by Google

— »Vollec, leetse henen dan,"
Seide die coninc toten voecht,
»Ende doe so gi eerst moecht."
— »Haest u," seide doe Gelloen.
Die voget seide: »Ic salt doen,
Maer weet wale die waerhede,
Dat ic noit dinc noder en dede
Dan dese, die ic nu doen moet."
Doen nam hi die maget goet,
Die van herten was beswaert,
Ende leidese ten bordele waert,
Die sere creet ende maecte mesbaer.
Doe horde die coninginne daer
Dat mesbaer ende tgecrijt,
Ende vraechde te dier tijt
Wat ware datter crete soe.
Niemen dorst haer seggen doe.
Doe liep si ter veenstren staen,
Ende sach die maget wel gedaen
Trecken ten bordele waert.
Doen wert si harde sere vervaert,
Want si dies en wiste niet
Werwaert datse die voget tiet,
Ende es haer gelopen naer,
Ende riep den baliu daer,
Ende heeft hem haestelike gevraecht
Werwaert dat hi trect die maecht.
  Doe die voecht die vrouwe sach
Andwordi haer so hi eerst mach:
»Vrouwe, mijn here ende Gelloen
Doensc ten bordele leiden doen,

Digitized by Google

Dat ic harde node doe.
Edele vrouwe, hulpter toe,
Ende pijnt ane minen here
Dat die maecht behout haer ere."
— »Hulpe God!" seide die vrouwe,
»Ende wanen comt dese ontrouwe?"
Si wert bleec ende vale,
Therte begaf haer altemale,
So datsi seech in ommacht.
Ende verloes al hare cracht.
Doe droechmen die coninginne
Weder in die zale inne,
Entie wel geraeote maecht,
Die droever was dan gi noit saecht,
Togense in tbordeel na dat,
Dat ane die porte stont vander stat.
Ende men dede gebieden dit,
Dat Yoens dochter, die scone Judit,
Ware ten bordele gedaen,
Ende wie woude mochter gaen
Ende doen sinen wille daer mede.
Dit dedemen roepen dor die stede.
Entie baliu es gekeert
Ende liet daer die maecht geert,
Want hi en conste niet anscouwen
Den groten lachter der joncfrouwen.
Nu es die maecht in tbordeel:
Daer toe quam die stat al geel
Om te besiene haer gelaet
Entie ontfermelike daet.
Entic wile si daer staen

Digitized by Google

En dorste niement te hare gaen,
Want die liede scaemden hen.
Nu hadde Gelloen in sinen sen
Grote feeste, om dat hi siet
Dat si en sal werden niet
Van Vrankerike keserinne,
Die nu sit ten bordele inne.
Maer, ocht wilt die Gods cracht,
En sal niet gaen alshi acht,
Want een ridder, een goet man,
Die geheten was her Jan,
Ende van Mes was geboren,
Hi hadde geweest daer te voren
In Gasscoengen, in waerre dinc,
Met Gerbeerten den coninc
Ende met Gerine mede,
Die hem grote ere dede.
  Nu ontfermede hem wel sere
Dat die maget dus haer ere
Verliesen sal ontfermelike,
Ende si ene coninginne rike
Soude wesen oppenbaer
Opdat si comen conste van daer.
» Ach aerme! en hebic algader
Bi der jonfrouwen oudervader
Al dat goet dies ic ben here,
Ende salic haer dan onnere
Gescien laten? neenic niet,
Opdat ic can geweren iet.
God sal mijn hulpe wesen."
Enen cnecht riep hi mettesen

Digitized by Google

Ende hiet hem dat hi sciere
Sadelde sine perde alle viere,
Ende leidetse ter porten unt,
Hemelike sonder geluut,
Daer dat bordeel staet bi.
Die cnecht seide: »Here, dat si.''
Ende nam sinen geselle met heme,
Ende ginc, na dat ict verneme,
Ende dede dat hem sijn here hiet,
So dat mens en wiste niet.
Die ridder heeft sijn swaert genomen
Ende es ten bordele comen,
Daer noch een deel liede waren.
Die ridder seide sonder sparen
»Gaet achterwaert, dats wel gedaen.
Wat wildi hier voren bestaen,
Ende beneemt dat te hare
Niement en dar comen nare?
Gaet wech, oft mijn here sal,
Dat weetic wel, ontliven al.''
Die liede worden doe vervaert,
Ende keerden thuus waert.
Die ridder hi es in gegaen
Tote daer hi die maecht vant staen,
Die dreef wel groten rouwe.
Met haer stont van den huse die vrouwe,
Diese troeste wat si mach.
Ende teerst dat si den ridder sach
So heeft si hem daer gevraecht
Ocht hi wille liggen bi der maecht.
Hi seide daer omme quam hi daer,

Digitized by Google

Ende hietse ute gaen daer naer,
Ende si vaste die dore slute.
Dat wijf si doet ende ginc ute,
Ende doe twijf daer buten was
Sloet die ridder, geloeft mi das,
Die dore harde vaste daer na hare.
Toter maecht seide hi daer nare:
»Twaren, scone, sijt sonder vaer,
Ende comt ende volcht mi naer.
Ic sal u leveren uwen vader
Behoudeleec ure eren algader;
Want dicken hebben dat verdient
Jegen mi, scone, uwe vrient,
Ende ic en sal u niet begeven
Al sout costen mi mijn leven.”
Die maecht, die doe weende sere,
Seide: »God lone u, lieve here.”
Nu soude gerne die ridder coene
Leveren den coninc Yoene
Sire dochter gans ende geel,
Ende es achter dor tbordeel
Gegaen tenen straetkine;
Entie wel geraecte fine
Hadde ane gedaen een cledekijn
Dat der waerdinnen hadde gesijn,
Ende heefter haer ontlijcsent mede.
Aldus gingen si uter stede
Ende sijn toter perden comen.
Die ridder hi heeft doen genomen
Een paert datmen mochte loven,
Ende setter die joncfrouwe boven,

Digitized by Google

Ende es op een ander geseten.
Sinen cnapen heefti geheten
Dat si rinnen te Mes waert,
Ende elc sitte op een paert:
Hi sal hen volgen op den voet.
Wech voeren die cnechten goet.
  Ende doen si en wege waren
Es hi enen andren wech gevaren,
Te Aken waert, so hi meest can.
Entie maecht volchde emmer an.
Dit dede hi om dathi woude
Datmen den cnechten volgen soude,
Ende niet wanen si en waren
Met hen te Mets waert gevaren.
Dus reden si met groter cracht
Tote diepe in die nacht,
Eer datsi beide te samen
In die stat van Aken quamen.
Daer rusten si tote het was dach,
Ende men scone baren sach.
  In Aken hadde die keyser fier
Enen borchgrave ende hiet Ogier,
Ende was maech der maecht naer,
Want dat wetet over waer,
Dat Wouters van Henegouwe,
Die den Loreinen oyt was getrouwe,
Hi was oem van desen Ogiere.
Jan, die ridder, hi es sciere
Gegaen als die dach op was
Tote Ogiere, geloeft mi das,
Ende dede hem al verstaen

Digitized by Google

Hoe in bordele was gedaen
Yoens dochter, die scone Judit.
Alse Ogier verhorde dit
Seide hij: »Wapene, wie dede dat?"
— »Here, die coninc vander stat,
Entie valsce verradre Gelloen,
Dese dadent beide doen."
— »O wach, scone nichte," seidi,
»Nu was u vader te verre van di.
Ach aerme, ic waende sekerlike,
Datsi van den keiserike
Soude vrouwe hebben gewesen,
Maer nu so en maecht niet wesen.
Ic waende dat die mage mijn
Daer mede gesterct souden sijn,
Dat nu blijft verloren al."
Mijn her Jan seide: »En sal,
Want ic hebbe die maget rike
Hier gebracht verstolenlike,
Ende gevoert uten bordele,
Daer na haer wachten manne vele;
Ende heeft behouden noch haer ere."
— »Dat moete u lonen God onse here,"
Seide die borchgrave Ogier:
»Nu laet ons halen die maget fier."
— »Gerne," seide mijn her Jan.
Om hare so gingen si dan,
Ende brachtense in die zale,
Daer si was ontfaen wale,
Ende daer men haer groter ere dede
Ogier ende sine waerdinne mede,

Digitized by Google

Die oec weenden menegen traen
Van bliscapen, dat ontgaen
Dus was die scone joncfrouwe
Ende verloest van haren rouwe.
Van Mes die stoute Jan
Sprac aldus Ogiere an:
»Her borchgrave, ic wille twaren
Tote an haren vader varen,
Ende wille hem doen verstaen
Hoet metter maecht es vergaen.
Hi sal, waenic, omme dat
Hem haesten vele te bat,
Alse hem cont es ende versteet
Aldus sirer dochter leet.''
Ogier seide: »Datswel gedaen.
Nu vaert henen der waert saen,
Wi selen die maecht houden hier.''
— »Gerne,'' seide die ridder fier.
Orlof so nam hi na dat,
Ende es gevaren uter stat,
Rechte te Parijs waert.
Nu latic staen sine vaert
Ende segge u vort van Gelloene,
Die droeve was van desen doene.
Hort, gi heren, ende verstaet,
Nu weiti wel dat Gelloens raet
Es altemale benomen,
Ende niet na sinen wille comen;
Want doet den wive wert te lanc,
Ende si en horde geen geclanc
Vanden ridder enter maecht

Digitized by Google

Segic u dats haer meshaecht,
Ende loecte in hare entare;
Maer si en warter niet geware,
Dies wassi tongemake sere.
Banderside so stonden mere
Jongeren cnapen vor hare dore,
Dien sere verlangede ter core,
Entie gerne inne waren.
Ten wive seidense sonder sparen
Dat sise hen ontsteken woude,
Maer entrouwen si en soude.
Ende sijn op die dore geronnen,
Diesi gebreken niet en connen.
Ende niement wasser, dat verstaet,
Binnen, die seide gi doet quaet.
Alse dat wijf dat verstoet
Wert si droeve in haren moet,
Ende ontsloet doe die dore.
Maer van binnen wasser vore
Ene hameide vast ende goet,
Die vaste sluten doet.
Soe dat vernam dat wijf
Wert bevende al haer lijf,
Want si ducht dat die coninc
Haer tyen sal an dat si ontginc,
Ende es van achter omme gegaen,
Ende vant daer ongesloten staen
Ende riep: »Wapene!" harde lude,
»Wat magic doen, goede lude,
Dat met minen her Janne van Mes
Dese joncfrouwe dus wech es?

Digitized by Google

Hulpe wat salic nu doen!
Ic blive doet alst weet Gelloen.
In weet watic moge angaen:
Ic wille mi henen maken saen."
Dus es wech gelopen twijf,
Die wel sere ontsach haer lijf.
Ende die mare van derre dinc
Quam vor Otten den coninc
Ende vor Gelloene mede,
Dat die maecht ware uter stede,
Ende dat met haer en wech es
Die ridder mijn her Jan van Mes.
Droeve waren doe die heren,
Dat segic u bi mire eren,
Ende ontboden die meestresse,
Die so sere ontsach die persse,
Die men hare soude doen,
Dat si te voren was gevloen,
Ende menre en vant niet.
Alse Gelloen dat gesiet
Was hi utermaten erre
Ende pensde dat die maecht niet verre
En ware, ende heeftse soeken doen.
Maer om niet pijnt hem Gelloen.
Dien dach sochtmense altemale,
Entien andren also wale,
Ende so deet den derden mede
Al dore entore die stede.
Doe quam een bode, die brachte mare
Datsi binnen Aken ware
Met den borchgrave Ogiere,

Digitized by Google

Ende seit den coninc sciere.
»Edel coninc," seide Gelloen,
»Ende wat selen wi hier toe doen?
Wertsé Lodewike gegeven
Alle selen wire omme sneven
Ende hebben groten noet,
Ende leven in pinen groet."
Otte die coninc andworde saen:
»In weet wat ics mach angaen."
— Ic segt u," seide Gelloen doe,
»Vart met uwen here tAken toe,
Ende beliget daer die stat,
Ende bid Ogiere dat,
Dat hi u geve die maget vri,
Di u dus ontfoert si
Stolingen uten huse dijn,
Dies gi wel droeve moget sijn,
Met enen ridder, dat u dert,
Want Yoen die coninc vermert
Getrouder u altemale
Dat gise hem sout houden wale,
Ende es nu al dus ontscaect,
Dies gi grote droefheit maect,
Ende maken selt tote dier tijt
Dat gire weder seker sijt.
Dies so bid hem sere nu,
Dat hise weder geve u,
Ocht gi selten houden belegen
In allen siden, in allen wegen,
Tote dat comt die keyser rike.
Gi en wilt niet dat stoetelike

Digitized by Google

U ontfoert werde die maecht,
Daer gi omme so sere claecht."
Otte seide: »Gi segt wale,
Dit willic doen altemale."
Ende heeft ontboden ute thant
Met hem altemale sijn lant,
Ende heeft met menegen degen
Van Aken die stat belegen.
Doen ontboet hi wel sciere
Dit den borchgrave Ogiere,
Dathi hem die maget sinde,
Die hi gehouden heeft van kinde:
Hi wiltse geven haren vader
Dat si niet en doe quader
Dan si tote noch heeft gedaen.
»Al essi met enen man ontgaen,
Ic hope dat si noch niet
Met hem heeft gedaen iet,
Ende en wildisi mi niet sinden
So moetic mi dies geninden,
Dat icse met crachte gewinne,
Want en wille niet datsi hier inne
Liggende blive met haren putier,
Ende hare joie drive hier.
Ende oec salict clagen doen
Haren vader den coninc Yoen
Over u, dat gise hout,
Diese nu rechte bescudden sout."
Dese bode quam te Ogiere
Ende hevet hem vertelt sciere,
Ende gesegt van worde te worde.

Digitized by Google

Ende alse Ogier dat horde
Ginc hi ter joncfrouwen daer
Ende vraechde haer ocht waer
Ware dat die coninc seide.
»Here,” seitsi, »bi mirer waerhede,
Dat so weet al Coelne wale,
Ent tfolc mede op ende dale,
Dat die voegt in die zale quam
Daer hi mi met crachte nam
Also alshem hiet sijn here,
Ende toech mi nederwaert sere
Tote enen bordele, daer men mi dede,
Ane die porte van der stede,
Daer al die liede sagen toe,
Dient sere ontfermede doe.
Ende doe quam dese goede man,
Dient tontfermene began
Dien lachter entie scande mijn,
Want hi seide hi hadde gesijn
Met minen goeden ouder vader,
Dat soude hi mi lonen algader,
Ende ontfoerdemi hemelike.
God loent hem in sijn hemelrike,
Hi heeft mi in mijn ere behouden,
Die mi quadien nemen wouden.”
— »Es dit waer,” seide Ogier,
»Scone maget, so blivet hier.
Opdat mi God hout gesont
Ic sal u houden toter stont
Tote dat hier comt u vader
Ende uwe andre vriende algader

Digitized by Google

Dat u niement en sal deren.
Nu laet den coninc wel geberen."
  Ogier die stoute borchgrave
Heeft weder gesent ave
Ende heeft den coninc ontboden dat,
Dat hi bleve vor die stat
Alsoe lange alshi gebiet,
Der maecht so en wert hem niet,
Die hi te Coelne in die stede
Te bordele setten dede,
Ende hem also na bestoet,
Daer en dedi niet als coninc goet.
Hi mach strueren, wilthi wale,
Des keysers lant altemale,
Ende daerna mocht God so vouden,
Dat wale soude sijn vergouden.
  Gelloen, die wel horde dat,
Hiet Otten assalgieren tstat,
Ende haer doen al dat quaet
Dat hi mach, want dat verstaet,
Dat hi gerne, mochte hi,
Weder name die maget vri.
Dus heeft Otte die coninc saen
Aken die goede stat bestaen,
Ende assalgierde die porte mede,
Daer men grote were dede
So datsi ongewonnen bleef,
Dies Gelloen groten rouwe dreef.
  Otte die coninc, dat es waer,
Hi logierde savonts daer.
Ende sanderdaechs sendi te besienc

Digitized by Google

Gelloene waer men mochte engiene
Stellen best vor die stede,
Daer men inne worpe mede;
Ende Gelloen es ute gevaren.
Binnen desen so quam twaren
Een bode, die vanden keyser quam.
Ende teerst dathi vernam,
Dat die stat was belegen
En wiste hi in welker wegen,
Ende es comen ten coninc,
Dien hi vertelde dese dinc,
Ende vraechdem hoe hi in soude,
Want hi den borchgrave spreken woude.
Otte seide: »Nu segt mi
Wanen, vrient, so comdi?"
Die bode seide, des sijt vroet:
»Van Karle den keyser goet,
Die mi hevet gesent hier
Alse sinen messengier
Om te sprekene Ogiere."
Doe vragedem die coninc sciere:
»Waer es die keyser, segt mi dat?"
— »Here, te Parijs in die stat
Waenic wale dat hi nu si,
Ocht hi esser harde bi."
Otto seide: »Nu sech mi waer,
Ende wi es met heme daer?"
— »Here, dat willic u weten doen:
Daer es met heme die coninc Yoen
Entie coninc Avestant
Entie coninc Gondebant,

Digitized by Google

Naimes entie coninc Ogier,
Salomon ende Olivier,
Ende al Yoens groet geslachte,
Daer hi Bordeas met crachte
Mede wan, ende al dat lant,
Dat Gelloen hilt in sine hant,
So dat hi bloet maer en ontfloe."
Otto seide: »Eest dan alsoe?"
Die gene seide: »Twaren, jaet.
Gelloen en wert vort meer raet;
Ic sach den grave Agathoen
Ende Bouden den grave van Cremoen
Hangen bi harer keilen beide
Vor Bordeas op die heide."
— »Hulpe God," seide Otto saen,
»Ende wat hebic dan gedaen
Scande ende onnere minen magen.
Ic maecht ewelike clagen.
Hulpe," seiti, »valsce Gelloen,
Ende wat hebdi mi werken doen,
Datic, duchtic boven al,
Noch harde sere becopen sal;
Ende so seldi selve mede,
Comdi te Coelne in die stede."
  Een ridder die dit heeft verstaen
Es te Gelloene comen saen,
Ende verteldem dese sake,
Ende hoe Otte ware tongemake.
  Alse Gelloen dat verstoet
Wart hi droeve in sinen moet,
Ende seide te hem selven doe:

Digitized by Google

»Wat pijnic mi iegerincs toe?
Tongeval dat es mi bi
Ende tgelucke verre van mi.
Nu waendic sijn daer toe comen,
Datic die brulocht hadde benomen
Van Lodewike, maer ic en can,
Want hi moet emmer sijn haer man,
Wedert mi lieft oft leet.
Over mi dat al ute geet.
Noe moetic oec Otten vlien;
Maer hadde dit mogen gescien
So en haddics geacht niet,
Al haddijs toren ende verdriet
Gehadt ende mede sijn lant al,
Dathi nu groet hebben sal.
Ic wille varen mirer straten."
Dat heer so heefti gelaten,
Ende es gevaren te Coelne waert.
Daer na nam hi sine vaert
Tsinen lande waert van Sweden.
So lange so heefti gereden,
Dat hi quam te Orcadijn,
Daer hi vant die vrouwe sijn
Ende Yrenen sirer dochter mede,
Die hem grote feeste dede.
Die vrouwe vraechden waer dat waren
Hare kindre beide gevaren?
Die grave hi andworde gereet:
»Twaren, vrouwe, ic en weet
Waer datsi gevaren sijn."
— »Hulpe," seide die vrouwe fijn,

Digitized by Google

» Ende sijn mine kindren doet! ”
Die vrouwe viel in rouwen so groet,
Dat sijt enen tijt bequal.
Doch so ginct over haer al,
Want sijt bestaref cortelike.
Doe dedemen die vrouwe eerlike
Ter erden, alse wale betam
Selker vrouwen loefsam,
Ende Gelloen bleef in Sweden here,
Verhaet utermaten sere
Van den heren vanden lande,
Die scade hebben menegerande
Van haren magen nu genomen,
Dat altemale bi hem es comen.
Ende bi sinen quaden rade
Sijn si comen in die scade.
  Dus lach tOrcadijn in die stat
Gelloen ende vernam dat,
Dat die keyser Constantijn
Van Grieken soude den sone sijn
Leone gerne huwen soude.
Gelloen sende derwaert houde.
Vier besscoppe van sinen lande
Hi tegader daerwaert sande
Omme datsi souden maken,
Mochten si in enegen saken,
Den huweleic van den genen
Ende van sirer dochter Yrenen.
Met groter cierheit, dats waer,
Voeren die bisscope daer,
Ende met groter macht, weet dat,

Digitized by Google

Te Constantinople in die stat,
Daer si waren wel ontfaen.
Hare boedscap hebben si gedaen,
Ende vertogen den keyser wale
Gelloens macht altemale,
Ende sijn lant ende sijn have,
Ende hoe dathi gerne gave
Sirer dochter bi sinen live
Leo sinen sone te wive,
Ende si prijsden oec mede
Harde sere sine scoenhede.
Die keyser lovede wel die dinc:
So dede mede die jongelinc,
Ende heeft om die maecht gesent.
Men gaf den here groet prosent,
So datsi blidelike scieden.
Gelloen quam met vele lieden
Ende metter maget mede
Te Constantinople in die stede,
Daer men hilt brulocht groet.
Menech prince menech genoet
Wasser, ende menech man,
Dat ict vertellen niet en can.
Daer wan Leo ane die fine
Sinen sone Constantine,
Dien na hem bleef tkeserike.
Nu weet dat gewaerlike,
Dat hier met die grote veede,
Die menegen sint verginc te lede
En es, duchtic, gemindert twint,
Want mi dunct si eerst begint,

Digitized by Google

Want so meer Gelloens geslachte
Wies ende wart van machte,
So die veede meer wert hart
Ende oec vele te starker wart.
Nu latic bliven dese dinc
Ende segge u van Otten den coninc,
Dien harde swaer te moede was.
Ende doen hi wiste, geloeft das,
Dat Gelloen was wech gevaren
Wart hi harde droeve twaren,
Ende nam ane sine genote raet
Wat hi nu best bestaet.
Si rieden hem gemeenlike
Dat hi kere haestelike.
Ende late des keysers stat in vreden,
Die hi om niet heeft bestreden,
Ende biede hem jegen Yoene
Sine onscout te doene
So hijt best mach gedoen,
Want niet scalc en es Yoen;
Ende dat hi oec versie wale
Ende verveste altemale
Sine borge ende sine stede,
Op dat worde in onvrede
Dathi hem onthouden moge
Doch jegen een swaer orloge.
Otte die coninc seide:
»Gi raet mi wel ende waerhede,
Ende ic moet doen alsoe."
Vander stat so toechi doe,
Ende es te Coelne gekeert,

Digitized by Google

Daer hi die vrouwe vant verseert,
Die hem seide dathi sottelike
Verwracht hadde den keyser rike,
Ende mede den coninc Yoene
Dor den quaden Gelloene,
Die oit quaet was ende fel,
Entie en gert en geen dinc el
Dan te vulbringene sijn verraet,
Ende van den goeden teeggene quaet.
» Dat sal u lonen qualike
En versie God van hemelrike."
Otte seide: » Wat meindi, vrouwe?
Haddi mi geweest getrouwe
Ende niet Yoens wille gedaen,
Ic hebbe sulke dinc nu angaen,
Die ic node hadde anevaen."
Helene si andworde saen:
» Dat weet God wale ende kint,
Die alle herten ondervint,
Dat mi Yoen noit an,
Noch daer toe oec noit man,
In warden noch in werken mede
Sochten ane dorperhede,
Ochte enege dinc, al haddi
Selve daer gestaen bi,
Dat gijt u had gebolgen iet.
Dat mi die coninc gerne siet
Ende met mi nemet raet
Dan heeft u gedaen geen quaet,
Noch onsen lande altemale;
Maer, her coninc, dat weet wale,

Digitized by Google

Dat icken van herten minne
Boven allen mannen die ic kinne,
Buten u enten sone mijn,
Dan latic niement verholen sijn."
Otte seide: »Godweet,
Vrouwe, dats mi van herten leet,
Want twaren gi seles begeven
Ocht het sal u costen tleven."
  Dus was die coninc tongemake
Harde sere om dese sake;
Entie vrouwe banderside
Was hier ave sere onblike
Om dat si van haren here
Es gedreecht aldus sere.
Maer hort wat die coninc doet:
Hi pensde in sinen moet
Quame Yoen die coninc
In tlant, dat si dese dinc
Ende hem soude vertellen al;
»Ende hi mi daer mede sal
Swaer sijn ende haten meer,
Dies moetic soeken enen andren keer."
Enen grave riephi mettesen,
Die oyt verradre hadde gewesen,
Ende was geheten Coenraet.
Ten coninc so quam dese quaet
Ende vraechde hem wathi begert.
Die coninc seide: »Her grave, mi dert
Harde sere ene dinc.
Gi weet wel dat die coninc
Yoen entie vrouwe mijn

Digitized by Google

Harde wel te gader sijn,
Ende ic hebse gescouden sere
Ende gedreicht, dat haer mere
Dert dan si mi verstaen doet.
Ende pense datsi haren moet
Sal willen coelen over mi
Als Yoen comt, die coninc vri,
Ende sal hem clagen altemale
Mijn gescien, dat weetic wale,
Dies behoevic hier toe raet."
— »Gi segt wale, here," seide Coenraet,
»Want vrouwen sijn dicken quaet.
Nu radic u, na dat staet,
Dat gi sent die vrouwe mine
In die stat van Berine
In Nortwegen, ende laetse daer
In liggen dit naeste jaer,
Ende en laetse rumen niet
Uter stat, wat haers gesciet,
Ende blivet selve hier
Liggende tote die keyser fier
Comen ende oec Yoen,
Ende besiet wat si doen
Met u willen van derre daet,
Dat emmer niet en was mijn raet.
Ende alse gi des al ave sijt
Vaert dan in Norwegen, hets tijt,
Ende legt mire vrouwen gevaen
Daer si niet en moge ontgaen,
Tote dien, dat haer nemmer inne
En gedure die starke minne,

Digitized by Google

Ende doet haer hongers wel gevoelen
So salsi binnen wel vercoelen?"
  Her Otte die coninc seide:
»Twaren, her grave, gi segt waerhede;
Dit willic sekerlike doen."
Mettien so ginc die baroen
Daer die coninginne sat,
Ende seide: »Vrouwe, ic segge u dat,
Dat gi margen selt, twaren,
Te Norwegen henen varen,
Ende bliven te Berine,
Ende beiden daer der comst mine
Tote dien datic come daer.
Oec beveelic u oppenbaer
Dat gi daer ute niet en vaert
Teneger stat elder waert,
Ensi dat gi mi daer siet."
Die vrouwe seide: »Neenic niet,
Ic moet doen al u geheet,
Wedert mi lief sì ochte leet.
Nu doet mi hebben mijn gevoech;
Ic wille porren margen vroech."
Otte seide: »Het sal gescien."
Wech so ginc hi mettien,
Daer hi haer beraden dede
Datsi soude voeren mede.
  Coenraets wijf die was daer,
Daer die coninc was so swaer,
Ende es te haren man gegaen,
Dien si al dede verstaen
Dat die coninc gesegt heeft.

Digitized by Google

Die grave haer andworde geeft
Ende seide: »Vrouwe, laet varen,
Die coninginne sal twaren
Swaerlike sijn gecastijt,
Want men salse in corter tijt
Leggen so vaste gevaen
Si sals onne nemmermeer ontgaen.”
Die vrouwe seide: »Dats mi leet,
Want die hoefsce vrouwe die ic weet
Essit, entie sachtste met,
Ic en weet niet wat haer let.”
Die grave seide: »Hets daer bi,
Datsi Yoene den coninc vri
Mint so utermaten sere,
Dat sere mindert haer ere.”
Die vrouwe seide: »Hets mesdaen.”
Mettesen essi wech gegaen
Ende dede der coninginnen wale
Dit verstaen altemale,
Die haer selven bedroefde sere
Ende seide: »Wat dat wilt mijn here
Dat salic doen ende wathi geert.
Twaren, hi es wale werd
Die gene, daert mi omme gesciet,
Hier omme en salics haten niet.”
  Dus es der coninginnen vaert
Al bereet te Norwegen waert,
Ende si es henen gevaren.
God die moetse achterwaren!
Ende Otte dede werneren wale
Sine borge altemale,

Digitized by Google

Ende vervesten sine stede
Ende wale spisen mede,
Alse die hem weren soude
Op dat menne orlogen woude;
Ende hilt hem te Coelne binnen,
Die hi veste jegen twinnen.
  Nu hort, gi heren, dat u God lone,
Ene jeeste harde scone,
Ende oec mede die waerste ene,
Die men vint groet oft clene.
Gi hebt hier voren wel gehort
Hoe van Bordeas der port
Was gereden her Garijn
Te Coelne om der nichten sijn,
Ende haar broeder Ritsarde mede.
Dese quamen tote Mes der stede,
Daer si wel worden ontfaen.
Van daer porden si saen
Ende sijn geport te Coelne waert.
Onverre so was hare vaert
Datsi ontmoeten die knechte, twaren,
Die vor Colne gesceden waren
Van haren here ende van der maecht,
Ende hadden te Trieren gedaecht
Ende na haren here gebeit,
Die al elre waert geleit
Die maecht hadde, als u es cont.
Die knechte verkinden tier stont
Den hertoge dien si groeten doe,
Ende hi hen weder alsoe.
  Die hertoge seide: »Nu segt mi,

Digitized by Google

Lieve kinder, wanen comdi?"
— »Here wi comen van Coelne waert,
Alst recht es, sere beswaert,
Alse wi u wel seggen mogen,
Dat kinne God ende ongelogen,
Want het was te jammerne sere.
Ende selen u seggen hoe, here,
Van Bordeas quam, sonder waen,
Die grave Gelloen gegaen
Met ere slavine al te voet
Tote Coelne der stat goet,
Daer hi Otten den coninc vant,
Dien hi vertelde al te hant,
Ende oec over waerheit seide,
Dat gi ende u broedre beide
Wart belegen in Gironvile
Ende had geweest lange wile
Van hem ende sinen magen,
Ende sire noch voren lagen.
Oec seide hi dathi vernomen
Hadde dat die keyser comen
Soude entie borch ontsetten,
Dathi gerne soude letten;
Want hi seide hem vor waer,
Dat ene brulocht ware daer
Besproken tusscen Lodewike,
Den jongen coninc van Vrankerike,
Ende Yoens dochter der maegt,
Die van doegden elken baegt
Ende van scoenheden mede.
Ende op dat dese bruloch lede

Digitized by Google

So ware hi ende sijn geslachte met
Ewelike achter geset,
Ende bat Otten omme raet
Hoe ment best wederstaet.
Doch wert daer so vele gesaegt,
Dat men soude die scone maegt
Ten bordele sitten doen,
So en soude die coninc Yoen
Nemmermeer met ogen sien
Van haer enege ere gescien.
Edel here, verstaet vort,
Ende vulhort dese mort.
Die maegt wert in tbordeel gedaen,
Daer si haers ondancs in moeste gaen
Wenende ende cretende sere.
Het mochte ontfermen onsen here.
Die wile si in tbordeel sat
Men dede roepen in die stat,
Wie bi haer liggen woude
Dathi ten bordele comen soude.
Here, dit vernam mijn her Jan
Van Mes, die getrouwe man,
Die gewonnen hadde algader
Dathi hadde ane uwen vader,
Ende derde hem van herten sere.
Doe so bevalhi ons, here,
Dat wi sadelden ende bereiden
Sine perde, entie leiden
Uter stat hemelike:
Hi sal hulpen der maget rike
Datsi hare ere behoude,

Digitized by Google

Watter hem ave comen soude.
Ende wi daden sijn beheet,
Ende hi ginc in tbordeel gereet,
Alse die die eerst te wesene geert
Ane die joncfrouwe waert,
Ende es in die camere gegaen,
Ende heeft haer ane gedaen
Een harde cranc cledekijn,
Ende leide van achter die magt fijn
Uter stat, ende brochtse mede
Tote daer hi ons houden dede.
Ende doe sethise op een paert,
Ende wi alle mede ter vaert
Saten op, al sonder beide.
Mijn here doe te ons seide:
»Vaert wech te Mes waert,
Wi selen u volgen ter vaert,
Maer wi willen henen riden
Emmer desen wech besiden
Ochte ons volget iement iet.''
Nie sider here en sagen wijs niet,
Maer gistren, sonder waen,
Dedemen ons te Trieren verstaen,
Dat hise tAken voerde in tstat,
Ende dat dedi omme dat,
Datsi daer eerst was bracht
Ute Ottes eerscap ende macht,
Ende dus essi ute des coninx lande,
Geloeft si God, al sonder scande.''
— »Hulpe God,'' seide Garijn,
»Helech God, hoe mach dit sijn

Digitized by Google

Dat nie Ernaut die stoute man
Dus valscen sone gewan,
Noch oec die coninc Gerijn!
Wanen quam hem dit venijn,
Dat so heeft mi wonder groet.
Het wort gewroken vor mine doet,
Magic, dese quade daet.
Lieve knape, nu verstaet,
Segt ons ende en lates niet
Es der maegt iet gesciet?”
— »Neent, here, bi mire trouwen,
Niet es messciet der joncfrouwen,
Datse keyser ochte coninc
Dorve laten om die dinc.”
Garijn seide: »Dats doch goet.
Nu so es Gelloens moet
Wers gekoelt dan hi gerde.
Ic en wane niet en derde
Hem datsi so ontginc,
Noch salsi hebben den coninc
Ondanc Gelloen ende sinen magen,
Ende hem allen, diet gerne sagen
Dat toe niet en quame,
Sijnt si es bleven sonder blame.”
Dus voeren Garijn ende Ritsart
tAken waert sere beswart.
Onderwegen vernamen si
Dat Otte die coninc vri
Was vor Aken getogen
Met menegen man vermogen,
Maer dathi gekeert ware

Digitized by Google

Om dathi vernam niemare
Dat Karel quame ende Yoen,
Ende oec gevloen ware Gelloen.
Dies was hem te moede swaer
Dat Gelloen was van daer.
Dus sijnsi in die stat comen.
Ogier, die dat heeft vernomen,
Was te moede harde wale,
Ende voer jegen hen daer dale,
Ende heefse wel ontfaen.
In die zale leidise saen,
Ende vertelde hem met rouwen
Wat gedaen hadde der joncfrouwen
Otte die coninc ende Gelloen,
Ende hoe sine quamen beliggen doen
Met enen starken here vermogen.
Ende oec twi si ave togen
Dies en wisti niet te waren.
  Garijn seide: »Men laet varen!
Dit es niet die eerste quathede
Die ons die valsce Gelloen dede;
Maer mocht die leste sijn
Dat ware mi lief," seide Garijn.
»Nemmer en moet hijs nochtan danc
Hebben; si sal eer iet lanc
Keyserinne van Rome wesen,
Daer toe so wert si gelesen."
— »Dies onne God dèr maget fier,"
Seide die borchgrave Ogier.
  In die camere ginc si na das,
Daer die scone maegt in was

Digitized by Google

Metter goeder borchgravinnen.
Ende teerst dat sine quamen binnen
Entie maegt den broeder sach
Ontploec haer herte als die dach,
Enten oem beide mede.
Met wenende ogen si seide:
»Oem, willecome so moeti
Wesen bede Gode ende mi,
Want mi grote lelycheide
Otte ende Gelloen beide
Hebben gedaen na harer macht.
Maer, danc so hebbe die Gods cracht,
Ic bens met eren hen ontgaen,
Dat een ridder heeft gedaen,
Die geheten es her Jan van Mes,
Die te minen vader waert nu es,
Ende sal hem vertellen al
Mijn leet ende mijn ongeval,
Entie versmadenesse groet,
Die mi die coninc Otte boet."
Garijn seide: »Nichte, laet varen!
Het wert noch vergouden twaren,
Op dats ons onse here an,
Die alle dinc wel voegen can.
Wi sijn, nichte, comen om u.
Gi moet met ons varen nu
Te Parijs, tuwen vader,
Enten keyser, die u beide gader
Na u beiden daer in die stat."
Die maecht seide: »Ic doe al dat."
Men gereide daer tien tide

Digitized by Google

Diere wagene ende gesmide,
Daer si henen porden mede.
Die borchgravinne vander stede
Voer met hare vriendelike,
Ende menege andre vrouwe rike,
Alse wel selker maegt betam.
Dus voer die maegt loefsam
Met scoenre menechte te Parijs waert.
  Nu hort van sher Jans vaert
Van Mes, die den coninc Yoene
Woude seggen van dien doene,
Dat Gelloen ende Otte mede
Sirer scoenrer dochter dede.
  Soe lange soe reet mijn her Jan,
Dathi te Parijs quam an.
Entie keyser en was niet
Te Parijs noch comen iet,
Maer men liet hem verstaen
Dathi comen soude saen.
Daer bleef die getrouwe here.
Maer hi wart onlustech sere
Ende bleef liggende harde cranc.
Doch so staref hi eer iet lanc
Dat hi niet en sprac Yoene,
Ende men groef den ridder coene
Te sent Pauwels, God weet,
Wies kerke dat in Greven sleet,
Scone ende eerlike,
Alse wel betam selken like;
Want het was een goet man,
Daer vele trouwen was an!

Digitized by Google

Nu latic bliven van desen here,
Die es tontfermene sere,
God moete sijns genadech sijn!
Ende segge van den keyser fijn
Ende van den andren daer toe,
Die te Parijs quamen doe.
Banderside quam Garijn,
Ende daer mede die nichte sijn,
Die niet scoender wesen conde.
Die liede seiden met enen monde
Dat nie quam in Vrankerike
Coninginne die haer gelike
Van scoenheden groet ocht clene.
Lodewijc sach die maget rene,
Die hem behagede harde wale.
Si vercierde al ene zale;
Ende teerst datsi den keyser sach
Ontboet si heme goeden dach,
Ende haren vader den coninc mede,
Gelijc datsi hen allen dede.
Met wenenden ogen so seitsi:
»Edele heren, verstaet mi
Ende ontferme u der onnere,
Die mi Otte dede die here.
Bi des quaets Gelloens rade
Pijndi mi te doene scade
Ende scande mede groet.
Danc hebbe God, dat niet besloet,
Dat niement dan God selve dede,
Die daer rechte wrachte mede!
Here, Gelloen quam van Bordeas,

Digitized by Google

Daer hi ute verdreven was,
Met erer slavine al te voet
Tote Coelne der stat goet,
Daer hi den coninc Otten vant,
Dien hi vertelde al te hant
Hoe hier ene brulocht gemaect si
Tusscen den jongen keyser ende mi,
Dathi harde gerne brake,
Op dathi mochte in enege sake.
Doe berieden si hen daer,
Dat si mi togen daer naer
Ten bordele in die stat,
Ende daden gebieden dat,
Datter quame wie dat wonde,
Want hi bi mi liggen soude.
Edel here, weet vor waer,
Datic onlange stont daer,
Dat een ridder, een goet man,
Ende hiet van Mes mijn her Jan,
Ende seide dathi sijn goet algader
Wan ane minen ouder vader,
Entaer omme so woude hi
Aventuren dore mi
Beide goet lijf ende lede
Om mi te lossene mede.
Ende ontfoerde mi na dat
Tote Aken in die stat,
Daer ic in uwe zale
Van den borchgrave ontfaen was wale.
Ende Otte quam daer naer
Ende beleide ons in Aken daer;

Digitized by Google

Maer in weet hoe hi sciet,
Ende ons met paise bliven liet.
Dit clagic u, her keyser, here,
Ende minen vader harde sere,
Ende nemmermeer en nemic man
In sire gewroken an."
Die keyser seide: »Scone, laet varen!
Het wert wel gewroken twaren.
Ende daer omme en laet niet dat.
Ic sal u wreken vele bat
Dan gi selve sout visieren.
Mi dunct wel in allen manieren,
Dat hijt dede in mijn despijt,
Sijnt dat gi so langen tijt
Hebt geweest in sine macht,
Ende nu eerst toe es bracht
Alse gi sout minen sone trouwen.
Magic leven het sal hem rouwen.
Hier omme en laet die brulocht niet.
Al en eest te voren niet gesciet."
Die maegt wert vertroest hier bi,
Ende seide: »Ic sal gerne dat gi
Begert doen, lieve here,
Al dert mi mine scande sere."
Na dese tale quam in gegaen
Die biscop van Riemen saen,
Die vrome man her Tulpijn,
Ende hadde dat mesgewade sijn
In die capelle doen dragen saen,
Want hi woude doe messe doen gaen.
Ende alse die goede man

Digitized by Google

Hadde sijn ornament an
Brachtemen geleit die maegt daer.
Ende het leidense, weet vorwaer,
Twe coninge stout ende fier,
Gondebant ende Ogier.
Daer trouwetse Lodewike,
Ende bleef coninginne rike.
Yoen gaf hem daer ter stede
Vlaendren ende Riemen mede,
Ende ene partie van Gasscoene.
Ende Garine liet hi Nerboene,
Want sirer moeder hadde gewesen.
Ende Garijn gaeft vort na desen
Aymerine, sirer dochter man,
Diet van den coninc ontfinc dan.
Oec so ontfinc Ritsart
Van den coninc daer ter vart
Al die ere van Bordeas,
Die te voren Gelloens was.
Dus was ginder grote feeste
Ende vroude, seit die jeeste,
Ende oec die meeste mede
Die nie was te Parijs in tstede.
Teser feesten wonnen vele
Bede yraude ende ministrele;
Ende goeden ridders men oec gaf
Diere scoenheden, daer vele af
Ware tseggene ende lange stonde,
Daer omme so sla ict van monde.
Die feeste duurde sonder sage
Al omme ende omme .VII. dage,

Digitized by Google

Dats daer niemant en verdroet,
Even scone ende even groet.
  Nu hort, gi heren, dor onsen here,
Dese dinc es te wonderne sere
Ende te jammerne diese merct.
Nu es dese veede sere gesterct
In beiden siden, dat dunctmi,
Sint sconinx Yoens dochter si
Geweldege roemsce keyserinne,
Daer si sal sterven inne,
Ende Yrene, geloves mi,
Keyserinne van Grieken si.
Dus hoget dunctmi alle dage,
Ende machtegen hare mage.
Het was een jammerlijc begin,
Want geen inde en hevet in.
  Alse dese feeste was leden
Heeft die coninc Yoen gebeden
Beiden vrienden ende magen,
Datsi hem also versagen,
Datsi hen stoeden in staden
Jegen Otten, die vele mesdaden
Hadde jegen hem mesdaen;
Want hi sals bate ontfaen
Ende beternesse, opdat hi can.
»Want Otte hi es mijn man
Van Lorein altemale,
Dathi verbort heeft wale,
Ende van Coelne der stede,
Die hi van hem ontfinc mede."
Sine mage andwarden twaren

Digitized by Google

Dat sijs alle gereet waren
Ende met hem varen wouden,
Ende te Paesscen comen souden.
Ende selve die keyser rike
Gelovet hem sekerlike.
  Oec so rieden si hem dat,
Dat hi come te Aken in die stat
Metten keyser openbaer,
Ende ontbiede Otten daer,
»Ende biedt hem vonnesse te doene
Al daer vor des coninx baroene.
Hort sine onscout ende sine tale
Op dat hi comt, dat raden wi wale,
Beide vor ridders ende vor heren,
Ende doet hem betren tuwer eren.”
— »Gerne,” seide die coninc Yoen,
»Dit so salic emmer doen.”
Hier met namen orlof die heren
Ende wouden te lande keren,
Ende voeren op ende dale
Ende scieden altemale.
Yoen voer te Gasscoengen waert
Ende met heme sijn sone Ritsart.
Ende in Doringen voer Garijn
Ende Gyrbeert die sone sijn.
Karel bleef, des sijt wijs,
In die stat te Parijs,
Ende maecte daer ene soene
Tusscen Normanne ende Bertoene
Van erer veeden ende nijt,
Die gestaen hadde langen tijt.

Digitized by Google

Yoen quam te Bordeas,
Daer hi wel ontfaen was,
Ende besette na Ritsarts hant
Beide stat ende land.
Vort voer hi te Nerboene:
Daer quam Aymeri die coene
Ende deet hem besetten wale
Na sirer hant altemale.
Te sent Gilijs voer hi vort,
Ende besette tsire hant die port.
Machi daer en wert here
Berengier ave nemmermere.
Van daer voer hi in Gasscoene
Ende bereide met sconen doene
Sine provanche ende sine vaert,
So hi eerst mochte, tAken waert.
Ende Aymerijn Arnouts sone
Brachte met heme die van Narbone,
Ende liet op die wile
Hervine van Gironvile
Rewert in den lande daer,
Ende voer en wech daer naer.
Gi goede liede, verstaet ende hort,
Dus doet die jeeste weten vort,
Dat Astolf der Lombarden here
Brac beide gelof ende ere,
Dat hi den paus hadde gedaen,
Ende woude te Rome al verslaen
Watter was cleine ende groet,
So dat die paus dor die noet
Karlen ontboet den stouten here,

Digitized by Google

Die hem derwaert haeste sere.
Met menegen man eshi gereden
Ende es tgeberechte leden,
Ende heeft Astolve den coninc
Weder gevaen, in waerre dinc,
Ende in prisoene gedaen.
Ende daer na so keerdi saen.
In desen tiden dat Karel was
In Lombardien, geloeft das,
Hadde die stoute coninc Yoen
Al sijn her gaderen doen,
Beide vriende ende mage,
So datsi in paesche dage
Alle tAken comen waren.
Ende Yoen vernam daer twaren
Dat die scone vrouwe Helene,
Beide met rouwe ende met weene,
Ware om den wille sine
Gesent in die stat van Berine,
Dies hem was te moede swaer.
Arione so riep hi daer
Ende hiethem dathi soude varen
Te Berine sonder sparen
Ane Helenen der coninginne,
Daer hi toe droech grote minne,
Ende vragede haer hoet haer stoede,
Ende oft si ware in swarer hoede;
Ende dat hi dinc en gene rochte
Dan dathise spreken mochte;
Ende datsi hem ombiede dat,
»Ten welken dage, ter welker stat

Digitized by Google

Dat icse sal spreken mogen.
In werde nemmermeer in hogen
En si dat sake dat icse sie.
Nu vaert dat u lieve gescie,
Ende haest u utermaten sere."
Die gene seide: »Gerne, here,"
Ende es geport tilike.
Doch voer hi niet so haestelike
Hi en voer te Coelne in tstat
Ende vertelde Otten dat,
Die hem beval op sine ere
Dathi aldaer weder kere.
— »Gerne," seide Arioen.
Otte die keyser pensde doen:
»Mochticken in mijn seel gecrigen
Ic souden wel doen swigen,
Tover en ontfoerdene mi."
Dit pensde Otte die coninc vri.
Yoen die nu te Haken legt,
Als ons die ystorie segt,
Ontboet Otten den coninc
Dat hi quame van derre dinc,
Die hi sirer dochter hadde gedaen,
Vor hem te vonnesse staen:
Hi woude hem pinen vonnesse te doene
Na dat vonnesse der baroene.
Otte ontboet hem weder dat,
Dathi quame te Coelne in tstat
Hi souts hem berechten daer,
Anders en quame hi hem niet naer.
Yoen die warts doe te rade

Digitized by Google

Dathi heme soude doen scade
Waer hi mochte ende conde.
Doe toechi ter selver stonde
Te Mes waert der goeder stat,
Daer hi .III. maent voren sat
Eer si hem wert opgegeven.
Onlange so es hi daer bleven,
Ende ginc altemale in hant
Watter was, borge, lant,
Ende hevet heme ave getogen:
Otte en werdes meer vermogen.
Doę toechi die Mosele tale
Ende belach Covelense also wale,
Daer hi ene maent voren lach,
Eer dathise gecrigen mach.
Daerna so woudi maken
Sine siege vor Andernaken,
Maer onlange eshi daer bleven
Si en wert hem opgegeven.
Doe toech hi te Bonnen wert,
Dathi oec te winne gert,
Maer daer vernam hi mare
Dat die keyser comen ware
Ende hi tAken ware in die stat.
Te hem voer hi na dat,
Ende vantene tAken binnen,
Daer hi was ontfaen met minnen.
Daer dedi den keyser verstaen
Wat dat hi hadde gedaen.
Die keyser seide: »Beit hier,
Ic sal Otten den coninc fier

Digitized by Google

Ontbieden hier in dese sale
Ende sal horen sine tale."
— »Dat willic wale," seide Yoen,
»Maer also moet mi God doen
Ere ende lieve mede
Alse hi Mes die goede stede
Ende van den lande nemmermere
Weder en werdet here;
Want ics heme niet mach onnen,
En worde van hem met crachte gewonnen."
Karel sende na dese dinc
Ane Otten den coninc,
Dien hi ontboct ochthi woude,
Dat hi te Aken comen soude,
Hi woude hem van den coninc Yoen
Gerecht vonnesse gescien doen.
Ende en woudijs doen niet
So ware hem evele gesciet.
Hi soude met Yoene comen
Ende so worde heme genomen
Wat hi helde geheellike
Van den hogen keyserrike.
Die bode voer te Coelne toe,
Daer hi vant Otten doe,
Dien hi sine bodscap seide
Vor ridders ende vor knapen mede,
Ende vertelletse hem met staden.
Otte seide: »Ic sals mi beraden."
Die coninc riep, bi mirer eren,
Te gadere alle sine heren,
Ende hiesch hem hier op raet.

Digitized by Google

Doe seide die grave Conraet:
»Here, ic rade wale dat,
Dat gi tAken vaert in die stat,
Ende maect uwen pais daer;
Want torloge es u te swaer
Want te mechtech so es u
Biden keyser worden nu
Die stoute coninc Yoen.
Gi en hebt nu geen doen.
Wi selen onse dinc wel tonen,
Ende mogen wise gehonen
So datsi weder keren.
So hebdi georloget met eren.
Ic sal dragen uwe tale
Aldaer vor die heren wale."
Die coninc seide: »Dits goet."
Den bode men voren comen doet,
Dien die coninc seide dat,
Dathi te Aken in die stat
Ten keyser gerne comen sal,
Sint hi si versekert al
Jegen hem ende Yoene
Sine onscout daer te doene.

Die bode seide in corter tale
Dat hijs ware versekert wale,
Want die keyser, diene ontboet,
Soude hem node clene ocht groet
In sijn hof laten mesdoen,
Ende oec soude die coninc Yoen
Node sijn geleide breken,
Want men souts hem lachter spreken.

Digitized by Google

Die coninc seide: »Ic comere dan
Margen, op dats mi God an.''
Hier met es gekeert die bode.
Den coninc beval hi te Gode
Enten heren altemale
Ende es geruumt die zale
Ende es tAken in gereden.
Vor die zale beite hi beneden
Ende es daer boven gegaen.
Daer vant hi den keyser staen
Ende mede die andre heren,
Die hi groete, bi mire eren;
Ende seide sine bodscap daer,
Dat Otte sander daechs daer naer
Comen soude in die stat,
Ende ane horen al dat,
Dies men hem ane spreken woude,
Ende hi ware die gene die sonde
Andworden ende vonnesse ontfaen
Van al, dathi hadde mesdaen.
Sanderdaechs tilijc genoech
Porde Otte die coninc vroech,
Ende quam in die stat te Aken,
Daer hi sinen pais soude maken,
Vant hi daer quam om dat.
Dien dach bleefhi in die stat.
Sanderdaechs soude sijn tgedinge
Van den heren sonderlinge,
Daer die keyser toe sitten ginc;
Ende Yoen die coninc
Es in die ander side gestaen.

Doe quam Otte die coninc saen,
Ende met hem die grave Conraet,
Die altemale was sijn raet,
Ende spreken soude sijn wart.
Oec quamer met hem in die vart
Vele heren, dits waer,
Die hi met hem brachte daer.
Otte es mede in gegaen.
Doe seide die grave Conraet saen:
»Die selve God, die gewerde
Te makene hemel ende erde,
Moet hoeden den keyser coene,
Ende oec mede den coninc Yoene,
Ogiere den coninc ende Aristande,
Oliviere ende Gondebande,
Naimes, Olles ende Garine,
Samsoene, Lambrechte ende Constantine,
Ritsarde ende Gerberte Garijns sone,
Ende Aymerine van Narboene,
Ende Gadifiere van Camerike,
Den stouten grave ende rike,
Enten stoutsten grave die leeft,
Roelande, die getrout heeft
Auden der vrouwen scone,
Die met eren mochte dragen crone,
Ende alle sine mage die hier staen
Groetic van Ottes wegen saen,
Ende bidde hen harde vriendelike
Heeft Otte die coninc rike
Iet mesdaen jegen Yoene
Hi wilt betren den coninc coene,

Digitized by Google

In dien hi hem dat selve doe,
Can hire redene tonen toe."
  Yoen die coninc, die daer stoet,
Seide: »Gerecht keyser goet,
Hort mine redene ende tale,
Die ic u wille betonen wale.
  Het geviel op enen dach,
Dat mi wale deren mach,
Dat mine waerdinne versciet,
Daer ic omme hadde verdriet
Alsic mochte te rechte wale.
Doe bleef mi die cusce smale
Basilie, die dochter mijn.
Ende want ic dicken moeste sijn
Uten lande in orloge
Sondicse Garine den hertoge,
Dat si ware met sirer vrouwen.
In wister wien bet betrouwen
Dan minen broeder ende sinen wive.
Doen sciet oec vanden live
Die welgeraecte hertoginne
Doe pensdic in minen sinne
Dat Otte ware die neve mijn,
Ende si niegerincs sijn
En mochte daer si bet ware
Dan met sinen wive dare.
Want, her keyser, weet dat,
En haddic hem betrout niet bat
Dan ic iement els dede
In hadde hem al daer ter stede
Om geen dinc gesint

Met hem te houdene mijn kint,
Dat mijn lijf was ende raste,
Ende dat ic minde van herten vaste.
Ende oec geloefdics in allen sinnen
Helenen der hoefscer coninginnen
Datsijt soude wisen ende leren
Enten doegden waert bekeren.
Nu hadde mi Otte dese trouwe
Wel na geloent te minen rouwe;
Want hi, in weet omme wat,
Dede te Coelne in die stat
Mine dochter, die ic minne,
Trecken ten bordele inne,
Daer si haer ere hadde verloren
En hadse God niet gehoet te voren.
Dese scande so dede hi mi,
Ende hier op, her keyser vri,
Quamic tAken hier gevaren,
Met droeven gepense ende swaren,
Ende dede den coninc vor mi dagen.
Ic woude met mannen ende magen
Hem vonnesse doen, op dathi woude,
Dathi met rechte doen soude,
Want emmer so es hi mijn man
Van den lande: dat ic nu wan
Dats Mes, dat mijns vader was,
Ende mijns ouder vader, geloeft das,
Ende dat mijn vader den sinen gaf,
Ende sijn man bleef der af.
Nochtan wiste menech genoet
Dat mijn vader doe was bloet

Beide van goede ende lande,
Ende oec gaven hem vulle hande
Sine vianden altoes te doene,
Dat noit conste bescieten soene.
Hier bi so washi mijn man,
Dies hi niet geloechnen can,
Ende hier bi daegdicken hier,
Ende hi was in therte so fier
Dathi so wart te rade
Dathi seide dat hijs niet dade.
Doe voeric hem afwinnen tlant,
Dathi hilt van mire hant.
  Nu so eisscic hem dat
Vor den keyser op dese stat,
Dat hi mi betre die valschede,
Die hi mi, in trouwen, dede."
Fransoyse seiden saen:
»Twaren, dat was sere mesdaen,
Dathi eens edels coninx kint,
Dathem op trouwen was gesint,
Voude setten in bordele.
Daer gebrac hem doechden vele,
Want hi quatheit dede grote.
Wel waert recht dathijs mesnote,
Want ons dunct na on verstaen
Die coninc en hadde twint mesdaen
Dan dathi hem doget getroude,
Dat hem sint wel sere roude."
  Doe dese redene aldus was
So stont op, geloeft mi das,
Die valsce grave Conraet

Digitized by Google

Ende seide: »Gi heren, nu verstaet:
Men segt ééns mans tale allene
Dat dat en si tale engene,
Dies so hort des coninx tale
Ende verstaese, so doedi wale.

Otte die coninc hi liet wel
Dat op enen tijt gevel
Dat Garijns waerdinne ende nam,
Ende hi daer ten like quam,
Ende sijn wijf die coninginne,
Die te Yoene droech rechte minne.
Omme die minne, die Yoen
Droech ter coninginnen doen
Ende heden desen dage noch draegt,
So beval hi haer die maegt
Ende lietse wonen met hare,
Dat Otte loefde oppenbare,
Want hi hadde den coninc lief
Ende onste hem wel al tgerief
Dat hi heme mochte doen.
Nochtan wisti wel dat Yoen
Sijn wijf minde harde sere,
Ende si oec weder mede den here,
Wan sijs har wart niet en hal.
Maer Otte hi hilt al
In dogeden ende in goede mede
Ende liet hem hebben stonde ende stede
Wel te sprekene jegen hare,
Want hi hilt in goede ware.
Oec heeft die coninc, sonder waen,
Dicken dor Otten gedaen

Digitized by Google

Dies hi hem beloeft sere.
Nu hort dor God, her keyser, here:
Het geviel op ene stont,
Alsic u mach maken cont,
Dat Otte die coninc te Coelne lach,
Daer hi gerne te liggen plach,
Ende quam te hem die grave Gelloen,
Die hem dede verstaen doen
Dat hem dat dede verstaen
Van Sueden die grave Alaen,
Ende oec hadde tselker stede
Dat wedergade gesien mede,
Dat Alaen te Coelne quam
In die camere ende vernam
Dat Yoen, daer hi toe sach,
Bider coninginnen lach.
Ende oec so en sciet
Die grave van hem niet,
Hi en liet hem verstaen wale
Dathi toesach altemale.
Oec so seidi hem die dinc,
Dats hem Yoen die coninc
Beroemt hadde daer hi sat
Over taflen ende at,
Ende swoert met dieren eede.
Dit was minen here te horne lede.
Vort, here, seide hi hem saen,
Alsic u mach doen verstaen,
Dat Yoen op die selve wile
Lach binnen Gironvile
Belegen van Gelloens magen,

Digitized by Google

Diene harde vaste belagen,
Ende her Gelloen daer vernam
Dat mijn here die keyser quam
Ende soudene met crachte ontsetten,
Dathi qualeec mochte beletten
Jegen den keyser sinen here.
Oec so dreigde Yoen sere
Mochti comen ute die prisoene
Hi sout ontgelden doen Gelloene,
Ende hen allen die hen bestaen,
Ocht diene vriendelike ontfaen,
Ware hi coninc ochte grave,
Daer en sciedi niement ave.
Oec seidemen hem sekerlijc
Dat skeysers sone Lodewijc
Des keysers dochter nemen soude,
Ende daerbi Yoen woude
Geven van Lorein tlant,
Dat mijn here hilt in sijn hant,
Ende Coelne mede die stat,
Want si den keyser poente bat,
Sint hi Aken heeft vercoren,
Dan enegen keyser te voren,
Ende soude minen here verdriven.
Ende dit soude niet mogen bliven.
Dit swoer her Gelloen die here
Met dieren heden harde sere."
Vort so seide die grave Conraet:
»Gerecht keyser, nu verstaet,
Minen here den coninc, die hier staet,
Wart die huet van scaemten heit

Digitized by Google

Om datten die coninc woude
Onterven dus sonder sine scoude,
Alshi bi u ware gesterct.
Vort hort, here, ende merct,
Dat hem die lachter entie scande,
Dies hem die coninc in vreemden lande
Beroemde vander coninginnen
Altemale dede ontsinnen,
Ende vraegde met haestegen doene
Wat hi best dade Gelloene,
Daer hi Yoene den coninc
Mede loende sine valsce dinc,
Ende hi nedere sine macht.
Daer toe wilthi sine cracht
Doen ende al dat hi can.
Doe riet hem die valsce man
Dathi die scone maget name,
Daer al dese macht ave quame,
Ende dade haer haer ere nemen,
So en sout genen coninc getemen
Te nemene al selc een wijf,
Die so gelevert hadde haer lijf.
Ende riet ende seide dathi woude
Dat mense in bordele setten soude:
Daer wrake hi metten selven heme
Ende oec, here, alsict verneme,
So soude te cranker sijn Yoen,
Ende en soude niet mogen doen,
Dies hi te voren hem vermat,
Lant te leverne ende stat.
Here, mijn here die coninc,

Digitized by Google

Die sere ontsint was om dese dinc,
Lovet ende wout mede,
Daer hi sere ane mesdede.
Maer enen doet sine tee so sere
Dathise doet afslaen, here,
Metter weelden die hi gevoelt
Eer si wel wert vercoelt:
Alsus gesciede minen here daer.
Maer, gerecht keyser, weet vorwaer,
Dat die maegt cume en was
In dat huus, sijt seker das,
Gestaen, dats den coninc minen here
Berou weder harde sere,
Ende sende derwaert dan
Enen ridder, hiet her Jan
Van Mets, dien hi bat vriendelike
Dathi haelde die maget rike,
Die daer haestelike quam
Entie scone maget nam
Ende voeretse te Aken waert.
Dies mijn here wert vervaert:
Ende dat dede hi om dat,
Dat her Gelloen was in tsat,
Ende hi duchte sinen raet
Dathi noch mochte wesen quaet.

Mijn here die coninc die wert doe
Om die maegt besorget soe,
Dathi haer volgde haestelike
Met menegen ridder stout ende rike
Tote vor Aken die stat,
Ende ontboet Ogiere dat,

Digitized by Google

Dathi hem die maget sinde
Die hi gehouden hadde van kinde.
Ogier wederseit algader
Ende seide: hi soutse haren vader
Houden ende leveren mede.
Doch toech mijn here van der stede,
Om dathi wale wiste das,
Datsi daer wale was.
Ende alse Gelloen dat vernam
Dat mijn here te hem selven quam,
Noch na sinen wille niet ginc,
Sonder te nemene an den coninc
Orlof voer hi hemelike
Henen ute mijns heren rike.
Dit es mijns heren mesdaet,
Here, nu hebt hier op raet.
  Hort, geweldech keyser, here,
Noch so claegt die coninc sere
Dat hine dagede dat hi quame
Ende vonnesse hier ave name,
Dies hem niet en stont te doene,
Want hi wiste hier met Yoene
Een groet here met wapenen fel,
Ende en was niet seker wel
Sijns levens, quame hi daer.
Ende oec en washi in dien vaer
Niet sculdech te comene, dats u cont.
Maer hi quam hier nu ter stont
Alshi u, her keyser fier,
Entie uwe wiste hier,
Want doen quamhi coenlike.

Digitized by Google

Oec weet wel, her keyser rike,
Dat Yoen voer in sijn lant
Ende stichte roef ende brant,
Ende wan Mes die goede stat,
Ende Covelense boven dat,
Ende Andernake, dat minen here,
Weet wel, derde harde sere,
Ende hadt mescien wel weren mogen;
Maer dathi trac vor sinen ogen
Dathine verwracht hadde sere,
Ende daer toe was sijn here,
Ende liet hem sinen wille doen,
Gelijc hi dede, die coninc Yoen.
Nu wetti, gi heren, wale
Mijns heren mesdaet altemale.
Doch en essi alse mesdadech niet
Alsmen hier te voren hiet;
Doch kint hi dathi heeft mesdaen
Dathi hem wreken soude so saen
Over so hoge joncfrouwe,
Ende heves groten rouwe;
Want hijs niet sculdech was te doene.
Ende wilt geven den coninc Yoene
Hem vort in baten des
Sine goede stat van Mes,
Ende al tlant, geloeft das,
Dat Girberts sijns vaders was,
Ende hi gaf sinen vader Gerine,
Indien dat hebbe die nichte sine
Vor dat hi hare dede te leede,
In dien dat inde dese veede.

Digitized by Google

Ende oec so bid mijn here hier
Vor alle dese heren fier
Den coninc Yoene vriendelike
Ende oec dor Gode van hemelrike
Dathi varen late die minne,
Die hi heeft ane die coninginne
(Want minen here sere dert,
Want hi heeft die vrouwe wert),
Ende scuwe hare wandelinge,
Hi wilt geloven in waren dinge
Dathijs in en genen sinnen
Nimmermeer der coninginne
En sal in arge noch in goede
Vermanen, sint dats blive hoede.
Dor God, gi heren alte male,
Anesiet redene ende doet wale,
Ende hulpt dat werde ene soene
Tusscen minen here ende Yoene.
Al versuumde hem mijn here
Die macht si blijft in haer ere,
Dathi selve weder dede:
Daer heeft hijt versoent sere mede."
Karel seide: »Bi mire wet,
Hi hevet hier verscoent met.
Maer dat so es oppenbaer
Dathi was te haestech daer
Dathi oec eens quaeds raet
Dede also lelecke daet.
Maer die noit mesdede niet
En weet waer af betren iet.
En ware Yoene niet mesdaen

Digitized by Google

Waer of soude hi ontfaen
Bate? Dan canic gesien.
Men laet in Gods namen gescien,
Het dunct mi orborleec wesen."
Yoen die coninc sede mettesen:
»Sint u genoecht, her keyser, here
Salict doen vele te ere.
Maer wat sal scaden den coninc dat
Alsic come teneger stat,
Daer ic vende die coninginne,
Die so hoefsch es van sinne,
Datic spreke jegen hare,
Niet stille maer oppenbare?
Want ic wille sonder noet
Sweren enen heet groet
Bi den here, die mi al
Maecte ende ontmaken sal
Wanneer dat sijn wille si,
Ende bi der moeder, die wi
Geloven datsi droech maecht,
Dat coninc Otten was gesaegt
Datic lach bi der coninginnen,
Dat dat noit in genen sinnen
Waer en was noch en gesciede,
Ende datic dies vor enege liede
Soude mi beroemt hebben dat.
Noch sweric op dese stat
Bi Gode ende mire trouwen beide
Datic nie wart en seide
Noch si weder jegen mi,
Al hadder die coninc gestaen bi,

Digitized by Google

Dathijs hem hadde belgen connen.
Wat machijs mi dan veronnen
Datic spreke jegen hare
Niet stille maer oppenbare?
Want dat kinne God van hemelrike
Datic die coninginne rike
Hebbe gehadt van herten lief,
Maer anders en sochtic noit grief
Van hare, gi heren dat verstaet."
Doe seide weder die grave Conraet:
»Ic hebbe dicken verstaen wel
Dat lange duurde wert quaet spel
Gerne; dies men niet gesien
En heeft mochte doch wel gescien.
So lange geet, alsmen spreect,
Die cruke te watere datsi breekt.
Ende u en geleegter niet ane
Dies hebdijs goet ave tstane."
Yoen seide: »Gi segt waer,
Maer hets mi te doene swaer:
Qualijc so mochtict gelaten.
Hoe mochtic die vrouwe haten,
Die mi en mesdede noit niet?
Mi es lievere dat niet gesciet
Die soene dan ic dit dade."
Doe seiden met gemenen rade
Fransoyse ende Bertoene:
»Dits groet wonder van Yoene.
Hoe waenti dat so si keytijf
Die coninc, dathi hem sijn wijf
Tsinen wille laten sal?

Digitized by Google

So ware hi verscoven al.
Noch ware hem beter dat die soene
Altemale bleve te doene."
Karel seide, die coninc, doe:
»Wat hulpt hier vele gesegt toe?
Dese soene moet vort gaen
Indien dat en geen vermaen
Die vrouwe vort en gecrige
Van Ottes wegen, maer daer af swige.
Yoen sal hem hoeden dat,
Dathi niet sal comen tier stat,
Daer hi die vrouwe meer gesie,
En si dat so gescie
Dat si te like ofte te feesten,
Daer si vergadert metten meesten,
Ochte bi andren gevalle,
Daer die liede vergadren alle;
Ende daer en salhi jegen hare
Noch stille noch oppenbare
Spreken in enegen sinnen
Dan: God hoedu, God moet u minnen.
Dit salhi geloven hier."
— »Dat salhi," seide die coninc Ogier,
»Weder hi wille ocht en wille."
Maer die coninc hi sweech stille,
Ende sine mage geloefden dat.
Doe wert daer versoent op tstat,
Ende Otte wert Yoens man
Van Covelensen, dat hi wan,
Ende van Andernaken mede,
Dat men hem weder geven dede.

Digitized by Google

Entie soene, dat was waer,
Was vast ende goet gesproken daer.
Alse dus gemaect was die soene
Tusscen Otten ende Yoene
Namen orlof alle die heren,
Ende wouden weder te lande keren
Alsi daden cortelike.
Karel ontboet, die keyser rike,
Sinen sone Lodewike,
Ende sijn wijf die suverlike.
Ende Yoen ende Ritsart
Sijn gekeert te lande wart
In Siten, daer hi comen was,
Ende vernam die waerheit das,
Dat Gelloens dochter Yreine
Ware gehuut, ende hadde die gene
Constantijns sone Lyoene,
Dat sere derde den coninc Yoene;
Want hi te na wart sijn gebuur,
Dat hem dicken soude werden suur.
Doch dede hi borge menegerhande
Op die pale van sinen lande
Maken ende grote stede,
Die hi vaste vesten dede;
Want hi vermoede hem telker tijt
Van daer te hebbene storm ende strijt.
.VII. staden maecti daer,
Die wesen souden te winne swaer;
Want men mochtse niet winnen
Die wile si tetene hadden binnen.
Oec maecti, des sijt gewes,

Digitized by Google

Ane die heide Meotides
Op enen berch die men sach verre,
Ende hietse Gardeterre,
Om datsi stoet op thesceet,
Ende si bescudden soude gereet
Dat lant, op dats ware te doene.
  Nu hort weder van Yoene:
Hi maecter ane torren vijf hondert,
Ende elc stont van andren besondert
.VIII. roeden bi getale,
Sodat die stat hadde omgaens wale
.X. milen, wetet dat.
Men wan oec wale in die stat
Coren als was te doene.
Dese stat was starc ende scone.
Elc torre was hoge wel
.C. voete, sonder spel,
Entie mure van der stede
Waren .LX. voete hoech mede.
Op deen inde der stat stoet,
Daer die zee quam ane den voet,
Die op ene roche was geset,
Ic wille wale dat gijt wet,
Dat die roche, wetet dat,
Ginc boven die torren vander stat
Wel .C. voete, dat was waer,
Ende men mochter oppe maer
Rechte te erer stede,
Daer die coninc houwen dede
Ene strate, als men woude,
Dat menre mede opgaen soude.

Digitized by Google

So over vele was dier stene,
Dat men met hen allene
Daer boven maecte ene zale,
Ende enen tor also wale,
Die boven der zale, in waerre dinc,
Meer dan .c. voete ginc.

Digitized by Google

II.

. . . .
Die verwortelde nijt,
Diere ute en quam te gerer tijt.
Hi sende oec ute alle dage
Ane sine vriende ende mage,
Datsi en souden vergeten niet
Die grote scade ende dat verdriet,
Dat hen (*sic*) ende heme mede
Die Loreine te meneger stede
Ende te meneger stont hebben gedaen.
Datsijt niet en laten gaen
Ende den kindren die van hem quamen.
Hi en woude niet dat inde namen
Die grote veede entie sware
Die geduurt hebben vele jare,
Want Gelloen penst noch dathi sal
Sinen wille vervordren al.
Nu latic hier van hem bliven
Ende wille vort bescriven
Van desen boeke dander pertie,
Derre boeke es altemale drie.
Deerste boec die geet an

Digitized by Google

Daer dese veede eerst began,
Ende hint daer Fromondijn
Bleef doet in die cluse sijn.
Dese andre sal inden, dats waer,
Noch harde lange hier naer
Op Ritsarts boec, Yoens sone,
Die harde stout was ende coene.
Dan sal dat derde over liden
Tote des keysers Vrederijcs tiden,
Dat seecht die jeeste, diet heeft bescreven:
Nochtan es haer vele ontbleven,
Dat hemelijc, getrouwic, was.
In die stat van Bordeas,
In Sente Severijns abbie
Heeft men gescreven oyt ende ye
Dese veede altemale,
Ende dat na dien rechte wale
In tween boeken leget daer,
Die harde groet sijn ende swaer,
Daer dat walsce ute es genomen,
Daer dit mede ute es comen.
Daer so leget in tlatine:
Noch so doense grote pine
Dat si noch tallen tiden
Scriven die orlogen entie striden
Die si jegerincs vernemen connen,
Die iersten daer af begonnen.
Nu laet ons God so geraken
Dat u dunke wale maken. Amen.

Ware ystorien machmen horen

Digitized by Google

Gerne, dat segic u te voren,
Want grote dachcortinge si
In waren ystorien, geloves mi.
Dat dese ystorien sijn waer
Dat so tonen ons oppenbaer
Walsce boeke ende latine,
Dies so doe icker seer toe pine
Om in dietsce te bringen vort.
Daer om dor God, gi heren, hort,
Ende verstaet vort dit leet,
Dat nemmermeer en te geet.
Gi hebt hier voren verstaen wel
Hoe Gelloen die ridder fel
Doetde Manosijns sone Doone,
Ende hoe dat was gemaect soene,
Dathi in heidenesse moeste varen,
Ende niet en soude keren twaren,
En ontbodene in waerre dinc
Her Girbert die stoute coninc
Ende selve die grave Manosijn.
Oec horedi in die warden mijn
Hoe hi quam ane Agulande,
Die hem ere dede menegerande,
Ende hem vernoyerde met,
Ende liet die Gods wet,
Ende halp Agulande sere
Jegen Desramese den here.
Oec horedi wel die dinc
Hoe hem Desrames die coninc
Sirer dochter te wive gaf,
Om dathi Agulante ginc af.

Digitized by Google

Ende hoe hi daer omme Agulande
Vinc ende voerde uten lande
Ende leverdene Desramese gevaen.
Oec hebdi wel verstaen
Hoe Gelloen nam die maget te wive
Ende wan bi haren live
Twee scone kindre, des sijt wijs,
Beligande ende Marcilijs.
Ende hoe doe Gelloen die grave
Moeste met scanden rumen tlant:
Dits u te voren al becant.
Nu verstaet vort van Agulande,
Die here was van groten lande.

Agulant die grote here,
Dien die lachter derde sere,
Die hem Gelloen heeft gedaen,
Heeft vernomen ende verstaen
Dat Gelloen was in kerstenhede
Rike ende machtech beide,
Ende van groten lande grave,
Ende niegerincs hilde sijn lant ave
Dan van Karlen den coninc.
Doe derdem harde sere die dinc,
Die hem Gelloen hadde gedaen.
Sine mage ontboet hi saen
Tenen rade, wetet dat,
Te Ypomie in die stat,
Ende claechdem allen serechlike
Hoene een kersten valscelike
Voerde over langen tijt,

Digitized by Google

Ende drage op hem nijt,
Ende hebbe langen tijt gedaen.
» Maer noit en constic verstaen
Vaer hi henen was gevaren.
Maer nu es mi gesegt twaren
Dathi es grave van Bordeas
Ende sere mechtech, geloeft das.
Daer willicken, maecht mi gescien,
Emmer in tlant varen sien,
Ende varen met selken here
Dat daer en si gene weere,
Die mi doe lette ochte deere,
Ochte beneme dat ic begere.
Ic sal, ans mi Mamet wale,
Vrankerike winnen altemale.
Wildi mi in staden staen?"
Si antworden alle saen
Datsijt emmer doen wouden,
Ende hen daer toe bereiden souden,
So dat si ten naesten Meye
Metten voglen gescreye
Porren mogen sekerlike
Ende varen in dat Vrankerike,
Ende in tkerstene Spaengen mede,
Ende ave winnen lant ende stede,
Ende slaent al te doet
Wat si vonden cleine ende groet,
Ende Gelloen, connen sine geraken,
Om Agulande te weder wraken.
Dit swoer oec sekerlike
Emont harde dierlike,

Digitized by Google

Dathi soude den vader wreken.
Men souder emmermer af spreken.
Nu hort, gi heren dat u God lone,
Ene jeeste harde scone.
Agulant die stoute coninc
Heeft vergadert, in waerre dinc,
Een starc ende een machtech here,
Ende al wel gereet ter were,
Ende es tote in Spaengen comen,
Ende heeft te hemwaert al genomen.
Kerken ende huse mede
Heeft hi te broken ende menege stede.
Alle die steiden so wan hi,
Die hi vant verre ende bi;
Te cleinen cameren ende te stallen
So maecti die kerken alle.
Den helegen enten santen mede
Hi grote onwerde dede,
Ende altemale die hi vant
Cruce ochte kelecte in tlant
Die dede hi tsinen scatte dragen
Ochte hi gaeft sinen magen.
Ende hi woude toe te Bajoen;
Want hem so was weten doen
Dat die stat horde Gelloene toe.
In conste u niet geseggen hoe
Hi destrueerde al dat lant
Dathi onderwegen vant.
Die lieden si en wisten wat
Anevaen si en ruumden tsat,
Ende sijn emmer vort gevloen,

Digitized by Google

Want anders en wisten si wat doen.
Maer Gelloen die in Sueden lach,
Ende gaderde nacht ende dach
Beide selver ende scat,
Wiste harde luttel dat,
Datten die coninc Agulant
So swarleec souct in tkersten lant,
Ende om sine valsce dade
Den kerstenen doet so grote scade.
Nu legt in Spaengen Agulant,
Ende destrueerde seer tlant
Ende al datter was omtrent.
Nu hebben die van den lande gesent
Ane den keyser enen bode
Dathi hen come dor Gode
Hulpen ende geven troest,
Datsi werden mogen verloest
Van den heidenen, die hem scade
Doen beide vroech ende spade.
Die bode es ten keyser comen
Te Parijs, daer hine heeft vernomen,
Ende cnielde alshine sach
Ende ontboet hem goeden dach.
Die bode seide met groter vart:
»Die selve God, die geboren wart
Van der scoender magt Marien,
Holde den keyser ende sine pertien!
Gerecht keyser ende here,
Die van Spaengen groeten u sere,
Die nu sijn in anxsten groet,
Ende in sorgen van der doet;

Digitized by Google

Want daer leget in haer lant
Die starke coninc Agulant
Met menegen heiden affricaen,
Ende heeft hen grote scade gedaen.
Gallisien ende in Spaengen mede
Heefti gewonnen menege stede:
Te cleinen cameren ende te stalle
So voegt hi die kerken alle.
Wat hulpt dat ict make vele!
Wat in erenste ochte in spele
Ane Gode geloeft oft op hem lijt
Moet besterven in corter tijt,
Gine comt dor Gode ende staet in staden
Si en genesen meer der scaden."
 Alse die keyser dat verstoet
Wart hi droeve in sinen moet,
Ende weende mede sere,
Ende seide: »Genaden, God here,
Ende geont mi dat ic doge
Daer toe ende verleisten moge
U lant van uwen vianden,
Diet nu houden onder handen."
Sijn heer so dede hi daer
Ontbieden verre ende naer.
Daer quam menech edel man,
Die ic genomen niet en can,
Fransoyse ende Bertoene,
Alemanne, Ruwiere ende Gasscoene,
Ingelsce, Vlaminge, Avelose,
Camersine ende Artenoise,
Ende menech edel man, dats waer,

Digitized by Google

Die mi ware te nomene swaer.
Ende toech henen te Spaengen waert
So hi rechts mochte sine vaert.
  Marscalc van den here so was
Roelants vader, geloeft mi das,
Van Mantes die grave Mile,
Diet geweest hadde lange wile.
Die van Bajoene, die oec waren
In groten anxsten, weet te waren,
Hebben gesent om Gelloene,
Want si hulpen hebben te doene.
Ende alse die bode te Gelloene quam,
Ende hi die waerheit vernam,
Dat die heiden Agulant
Dus woude destrueren tlant,
Pensde hi ten eersten wale
Dat om hem waere altemale.
Te hem selven so seide hi:
»Haddic behouden den coninc vri
Te vriende so haddic wel
Minen vianden .I. quaet spel
Mogen spelen, sekerlike,
Ende Karlen mede van Vrankerike;
Nu en mach des niet sijn,
Ic wille vergadren die vrienden mijn,
Ende alle de gene die ic can,
Ende varen te Bajoene an,
Ende wille hulpen Agulande
Verjagen ute minen lande.
  Dus bereide sine waert
Gelloen te Bajoene waert

Met .x. m. ridderen snel,
Die alle waren gereden wel,
Ende es al ter zee gevaren.
Hi had so over al, te waren,
Bereit, dat hi dar niet
Al te lande varen iet.
Dus latic van hem bliven
Ende wille vort van Karle scriven,
Die in Spaengen, wetet dat,
Tote Basklen die stat,
Ende tote Bajoene mede;
Ende alse Karle quam in die stede
Dede hi sijn volc vergadren saen,
Want hi die vianden woude bestaen.
Maer doe Agulant wert geware
Dat Karel bin den lande ware
Ontsachi heme harde sere,
Ende ontboet Karle den here
Dat hi .xii. ridderen sinde
Die striden willen met geninde,
Hi salre .xii. senden jegen.
Dat so woude Kaerle die degen
Om den heidenen meer te tornen.
Her Reinaut van den witten dorne
Was deerste, geloeft mi das,
Diere toe gecoren was.
Ende nam .xi. ridders mede,
Ende voer al daer ter stede,
Daer die strijt wesen sal,
Bi Bajoene in een dal.
Daer so sende Agulant

Digitized by Google

Jegen hen te stridene te hant
Enen stouten man, hiet Kagani.
Tempiers sone so was hi,
Die doet bleef, des sijt gewes,
Daer Agulant ende Desrames,
Streden over langen tijt.
Tempiers, ic wille gijs seker sijt,
Die liet, na dat ict verneme,
Vijf vrome sonen naer heme.
De joncste, geloves mi,
Was de selve Kagani.
Dese so es in tdal gevaren
Daer die andre .XII. waren.
Doesi waren in dat crijt,
Dat scone was ende wijt,
Nopten si dorssen in beiden siden,
Als die te gadre wouden riden.
Elc sette tspere onder den arm.
Reinaut quam also warm
Gereden op enen affricaen
Dat hem te staden en conste gestaen
Scilt, alsberch no accotoen,
Hi en moeste sinen inde doen.
Dandere quamen gereden sere,
Ende Kagani die here
Geraecte enen stouten man,
Die geheten was Bosan,
Recht in die lemiere vore,
Dat tspere vloech ten hersenen dore;
Dies sere droevede Reinaut,
Ende voer in dat assaut

Digitized by Google

Ende sloech Kagani te doet.
Ende oec sijn ander conroet
Bleef verslegen alte male,
Dies Agulande niet wale
En was te moede, sekerlike.
Hi sende ane den keyser rike
Dat hi heme dies geninde,
Dathi .c. ridders sinde,
Hi salre jegen senden ondert,
Ende laet die striden besondert.
Die keyser wert dies te rade
Ende seide. dathijs gerne dade.
Doen sendi daer al te hande
Arnoude van Beaulande
Ende sinen sone Aymeri
Met .xcviii. ridderen vri;
Ende Agulant hi sender jegen
Comise den stouten degen,
Worre ende Gyberike,
Drie amirale hoge ende rike,
Die Tempiers kindre waren.
Dese quamen in gevaren
Ende .xcvii. ridderen coene,
Die alle waren van stouten doene.
Doe si vergadert waren in terijt
Beiden si enen corten tijt.
Elc en vercoes den sinen daer:
Dat vergadren dat was swaer.
Menegen spere sachmen breken,
Ende menegen ter neder steken.
Aymerijn versloech daer

Digitized by Google

Comise den stouten amirael,
Dies Ybor wart bleec ende vael,
Ende wouden wreken op Aymerine,
Die hem werde harde sere,
Ende sloech Ybor den here,
Dat hem niet bescoet al,
Hi en moeste tumen in tdal,
Noch stegereep noch gereide,
Hi en keerde die been opwert beide.
Dit sach een ridder een stout Nerboen,
Ende nam sijn spere doen
Ende staect hem in beneden.
Daer hadde die here genoech gestreden.
Ende Arnout van Beaulande
Hi sloechse met willeger hande
Dat si besochten die erde neder,
Ende meer op en stoeden weder.
Daer was die wijch starc ende groet,
Want menech heiden bleef daer doet,
So datter van den .c., twaren,
Almoeder ene es ontfaren,
Die amirael Gyberic,
Dat wale was sijn gemic
Dat hi daer ontfoer alsoe.
Maer banderside was onvroe
Die rike coninc Agulant
Om dathi hadde die achter hant.
  Agulant, die nu hier es
Sere onblide, des sijt gewes,
Sende noch ane Karlen boude
Ochti des ander dages woude

Digitized by Google

Senden .M. ridders daer,
Hi wouder oec, weet vorwaer,
.M. ridders senden mede
Te stridene aldaer ter stede.
  Karel seide hi sout doen.
Doen sendire Garine den baroen,
Den stouten Lorein die daer was,
Metten lande van Bordeas
Also als hi daer was comen
Ende hi torloge hadde vernomen,
Ende Girbert sijn sone mede,
Daer in was grote vromechede.
Tote .M. ridders nam Garijn
Daer uten lieden sijn,
Ende esser mede te velde comen.
  Banderside so heeft genomen
Agulant den coninc
Tempiers sone, in waren dinc,
Die was geheten Corineus,
Entie coninc Tyradus.
Dese .II. coninge, dese .II. heren,
Sende Agulant, bi mire eren,
Ende .M. ridders mede
Aldaer te stridene ter stede.
Dese sijn vergadert ane Garine,
Entese ontfinc die Sarasine
Vreselike, dat verstaet.
Den eersten hi so ontfaet,
Dat hi vel ter erden doet:
Enen andren hi tspere boet,
Dien hijt dor den lichame stac.

Digitized by Google

Dat spere boech noch en brac,
Ende hevet weder ute getogen.
Op den derden quam hi gevlogen,
Dien hi dorstac aldaer ter stede.
So dede hi den vierden mede
Eer nie brac sijn spere.
Hi vinc ten swerde met groten gere
Ende ginc houwen ende slaen:
Niement en mochts ontgaen,
Dien hi bennen swerde bevinc.
Dat wonderde Karlen den coninc,
Diet van buten al ane sach,
Hoet enech ridder gedoen mach.
Sine slage en laschten niet,
Want wien hi geraecte iet
Moeste emmer becopen den snede
Ochte met live ochte met lede.
Banderside sijn sone Girbeert,
Die in den stride es gekeert,
Heeft Corineuse gemoet
Den coninc, ende so gegroet
Metten orde van sinen spere,
Dat hem en dede gene were
Scilt, alsberch no acottoen,
Stegereep, deregarde no artscoen,
Hi en moeste vallen daer ter stede.
Oec maectem tspere ene snede
Tote in sijn herte; al waert goet
Daer moest breken eerst weder stoet.
Ten swerde so vinc Girbert doe
Ende voer genen hedenen toe.

Digitized by Google

Wien hi geraecte moeste saen
Hebben van den live gedaen.
Dit sach toe Karel die here,
Dien dat wonderde harde sere
Dat gescien mochte enegen baroen,
Dat hier dese .II. ridders doen,
Beide Girbert ende Garijn,
Die daer menegen Sarrasijn
Versloegen in den selven strijt.
Tyradus heeft groten nijt
Dat die kerstene boven gaen.
Ane Girbert quam hi saen
Met enen gerechten spere.
Girbert nam oec ter were
Een starc spere, dat hi prant
Enen heidenen uter hant,
Ende quam den coninc te gemoete.
Dat ontmoet was onsoete,
Want derde doende al daer si
Vergaderden, geloves mi.
Gyrbeerte geraecte de Paijn
Ende voerde hem ute den helm sijn,
So dat hi van hem verre vloech.
Gyrbert en wincte noch en boech,
Maer hi heeft weder den coninc geraect
Ende ene starke wonde gemaect
In sinen lichame, ende wide,
Dier hi geneest in langen tide,
Ende viel mede op die erde.
Her Gyrbert, die noch sijns gerde,
Heeft noch getogen tswert

Digitized by Google

Ende woude te hem wert
Ende vort altemale verslaen:
So haddi, en hadt gedaen
Die amirael Gyberijc,
Hi hadder ave gemaect een lijc,
Die jegen Girbert quam
Ende sloech den ridder loefsam
Op tbeckeneel van brune stale.
En ware tswert niet gescampelt dale
In wane niet thouet en ware gecloven
So wale geraectine boven,
Doch bleefhi verduelt lange.
Ende met desen bedrange
Was die coninc Tyradus
Uten stride getogen dus;
Entie heidene wouden vlien,
Dat hem qualec conste gescien,
Want Garijn was hen te snel
Ende sine liede also wel,
Diese cort helden daer.
Ende hier en binnen so quam naer
Her Girbert, die was vercomen,
Ende heeft vliende vernomen
Gyberike den amirael.
Van torne so wert hi al vael,
Dat hi hem ontfaren sal.
Met sporen sloechi dor dat dal
Ende es hem sere na gereden;
Een spere hief hi van beneden
Ende esser hem mede comen bi.
Met luder stemmen so riep hi:

Digitized by Google

»Keert u, vernoyert pajin,
Het moet hier u inde sijn.
Wert u, ocht gi u cont geweren,
Ochtic sal u dinde mijns speren
Steken nu van achter dore
En wildi u niet keren vere."
Her Gyberijc, die horde wale
Gyrberts tale altemale,
Hi liet hem spreken ende vloe
Wat hi mach ten here wert toe.
Sijn ors was dapper ende snel
Ende .II. voete hoger wel
Dan daer Gyrbert op sat:
Daer omme haestem Girbert bat,
Om dat hire gerne quame an,
Ende dede dat sine so lopen dan
Dat lopen nemmer en mochte
Ende Girberte hem dochte
Dat den andren orsse twint
En scaet so wat dat rint.
Dus eest dathi keren moet
Weder ten here waert te voet,
Want sijn ors bleef liggende doet;
Ende Garijn die stoute genoet
Heeft een ander gevaen,
Dathi hem daer brochte saen,
Daer hi boven es gescreden
Ende esser mede wech gereden
Tote Karlen den coninc,
Diese harde wel ontfinc,
Alst recht wale was.

Digitized by Google

Si en hadden, geloeft das,
Maer .VII. ridders verloren.
Dus so hadt Karel te voren.
Ende banderside Agulant,
Die daer hadde die achter hant,
Was sere droeve ende onblide,
Want hi verloren hadde die stride,
Die hi hevet noch begonnen,
Entse Karel hevet al gewonnen.
Hi pensde dathi nemmer woude
Dat men aldus striden soude,
Ende pensde had sinen tijt,
Dathi woude hebben vullen strijt.
  Agulant, die wale siet,
Dathi aldus gewinnen niet
En can, ginc sijn sort maken,
Ende vernam in waren saken
Dat sanderdaechs Karel soude,
Op dathi striden woude,
Nemen harde grote scade.
Doe wert Agulant dies te rade,
Dat hi Karlen ontbieden soude
Dat hi sander daechts striden woude.
Karel onthoet hem dat hem lief
Ware ende wel sijn gerief,
Ende deder hem gereiden jegen.
Savonts wapenden menech degen,
Die sander daegs stridens gerde.
Hare scachte staken si in derde,
Ende sliepen in den beemt daer na
Op die riviere van Ceya.

Digitized by Google

Nu hort wonder harde groet:
Elc ridder spere, die daer doet
Des ander dages bliven soude,
Scoet gelijct in enen woude
Vray ende groene hadde gestaen.
Dat hadde God onse here gedaen
Bi miraclen, omdat hi
Tonen woude den ridder vri
Ende oec mede den andren heren
Datsi streden in sire heren.
Roelants vader, die grave Mile,
Sijn spere scoet mede op die wile.
Smargens, doe ontspranc die dach,
Ende menne scone baren sach,
Entie ridderen op staen
Ende hare scachte versagen saen,
Datter uten tronke onder
Wies menech telch besonder,
Dies wonderde hem harde sere,
Ende loveden onsen here,
Ende hiewen af hare speren.
Dander lieten si geberen
Ende sijn alle opgeseten.
Karel die quam toe gesmeten
Ende heeft vergadert sijn heer al,
Alse die gene die striden sal,
Ende heeft sine ridders al gescart,
Ende toech te velde wart.
Ende jegen hem quam getogen
Die coninc Agulant wel vermogen
Ende Emont die sone sijn,

Digitized by Google

Met menegen stouten Sarasijn,
Ende oec .IIII. coninge mede,
Die hi brachte daer ter stede.
Nu sijn beide dese heren coene
Vergadert in den beemt groene
Op die riviere van Ceya.
Deen hi toech den andren na,
So datsi hem onderscoten
Dat vlogen met groten roten
Die gescutte even dicke,
Die starc waren ende ongemicke,
Dicker vlogen si, des sijt vroet,
Dan te Aprille die regen doet.
Menech ors ende menech man
So namen die doet daer an.
Alse dat gescutte was leden
Quamen die ridders toe gereden.
Een ridder, hiet Reimarijc,
Die vrome was ende rijc,
Ende van den Lorenen geboren,
Hi noepte sijn ors met sporen
Ende vercoes op die stonde
Den stouten coninc Emonde.
Elc reet andren ter neder;
Mar haestelijc scotense op weder
Ende gingen hem onderslaen,
Ende haddent dandre gedaen,
Die daer quamen toe gereden,
Si hadden so lange gestreden,
Eer sijs nemmer hadden begeven,
Den enen hadt gecost tleven.

Digitized by Google

Doe reet Reymerijc in there
Daer hi dede grote were.
Her Girbert, die sone Garijns,
Die noch niet heeft vergeten tsijns,
Heeft noch Gyberike vernomen
Op Fyauwe dat ors comen,
Dat tscoenste ende dat meeste was
Datter quam, geloeft mi das,
Ende hogere voete twee,
Dat houdicker over, ofte mee,
Datter quam vort op tplein.
Girberte den stouten Lorein
Stonter op sijn herte soe,
Dathi meer en werdet vroe
Hi en moecht tsinen wille winnen
Hi heeft gemerct in allen sinnen
Hoe hi an hem vergadren mach.
Met desen Girbert versach
Waer Gyberijc vergadert si
Ane enen Fransoys vri,
Die van Cenlijs was geboren.
Gyrbert heeftsen daer vercoren
Ende quam met gherechten spere,
Alse die sijns hadde gere.
Gyberijc keerdem mettien,
Want hine comende heeft versien,
Ende reet op hem sijn spere ontwee:
Anders en dedi hem niet wee.
Maer Girbert geraecten weder
D[or] scilt, dor hals berch ende dor tleder,
Dat dat spere wel enen voet

Digitized by Google

Achter dore ten scoudren woet,
Ende Gyberijc viel neder doet.
Dies Girbert hadde bliscap groet,
Ende es van sinen orsse gegaen,
Ende bescreet Fyauwen saen,
Dat grote ors ende dat vermogen,
Dat alse een vogel quam gevlogen.
Nu mach, wilhi, Agulant
Besetten des coninx Tempiers lant
Ende soeken ander oer.
Sine kindre liggen al in tgoer.
Die kindre entie vader mede
Hebben in so meneger stede
Gedient den coninc Agulande,
Datsi nu liggen in den sande.
Nu sijn Tempiers kinder doet,
Dies Agulant die here groet
Hevet rouwe al te swaer;
Ende Gyrbert es gemonteert daer
Op dat scone ors Fyau,
Dat vrayere was dan enech pau,
Ende snelre dan een vogel si.
In den strijt, geloves mi,
Quam geslegen die grave coene.
Ic mochtu qualeec van sinen doene
Vertellen al die waerheide.
In wane niet diese u seide
En ware ongelovech in scine.
Hi sach sinen vader Garine
Diepe in den strijt verladen sere,
Want Agulant die stoute here

Digitized by Google

Heeften harde swaer bestaen
Ende tachter sere gedaen,
Ende daer toe sijn volc verslegen.
Dit derde den stouten degen,
Ende noepte Fyauwe dat goede pert,
Dat eens conincs rike was wert,
Want genen strijt so eest dorleden
Gelijc ochti hadde gereden
Dor coren, geloves mi,
Dat noch ongehaert si;
Want hem weec in elke side
Daer hi dore reet in den stride.
Tsinen vader es hi comen,
Dien hi stridende heeft vernomen
Jegen Agulande ter stede
Ende noch twee andere coningen mede.
Den enen so heefti bestaen
Ende heeften van den live gedaen,
Dies sere droeve was Agulant.
Maer her Gyrbert, die seriant,
Street harde vromelike
Ende versloech menegen heiden rike
Ende bescudde sinen vader
Van den Sarracinen algader.
Ende Garijn dede grote were
Menegen versloechi in there
Onder persine ende affricane.
Wat hi bevint binnen stane
Moeste die vege doet ontfaen.
Maer dat weet wel sonder waen,
Dat der onser in allen wegen

Digitized by Google

Alte vele bleef verslegen,
Ende oec der Sarrasinen mede
Bleef vele doet daer ter stede.
Heremont die coninc rike
Quam gereden bagelike
Op een stare ors Byart,
Ende quam ten keyser wart;
Ende met hem .VI. amirale,
Ende .LX. m. heidene wale,
Ende sijn vergadert in dien doene
Ane Karle den keyser coene,
Diese swaerlike ontfinc,
Ende sloech Emonde den coninc
Dor den helm ene wonde groet;
Maer hi en hadde gene noet
Want tswert scampelde in den seilt,
Daert hem inne weder hilt.
Doch toech hijt met crachte weder,
So dat die coninc wel na ter neder
Op die erde was gevallen;
Maer hi onthilt hem met allen
Met crachten voren an tarscoen.
Daer na doech twert die baroen
Ende sloech Karle op den helm boven.
In wane niet hine hadde gecloven
Hem dat hoet, sijt seker das,
Maer dat die helm so vast was,
Dat dat swert daer ave spranc.
Die slach en was oec niet so cranc:
Also alse tswert neder sooet
Ende geraecte tors in thoet,

Digitized by Google

Ende clovet hem ten halse toe.
Die keyser moeste vallen doe
Metten orsse in dant sant;
Maer hi spranc op sine voete thant.
  Een amirael, diet heeft vernomen,
Es toten keyser gereden comen
(Ellonc waenic dat hi hiet).
Hi en waende den keyser sparen niet,
Ende quam tote op hem gereden
Met wel groter behagelheden,
Ende toech sijn twert ende ginc slaen
Den keyser, dien hi daer sach staen;
Op den seilt, dien hi geraecte,
Daer hi hem ene score in maecte.
Mar Joiousen so bevinc
Karel die stoute coninc,
Ende vertoech enen slach
Wathi metten live vermach,
Ende geraecte Ellonge boven
Op thoet, ende hevet hen gecloven:
So dede hi den hals met
Enten lichame, ic wille gijt wet,
Ende tors in tween stucken mede.
Dit was ene ancstelike snede;
Daert menech heiden toe sach,
Dient niet verwondren mach.
Dus gedane slage, dats waer,
Sloech die keyser vele daer
Die wile dat hi stoet,
Die keyser, aldus te voet.
Maer vermenecht werthi tsere,

Digitized by Google

Al werdem vromelijc die here.
Dus wert die strijt starc ende groet.
Menech kersten bleefer doet,
Ende oec menech heiden mede
Bleef daer verslegen op die stede.
Karel die stoute coninc goet,
Die nu sere street te voet
Ende menegen heidenen versloech,
Was verladen meer dan genoech.
Dit versach nu op die wile
Roelants vader die grave Mile,
Die marscalc was van skeysers here.
Hi quam derwaert met groten gere
Ende heeft die heidene sere bestaen
Ende menegen van den live gedaen.
Een amirael hiet Abyu
Heeft ontmoet, dat segic u,
Her Milen den grave stout.
Si onderhiewen hem menechfout
Metten swerden op ende dale:
Somwile op die helme van stale
Ende op die scilde oec somwile.
Ten lesten geraecte die grave Mile
Abyue den amirael
Dat hem en halp yser no stael:
Dat swaert en es so diepe gewaden,
Dat moeste in sine hersenen baden,
Ende viel vanden orsse doet.
Doe wert daer die persse groet
Vanden heidenen, diere quamen toe;
Ende Mile wert gevelt doe

Digitized by Google

Van den orsse op die erde.
Ende alshi weder op gerde
Quam een vernoyert paijn
Ende staken dor therte sijn.
Doe bleef die stoute grave doet,
Daert jammer af was harde groet.
Karel die keyser, die te voet
Noch onder die heidene stoet,
Hi werde hem utermaten sere.
Maer doe hi sach Milen den here
Doet washi een deel onblide,
Doch street hi sere in elke side.
Wat hi geraecte, weet te voren,
Dat hadde emmer tlijf verloren.
Maer die stoute coninc Emont,
Die altoes na sijn leven stont
Dede hem pine menechfout.
Willem een ridder stout
Es comen ane Garine
Ende ane Girberte den sone sine,
Die starkeleec streden ende sere
Jegen Agulante den here,
Entien si harde sere verladen
Ende verre achter daden
Ende af sloegen menegen paijn.
So dede die stoute Aberijn
Ende sijn vader Arnout,
Versloegen menegen heiden stout
In dander side daer si streden,
Ende there wel na dorreden
Dat .II. coninge hadden daer;

Digitized by Google

Maer verstaet nu dat vorwaer,
Dat menegen kersten coste tleven,
Die daer op die stat es bleven.
  Her Willem die here hi quam saen
Te Garine, ende dede hem verstaen
Dat Karel die stoute here
Es verladen alte sere,
Ende op sine voete stonde
Vor den stouten coninc Emonde,
Ende hadde gedaen lange wile,
Ende dat doet ware die grave Mile.
Her Gyrbert verstoet dat,
Ende noepte Fyauwe op die stat,
Ende es dor geent here gereden
Daer hi Karle vant bestreden
Van Emonde harde swaerlike
Ende van menegen heiden rike;
Maer sine were die was goet,
Al waest dathi was te voet
Hi sloech doet manne ende perde,
Wat hi bereicte metten swerde
Moeste emmer sterven daer.
Dies was te moede swaer
Den stouten coninc Emont
Dat Karel so lange stont,
Ende es te hem waert geslegen:
Ne waer datter quam jegen
Die stoute Girbert Garijns sone
Ic en wane niet dat die gone
En hadde daer den keyser doet.
Maer weet wel dat die steke was groet,

Digitized by Google

Die daer beide die heren daden.
Gyrbert heeft den keyser ontladen
Van den coninc Emonde,
Want hine geraecte ter stonde
Recht in des helms lumiere,
Ende droechen uten orsse sciere,
Ende voerden op die erde neder.
Gyrbert scoet ten orsse weder
Ende hevet gegrepen bi den tome,
(Hi en geliet hem niet in drome
Maer alse een ridder wel beraden
Sinen here te stane in staden),
Ende hevet den keyser bracht,
Die ridderlike stont ende vacht,
Ende deden monteren boven,
Dies hem die keiser moeste loven,
Alse hi dede eer iet lanc,
Ende seits hem groten danc.
  Nu es Karel die keyser rike
Vermonteert behagelike
Op Emonts ors, dat stare was,
Ende Emont, geloeft mi das,
Die geworpen was ter neder
Es met crachte vermonteert weder,
Want sijn her was harde groet,
Dies hadden die onse grote noet.
  Die rike coninc Agulant
Hi hadde oec die vorder hant
Jegen den stouten hertoge Garijn
Sint hem ontfoer die sone sijn,
Ende hebben achter gedaen.

Digitized by Google

Maer datter toe quam saen
Van den witten dorne Reinaut,
Ende oec mede in dat assaut
Menech stout Avoilois.
Deus! wat scaden doe daer coes
Agulant ende sine liede!
Al waest dat grote scade gesciede
Onsen kerstenen, nochtan
Verloes Agulant menegen man.
Maer sijns volcs was altevele,
Dat in erenste noch in spele
Karel en conste wederstaen.
En hadde die nacht niet anegegaen
Karel hadde verloren tfelt,
Dathi doch al nu behelt.
Maer verstaet wale dat,
Dathi moet sijn gewerneert bat
Dan hi es tesen tiden,
Sal hi des ander dages striden.
Her Reimarijc die ridder coene,
Die vrome was in sinen doene,
Es gevolget den coninc Emonde
Ende stac hem ene grote wonde
In den arm met sinen spere.
Die coninc die hem sette ter were
Keerde tspere ende stac
Hem dat in den lichame brac
Dat spere, ende dat trenscoen
Bleef in den lichame den baroen,
Ende es te sire tenten weert
Weder metten steke gekeert,

Digitized by Google

Daer hi wert op sijn bedde gedragen.
Sijn selfs begonsten qualeec bagen,
Ende ontboet enen ridder vri,
Die sijn neve was, bi,
Ende bathem wathi mochte
Dathi sijn orsse vercochte,
Ende dat hi daer af die have
Vor sine ziele dor Gode gave,
Ende hi hem toge ute trenscoen.
Die gene seide hi sout doen.
Trenscoen hi heme ute trac,
Datter harde vaste in stac,
Entie ridder bleef doet,
Dies die neve hadde rouwe groet.
Tors vercochti ende hilt tgelt
Harde vaste in sire gewelt
Ende en gaeft dor Gode niet
Gelijct hem sijn neve hiet.
  Over .VIII. dage der naer
Lach dese ridder, dat es waer,
Op enen nacht bi Garijns sone
Girberte in enen pawelioene,
Want van Narboene so washi.
In den eersten slaep sagen si
Ginder claerheit harde groet.
Doe quam die gene die was doet
Ende seide aldus ten neve sijn:
»Gi vercocht tors mijn
Ende behilt selve tgelt,
Dies hebic in mire ongewelt
Dese .VIII. dage sere gewesen;

Digitized by Google

Maer nu so benic genesen,
Geloeft si God ewelike!
Ende vare in sijn hemelrike.
Ende gi selt, arem keytijf,
Verliesen beide ziele ende lijf."
Entie gene die was so claer
Voer ute haren ogen daer,
Ende Girbert heeft vort vernomen
Een groet oude duvel comen,
Die dengenen dede wee,
Ende brac hem den hals ontwee
Ende lieten liggen doet.
Her Girbert hadde den hancst groet,
Want hijt gesien hadde ende gehort.
Sine camerlinge riephi vort
Ende hiet datmen den lichame
Haestelike henen name,
Dien die duvel inder nacht
Dus jammerlike hadde versmacht.
Hi verteldem hoet comen was.
Des ridders cnapen lieden oec das,
Dat tors .C. pont gout,
Ende hire met quite sijns selfs scout.
Oec stanc die lichame so sere,
So dat sine met enen kere
Droegen in Ceya riviere,
Ende lieten henen scieten sciere.

Karel die keyser rike
Hadde verloren sekerlike
Menegen man in desen dage.
.X.L. dusentech, sonder sage,

Digitized by Google

So wasser die hi verloes,
Daer hi grote scade ane coes.
Ende vele meer, dat weet wel,
Verloesser Agulant in tspel.
Doch en wasser van hen tween
Keyser no coninc en geen,
Sijt des seker, hi en ontsach
Hem jegen den andren dach.
Karel was oec droeve daer ave
Dathi hadde Milen den grave
Verloren den stouten man,
Daer hi vele verloes an;
Want hi was gehulpech ende geradech
Ende noit overdadech.
Dies so clagedi sine doet,
Ende oec menech ander genoet.
Dien nacht was Karel entie sine
In sorgen ende in groter pine,
Want si den strijt ontsagen sere;
Maer si getroesten hem in onsen here.
Ende oec die hertoge Garijn
Troeste sere den keyser fijn,
Ende seide dat men te meneger tijt
»Heeft gehadt ontsienliker strijt
Dan wi nu hebben mogen.
Laet ons sijn blide ende in hogen
Wie hebben noch, dats goet tsiene,
Wel enen man jegen tiene,
Wi en dorven ons ontsien niet,
Want hier niemen es die vliet.''
Karel seide: »Gi segt waer.

Digitized by Google

Al es nu dat herte swaer
Om mijn volc dat ic hebbe verloren,
Si en hebbent niet al te voren
Gewonnen: nu laet ons bereiden."
Die wile dat si dit seiden
Quam een bode in gereden
Met wel groter haestecheden,
Ende groete den keyser vri,
Ende alle die hem waren bi
Van Gelloens wegen des hertogen,
Die so stout was ende so vermogen.
»Edel keyser," seide die bode,
»Dat bid u die grave dor Gode,
Dat gi hem geven wilt respijt
Ende vrede also langen tijt
Dathi hier bi ure siden
Margen moge met u striden.
Hi bringet hier nu tenen male
.LC. ridders wale
Wel te arnassce ende wel gereden,
Ende alle vul van vromecheden.
U holpe gerne die grave vaeliant
Bescudden sijn goet ende sijn lant,
Want hire hier omme comen si.
Oec bid hi u, her keyser vri,
Dat gi hem jegen sine wedersaken
Hulpet ene soene maken.
Hi willes beide, lude ende stille,
Al bliven te haren wille,
Ende wils oec die hertoge Garijn
Niet doen sonder den broeder sijn

Digitized by Google

Gave hem vrede tote dien male
Datmen Yoene spreke wale.
Ic sal mi so na besniden
Beide nu ende tallen tiden,
Dat alle die heren vri
Zeggen selen dat goet si."
  Karel, die dit heeft verstaen,
Zeide te Garine saen
Hemelike: »Her hertoge,
Wat radi wat ic doen moge?
Al es hi valsch hi es coene,
Ende wi hebbens wel te doene.
Gevet hem vrede, dats mijn raet,
Die wile dat dit orloge staet,
Ende alsmen spreken mach Yoene,
Machmen, datmen make die soene."
  Garijn seide: »Twaren, here,
Die verradere es valsch sere.
Wat dat hi u doet verstaen
Daer sal valscheit met in gaen.
Maer in dien dat nu dus steet
Ende gi wanen mogt gereet,
Gesciede margen enege scade,
Dat dat quame bi minen rade,
So willic gerne houden den vrede
In goeder gestadechede
Tote an minen broeder Yoene,
Ende ochte men mach dan maken soene."
Karel seide: »Gi segt wale."
Den bode riep men te dien male
Ende seide hem dat hi kere

Digitized by Google

Ende hale sinen here,
Ende heme doe dat verstaen,
Dathi vrede heeft ontfaen
Van den hertoge Garijn
Tote dathi spreect den broeder sijn;
Ende dathi come coenlike
Metten sinen haestelike.
Die bode seide hi sout doen.
Doe keerde weder die garsoen
Tsinen here, dien hi seide
Altemale die waerheide.

Die bode es comen te Gelloene,
Die geloeft heeft menege soene,
Ende gehouden en heeft en gene.
Den bode so namhi allene
Ende vraegdem in goeden moede
Hoet daer in den here stoede.
Die bode seide: »Twaren, here,
Si sijn alle ververt sere,
Want machtech es die heiden daer,
Entie keyser, dat es waer,
Heeft verloren menegen man,
So datmen niet geweten can
Hoe hem die keyser mochte verwaren
En quaemdire niet toe gevaren.
Gi sijt haer troest altemale
Van den stride, dat weetic wale;
Ende en dadijt si hadden verloren
Den strijt wanen si wel te voren.”
— »Ja,” seide Gelloen, »ende es dit waer,
Salic comen te hulpen daer,

Digitized by Google

Die ic met alder herten hate?
Mi es beter dat iet late
Ende visiere ene andre sake,
Daer ic mi mede over hen wrake."
Gelloen die verradre fel,
Die noit dinc en gerde el
Dan hoe hi den vianden sine
Scade doen mochte ende pine,
Daer jegen en spaerdi niet sere
Noch weder ziele noch ere,
Ten bode so seide hi:
»Sech, vrient, ende berecht mi,
Wildi mi sijn getrouwe al
In dat ic u seggen sal,
Ende mi hemelijc oec wesen?"
Die bode andworde mettesen:
»Jaic, here, bi mirer trouwen,
In mi en seldi nemmer scouwen
Tuwert dan trouwe ende wet
Ende geonstechede met."
— »Gi segt wale," seide Gelloen.
»Nu moeti mi ene bodscap doen
Ende porren al te hande
Ane den coninc Agulande,
Ende groetene van mi sere
Alse minen getrouwen here.
Ende doet hem mede verstaen
Datic hem wille onderdaen
Wesen al dat leven mijn,
Op dattic die hulde sijn
Moge vercrigen in enegen sinnen.

Digitized by Google

Ic sal hem tkeiserike doen winnen,
Ende Vrankerike altemale,
Wilthi mi vergeven wale
Datic mesdadech jegen hem si.
Ic hebbe hier .I. groet here met mi:
Ic soude hem in staden staen
Margen, enten keyser vaen,
Ende dandre doen gaen in hant
Ende daertoe altemale dit lant.
Dus machi, wilthi, here bliven
Enten keyser al verdriven.
Dat willic hem na sijn begeren
Op die tonge van Mamette tweren,
Ende op die cnien van Apoline,
Die beide sijn die Gode mine,
Die ic alder meest minne
Vor alle die Gode die ic kinne.
Datic hem vort te dienste wille staen
In dien hi mi hulpe verslaen
Mine viande, die ic hate,
Ende node te live late.
Dus machi bi mi werden here,
Wilthi, ende bliven emmermere.
Nu vart wech ende haest u weder
Eer die mane sinke neder
Ende op weder rise die dach."
Die gene seide: »Op dat ic mach
So salic wel die bodscap doen."
Orlof so nam die garsoen
Ende es gereden sirer straten,
Ende heeft Gelloen daer gelaten.

Digitized by Google

Die bode es wech gereden
Al den nacht met haestecheden
Tote daer hi Agulande vant,
Dien hi groete al te hant,
Entie andre coninge twaren,
Die met Agulande waren,
Ende seide: »Here, her coninc,
U groet in waerre dinc
U vrient ende u getrouwe baroen
Die stoute grave Gelloen,
Die hier leget harde bi
Met menegen man, geloves mi,
So datten Karel ontsien soude
Wisti dathi jegen hem woude.
Maer hi es hem te hulpen comen
Ende hevet, here, dat vernomen
Dat gi sijn wedersake sijt
Daer hi op soude hebben strijt,
Dathi doen sal node sere,
Want gi sijt sijn getrouwe here.
Al eshi jegen u mesdadich
Gi selt sijns sijn genadich:
Hi salt soe te derre tijt
Betren, here, in den strijt,
Dat gijs hem selt weten danc.
Hi wilt u maken eer iet lanc
Van al kerstinhede here,
Ende wilt u leveren daer toe mede
Karle den keyser gevaen,
In dien gi hem hulpt verslaen
Sine doetslagene viande.

Digitized by Google

Ende verdriven uten lande.
  Hi wilt u oec sweren met
Op Mamets liefste let
Ende op Apolijns knien,
Die hi ewelijc wilt ontsien,
Dathi tuwen dienste wilt staen,
Ende u bliven onderdaen
Al den tijt, dien hi mach leven,
Ende u nemmermer begeven.
Nu hebbes, here, goeden raet
Ic rade wel dat gine ontfaet."
  Agulant, die heeft nu wale
Wel verstaen des boden tale,
Ende sweech ene corte stonde,
Doe seide ten coninc Emonde
Enten andren coningen mede,
Die stonden al daer ter stede:
»En hordi, gi heren, niet
Wat mi hier een quaet ontbiet,
Ende daer ic in tlant om comen si
Om op hem te wrekene mi?
Noch soude hi mi gerne verraden
Ende van minen live scaden.
Om dathi metten keyser rike
Nu heeft geweest qualike
Waent hi maken met mi sine soene.
Dits grote mort van Gelloene
Ende anders niet, so es sijn raet,
Dat weetic wale, hi es so quaet.
  Nu verstaic harde wale
Dat ons die keyser tesen male

Digitized by Google

Si bi heme vermachtet sere,
Dies es mi beter dat ic kere
Te lande waert, dat ic doen sal.
Ende swere bi minen Goden al
Dat ic sal comen cortelike
So machtech in Vrankerike,
Ende met so menegen orsse mede,
Dat cume sal bliven teneger stede
Lopende ene riviere nat
Si en selen ute drinken dat;
Ende sal ute Vrankerike driven
Alle de gene die hier bliven,
Ende sal die staden so slecht maken,
Datter bat op soude geraken
Tarewe ocht ander coren
Dant nie dede liede te voren.
Nu laet ons keren, hets wel gedaen."
Tween Ridders hiet hi saen
Dat si den bode nemen wouden
Ende in enen sac steken souden
Ende werpene in die reviere.
Die bode bat genaden sciere,
Want hi en hadde niet mesdaen.
Agulant andworde saen:
»Gi segt harde sere besiden.
U boedscap die was tesen tiden
En gene so cleine dinc.
Si en woude enen coninc
Onteren ende sijn here met;
Dat willic wale dat gi wet,
Si hadde onteert welc dat si

Digitized by Google

Ochte den keyser ochte mi.
Van selker boedscap laet sijn here
Die gene, die sijn so machtech sere,
Dat sijt mogen te hovede bringen
Ende daer met haren hals verdingen.”

Dus was die bode verdronken daer.
Gelloen mach wel lange daer naer
Beiden eer hi comen sal.
Ende Agulant dede laden al
Ende toech te lande waert.
Nu latic van sirer vaert.
Die nacht leet ende het wert dach,
Die men scone baren sach.
Ende Karel es op gestaen
Ende dede sijn volc ten wapenen vaen
Ende gereet ten stride houden
Jegen dat dandre comen souden.
Banderside Gelloen die quade,
Die niet vernam van sinen verrade
Heeft wonder twi dat quam niet
Die bode dien hi comen hiet.
Doch sachi enen cnecht comen,
Daer hi ane heeft vernomen
Dat Agulant ware gevloen,
Dies sere droeve was Gelloen
Dat sijn dinc en diedet niet.
Haestelike hi wapenen hiet,
Ende es alse grave vermogen
Ten keyser waert getogen,
Die op tfelt na den strijt
Hadde gebeit langen tijt.

Digitized by Google

Maer boden sijn te heme comen,
Die seiden datsi hebben vernomen
Dat Agulant si wech gevaren:
Dies vele kerstene blide waren;
Maer cranc gelove hads die coninc.
Maer doe quam toe in waerre dinc
Gelloen ende sijn scone here,
Dat wel gereet quam alter were.
  Karel heeften wel ontfaen
Ende dede hem verstaen
Dat Agulant henen ware gevloen.
— »Gerecht keiser," seide doe Gelloen,
»Eest u orlof dat ic hem naer
Volge ende verneme ocht waer
Es dat hi gevloen si?
Gi moget wel orloven mi,
Want ic entie mine sijn
Wel gerust, her keyser fijn,
Entie uwe vermoit, here,
Die gistren streden herde sere."
Karel seide: »Ic orloeft wel."
Doe maectem Gelloen henen snel,
Dien te voren wale was cont
Dat Agulant was langen stont
Gevloen entie sine mede,
Daer hijt te coenliker omme dede.
Haddi geweten dat Agulant
Noch hadde daer geweest in tlant
Hi en hadde so coenlijc niet gevaren.
Ic wane oec dat wale twaren,
Hadde oec Agulant geweten

Digitized by Google

Dat hem quam na Gelloen gesmeten
Hi ware comen jegen heme,
Want na dien dat ict verneme,
So en quam Agulant sekerlike
Noit elder omme in Vrankerike
Dan hoe hi Gelloen mochte winnen,
Die hem hadde in allen sinnen
Scaden harde vele gedaen,
Alse gi hier voren hebt verstaen.
Gelloen die es soeken nu
Agulande, dat seg ic u,
Die henen gevaren si.
Een deel verre so reet hi
Ende keerde ten keyser weder.
Ende doen hi gebeet was neder
Viel hi neder op sine knien:
— »Gerecht keyser,” seiti mettien,
»Ontferme u mijns, die ben u man,
Ende daer gi noit en vont an
Noch valscheit noch ontrouwe,
Al heeft mi die grote rouwe
Ende tgrote verlies entie toren
Van minen vrienden, die ic verloren
Hebbe, van mine neve Yoene
Ende van minen andren magen coene
U doen verwerken ende hen mede,
Nochtan en stondic noit ter stede
Mijn lijf mijn goet en was, bi Gode,
Altoes gereet tuwen gebode,
Gelijc ic hier hebbe gedaen.
Doe ic in Sueden hadde verstaen

Digitized by Google

Dit orloge groet ende swaer
En constic niet gebliven daer
Ende u geweten in dese noet.
Al soudic hier sijn bleven doet
Ic moeste u te hulpen comen
Alse saen alsict hadde vernomen.

Om dese trouwe, lieve here,
Biddic u utermaten sere
Datgi bidden wilt Garine,
Den wel lieven neve mine,
Ende Girberte sinen sone,
Die so vrome es ende so coene,
Datsi van mi soene ontfaen.
Ic wille tharen dienste staen
Den dach dien ic leven sal,
Ende hem ende haren geslechte al.
Ic wille hem laten al dat tlant
Datsi houden in hare hant,
Entie ere van Bordeas,
Die mijns ouder vader was.
Ende en wilthijs oec niet doen
Hi en spreke den coninc Yoen,
So biddic hem omoedelike
Ende u mede, her coninc rike,
Dat hi mi geve een geleide
Datwi hier te gadere beide
Wandelen mogen in u here
Ende in u hof, dies heb ic gere.
Ende alse comt die coninc Yoen
Machi sinen wille doen:
Mi laten, wilthi, in tlant bliven,

Digitized by Google

Ende, wilthi, altemale verdriven.
Ic hope nochtan dat ic Garine,
Den wel lieven neve mine,
So sere sal sijn onderdaen,
Dat Yoen die coninc gerne ontfaen,
Hopic, sal die soene van mi.
Dat Basile die coninginne vri
Seget dat dat was mijn raet
Dat haer dede Otte quaet,
Die wilic sweren .c. heede
Dat mi nie gesciede so leede,
Ende icker omme van hem sciet,
Ende nie seder sagic hem niet. —
Maer om datic was in tstat
Ende ic haer niet en holp bat,
So dat ware die dinc bleven
Al sout mi hebben gecost tleven,
Dies willic wllen ende barevoet,
Om te hebbene haren goeden moet,
Dragen haren sadel fetijs
Van Montmarters te Parijs,
Ende weder bringen daer,
Dat mi sal sijn te doene swaer.
Edel keyser, doet Garine
Ontfaen die beternesse mine,
Ende biddes hem dor onsen here,
Want sine vrienscap geeric sere,
Ende mire mage, sekerlike,
Daer ic mede lange qualike
Bi mire scout hebbe gesijn;
Nu sagic gerne dats ware fijn."

Digitized by Google

Die keser, die dit heeft verstaen,
Hem begons tontfernnene saen,
Ende bat Garine harde sere
Dathi ontfinge Gelloene den here,
Dies hem al in hem keert.
Doe antworde die jonge Girbeert:
»Hadde noit die grave Gelloen
Minen oem den coninc Yoen
Ochte onsen magen gehouden trouwe
Ic soude hebben groten rouwe
Dathi ons dus vervreemt si,
Want vrome ridder so es hi,
Ende onse maech in tderde let;
Maer ic wille wale dat gijt wet,
Gerecht keyser ende here,
Datmen heme nemmermere
Geloven en sal, des sijt gewes,
Want hi valsch ende versworen es,
Entaer es hi te menegen stonden
Ende te menegen tijt in vonden.
Dies en soudemen hem te gere stede
Te rechte houden no soene no vrede.
Maer den vrede, die hem gaf
Mijn vader, die geet hem niet af
Tote dien tide dat wi sceden
Ende te lande wert ons gereden."
Karel seide, die keyser fijn:
»Ic bidde u sere, her Garijn,
Dat gi geeft enen vrede
Tote dien dat gi comt ter stede
Dat gi spreect den coninc Yoenc,

Digitized by Google

Ende dan so laet maken soene,
Opdat den coninc genoegt wale.”
Garijn sede: »Dese tale
Die es ongehort, here.
Gelloen heeft mesdaen te sere
Ons ende oec te meneger stede,
Ende noyt en hilthi soen no vrede.
Ende daer bi, her keyser, weet dat,
Dat ic hem te gerer stat
No soene no vrede gheven wille,
Dies machi wel swigen stille.
Tgeleide, dat ic hem gistren gaf,
En quam niegerincs el af
Dan om datic wale sach
Dat u ane u ere lach
Enten keyserike altemale,
Dien so willic houden wale
Tote dier uren entier tijt
Dat gi van hier gesceden sijt.”
  Die keyser seide: »Wat salic doen?
Mi hevet wale die baroen
Gedient ende te danke sere,
Dat weiti wel, her Garijn, here.
In machen nu verdriven niet,
Als gi selve wale siet,
Die mi selken dienst dede,
Daer ic die viande verdreef mede.
Al heeft hi den coninc Yoene
Ende u mede, her ridder coene,
Sere verwracht, hets hem leet,
Ende hi wilt nemen op sinen heet

Digitized by Google

Dat hi nemmermer ter stat
En comt hi en wilt betren dat,
Na vonnesse der groter heren
Diere over selen jugeren.
Ontfaet dit dor die bede van mi."
Doe seide Garijn die hertoge vri:
»Dat kinne God, her keyser, here,
Datic begere te doene sere
Uwe bede opdat si ginge
Ane mi allene sonderlinge;
Maer gi weet wel hoe dat si
Dat mijn broeder over mi
Es, ent al ane hem gaet.
Ende daer bi, here, soe verstaet,
Dat ics mi no groot no clene
En onderwinde hier allene.
Ende wildine oec bi u behouden,
Dat wi node doch sien souden,
So selen wi varen onser straten
Ende hem gerne bi u laten."
  Die keyser seide: »In weets wat doen.
In can verdriven den baroen
Niet wale, die mi diende so scone,
So dadic hem cranke lone.
Maer doch biddic u vriendelike
Datgi vaert ane den coninc rike
Yoene, ende doet hem verstaen
Die ere die mi heeft gedaen
Gelloen nu te desen stride,
Dies ic ben met rechte blide;
Enten groten omoet mede,

Digitized by Google

Dien hi biet al hier ter stede,
Dat hine dor minen wille ontfa.
Gelloen hi salt hem so na
Nemen, dats emmermere
Die coninc Yoen sal hebben ere
Ende alle die heme bestaen
Enten naesten anegaen."
Garijn, die geswegen stille
Heeft, seide: »Here, dor uwen wille
Salic ten coninc gerne varen
Ende uwe boedscap doen twaren."
Die keyser seide: »Gi segt wale."
Doe seide Girbert dese tale:
»Gerecht keyser, nu verstaet,
Mi es leet dat wi van selker daet
Sijn ende van machte so clene,
Dat men om Gelloen allene,
Die hier noit quam in den stride,
Rumen moeten tesen tide.
Nu dat sijn sal dat moet sijn
Neemt orlof, lieve vader mijn,
Ende trecken wi te lande waert:
Wi hebben op dese vaert
Danc verdient harde clene;
Die grave Gelloen heeften allene,
Die daer noch slach en sloech.
Al eest dathi es ridder genoech
Doch en toech hijs nie swert.
Wel magen die keyser hebben wert.
Oec weet wel die keyser coene
Dathi noit en hilt soene

Digitized by Google

Noch gelof, dathi dede.
Al heefti den zege hier mede,
Lieve vader, nu neemt orlof,
Ende laet ons rumen skeysers hof,
Ende varen wi te lande waert.
Noch moechte comen wel die vaert
Dat die catte, op dat God woude,
Noch haers sterts behoeven soude."
Garijn seide: »Gi segt waer."
Orlof namen si daer
Ende sijn te lande waert gekeert,
Garijn ende sijn sone Girbeert.
Te Bordeas quamen si toe,
Datsi wel besetten doe
Ende Gyronvile mede,
Ende andre borge ende stede,
Die daer in den lande waren,
Ende sijn te lande waert gevaren.
Ende Gelloen diese heeft verdreven
Es selve bi den keyser bleven.
Dus sijn die Loreine wech gevaren,
Die oynt goet ende getrouwe waren,
Ende Gelloen es bi den keyser bleven,
Diese henen heeft verdreven,
Dies hi harde blide was.
Maer hi geliet hem, geloeft das,
Ocht hem ware harde leet.
Vor den keyser dat hi geet
Ende es te voeten hem gevallen
Oppenbare vor hem allen,
Ende seide: »Gerecht keyser, hort

Digitized by Google

Ende verstaet mine wort.
Ic ben u man, dat ic blive
Toten inde van minen live,
Getrouwe ende goet telker stat,
Alse gi selve wel wetet dat,
Want gijt, here, te menegen stonden
Hebt ter waerheit ondervonden.
Nu es u oec, here, wale cont
Datic hebbe langen stont
Orloge gehouden met swaeren doene
Jegen minen neve den coninc Yoene,
Die mi hevet vroech ende spade
Gedaen menege grote scade,
Dat u, here, wel condech si.
Ende al woudics vermiden mi
Te vermane hier ochte daer,
In const gedoen, want hets te waer
Ende oege siens, want in sijn hant
Heefti noch al mijn lant,
Dat mi bleven was algader
Van Fromodijn minen ouder vader,
Datic derve harde node
Al moetics derven, dies clagic Gode,
Dies mi noch goet rechtere si.
Gerecht keyser, verstaet mi,
Ic soude harde gerne sien
Ene soene, mocht mi gescien,
Tusscen mi enten coninc Yoene.
In pijnde nemmermeer te doene
Jegen heme enech quaet
Sint, her keyser, dat verstaet,

Digitized by Google

Dat gi uwen sone Lodewike,
Die oer es van den keyserrike,
Gaeft Basilen tenen man.
Ende hoe soudic mi dorren dan
Jegen hem meer porren iet?
Twaren, ic en sals doen niet.
Ic wille bliven haer goede vrient,
Al hebbensijs luttel goet verdient,
Mochtic noch gecrigen soene."
Doe seide Karel die keyser coene:
»Bi Gode, her grave, jagi wale.
Met mire macht altemale
Salics u hulpen sekerlike."
— »God lone u, her keyser rike,"
Seide Gelloen, entaer naer
Gingen die heren heiten daer.
Die like waren bestaet ter erden,
Alst recht was met groter werden,
Ende Karel toech te lande waert
Met sine here met scoender vaert.
Ende sijn raet so wart doen
Altemale die grave Gelloen,
Ende meester van sinen heere,
Dieshi hadde groten geere.

Nu es gekeert die rike coninc,
Ende Gelloen, in waerre dinc,
Wert skeysers raet altemale,
Daer hi hem toe sette wale.
Die keyser keerde te lande waert
Ende hi nam doe sine vaert
Te Mantes, daer sijn suster was.

Digitized by Google

Die gravinne, geloeft mi das,
Roelants moeder so was si
Ende Baudewijns, geloves mi,
Ende haer man, die grave Mile,
Was bleven doet in dese wile.
Ende voer sire suster troesten sere.
Doe bat Gelloen Karle den here
Dathi hem sirer suster gave,
Want hi ware een rike grave.
Karel hi warts te rade,
Ende seide dat hijt gerne dade.
Ter suster es die keyser comen,
Diene saen heeft vernomen,
Ende hieten wille come sijn.
Die keyser seide: »Suster mijn,
Mile die grave die es doet,
Dies ic hebbe rouwe groet.”
— »Here,” seide die vrouwe goet,
»Dies so hebbic swaren moet,
Ende in mijn herte sele seer;
In maechs vergeten nemmermeer.”
Die keyser seide: »Gi selt wel;
Doet minen raet ende niet el:
Ic sal u geven enen man,
Daer vele doegden leget an,
Dats den stouten grave Gelloene,
Die mechtech es in allen doene.”
— »Hulpe, here,” seide die vrouwe,
»In horde van hem noit seggen trouwe
Maer dathi altoes valscelike
Verwrachte Yoene den coninc rike;

Digitized by Google

Ende u oec, her keyser here,
Heefti gedaen menege onnere.
Vor Parijs, vor Bordeas,
Ende te meneger stat daer hi was
Heefti u scande gedaen."
Die keyser hi seide saen:
»Laet varen, vrouwe, dese tale.
Hi heeft mi nu gedient so wale,
Dat ict hem hebbe al vergeven,
Ende wi sijn gevriende bleven."
Die vrouwe seide: »Broeder mijn,
Ende hoe soude dat mogen sijn?
En weetic dat mijn sone Roelant
Getrout heeft die joncfrouwe valiant
Auden, die na nichte si
Des coninx Yoens, geloves mi?
Ende hebben intoe enen sone
Te gadere, dat kint Ryone.
Quaemt op ende hadt sinen tijt
So soudic altoes hebben strijt
Tusscen heme enten grave,
Daer bi so lates mi ave."
Die keyser seide: »Latet varen.
Ic salt anders bereiden twaren.
Ic sal maken ene vaste soene
Tusscen heme ende Yoene
Ende hare mage altemale.
Laet varen, vrouwe, dese tale."
Die vrouwe andworde weder dan:
»Here, ende ocht gi mi gevet man,
Wat sal seggen mijn sone Roelant,

Digitized by Google

Die nu es te Geneven in tlant
Met sinen swager Oliviere,
Ende comen sal, dat waenic, sciere?"
Die keyser sprac: »Wat seldi herden
Vrouwe? des laet mi gewerden,
Doet datic u heete nu."
  Die vrouwe seide: »Ic late u,
Broeder, gewerden altemale.
Besiet mire eren so doedi wale."
Die keyser seide: »Dat salic doen.
Comt hier vort, her grave Gelloen,
Ende trout der suster mijn,
Si moet emmer u wijf sijn."
Gelloen seide: »Godweet,
Dies benic, here, harde gereet."
Die vrouwe troude Gelloen daer,
Ende wan ane hare, dats waer,
Robeerte den stouten man,
Die sint eren vele wan,
Ende menegen strijt swaer
Hadde jegen sine viande daer naer.
Ende Gelloen bleef des keysers raet,
Die oyt hadde geweest .I. quaet,
Ende bleef machtech in Vrankerike,
Dat Judit die vrouwe rike
Node sach, dat verstaet;
Maer Gelloen, die conste quaet,
Es te voeten hare gevallen
Vor den keyser ende vor hen allen
So datsijt heme vergaf,
Daer die keyser ocusoen was af.

Digitized by Google

Dus es Gelloen in thof bleven,
Die sere verhief sine neven
Ende maketse altemale
Weder metten keyser wale
Ende in tlant machtech sere.
Nu latic van Gelloen den here,
Die te hove es harde wale,
Ende segge u vort die tale
Van Yoene den coninc.
Dien en can en gene dinc
Yet verbliden, verstaet dat,
Omdat te Berine in die stat
Die coninginne leget gevaen.
Dus es sine bliscap al gedaen.

Dor God, gi heren, nu verstaet
Ene ontfaermelike daet:
Yoen die coninc, die gewesen
Heeft oyt van ridderscape ute gelesen,
Die es nu in sinen sinne
Al versoft ane die minne,
Diene maecte dicken erre.
In sine stat van Gardeterre
So lachi lange al puur stille,
Alse die hadde sinen onwille.
Ende om die minne pensedi sere:
Hi en pensde om veede noch om ere
Dan hoe hi hebben mochte allene
Die scone coninginne Helene.
Wat rouwen het heme gaf
En dorste hire vermanen af.
Maer vorwaer so wetet dat,

Digitized by Google

Dat al dat gout enten scat
Dathi yegerinc mochte gewinnen
Dede hi bringen in die stat binnen.
Ic wane, na dat die jeeste wale
Hout, en hadde tenen male
So vele scats, in waerre dinc,
Cresus die rike coninc,
Die die rijcste van scatte was,
Daer men noit ave las,
Alse vergadert heeft Yoen.
Ritsarde dede hi varen doen
Tsirer suster in Vrankerike,
Ende van daer haestelike
In Gasscoengen ende besage
Hoet daer stoede ende lage.
Dit dede Yoen oppenbare
Om dat hi woude dat Ritsart ware
Uten lande sirer verde,
Ende hi doen mochte dathi begerde.
Ritsart bereide sine vaert
Om te vaerne tsirer suster waert.
Ane den vader nam hi orlof
Ende es henen gesceden of,
Dien daer na en sach
Noch en vernam over menegen dach.
Nu es Ritsart wech gesceden.
Onse here die moeten geleden!
Ende Yoen die coninc
Riep Olline, in waerre dinc,
Sinen bode, die hem die mare
Brachte dat gevangen ware

Digitized by Google

Die coninginne te Berine,
Daer hi omme dogede pine.
Nouwe vragedi hem te rade
Wathi alre best dade,
Hi moeste die coninginne sien
Watter na mochte gescien.
Ollijn seide: »Twaren, here,
So moetijt aventuren sere.”
Yoen seide: »In rouke wat
Ic aventure om dat;
Indien dat icse met ogen sie
En roekic oec wat gescie.”
Ollijn seide: »So moeti
Varen heimelike met mi.”
Yoen seide: »Dat sal gescien.”
Heimelike pordi mettien,
Ende dede in sijn lant verstaen
Dathi moeste, sonder waen,
Ene bedevaert hemelike doen,
Daer hi ridder no garsoen
Mede woude dan hen tween:
Ander geselscap woudi geen.
Dus es geport hemelike
Met Olline die coninc rike.
Te Berine eshi comen
Ende heeft die vrouwe vernomen
Hoge liggende op den stene,
Ute siende terer veenster allene.
Yoen den coninc diese sach
Sloech op therte een swaer slach,
Ende viel neder in ommacht

Digitized by Google

In een praieel bider borch gracht.
Die coninginne sagen vallen
Ende nedersigen met allen.
Si en wiste niet wat den man was,
Die daer neder seech in tgras.
Die coninc, die in dit vergier
Met Olline was allene hier,
Sach die coninginne allene,
Ende seide: »Vrouwe rene,
Bid vor den here mijn,
Die leget uten gereke sijn.”
— »Lieve vrient, dat willic doen.
Ende wat es hem, lieve garsoen?”
Ollijn doe weider seide:
»Twaren, vrouwe, sine nidoepheide.”
— »Dat beter hem God,” seide die vrouwe,
Mi dunct gi hebter omme rouwe.”
Mettesen es Yoen becomen
Ende heeft noch die vrouwe vernomen.
Doe seide ten coninc Ollijn:
»Here, bid gerer vrouwen fijn,
Datsi bidde onsen here
Dathi u troeste ute uwen sere.”
Die coninc seide: »Dat willic doen.”
Doe riep opwert die coninc Yoen
Ende seide: »Dor Gode, lieve vrouwe,
Bid God dat hi mi si getrouwe.”
Ende eer dat wart ute was
Vielhi weder, geloeft mi das,
In onmacht, alshi te voren dede.
Maer het verkenden hier mede

Digitized by Google

Die scone vrouwe, die coninginne,
Die meestresse was van sinen sinne.
Maer si en wiste wat anegaen.
Enen brief ghinc si scriven saen,
Daer si inne sette dat,
Dathi bleve daer ter stat:
Si sal savonts comen daer
Wat datter af come naer.
In den brief werpse enen steen,
Dies hi wele te swaerre sceen,
Ende riep ane den bode:
— »Neemt dit gelt, datic dor Gode
U leiden geve hier ter stede,
Ende quiter uwe herberge mede."
Doe warp si neder die lettre daer
Metten stene die was swaer,
Ende Ollijn esser omme gegaen,
Ende tonetse sinen here saen,
Diese ondede ende las,
Dies hi harde blide was
Ende seide dat hi daer bliven soude
Ende niet laten dor dat coude.
Dit was op enen jaers avont
Dat die coninc namecont
In dit vergier hier was comen.
Die coninginne, die vernomen
Heeft dat die coninc Yoen was,
Seide thare joncfrouwe, gelooft das:
»Twaren, joncfrouwen, gi weet wale
Dat die liede altemale
Tavont hebben feeste ende spel,

Digitized by Google

Datic oec name wel:
Woudi entie cnapen mede,
Die mi hoeden in dese stede,
Met mi tavont heten comen,
So worde mi doch ene hoede benomen,
Want mi die tijt dunct lanc,
Datic hier ligge ane minen danc.
Ic bidde u roept die cnapen hier boven,
Besiet of sijt willen loven,
Ende laet ons tavont hebben joie
Ende bliscap te minen vernoye."
Die joncfrouwe seide: »Wat wildi?
Si en dadens niet, geloves mi."
Helene seide: »Doch vrages hen,
In machs emmer niet hebben men
Dan sijt weder seggen doch,
So en darfics hen niet bidden noch."
Die joncfrouwe seide: »Gi en dorft u,
Vrouwe, nemmer moeyen nu,
Si en dadens niet, noch ic mede,
Gi verlieset uwe bede."
Helene die scone coninginne
Wert harde droeve in haren sinne,
Dat si den coninc niet en sal
Spreken, dien si boven al
Mint, entien si daer weet
In den bogaert in selc leet.
Haer vernoy so claget si
Harde sere, geloves mi.
In groter droefheid ende in rouwe
Was al dien avont die vrouwe,

Digitized by Google

Ende pensde datsi niet verdient
Hadde dat men haer was onvrient.
Maer wouts haer geven God die stade
Si sout hem weder lonen met quade.
Si hadde Gode tote noch ontsien
Maer nu soudse laten gescien,
Want haer herte riede hare.
Ende daer si gereet toe ware.
Slapen so essi gegaen,
Ende so sijn die andre saen.
Toter middernacht lachsi;
Doe stontse op, geloves mi,
Want minne vercoenetse sere.
Om datsi Yoene den here
Wiste neder in dien bogaert
Waer si gerne dare waert,
Ende wilt aventuren al
Datter haer na comen sal,
Want nemmermer en heefse wille
Weder te keerne, lude ocht stille,
Te Otten weder den coninc,
Sint si heme nu ontginc.
  Hort coenheit groet vander minnen
Ende vander scoender coninginnen,
Ende hoe si aventuren sal
Hare ere ende hare welvaert al.
Hemelike essi op-gestaen,
Ende es in ene scone camere gegaen,
Daer si vant een scone swaert,
Dat Otte hadde harde waert,
Want sijns vader hadde gewesen.

Digitized by Google

Dat swert nam si mettesen,
Ende es vort gegaen te hant
Daer si harer joncferen vant,
Die so sliep harde vaste
Ende luttel wiste van desen gaste.
Tswert toech die vrouwe huut
Sonder te makene geluut,
Ende staect dor dat herte der magt.
Die coninginne, diet al wagt,
Sochte die slotle tes sise vant,
Ende ontsloet vort metter hant
Die dore van den wendelstene,
Ende ginc vort neder allene
Tote daer die eerste cnape lach.
Die mane sceen oft ware dach,
Want het vroes een deel sere;
Die vrouwe, die noch siele no ere
En spaerde, es metten swerde saen
Tote daer die cnape lach gegaen,
Ende verhief enen slach so groet,
Dat ave voer dat hoet:
Die slotle heefsi genomen
Ende esser mede ter dore comen,
Ende ontsloetse haestelike.
Doe ginc vort die vrouwe rike
Daer die derde cnape lach.
Dien gafsi oec enen slach,
Datsi hem storte ende halscnoc mede
Al dorsloech tenen snede.
Twe paer slotle vantse daer:
Die ene gingen oppenbaer

Digitized by Google

Ter zalen waert daer si
Niet en woude, geloves mi,
Entie andre horden ter dore,
Daer ene brugge vore
Stont, die ten prayele ginc,
Daer haers beide die coninc.
Die dore ontsloet si doe
Ende ginc ten prayele toe,
Daer si vant den coninc Yoene.
Doe vragede daer die coninc coene
Wie hi ware die quame daer.
Die coningin seide oppenbaer:
»Ic ben die coningin Helene,
Die comen ben ute gonen stene
Allene tote u hier,
U besien, here coninc fier.
Ende oec alsoe, dat verstaet,
Comter mi af goet oft quaet,
Datic nemmermeer en kere
Ane Otte minen here."
  Doe die coninc dat verstoet
Warthi blide in sinen moet,
Ende seide: »Willecome, vrouwe!
Nu es gemindert mine rouwe
Ende gemindert mijn verdriet.
Wine mogen hier langer bliven niet,
Wi moeten uten lande varen.
Ende weet oec wale, twaren,
Datic oec al geheellike
Laten wille mijn conincrike,
Ende wille met u varen wege.

Digitized by Google

God die moet ons geven sege!
Want bleven wi in den lande
Men soude ons spreken selke scande,
Beide vriende ende mage,
Datwi souden tenegen dage
Sceden, vrouwe, al waert ons leet.
Ic hebbe tonsen boef gereet
Den scoensten stat, die noit man sach,
Die ons niet ave gaen en mach.
Wi selen in heidinesse varen,
Entaer wonende bliven twaren,
Daer men van ons nemmermere
En verneme. »Lieve here,"
Seide die vrouwe, »nu doet alsoe,
Datic altoes blive vroe
Ende gi mine, sonder begeven:
Ic wille u bliven al mijn leven,
Ende al uwen wille doen."
— »God lone u, vrouwe," seide Yoen.

Te menegen tijt so es geseit
Dat es verloren aerbeit
Datmen vrouwen te nouwe wacht:
Noit hadde dese vrouwe geacht
Te mesdoene teneger stede,
Noch selve Yoen die coninc mede,
Die wile datsi hare entare
Spreken mochte oppenbare,
Ende men hen dies niet verboet.
Maer sint dat men die vrouwe sloet
Ende benam hare vriheit,
Ende soeken moeste hemelycheit

Digitized by Google

Heeftsi selke dinc gedaen,
Die si node soude bestaen.
Hen drien heeft si nu doet,
Daer si om gaf cleine no groet.
Oec heeft si hare lude ende stille
Al gegeven tes conincs wille.
Dit wan Otte ane sijn bedwanc,
Dat hi der vrouwen maecte te lanc.
Yoen entie vrouwe fijn,
Ende mede sijn cnape Ollijn,
Sijn uten lande getogen
Sere blide ende in hogen.
Yoen hi wan op die vaert
Ane die coninginne waert
Enen sone, hiet Haestinc,
Dien sint die veede niet ontginc,
Want hise hilt vromelike
Al sijn leven sekerlike.
Yoen quam gereden soe verre,
Dathi quam te Gardeterre,
Daer hi onmenegen dach
Metter coninginnen lach.
Maer hi dede een scep touwen
Tsinen boef enter vrouwen:
Daer dedi inne dragen aldat
Hi behoeven soude, ende sinen scat;
Ende loet die cogge so over sere,
Dathi cume mochte dragen mere.
Hi sprac goede maroniere,
Diene souden voeren sciere
Al die zee hemelike.

Digitized by Google

Hi woude laten sijn conincrike
Ende sijn lant ende sijn ere,
Die hi lange hadde als here
Gehouden ende met groeter werde,
Ende varen nu sirer verde.
Yoen die coninc porde met nachte,
Dies hem luttel iement wachte,
Ende es ter zeewaert gevaren.
Daer ave en wiste moederbaren
Dan die gene die met hem varen.
Ende in dien scepe waren
Joncfrouwen .II. ende cnapen viere,
Sonder die waren ten stiere,
Die scepliede, diese leiden
Selen ter zee metter galeiden.
Nu vaert Yoen die coninc wert,
Die vort nemmermer en gert
Te wrekene sijns vader doet.
Hi laet sine vede groet
Houden diese houden wille.
Hi wilt hem houden nu al stille
Bi Helenen der coninginnen,
Diene wel na hadde doen ontsinnen.
Die zee sijn si wech getogen
Wat dat si met wende mogen,
Ende togen te heidinesse waert.
Maer si hadden selke vaert,
Dat si lagen op die zee,
In menegen storem ende wee,
Al omme ende omme een jaer.
Hier en binnen gevel daer

Digitized by Google

Dat Helene die vrouwe genas
Van enen kinde, dies si was
Droeve; want doe ment brochte
Daer ment den vader tonen mochte
So bracht ene joncfrouw vort,
Ende ginc so na op tbort
Van feesten onbehoedelike,
Datsi ende tkint segelike
Vielen ute in die zee.
Dit sach die coninc, dient was wee,
Ende heeft genomen enen scacht,
Ende heefter mede in tscep bracht
Dat kint weder al thant,
Want hijt in die vasce geprant:
Maer die magt, weet te voren,
Bleef al in die zee verloren.
  Blide was Yoen die coninc
Dathi dat kint weder vinc.
Kersten hebben sijt gedaen
Ende gaven hem ene name saen:
Daer wert geheten Hastinc
Om dat ment met enen scachte vinc
Daert in die zee gevallen was.
Dus doelde Yoen, geloeft das,
Wel .i. jaer eer hi vernam
Daer hi wel te lande quam
Daer hi gerne bliven soude.
Doch gevielt alst God woude,
Datsi in hogen Goten quamen,
Daer si woeste lant vernamen
Bi den berge Caucasus.

Digitized by Google

Daer lande die coninc Yoen dus.
Tlant was goet, al waest woeste,
Daer hi doe logieren moeste.
Liede ontboet hi hare entare,
Ende dede stichten doe al dare
Ene grote starke stat
Ane den berch, geloeft mi dat,
Die hi Ays heten dede,
Na Ays den goeden die stede.
Enen borch, bi mire trouwen,
Dede hi uten berge houwen,
Die utermaten vast was.
Ende wie so woude, sijt seker das,
Quam daer wonen in die stat,
Ende Yoen gehalp hem dat,
Dathi aldaer wan ter vaert
Beide lant ende wijngaert,
Ende maecte tlant vruchtech sere.
Ende noch so stichte die here
.x. andre scoendre stede,
Daer hi twout slechten dede,
Ende maecte daer rente groet:
Dus bleef Yoen die stoute genoet
In Goten wonende ende Helene,
Die op Siten nu achten clene,
Ochte op Otten ochte op Yoene,
Ochte op Roelant den ridder coene.
Noch genas die coninginne
Van erer dochter met bliden sinne,
Die Ysaude wart genant.
Dus bleef Yoen daer here in tlant,

Digitized by Google

Ende woende daer menegen tijt,
Ende liet varen sinen nijt,
Dien hi op Gelloen hadde gedregen
Ende op sine magen alle wegen.
Yoen blijft hier: ic laten varen,
Ende segge u vort te waren
Hoe die jonge coninc Ritsart
Voer te Medeborch wart,
Daer hi vant sinen oem Garine,
Ende Girbert den sone sine,
Die hem vertelden altemale
Dat Gelloen ware harde wale
Met Karle den here groet,
Ende men hem gistren ontboet
Dat Karel die keyser coene
Heeft te wive gegeven Gelloene
Sirer suster, dat verstaet,
Ende es mede des keysers raet
Ende sere mechtech in den hove,
Ende brinct sine mage al in love.
Ritsart seide: »Hulpe God; here,
Dit comt ons te scaden sere.
Lieve oem," seiti, »nu segt mi.
Ende waer mede so selen wi
Weder mogen boven comen
Sint hi den keyser ons heeft benomen
Heeft, die so was ons vrient,
Ende hoe heefti dat verdient?"
Garijn seide: »In weets niet
Dathi hem oyt dede iet
Dan hi hem te hulpen quam,

Digitized by Google

Daer hi gene scade ane en nam;
Maer hi seide hi ware gereet
Dor hem tanverdene lief ende leet.
Dit so es na mijn verstaen
Al dat hi hem heeft gedaen.
Daer omme doet die coninc quaet,
Die al onse raet es ende onse daet,
Dathi so vaste legt in sijn lant
Ende laet clemmen onsen viant
Ende werden so machtech sere.
Ware al hier bi ons die here
Wi hadden Gelloen wel verslegen,
Al waert dathi hadde gelegen
Vor skeysers voete in sine sale,
Ende warens overcomen wale."
Ritsart seide: »Gi segt waer.
In wille dan niet varen daer,
Maer wille in Gasscoengen varen
Besien hoet daer steet, twaren,
Ende besetten wel die lande
Ende Bordeas na onse hande."
— »En es gene noet," seide Garijn.
»Ic ende Girbert die sone mijn
Wi comen danen; wi hebbent wale
Dat versien altemale.
Maer keert tuwen vader weder,
Ende laet ons ten keyser tien,
Het mach lichte so gescien,
Wi selen Gelloen al verdriven
Ende selve metten coninc bliven."
Nu heeft Garijn gegeven raet

Digitized by Google

Die ware te vulbrengen quaet,
Want Yoen, Godweet,
Die sal hem wesen ongereet.
Doch so es gekeert Ritsart
Weder omme te Siten wart.
Sine vaert latic bliven,
Ende wille u vort bescriven
Van Otten den coninc,
Die vernomen heeft die dinc,
Dat Helene, die vrouwe mare,
Altemale verloren ware.
Coenrade riep Otte doe
Ende sprac hem al dus toe:
»Lieve her grave Coenraet,
Dor God, nu geeft mi raet.
Ic pense wel dat Helene si
Met Yoene den coninc vri,
Ende hoe salic weten mogen
Daer af die waerheit ongelogen?"
Coenraet seide: »Her coninc,
Nu getroest u derre dinc,
Ende en wantroest u twint:
Si heeft Yoene lange gemint,
Dat heefse nu getoent wale,
Op datsi met hem altemale
Uten lande si gevaren.
Gi selt senden sonder sparen
In Siten cortelike,
Ende doet vernemen hemelike
Waer Yoen die coninc si
Ende oec die coninginne vri.

Digitized by Google

Verneemt men dat si si daer
So ontbiet oppenbaer
Al uwen magen, dats wel gedaen,
Ende doet hen dat verstaen
Hoe dat nu van Yoene
Al gebroken si die soene,
Want hi ontfoert heeft u wijf
Valscelijc als een keytijf.
Den keyser onbiedet mede
Ende breit die scande die hi u dede.
Dit so es mijn raet wale;
Maer des so beit altemale
Tote gi verneemt die waerheide
Dat si sijn te gadre beide."
  Otte seide: »Gi segt wel.
Dit willic doen ende niet el."
Enen ridder riep hi saen,
Die was geheten Paridaen,
Ende heeft hem bevolen die vaert,
Te vaerne te Siten waert.
Ende teersten dat hi daer quame
Dathi hemelike vername
Ochte Helene, die vrouwe scone,
Ware metten coninc Yoene.
Ende waer dat si te gader waren
Ende dan keerde sonder sparen.
Paridaen hi seide doe
Dat hire ware gereet toe.
Sine vaert heefti bereet
Ende voer henen, Godweet,
Te Siten waert so hi best mochte,

Digitized by Google

Daer hi die coninginne sochte.
Sinc vaert so laetic staen,
Ende sal u doen verstaen
Van Ritsarde, die es comen
In Siten, ende heeft vernomen
Dat sijn vader die coninc vri
Uten lande gevaren si
Met Helenen der coninginnen,
Ende men can niet bekinnen
Werwaert dat hi si gevaren.
In Siten en es moederbaren
Die iet wiste van sire vart.
Dies was sere droeve Ritsart,
Ende seide met groten sere:
» Hoe heeft hem dus geproeft mijn here,
Daer onse troest al steet an!
Hulpe, waer sidi, edel man?
Hoe hebdi ons aldus gelaten,
Ende sijt gevaren ure straten,
Ende hebt oec om een wijf
Verdorven u wel stoute lijf!
Gi hebt uwe veede laten bliven,
Die wille machse nu bedriven,
Gi laetse nu te nieten gaen!
Maer wilt mi God in staden staen
In laetse aldus bliven niet.
Toren, rouwe ende verdriet
So blijft mi van u daer mede,
Entie vede in uwe stede.
Ende sint si mi oec es bleven
Houdicse vort al mijn leven."

Digitized by Google

Wat holpt datic u vele sede
Van Ritsardes droefhede?
Ritsart es in Siten gevaren
Van steden te steden, twaren,
Ende hevet beset wale
Ende wijsleec altemale.
Maer coninc en woudi werden niet,
Noch dies hem onderwinden iet.
Enen grave, hiet Elijn,
Liet hi van den lande sijn
Drossate ende montbore al,
Om dathi achterweren sal,
Hi was sire moeder moeye sone:
Een vrome ridder was die gone.
Alse Ritsart hadde wale
Sijn lant beset altemale
Doe porde hi met scoender vaert
Tsinen oem Garine waert
Met wel groter droefheden,
Ende es so verre leden.
Dathi tote Medeborch quam,
Daer hi sinen oem vernam
Ende Girberte sinen sone wart.
Teersten datse sach Ritsart
So weende hi ontfermelike.
Doe seide Garijn die hertoge rike:
»Lieve neve, nu segt mi
Wat es u, ende twi weendi?
Laet varen, ens maer vrouwen dinc!
Wat doet mijn broeder die coninc?
Wat hebdi daer af vernomen,

Digitized by Google

Salhi harewaert iet comen?
Ic souden harde gerne scouwen,
Want dat weet, bi mire trouwen,
Dat Gelloen wert machtech sere
Met Karlen den stouten here."
Ritsart seide: »Oem, laet varen!
Onse dinc sal ons verswaren,
Want dat weet, sekerlike,
Dat hem harde scandelike
Heeft geproeft die vader mijn,
Want hi ende Helene sijn
Uten lande beide gevaren,
So dat en weet moederbaren
Waer si henen sijn belint.
Dathise lange heeft gemint
Dats te scanden nu vergaen,
Ende te scaden salt ons staen."
— »Hulpe God," seide Garijn,
»Ende hoe heeft hem die broeder mijn
Geproeft aldus scandelike!
Hulpe God van hemelrike,
Ende hoe selen wi in enegen lande
Verwinnen nemmermer die scande?
Onse veede wert nu verheven
Die altemale wel ware bleven
Ware hi in den lande hier.
Nu sal ons werden alte fier
Gelloen ende sijn quaet geslachte,
Dat metten keysar es van machte.
Si selent hebben wanen te voren
Om dat Yoen es verloren.

Digitized by Google

Maer alsoe en salt niet sijn.
Willen ons hulpe," seide Garijn,
»Onse mage, ende bistaen,
Noch selen wise alle wel verslaen.
Gi sijt selve een machtech man
Grote eerscap geet u an
Ende grote mogenthede.
Ons sal oec emmer hulpen mede
Uwe suster die coninginne
Waer si tharen lande inne
Ende ene grote vrouwe mede,
Gelijc dat Blanchefloer dede
Beggen, ende oec Garine
Girbeerte ende Gerine."
Noch seide die hertoge Garijn:
»Nu segt mi, lieve neve mijn,
Waer dat gi nu henen vart?"
— »Ic segt u, oem," seide Ritsart,
Ic wille varen te Bordeas
Ende besettent, geloeft mi das,
So dat ons niet werde benomen
Eer wire weder toe comen."
— »Dats wel gedaen," seide Garijn.
»Seldi iet sien die suster dijn?"
— »Neenic," seide Ritsart doe,
»Si salt weten al te vroe.
Ic wille recht derwaert varen
Ende recht in Gascoengen, twaren,
Ende besetten die lande daer,
Ende weder keren daer naer
Ende besien ochtic mach

Digitized by Google

Vernemen op enegen dach
Waer mijn vader gevaren si.
Hi sal te soekene costen mi
So vele, dat wonderne es
Men vindene, des sijt gewes."
Garijn seide: »Wan soudi el?
Gi doet sekerlike wel."
Dien nacht bleef Ritsart daer.
Smargens doe die dach sceen claer
Heeft orlof genomen Ritsart
Ende es geport op sine vart.
Nu laetic van heme staen
Ende segge u hoe her Paridaen
Die ridder es in Siten comen,
Daer hi saen heeft vernomen
Dat die coningin Helene
Es metten coninc Yoene allene
Wech gevaren, men weet waer,
Entaer es geen vragen naer.
Paridaen, die dit verstoet,
Waes droeve in sinen moet
Dat die scone vrouwe vercoren
Dus al haer ere hadde verloren.
Te lande waert so keerde hi,
Te Coelne, daer hi den coninc vri
Otten vant, dien hi saen
Die waerheit dede al verstaen,
Hoe dat die coninc Yoen ware
Ende Helene, die vrouwe mare,
Uten lande beide gevloen,
Ende niement en conste geweten doen

Digitized by Google

Werwaert datsi henen waren,
Ochte in wat lande gevaren.
Tlant heeft beset Ritsart
Ende es te Gascoengen wart.
Doe dit geseit hadde Paridaen
So seide die coninc Otte saen:
»Edel grave her Coenraet,
Comt dor God ende geeft mi raet
Wat ic best moge doen
Sint dat die coninc Yoen
Met hem heeft mijn wijf wege
Ende men can in genen wege
Weten waer si sijn gevaren."
Die grave seide: »Here, twaren,
So es mijn raet wale dat,
Dat gi te Medeborch in die stat
Sint ane den hertoge Garine,
Ende onthiet hem dathi die trouwe sine
Heeft qualec gehouden hier,
Die hi entie coninc Ogier
tAken beloefden alle beide
Op trouwen ende op waerhede
Vor den keyser ende sine man,
Die daer alle horden an,
Dat die coninc her Yoen
Nemmermer en soude doen
Niet te minnen wive wart,
Noch tselfs deilen oec .I. wart,
Dathi nu hevet te broken,
Ende magdi, het wert gewroken;
Si en willen alle beide

Digitized by Google

U betren die lelychede.
Gi sijt machtech, coninc, ende rike,
Ende u selen gemeenlike
U mage hulpen u scande weren;
Want, twaren, here, en es geen soeren:
Die lachter die u es gedaen
En mach u nemmermer te gaen
Gi en wreket op Garine
Ende op Girberte den sone sine,
Ochte Ritsarde ochte Ogiere.
Consti beclippen dese viere
Ochte den enen, welc dat ware,
Gi sout die scande, die u van hare
Comen es, entie lelychede,
Altemale vergeten der mede.
  Doe seide die ridder Paridaen:
»Here, en ware niet wel gedaen,
Dunct mi in warer dinc,
Dat mijn here die coninc
Orloge begonde op dese heren;
Want mi dunct, bi mire eren,
Dat die heren meer verloren
Hebben ane den coninc vercoren
Dan si wennen ane die vrouwe.
Ic weet wel datsi grote rouwe
Hebben om den goeden man.
Ende wat soudem witen dan
Mijn here die coninc, in caent gesien,"
Die grave Coenraet seide mettien:
»Segt, her ridder, eest minen here
Dat genoecht te sinen sere

Dat Yons magen leet si?
Mi dunkes te nouwe, geloves mi.
Ic sout op sinen broeder wreken
So, men souder ave spreken.
Maer emmer radic wale dat,
Datment heme in sine stat
Te Medeborch weten late,
Ende sie ochti dese onmate
Betren wille minen here
So dat hem si loefleec sere.
  Vort machi dit selve sciere
Ontbieden den coninc Ogiere,
Die Yoene geloefde dat,
Dat Yoen nemmermer ter stat
En quame daer hi sprake Helenen,
Die hi nu sprake altenen.
Willen sijt in goeden moede
Doen, dat prisic over tgoede;
Ende weder seggen sijt te male
So radic minen here wale
Dat hi dan bestride Garine
Ende winne hem ave tlant sine."
Her Paridaen die seide: »Here,
»God onne datsi des conincs ere
Ende mede sijn voordeel al."
Die grave Coenraet seide: »Het sal;
Doet dit, her coninc, dats mijn raet."
— »Dit willic doen, her Coenraet,"
Seide Otte die coninc,
»Sint dat u behaget die dinc."
  Nu es Otte worden te rade

Digitized by Google

Dathi aneverden sal dat quade
Ende sine mage orlogen,
Die der daet niet en mogen,
Alse u wale condech si.
Paridane den ridder vri
Bat hi sere dor genade
Dat hi dese bodscap dade
Ane Garine ende ane Ogiere.
Die ridder hi andworde sciere
Dat hijt gerne doen soude;
Maer ginct na dat hi woude
So en soudemens doen niet,
Want hire niet in en siet
Dat orborleec es sinen here
Anders dant scadelijc sere
Sinen here wesen sal,
Ende mede sinen lande al.
Doe bestont hi die vaert
Ende voer te Medeborch waert,
Daer hi vant den hertoge Garijn
Ende Gyrbert den sone sijn.
Paridaen die ridder goet,
Die dese bodscap doen moet,
Es comen in die stat.
Vor Garine quam hi na dat,
Dien hi groete hoefscelike:
»Here," seiti, »God die rike,
Die alle dinc allene vermach,
Moet u geven goeden dach."
Her Garijn andworde saen:
»Dat lonc u God, her Paridaen,

Digitized by Google

Ende willecome moeti sijn.
Wat doet Otte die neve mijn?”
Paridaen seide: »Here,
Otte es tongemake sere
Om dat Yoen die coninc
Heeft gedaen dese dinc,
Dathi hem sijn wijf heeft ontvoert,
Ende te broken dat gi swoert
Ende Ogier die coninc mede,
Dat Yoen te gerer stede
Meer jegen Helenen sprake
Om en geenrande sake.
Dit gelof, dat siedi wale,
Es te broken altemale.
Dies ontbiet u die coninc,
Her hertoge, in waerre dinc,
Dat gi hen betert die overdaet,
Daer gi ave in borgen staet,
Ende Mes doet geven, dat lant,
Dat Lodewijc hout in die hant,
Daer die soene mede was
Gemaect, ocht, sijt seker das,
Hi salt gecrigen alshi mach,
Ende daerna pinen nacht ende dach,
So dat hem niet en onblive
Bede met goede ende met live.”
Girbert, die daer neven stoet,
Seide: »Twaren, here, dits goet.
Gi hebt uwen broeder verloren,
Dies gi rouwe hebt ende toren.
Die duvel moete halen twijf,

Digitized by Google

Dat mijn oem wert so keytijf,
Dathi om die wille van hare
Heeft gelaten sine veede swaere,
Ende es dus verloren al.
Nu comt Otte ende sal
Dit ons ane tien, dient gereet
Es wale noch also leet
Dant hem enechsijns mach wesen.
Her ridder, nu hort van desen,
Ende segt mi dat Otten wale,
Datic woude tesen male
Dat sijn wijf die scone vrouwe
Verdronken ware in die Dunouwe,
Ende oec al dat hare besteet,
Dat mach Otte wel weten gereet,
Ende wi minen oem Yoene
Weder hadden den coninc coene.
Wi hebben verloren meer dan hi
Ane Yoene den coninc vri.
Ende ontbiet ons toe te hande
Dat wi betren sine scande,
Dat mijn vader gerne sal doen
Opdat Otte die baroen
Dies werden wilt te rade,
Daten ons onse scade
Oprechten wilt te voren,
Die wi nu hebben verloren
Ane minen oem den stouten Yoene.
Dus so mogen wi ene soene
Maken, woude die coninc Otte.
Maer daer ane dade hi alse die sotte."

— »Here," seide die ridder doe,
»En wildire els nien seggen toe,
So salt minen here den coninc rike
Genoegen harde crankelike."
Garijn, die dit heeft verstaen,
Seide: »Hort, her Paridaen,
Gi weet wale dat te voren,
Dat wi meer hebben verloren
Ane den coninc in allen sinnen
Dan hi doet ane der coninginnen.
Tgelof datmen van hem dede
Ende Otte van der vrouwen mede
Dat heefse ons benomen beide.
Ic weet wel dies die waerheide,
Dat op dien pointe doen
Noch Helene noch Yoen
Nie selke daet en deden,
Al hadde Otte al daer te steden
Bi gestaen ochte verre,
Dathijs nie ware worden erre.
Maer na datic nu moede
Sone deet niet dan die hoede.
Maer weet wale (seide Garijn),
Otte es die neve mijn,
Dies willic hem wesen hout
Ende niet verwerken bi mire scout.
Wi selen vor dien keyser comen,
Daer die soene was genomen,
Ende selen vonnesse daer ontfaen.
Hebic Otten iet mesdaen,
Daer ic hem ave sculdech si

Digitized by Google

Beternesse, geloves mi,
Dat willic betren hem te love
Na die genote van den hove.
Dat segt Otten den neve mijn;
Ende wilthi het mach te paschen sijn
Datter nu comende es.
  Die ridder seide: »Des sijt gewes,
Dat ict minen here sal doen verstaen."
Orlof nam doen Paridaen
Ane Garine den hertoge rike,
Ende es gekeert hoefscelike
Van Medeborch, ende es gevaren
In Denemarke sonder sparen,
Daer hi Ogiere den coninc vant,
Dien hi vertelde al thant
Die bodscap, die hem Otte ontboet.
Ende Ogier die here groet
Seide: »Otte hadde meer mesdaen,
Die sijn wijf leide gevaen,
Dat oec was jegen sijn gelof;
Dies en houdic niet daer of.
Ert hijs hem, hem blive die toren.
Maer mi es leet dat wi verloren
Hebben den stouten coninc Yoene,
Anders en hebics niet te doene."
  Paridaen hi seide: »Here,
Dor God ende dor u ere
Verstaet noch die redene mijn.
Mi seide die hertoge Garijn,
Dien ic dit selve dede verstaen,
Dathi woude te pascen saen

Digitized by Google

Dat Otte tes keysers hove quame
Entaer vonnesse name
Van skeysers mannen, of die mesdaet
Iewer ane u, heren, gaet.
Dat wildi heme altemale
Betren ende oprechten wale.
Gi en wilt trouweloes niet wesen."
  Die coninc andworde te desen:
»Sijnt geloeft heeft Garijn
So willic daer gerne sijn,
Om dat niemen seggen sal
Wi en doen hem genoech al."
— »Here," seide her Paridaen,
»God lone u, dits wel gedaen,
Ende des sal hem in allen hoven
Met rechte hopic mijn here beloven."
Ogier seide: »Gi segt waer."
Paridaen hi nam daer naer
Orlof ane den coninc geert,
Ende es te lande waert gekeert,
Tote Coelne, daer hi vant
Otten den coninc valiant.
  Te Coelne es die ridder comen,
Daer hi Otten heeft vernomen,
Dien hi thants weten dede
Hoe hi ontfaen was telker stede,
Ende die andwarde die men hem gaf;
Ende hieter hem beraden af.
  Doe seide die grave Coenraet,
Die daer jegenwardech staet:
»Ane wien sals Otte gaen?

Digitized by Google

Men siet wel dat hem es mesdaen
Wreke sinen lachter dats sijn ere.
Wat soudi soeken andren here?
En washi niet Gerijns sone,
Die so stout was ende so coene?
Treke na sinen vader een deel,
Ende wreke sine scande al geel.
En es hi machtech ende rike?
Dies radic hem sekerlike,
Mochti Garine gevaen,
Al dat heme es mesdaen
Soude daer mede gebetert wesen."
  Her Paridaen seide te desen:
»Van uwen rade here, her grave,
En quame ere no bate ave.
Hoe, here, waendi dan
Dat Garijn die stoute man
Hulpeloes also saen
Van minen here soude sijn gevaen?
Neen hi, here, dat wanic wel.
Gi weet wale, sonder spel,
Ende u es genoech cont das,
Dathi Gyrberts sone was,
Des stouts coninx van Gasscoene,
Daer ware noch meer toe te doene
Diene soude met crachte vaen
Dan hier noch es gedaen.
Wie sal minen here den coninc
Hier raden nu die dinc
Dathi orloge ane vaen sal?
Dathi anders wale al

Digitized by Google

Betren sal dunct hem goet.
Noit en was man so vroet
Noch so grote mechtegen here
Hem en was altoes dat ere,
Opdat hem iement hadde mesdaen,
Diet betren woude, hi sout ontfaen;
Ende hadde hi mesdaen mede
Dathi beternesse dede;
Dits ere elken man
Hoe mechtech hi gewesen can.
Ende daer bi, her grave fijn,
Soen sal mijn here die coninc sijn
Niet so haestech met sinen orloge
Op Garine den hertoge,
Hi en sal eer oppenbaerlike
Vernemen ane den keyser rike
Wie dat meest heeft mesdaen,
Dat daer sal sijn vonden saen;
Want vor den keyser was de soene
Gemaect van den coninc Yoene.
Int daer vore, dat radic wale,
Want hets sine ere altemale.
En geet na sinen wille niet daer
So machi keren ende doen daer naer
Al dat hem sine vriende raden.
Ic soude ontbieden oec met staden
Mine vriende ende mage
Datsi quamen daer ten dage,
Die mi souden staen in staden
Ende hulpen in dat beste raden.
Daer soude mijn here altemale

Digitized by Google

Sine vrienden kinnen wale,
Wie hem tstaden soude staen
Ende wie hem soude ave gaen.
Twaren, here, her Conraet,
Dit ware emmer wel mijn raet."
Otte die coninc seide daer:
» Dit dúnct mi sekerlike waer
Ende harde wel gedaen
Dat hier raet her Paridaen.
Dies willic te hove varen
Ende horen daer twaren
Wat hare antwarde wesen sal
Vor den raet des keysers al;
Ende wille onbieden mine mage
Dat si daer comen in paesdage,
Ende hulpen mi geraden
Hoe ic moge van mire staden,
Ende van mirer scanden mede
Hebben moge beterhede.
Gelloen mijn neve, dats waer,
Es oec metten keyser daer,
Die mi hier af die waerheit
Harde lange heeft geseit.
Hi es metten keyser wale:
Hi sal seggen onse tale.
Oec wilic ombieden sciere
Minen neve Berengiere:
In Vrieslant waenic dat hi si,
Ochte in weet niet ofte hi
Te sent Gillijs wesen mochte,
Ochte ten Bonen diene sochte.

Digitized by Google

Ende alle vort die mage mijn,
So waer datsi wonende sijn,
Willic onbieden te comene daer
Te horne mine clage swaer."
Dus heeft Otte die coninc
Ute gesent in waerre dinc
Om sine mage hare entare.
Oec so sendi oppenbare
Ane den grave Gelloene,
Dathi om sine mage coene
Over al senden soude,
Dat hi dede harde houde;
Want doe dat vernam Gelloen
Dat verloren was Yoen
Ende en wege met Helenen
En maectire omme geen wenen;
Want blidere man men nie en sach
Dan hi was op dien dach.
Hi waent nu te boven comen
Ende orlogen noch met vromen,
Ende sine viande oec wale
Noch verdriven altemale.
Desen onpais die oec besteet
Otte en es hem niet leet,
Maer eis utermaten blide.
Sine mage onboethi tien tide,
Jonge, houde, hier ende daer,
Ende daer die vaden oppenbaer
Te voren ave verslagen waren
Ontboethi alle mede twaren.
Ende ontbet hen mede wale

Dat die coninc Yoen altemale
Uten lande verloren es,
Ende si nu, sijt seker des,
Selen wreken haren toren
Ende hare vriende die si verloren
Hebben harde langen tijt.
»Nu sal inden onse nijt,
Die harde lange heeft gestaen,"
Ontboet hen Gelloen die grave saen,
»Want wi selense harde wale
Nu verdriven altemale."
  Maer hi onboet hen datsi quamen
Te paeschen, daer si versamen
Selen tes keysers hove al,
Daer hem Otte beraden sal
Ende hi oec selve mede
Te wat uren, ende te wat stede
Si onbieden selen haer here,
Ende orlogen, dies si hebben gere,
Hare viande tote dien male,
Dat sise hebben verdreven wale
Ende verslegen ende doet:
»So en hebben wi vort gene noet."
  Otte heeft noch vort ontboden
Onder met brieve ende boden
In Vrieselant om Berengiere,
Dies verblide harde sciere;
Ende in Vlaendren om Liedrike,
Den machtegen vorstre ende rike.
Dus ontboet die mage sine
Otte die coninc van den Rine.

Digitized by Google

Banderside die stoute Garijn
Ontboet oec die mage sijn
Tote in Gascoengen henen.
Ende Ogiere den coninc van den Denen,
Enten Beyere Naimes,
Ende oec mede, des sijt gewes,
Van Geneven den grave Olivier,
Ende van Camerike Gadifier,
Dat si quamen te Parijs
Te paeschen, des sijt wijs,
Die daer quamen gemeenlike.
Oec quamen daer die coninc rike
Arestant ende Gendebant.
Dese vergaderden te hant
Te Parijs in die stat
Tes coninx hove, geloeft mi dat.
Oec so was Aymerijn daer
Van Nerboene, weet vor waer,
Ende sijn vader Arnout
Een vrome grave ende een stout.
Oec quam daer met Oliviere
Roelant sijn swager sciere.
Dus sijn dese te Parijs comen,
Ende hebben hare herberge genomen
In Greven altemale,
Daer si waren geherberget wale.
Banderside quam Otte daer,
Ende Berengier, dat es waer,
Tybaut van Baren ende Liedrijc
Van Vlaendren een vorstre rijc.
Ende te Gelloene banderside

Digitized by Google

So quam gevaren tien tide
Sine grote mage weet wel:
Daer quam Raymont ende Pinabel,
Ende mede die grave Bernaert
Ende noch .xx. graven waert.
Daer quam van Toulouse Pieroet
Ende van Cremoene Gyoet.
Dese twee waren, weet vor waer,
Den Loreinen harde swaer,
Omdat vor Bordeas twaren
Harer beider vadre waren
Verhangen, dat Yoen dede.
Dese souden hen gerne wreken mede
Dus sijn die heren te hove comen.
Die keser, diese heeft vernomen,
Heefse harde wel ontfaen,
Ende sonderlinge ere gedaen,
So heefti daer Gelloens magen,
Dat Garine qualec begonste bagen.
Doe sander daechs die feeste was leden
Quam Otte met mogentheden
Vor den keyser, ende sine mage,
Ende begonste dus sine clage.
Banderside stont Garijn
Ende mede die mage sijn,
Die ane horen souden dat,
Dat men hen hiesch op die stat.
Ottes wart so sprac Gelloen,
Die aldus begonste doen:
» Gerecht keyser," Gelloen seide,
» Verstaet dor u edelhede:

Digitized by Google

Het geviel op enen tijt,
Ic wane gijs vroet wale sijt,
Dat gi tAken ene soene
Maket tusscen den coninc Yoene
Ende tusscen Otten, die hier steet,
Alse hier noch menech weet,
Daer hi die goede stat van Mes,
Ende al tlant dat daer toe es,
Te soenen gaf den coninc Yoene,
Diet vort gaf Lodewike uwen sone
In huweleke metter dochter sijn.
Daer geloefde die hertoge Garijn
Entie coninc Ogier mede
Dat nemmermer te gerer stede,
Yoen noch met genen sinne
Jegen Helenen die coninginne
Spreken soude goet no quaet,
Want Otte hadde van harer daet
Wondere gehort alte vele
Dat met hem ginc uten spele:
Hieromme so dede hijt verloven.
  Nu es comen hier en boven
Yoen ende heeft uten lande
Helenen, ende heeft grote scande
Gedaen Otten den coninc.
Nu heescht Otte in waerre dinc
Tlant van Mes entie stede,
Daer die soene gemaect was mede,
Ende dat men hem mede die scande
Betre: ute den lande
Yoen die coninginne heeft,

Digitized by Google

Eest dat sake dat ment hem geeft,
Ende Ogier ende Garijn hier of
Wale houden haer gelof.
Hi sals hen danken hier ter stede
Ende wi allegader mede,
Ende willen gerne hare vriende sijn.
Wederseget oec Garijn
So moet Otte, dat verstaet,
Daer toe soeken andren raet,
Ende nemens op enen andren dach
Beternesse alshi mach.
Doch toenthijt u, her keyser, here,
Ende beclages hem wel sere,
Ende woudi heme van al desen,
Here, een goet rechtere wesen
Ende daet hem sinen eisch gescien;
Wantgi weet wel onversien
Dat te Aken op enen dach was
Dus gemaect, geloeft mi das,
Ende ondersproken mede alsoe,
Daer menech Fransoys horde toe."
  Fransoyse, die dese tale
Verstaen hadden altemale,
Seiden onder hen onderlinge,
Dat en gene onsiene dinge
Otte en sochte die coninc,
Sint alsoe was die dinc;
Entie keyser met rechte soude
Hem doen hebben dathi woude.
  Garijn, die al heeft gehort
Van inde torde Gelloens wort,

Digitized by Google

Sprac lude: »Her keyser, here,
Verstaet mi dor u ere.
Tkint segt wale dat ment sleet
Maer en segt niet gereet
Wat dat weder heeft mesdaen.
Gelloen heeft u doen verstaen
Dat Yoen die coninc
Heeft mesdaen in waerre dinc
Otten den coninc harde sere;
Maer achter so laet die here
Dat Otte die coninc eersten brac
Na dat men in den peise sprac.
Hets cont hem allen die hier sijn
Ende u oec, her keyser fijn,
Dat die soene gemaect was
Tote Aken, geloeft mi das,
Dat wi geloefden dat nemmere
Spreken en soude Yoen die here
Jegen Helenen der coninginnen,
Ende hier met souden si met minnen
Altoes te gader wesen
Ende nemmermer en soude van desen
Haer vermanen die coninc
Otte om en gene dinc;
Ende hier omme en soude oppenbare
Nemmermer spreken jegen hare
Her Yoen die broeder mijn.
Nochtan willic wel seker sijn
Ende nemen op mijn leven das,
Datter nochtoe tusscen en was
En gene sondelike sake

Digitized by Google

Dan allene hovessce sprake,
Ende dat elc gerne anderen sach,
Alse Otte selve wel weten mach.
Want alse mi es doen verstaen
So en es tusscen hen gegaen
Bode noch bodscap gene,
Otte en wiste groet ende clene.
Want hem selve seide die bode,
Daer hi ave mesdede bi Gode;
Want al waest goet dat hi ontboet
Nochtanen woude die here groet
Niet dat ment Otten seide.
Daer omme dede grote valschede
Die bode dat hijs hem gewoech.
Hier bi weet Otte claer genoech
Dat die minne die in hem stoet
Niet was dan hovesch ende goet.
Maer om dats Otten den here
Vernoyde so utermaten sere
Dat Yoen jegen haer sprake
So geloefden wi dese sake,
Dat hijs nemmer doen en soude.
Ende oec wistic wale dat woude
Seker houden die coninc Yoen.
Ende keerde in sinen lande doen
Daer hi dede maken ene stat,
Vorwaer dar ic u seggen dat,
Datmen binnen den .IIII. inden
Der werelt niet en soude vinden
Vastere stat dan si si.
Entie dede hi maken daer bi

Digitized by Google

Dat Yrene nam Leoene
Des keysers Constantijns sone;
Want hi kinde Gelloens geslachte,
Opdat iet worde van machte,
Sonder trouwe ende sonder wet
Ende valsch altemale met.
Dies woudi wesen op sijn hoede
Ochte iet die keyser worde te moede
Dat hi op hem striden woude,
Dat hine daer verweren soude.
Hier omme pensde Yoen mere
Dan hi dede, her keyser, here,
Om die coninginne Hellene
Daer hi op doe micte clene
Indien si voere anders wale.
Dus was die soene altemale.
Gerecht keyser, nu weiti wel
Dat tAken aldus gevel."
Karel seide: »Gi segt waer."
So daden dandre die waren daer.
»Gerecht keyser," seide Garijn,
»Nu hort vort die redene mijn.
Doe wi alle gesceden waren
Ende Otte te lande quam gevaren
In Norwegen, daer die vrouwe was,
Dede hi hare, geloeft mi das,
Lelechede al te groet,
Ende daer toe hise besloet
In enen torre harde vaste,
Daer si in dogede menege onraste.
Daer in so lach die vrouwe Helene

Ende met hare so was ene
Joncfrouwe, diese hoede daer,
Entie hare was al te swaer.
Dus lach die vrouwe in groten sere.
Hier bi segic, keyser here,
Dat Otte die soene heeft te broken,
Die gi selve had gesproken.
Doe deet die vrouwe Yoene verstaen
Datsi lage aldus gevaen
Om sinen wille swaerlike.
Ende Yoen die coninc rike,
Dient sere derde, alst wel scijnt,
Dat dus die vrouwe was gepijnt
Sonder scout dor sinen wille,
Dunct mi dede den raet al stille
Dat hi die vrouwe ute gewan.
Al washi van herten een man
Nochtan wert hi verleit van hare.
Mi was geseit oppenbare
Dat si dede ene grote dinc
Op dien nacht dat si ontginc.
Si vermorde ene joncfrouwe,
Dat haer dede hancst ende rouwe,
Ende twee andre cnapen mede,
Diese hoeden daer ter stede.
Daer ane was te wetene goet
Dat die anxt vele doet.
Hadde Otte gehouden sijn gelof,
Dies hi altemale ginc of,
Ende daer hi dede sonde inne,
Hi hadde behouden sine werdinne

Digitized by Google

Ende wi onsen broeder met.
Gerecht keyser, ic wille gijt wet
Dat ons blijft die meeste toren,
Ende wi oec meest hebben verloren
Ane minen broeder den stouten coninc.
Hadde Otte gehouden sijn soendinc
Gelijc dathijt geloefde vor u
Wi waren bat te casten nu
Dan wi sijn, dat weet wale.
Hets Ots scout altemale
Dat al dus verloren sijn
Sijn wijf entie broeder mijn.
Wi mochten heme hier ter stat
Met allen rechte heiscen bat
Yoene den coninc dan hi
Helenen wilt heiscen mi.''
Fransoyse seden oppenbaer:
»Seker, die hertoge segt waer.
Twi vinc Otte die coninginne,
Daer ten peise was gesproken inne
Dathijs vermanen niet soude?
Daer brachi soene bi sire scoude.''
Gelloen seide: »Nu sie ic wale
Dat jegen ons valt altemale
Om dat Garijn die waerheit dect
Ende ene scone logene vertrect,
Dat Otte hilt sijn wijf gevaen,
Dat hi node soude hebben gedaen.''
Dit horde Girbert, die daer stoet,
Een ridder van prise goet,
Garijns sone horde dat,

Digitized by Google

Dat Gelloen op die stat
Sinen vader liegen hiet.
Hi scoet vort ende verste niet,
Ende seide: »Gerecht keyser, here,
Hort na mi, ic bits u sere.
Hier steet die verradere Gelloen,
Die oit valsch was in sijn doen,
Ende tiet minen vader an,
Die oyt was een wettech man,
Dat hi hier logene dede verstaen:
Dan mach aldus niet te gaen;
Want ic wils hem lyen doen,
Dat mijn vader die baroen
Hier ave die gerechte waerheide
Hier vor u allen seide,
Op ene ure van den dage,
Daer toe sien al sine mage;
Ende dat hi daer toe valsch si,
Dar hijt becorten jegen mi,
Ende dat wi bi Ots valscheiden
Ende bi Gelloens nidecheden
Hebben minen oem verloren,
Die ridder was van prise vercoren,
Dien ic wreke op enen dach
Op dat ic Gelloene mach
Enechsijns te campe gecrigen.
Onse leet en can ic niet verswigen
Dat ons van Gelloene es comen,
Diene ons heeft al benomen.
Ende al dat hier es mesdaen
Es ute sire borst gegaen.

Digitized by Google

Ende hi salt gelden op datic mach
Ende icken op enen dach
Mach gecrigen in een crijt,
Want, sekerlyc, hets meer dan tijt
Dat hem sine valscheit si geloent,
Die hi lange heeft getoent."
Van Cremoene die jonge Gyoet,
Die een starc man ende een goet
Was ende van allen leden
Wel beset met starcheden,
Hi seide vor hem allen doe:
»Hier es genoech geseit toe.
Gerecht keyser ende here,
Hort na mi dor u ere.
Hier scelt verradere selc Gelloene:
Hem sals berouwen eer mergen noene,
Dat nie sinen monde leet.
Hine darft nemen niet so heet.
Ic segge dat die coninc Yoen,
Die lachterleec es gevloen,
Ende sijn broeder mede Garijn
Valsce mordenaren sijn;
Want si minen wettegen vader
So verrieden beide gader
Datten die keyser verdede
Te sere met sirer haestechede,
Dat ic hare mort ane tie.
Die keyser en had gedaen nie
En hadden sijt beide niet gedaen.
Dies biedic hier mijn wedde saen
Vor alle die heren die hier sijn,

Digitized by Google

Datsi valscelijc den vader mijn
Vermoorden den keyser daden,
Daer icse altoes omme sal scaden."
Gyrbert es vort gesprongen
Ende seide vor ouden ende vor jongen
Dathi qualeec daer ane loge;
Want sijn vader die hertoge
Ware getrouwe ende goet
Ende syn oem die coninc goet.
Ende heeft daer sijn wedde genomen.
Hier en binnen so es comen
Van Tolose Pieroet,
Een starc ridder ende een goet.
Hi was so starc dat hi
Wel ophief, geloves mi,
Enen gewapenden seriant
Van beneden met ere hant
Daer hi stont al recht op
Tote boven sinen cop,
Ende settem nochtan weder
Op derde met gemake neder.
Dese dade Geone pine
Hoe hi te campe hadde Garine,
Dat hem wale ware gesciet
En ware daer Ritsart comen niet,
Yoens sone, in gereden,
Die node dore ware leden.
Nu es Ritsart comen inne,
Die te Gelloene clene minne
Ende tsinen geslachte droech,
Want hi hatese meer dan genoech.

Digitized by Google

Groet was altoes Ritsardes toren
Om den vader dien hi verloren
Heeft, ende dathi versiet mede
Dat die keyser telker stede
Vort trect den quaden Gelloene,
Dien hi en dinct no pais no soene
Te houdene die wile hi leeft
Ende hem God gesonde geeft.
Van Gasscoengen eshi comen
Ende heeft dit perlement vernomen.
.M. mans brachti wale
Met hem, gewapent tenen male,
Die hi hilt tallen tide
Gereet neven sine side.
In die zale so quam hi
Ende met hem, geloves mi,
Sine ridders gewapent wel.
Dit en dochte Gelloene geen spel,
Maer ginc achter den keyser staen.
Her Ritsart hi seide saen:
»God, die alle dinc vermach,
Die moete geven goeden dach
Ende in eren ende in vrouden
Karle den keyser houden
Ende alle mine hoge mage,
Die ic hier sie in desen dage,
Sonder Gelloene entie sine,
Dien geve God selke pine,
Dat icse met minen tanden
Etten moete, ocht met minen handen
Jammerlike verslaen moete.

Digitized by Google

Dies onne mi God die soete,
Dat nu stappans ware gesciet;
En lietics dor den keyser niet,
Diese heeft in sijn geleide,
Hier en hadde geweest gene bede;
Maer hem willic sijn onderdaen
Ende altoes te dienste staen,
Ende waer ic mach hoeden sijn ere
Alst recht es; hi es mijn here.
Dies so hebbense sijns te bat;
Maer weet vor waer dat,
Datic nemmermer hier na,
Hoet met mi come ochte ga,
Den valscen verradere Gelloene
En houde meer vrede no soene
Noch mede sinen valscen geslechte,
Datic hate wel met rechte.
  Gerecht keyser ende here,
Over u beclagic mi sere,
Dat gi den verradre quaet,
Die so menege valsce daet
Heeft gedaen, so bi u hout,
Dat gi te rechte niet doen sout
Wisti wat hi u heeft gedaen.
Doen gi den coninc Aspriaen
Orloget, minen ouder vader,
Ginc u die valsce af algader,
Ende swoer den ouder vader mijn,
Dathi hem getrouwe soude sijn
Ende dienen lude ende stille:
Dit dedi om mire moeder wille,

Digitized by Google

Die men hem onthiet, des sijt gewes;
Ende hier af was bode Bales.
Daer dede Gelloen doen den raet
Als een valsch verradere quaet,
Dat gi Yoene den vader mijn
Ende alle die mage sijn
Orlof gaeft ende van u dreeft,
Ende met Gelloene daer bleeft
Ende street, her keyser rike,
Daer hi u afginc valscelike;
Want hi ende sine man
Hadden alle tekene an
Na mijns ouder vader wise,
Ende versloegen u volc van prise,
Ende hadden verslegen doe
Ende waren u niet comen toe
Mijn vader ende sine mage,
Die u verloesten in dien dage.
  Ende alse Gelloen dat vernam
Dat na sinen wille niet quam,
Ende hi u hebben sach den sege
Warp hi dat valsce teken wege
Ende quam u smeken ende lecken
Alse die sine quaetheit woude decken.
Dit daden mi verstaen te waren
Die gene die daer over waren.
Entesen hebdi nu vercoren
Ende wi hebbent met u verloren!
U maegs nochtan gedinken wale
Al wildijs vergeten altemale.
Woude Gelloen oec dies plegen

Digitized by Google

Dat hire iet seide jegen,
Ic wouts hem doen lyen oppenbare
So waer dats te doene ware."
Van Tolose die grave Pyroet,
Die nochtan den anxt hadde groet
Om dat hise gewapent sach,
Seide so hi eersten mach:
»Gerecht keyser ende here,
Ic hore hier lachteren harde sere
Den getrouwen grave Gelloene.
Hi heeft hulpen hier te doene
Ochte hi blives tachter hier.
Siet hier mijn wedde, coninc fier,
Dat des Gelloen die grave vri
Altemale onsculdech si.
Ic wille proeven op Ritsarde
Dat al sijn logenlike warde
Dathi heren Gelloene anetiet.
Oec en willic varen laten niet
In segge dat die vader sijn
Verradre es, ende mede Garijn,
Die jammerlike daden verslaen
Minen vader den Toulousaen.
Ande ochte wille Ritsart
Dese lachterlike wart."
Ritsart seide: »Het sal gescien."
Dat wedde so namhi mettien
Uter hant den coninc,
Die daer stont in den rinc.
Karel hi seide mettesen:
»Nu moeten hier twee campe wesen,

Digitized by Google

Die margen beide moeten gescien.”
Mettien heeft Ritsart versien
Reinouts sone Berengiere.
Tote heme so seidi sciere:
» O valsce verradere quaet,
Gi daet ene die quaetste daet,
Daer men nie af horde gewagen.
Gi slacht wel uwen valscen magen:
Gi mordet den goeden Reinoude,
Die u vader wesen soude,
Daer hi op sijn bedde lach.
Dat willic u op enen dach
Lien doen, dordijt bestaen,
Ochte die keyser hi moet saen
Ons rechten over u,
Want gi jegenwardech sijt nu.”
  Berengier, die dit verstoet,
Hi warts droeve in sinen moet,
Want hi weet dat selve wale,
Dat waerheit es altemale,
Enties duchti boven al
Dat God op hem wreken sal.
Doch al ontsachijs hem sere
So en darhi dor onnere
Laten hi en moet saen
Sinen wedde daer ontfaen.
Hi hoepte boven al
Dat men heme wisen sal
Dathi entie stoute genoet,
Van Tolose die grave Pyroet,
Tenen male ende tenen tiden

Digitized by Google

Jegen heme selen striden.
Dit so was sijn hope sere.
Doe seide Berengier die here:
»Gerecht keyser, nu verstaet,
Ic segge u dat valsch ende quaet
Ende vule logenheit
Van mi Ritsart heeft geseit,
Ende datic node soude gedaen
Hebben; dies willic ontfaen
Sijn wedde vor dese heren.
Ans mi Gode ic sal hem leren
Selc spel: eer margen noene
Hi sal hebben els te doene
Dan mi ochte enegen man
Dus te tiene mordaet an."
Vort eshi doen comen
Ende heeft sijn wedde genomen
Dart al die heren sagen toe.
Karel die keyser seide doe:
»Nu gaet te rade, gi baroene,
Wat mi nu steet te doene,
Ende mine genote sonderlinge,
Die hier staen tenen ringe,
Sonder allene die hertoge Garijn,
Want die sake si es sijn."
Arnoude van Beaulande
So maende hi des te hande,
Ende Reynaude van den dorne wit,
Die van den rade brochte dit,
Dat die keyser eersten sal
Borge nemen over al.

Digitized by Google

Banderside seggen si dat,
Dat si gewisen niet connen bat
Dan dat margen Ritsart sciere
Moet striden jegen Berengiere,
Want hem woude Ritsart die coene
Doen lyen eer margen noene.
Ende overmargen so sal hi,
Op dat hi te live si,
Striden jegen Pyrote.
Dit so wisen die genote.
Gyrbeert ende Gyoet mede
Selen al daer bi ter stede
Striden margen in den dage
Vor hare vriende ende mage.
Doe dit vonnesse was geseit,
Dat Berengiere niet en greit,
Quam her Pyroet vor gegaen
Ende seide ten keyser saen:
»Gerecht keyser (seide Pyroet),
Men doet mi nu onrecht groet.
Hets cont den heren altemale,
Die hier sijn in dese zale,
Dat ic eerst dien camp boet
Ritsarde den stouten genoet,
Ende hine van mi ontfinc.
Ende ochti dan daer na ginc
Ende boet enen andren op die stat,
Ende hoe soude dan comen dat
In soude eerst den minen doen,
Dien eerst ontfinc die baroen.
Al es hi stout ende coene

Digitized by Google

Ende hi gelovede eer margen noene
Te stridene jegen Berengiere,
Nochtan en waert gene maniere
Dat mijn camp geachtert ware
In stredene margen oppenbare."
Gelloen diere oec bi stoet
Seide: »Weet dat, her keyser goet,
Ochte her Ritsart hier seide
Vor u sine behagelheide,
So moet hise vulbringen mede
Op dien point ende op die stede
Dat hise heeft geloeft te doene.
Gi weet wel, her keyser coene,
Datsi al van mordade
Beroepen daer bi mesdade
Den genen die in dese sake
Enegen van hen achter stake,
Ende daer bi, her keyser, doedi wale,
So selense beide tenen male
Striden hier jegen Ritsarde:
Men sal hem leren sine warde
Te verhoedene een luttel bat
Dan hi dede, ic segge u dat."
Her Ritsart die dit verstoet
Hi seide: »Gerecht keyser goet,
Al es Gelloen valsch van arde
Hi hevet nu ware warde
Gesegt, twaren, her keyser, here;
Want dit selve begeer ic sere,
Want ic salse beide te male,
Ans mi God, verwinnen wale.

Digitized by Google

Dus hebic den camp genomen
Ende dus wilicken laten vulcomen."
Hier mede, dat verstaet,
So was geint al die raet.
Die keyser nam tien tiden
Goeden borge in beiden siden.
Maer weet wale, dat dit sere
Derde heren Garine den here
Ende sinen magen altemale,
Alst mochte te rechte wale,
Dat Ritsart soude te dier tijt
Jegen hem tween in een crijt
Striden, die beide vrome waren;
Maer hi en wouts niet laten varen.
Dus es dat parlement gesceden.
Die heren gingen hen gereden,
Die sanderdaechs striden souden,
Ende daden bereiden dat si wouden.
Dien nacht lach die hertoge Garijn,
Ende met hem die vriende sijn,
In die kerke tonser vrouwen,
Dier si baden alle met trouwen
Dat si hare kimpen alle beide
Moeste bescermen van leide
Enten sege laten winnen.
Entie andre hadden hier en binnen
Grote feeste onder hen
Om dat hem dunct in haren sen
Dat Ritsart daer bliven sal
Ende hier met hare viande al
Selen alle ondergaen,

Digitized by Google

Ende haer wille sal vulstaen.
 Karel dede oec, des sijt wijs,
Op die yle te Parijs
Beslaen twee crite daer.
Oec bevalhi oppenbaer
Roelande ende Arnoude
Van Beaulande dathi soude
Hoeden ende bevreden dit,
Ende Reynaude van den dorne wit
Met .III. M. ridders coene,
Ochts daer iet ware te doene,
Dat sijt souden bescermen wale.
Hi was geleert tenen andren male,
Dies woudijs hem hoeden bat.
 Oec geboet men in die stat
Dat hem die portren wapenen souden,
Op datter enege quaet wouden,
Datsise hem dan hulpen vaen
Ende hire dan over rechte saen:
Hi souts op sijn hoede wesen.
Die nacht leet bennen desen
Ende het wert scone dach.
Ende teerst dat menne baren sach
Sijn die kimpen op gestaen
Ende te messen waert gegaen,
Ende baden Gode onsen here
Dat hi hen behoude lijf ende ere.
Hare vriende sijn te hen comen
Die haers ware hebben genomen.
 Vor primetijt een luttelkijn
Voer Karel die keyser fijn

Digitized by Google

Te crite waert, ende dede gebieden
Dat quamen die kempen, hi woude hemlieden
Beide recht ende vonnesse doen.
Doe quam Garijn die baroen
Ende sine mage alle mede
Ende brachten al daer ter stede
Sine kempen alle beide,
Die hi beval in die Gods geleide.
Nu heeft Garijn terer varde
Bracht Girbeerte ende Ritsarde,
Dien hi bat harde sere
Datsi pensden om die ere
Ende pensden om die gene, twaren,
Daer si ave comen waren.
Girbeert seide dat soudi doen.
Doe seide Ritsart die baroen:
»Oem, dat kinne onse here God,
Die over al hevet gebod,
Dat ic niet blidere mochte sijn
Danic den lieven neve mijn
Reinoude heden wreken sal,
Ans mi God ende goed geval,
Die jammerlike vermort was,
Alse gi wel weet die waerheit das."
Garijn seide: »Dats waerheide,
Maer si sijn starc alle beide
Ende gi en sijt maer allene,
Dies es mine sorge niet clene."
Ritsart seide: »Oem, laet bliven,
Ic salse beide wel ontliven.
Vergave God dat Gelloen

Digitized by Google

Mede den camp moeste doen,
Ende Otte mede die vierde ware,
Die minen vader oppenbare
Dus jammerlike heeft verdreven,
Ic soude nochtan hen allen tleven
Nemen, weetic wel te voren,
Want si sijn valsch ende versworen,
Ende trecht soude met mi sijn.
Getroest u, lieve oem Garijn!"
Doe seide die coninc Ogier:
»Bi God, neve, mogedi hier
Ontgaen so machmen u loven
Ende uwe mage comen noch te boven."
Ritsart seide: »Ja ic, here.
In begerde niewet mere
Dan datic hadde alse goede wrene
Alse Girbeert heeft mijn neve rene,
Fyauwe, daer hi op es geseten;
Maer dies magic wel vergeten."
Gyrbeert die horde dese warde
Ende grote rouwe hadde om Ritsarde,
Om hem selven en achti twint
Want hi hem wel so vrome kint
Dathi enen ridder niet
Ochte harde luttel goet ontsiet;
Maer Ritsart dies heeft te doene
Jegen .II. graven stout ende coene
Tenen male, dien ontsachi:
Te hem seide: »Neve vri,
Neemt Fyauwe, ic wilt u lenen,
Want in stride maer jegen enen.

Digitized by Google

Ic hebs te doene luttel goet
Jegen, neve, dat gi doet."
Ritsart seide: »En es gene noet,
Maer tors es starc ende groet;
Haddict bescreden gelijc dat gi
Doet, neve, geloves mi
Ic wouder noch si .II. dan waren,
Die liefste van Gelloens scaren."
Girbeert es gebeet ter neder
Ende seide te Ritsarde weder:
»Neemt dit ors, lieve neve,
Dat u God vele eren geve.
Het moet u dienen op desen dach."
Alse Garijn dat gesach
Ende sine andre mage mede
Dadense beeten daer ter stede
Ritsarde ende tien tiden
Daden si hem Fyauwe bescriden,
Dies hi dancte Girberte sere.
Deus, hoe blide was doe die here.
Hem dochte al haddere gewesen
Noch .x. tote desen
Hine hadse ontsien groet no clene
Doen hi sat op den goeden wrene.
Ende Gyrbert die ridder vermeten
Es op Ritsardes ors geseten,
Ende quamen dus te scepe twaren,
Daer si mede overvaren.
Nu sijn te crite die kimpen comen.
Karel, diese heeft vernomen,
Dagde eerst Gyote, geloeft das,

Digitized by Google

Want hi ane leggere was,
Ende Gyrbeert den hertoge mede,
Daer hi recht ane dede,
Want die camp was eerst genomen.
Te crite so sijn dese comen
Gelijc dat .II. ridders coene
Te campe sculdech sijn te doene.
Daerna dagedi Pyrotte vort,
Die Ritsarde beroepen van der mort
Hadde, die hi in waerre dinc
Ane teech Yoene den coninc;
Ende Ritsarde dagedi met,
Na dat vonnesse wijst ende wet.
Vort so dagedi Berengiere,
Die andwarden soude sciere
Oec Ritsarde van den saken,
Des si hen onderspraken.
Doe die kimpen te crite waren
Deetse die keyser sonder sparen
Sweren dat elc hadde recht.
Doe die eet was dus berecht
Quamen die genote daer
Vor den keyser oppenbaer
Ende seiden: »Her keyser, here,
Hort ons een luttel dor u ere.
Dese campe, dat es waerheide,
En waren te gadere niet alle beide
Genomen, weite wale,
Dies en selense tenen male
Alle beide striden niet.
Dies waert beter, riedijs iet,

Digitized by Google

Dat Gyrbeert voren strede,
Want het es die waerheide
Dat hi eerst den camp ontfinc.
Ende alse leden es die dinc
So laet striden dandre drie,
So dat elc ridder besie
Haer scermen ende haer striden.
Moesten si sien in allen siden
Onderstriden die ridders coene
So hadden si te vele te doene."
Karel seide: »Gi segt waerheide.
So willic dat Pyroet beide
Ende Ritsart ende Berengier
Tote dat dese hebben hier
Volstreden ute haren camp.
Wi moeten ons hoeden jegen scamp
Ende jegen valscheide mede,
Die ons gedaen es te meneger stede."
Dus sijn Girbert ende Gyoet
Geseten op haer orsse groet.
Elc den breidel omme waerp
Ende nam ene glavie scaerp
Wel gewonden tote in die hant.
Die orsse daden donen tsant
Daer si ronnen vreselike,
Ende Gyoet die grave rike
Geraecte den hertoge soe
Op den scilt, dat hijs onvroe
Wel na al daer worden was,
En ware niet, sijt seker das,
Daer gebroken Gyoets spere.

Digitized by Google

Maer Gyrbert, die in sijn gewere
Vaste sat ende vromelike,
Geraecte weder den grave rike
Rechte in des helms lumiere,
Dathi helm ende cuffie sciere
Ende dat beckeneel mede
Al dor stac daer ter stede.
Ene wonde maecti hem in thoet;
Maer si en was niet wel groet,
Want tspere sere opwert droech,
Dat wale was Gyoets gevoech.
Maer vanden spere dat trenscoen
Bleef hem daer in stekende doen
Welna anderhalven voet,
Want daer so brac dat spere goet.
  Gelloen waende oppenbare
Dat hem dor die hersenen ware,
Ende menech ander grave,
Die harde droeve was daer ave.
Maer Gyoet es gekeert saen.
Doen gingen si hem onderslaen
Ende onderhouwen harde sere.
Gyrbeert sloech Gyotte den here
Den scilt al van sire siden
Enten helm te dien tiden.
Ende tselve dede hem Gyoet weder.
Elc sloech anderen ter neder
Van den orssen op die erde;
Maer gelijct hen niet en derde
Scoten si op haestelike.
Elc sloech andren crachtelike

Digitized by Google

Menege wonde wijt ende diep,
Daer dat rode bloet ute liep.
Waer si geraecten die malgen ringen,
Al waren si te voren inge,
Si hebbense wide genoech ontdaen.
Hets wonder hoe elc mochte ontstaen
Die grote slage die si sloegen,
Daer si mede ter erden droegen
Wat si geraecten, stael oft yser,
Hen scenen maer verdroechde riser.
So dicke sloegen si hare slage
Ende so groet, dat hare mage
Te wondre anesagen dat.
Haer halsberge hadden menech gat.
  Karel die keyser selve sede
Dat die ridders alle beide
So wel streden sekerlike
Dat hi nie hars gelike
Gesien hadde teneger tijt,
Sonder allene in dien strijt,
Daer Olivier ende Roelant
Streden te Vianen in tsant.
Nochtan dochtem sekerlike
Dat dese alse vromelike
Deden alse die gene daden.
Elc here was genoech verladen;
Maer dat so en toenden si niet
Dat hem verwies des stridens iet,
Want si hem so sere onderhouwen
Dat elken mochte sijn leven rouwen.
Dicken viel si op hare knien,

Digitized by Google

Datsi wale, had mogen gescien,
Hadden genomen pais ende vrede,
So moede waren al haer lede.
Mettesen heeft omme gesien
Girbeert ende versach mettien
Waer die stoute Ritsart
Droefeleke sach te hem wart
Om dathi duchte dat Girbeert
Werden soude al geonneert.
Ende Girbeert scamets hem sere
Ende hief tswaert met enen kere
Ende sloechen boven op tbeckeneel,
Dat vanden slage bleef geel.
Maer tswaert scampelde also warm
Ende viel op sinen rechtren arm,
Dat hine heme brac ontwee.
Dit dede Gyote also wee
Dathi Girbeerte genaden bat
Ende loechende op die stat.
Her Gelloen, die dat versach,
Sach daer sinen droeven dach.
Te Karlen seidi: »Her keyser, here,
Neemt op dor uwes selves ere
Gyote den baroen
Ende doeten leggen in tprisoen
Tote dandre hebben gestreden,
Ende alse die es leden
So moechdire over rechten wel
Opdat gi niet verneemt en el,
Want die strijt wert saen gedaen
Van den andren sonder waen."

Digitized by Google

Her Garijn, die dit verstoet,
Seide: »Gerecht keyser goet,
Doet nu al hier ter stede
Beide recht ende vonnesse mede,
Ende en veronrecht ons niet,
Want gi met uwen ogen siet
Dat Gyoet verwonnen si.
Doet vonnesse, her keyser vri."
Die keyser seide: »Beit met staden:
Ic salre mi op beraden."
Te rade riep die keyser coene
Alle sine hoge baroene,
Die heme alle dat rieden,
Dathi den getrouwen lieden
Al ute haren eysch dade;
Want dat ware van haren rade,
Dathi ontliven moet Gyote
Oft veronrechten sine genote.
Karel seide: »So saliet doen."
Maer daer toe so quam Gelloen.
Doe hi vernam desen raet:
»Gerecht keyser, nu verstaet,"
Seide Gelloen, »een luttel mi.
Ic kinne wale dat recht si
Datmen rechte over Gyote,
Doch biddic gene ommate groete
Dat men beide tote dier tijt
Dat geint si die andre strijt.
Het mochten lichte daer mesvallen
Alshet hier dede vor u allen
Gyote den lieven neve mijn,

Digitized by Google

Ende danne mocht so wale sijn
Dat wi pays ende vrede
Mochten hebben vort mede,
Ent Garijns wille wesen soude
Dat menne levende behoude.
Dit was, here, dat ic bat.
Maer noch, here, boven dat
Biddic u, her keyser, here,
Entesen baroenen harde sere
Dat si gaen ane Garine
Den wel lieven neve mine,
Ende ane mine andre mage,
Die hier sijn te desen dage,
Ende bidt hem vor alle saken
Dat si ons laten pays maken,
Want qualijc mochtic gedogen
Dat hier Ritsart vor mijn ogen
Worde van minen hogen magen
Dus jammerlike verslagen
Alse hi emmer moeste sijn:
Dat siedi wel, her keyser fijn,
Ende het soude mi deren sere;
Want gi wetet wale, here,
Datmen dicwile heeft gecalt
Dat selve bloet selve walt.
Ende also es mi gesciet,
Maer getrouwe herte lieget niet.
Therte moetic emmer dragen
Goet ende getrouwe minen magen,
So wat datsi mi mesdoen.
Mi dert sere dat Yoen

Digitized by Google

Hem dus qualeke heeft geproeft,
Ende benre om sere bedroeft,
Ende daer bi sout mi oec meer wegen
Bleve Ritsart aldus verslegen
Alse hi emmer moeste wesen.
Hoe mochti enechsijns genesen
Al en waerre waer allene Pieroet,
Die die macht heeft, so groet,
Dathi enen gewapenden man
Met erer hant verheffen can
Al staende op sijn hoet,
Dat es cracht alte groet.
Ic late staen datter Berengier
Mede es, die grave fier.
Hier bi so sie ic an
Dathi ware een doet man,
Ende hier bi namic gerne die soene.
Edel heren, neemt uwe baroene
Ende soect mi pais ane Garine
Ende ane die mage sine,
Ende segt dat ic wille laten varen
Bordeaus al te waren.
Ritsardes man, geloeft mi das,
Gelijc dat ic des vaders was,
Willic bliven vorwaert mere,
In dien si mi doen die ere
Dat si mi Gyote geven
Dathi behouden moge tleven,
Ende dits ene harde cleine bede
Die ic bidde hier ter stede.''
Karel seide: » Gi segt waer.

Digitized by Google

Ic wille te hen gaen daer
Ende wilt hem doen verstaen."
Te Garine es hi gegaen
Ende sine baroene mede,
Dien hi dit verstaen dede;
Ende mede dathi gerne sage
Datsi onderlinge mage
Bleven ende gevriende groet,
Ochts Vrankerike gecrege noet
Enten keyser iement sochte
Dathire hem mede gehulpen mochte;
Want dat orloge entien nijt,
Die gestaen hadde langen tijt
Tusscen hen, en stonde niet wel.
Si en souden niet wesen el
Dan gevriende ende gemage.
Garijn seide dathijt sage
Gerne ende hadde gesien
Langen tijt op dat gescien
Enechsijns hadde mogen,
»Maer si hebben hen gelogen
Te meneger tijt, alst condech si,
U wel, here, her keyser vri,
Ende allen den heren die hier sijn.
Doch willic wel, her keyser fijn,
Mi hier op gerne beraden;
Want dese camp moeste scaden
Ons ochte hem harde sere.
En laet u niet verlangen, here."
— »Neent," seide Karel die stoute man,
»Nu gaet ende ontcommert u dan."

Digitized by Google

Her Garijn die hertoge vroet
Heeft genomen sine mage goet,
Dien hi dit verstaen dede.
Oec so seide hi hen mede
Dattene daertoe dwonge mere
Dathi ontsage Ritsarde den here,
Die striden moet al eenlike
Dus jegen .II. graven rike,
Die vroemste beide die men weet,
Dat ware hem van herten leet.
Oec ware hi thoet van den geslachte,
Dat oit geweest hadde van machte.
» Dies besiet, gi edele heren,
Welc wi doen met meere eren,
So hier den pais maken saen,
So laten den camp vulgaen."
Olivier die stoute grave
Seide: » Nu hort mi hier ave.
Et es saen, sekerlike,
Een pais gedaen scandelike.
Ic pense wale dat Ritsart
Niet van herten es vervart
Van den genen no van desen;
Want hadde hi vervart gewesen
Hi en hadse beide niet genomen:
Hi waers met men ave comen.
Haer een kempe es verwonnen.
Dien en selen si niet connen
Weder gecrigen lichtelike
Van Karle den keyser rike,
En moet bi onsen wille sijn.

Digitized by Google

Dies radic wale, her Garijn,
Dat men hore Ritsarde wart
Ochti hem yegerincs af vervart.
Daer na mogen wi merken mede
Eest om pais, eest om vrede.
Metten minsten wilt Gelloen
Hem des camps ave doen:
Hi wilt geven Bordeas,
Dat sire vordren wilen was;
Ende wat heefti daer an?
Oec wilthi werden Ritsardes man.
So washi sijns vader mede,
Dien hi trouwe noit en dede.
Alse lief en haddicker niet
Sirer manscap alse iet,
In dien hi sinen neve vercrege.
Hets goet dathi alle wege
Ons op loept verradelike.
En lietict dor den keyser rike
Het worde becort hier ter tijt
Hare valsceit ende haer nijt.
Si hebben ons te menegen stonden
Al te goetwillech vonden,
Want wi hebben telker stede
Haren wille gevolget mede.
Dies sien si wel in allen manieren
Dat wi hen sijn te goedertieren
Ende datwi altoes nemen soene
Van altemale haren mesdoene,
Ende dat haer fet niet es so quaet
Wi en hebben altoes goeden raet

Digitized by Google

Om hen te gevene pais ende vrede,
Ende hoe quaet sijt hadden mede.
Dies en selense bi minen rade,
Eest onse vrome ofte scade,
Nemmermer gewinnen soene
En si dat Ritsart die coene
Hier so verre achter blive,
Dat wi vrese hebben van sinen live.
Nu vaert ane heme ende besiet
Ochti heme iet ontsiet.
Daer op mogen wi haestelike
Andwarden den keyser rike."
Garijn seide: »Gi segt wale.
Maer gawi te heme te male,
Ende laet ons horen wathi segt
Ende wats hem in therte wegt."
Ogier seide: »So gaen wi dan
Ende spreken den stouten man."
Te Ritsarde sijn si gegaen.
Garijn die hertoge seide saen:
»Neve, hier comen uwe mage,
Die heden in desen dage
Om u sijn in sorgen groet;
Want si ontsien uwe doet.
Niet, neve, si en kinnen wel
Dat gi sijt dapper ende snel,
Starc ende van groten prise,
Opdat in geliker wise
Dit spel gedeelt nu ware;
Maer nu so wert u te sware
Te stridene jegen ridders twee.

Digitized by Google

Dit dert ons ende doet oec wee.
Daer omme sijn wi comen nu,
Lieve neve, hier tote u,
Ende willen u verstaen doen
Hoe die grave Gelloen
Den keyser ende sine baroene
Ane ons heeft gesent om soene.
Bordeas, neve, so wilt hi
U scelden ewelike quite ende vri.
Hi was oec uwes vader man,
Dat hi niet gelogenen can,
Also wilthi die uwe wesen
Ende hi en eiscet niet van desen
Dan dat men hem weder geve
Levende Gyote sinen neve.
Ende aldus in desen sinnen,
Behaget u, mogen wi gewinnen
Vort meer pais ende vrede,
Ende u camp die blijft daer mede."
Ritsart, die dit heeft verstaen,
Andworde sinen oem saen
Ende sinen hogen magen,
Die toe horden ende sagen,
Ende vraegde hem met staden
Ochtsi hem dat souden raden,
Ende si dat weten wale
»Dat Pyroet in skeysers zale
Ende vor al des keysers baroene
Minen vader, den goeden Yoene,
Verranesse ende mort aneteech?
Daer ic, dunct mi, te lange ane sweech,

Digitized by Google

Dat ict al thants niet en hande
Dies so wert te meere scande.
Lietic pays nu hier maken,
Ende mijn vader van dier saken
Sculdech bleve ende van dier mort,
Die si op hem brachten vort,
So en dorstic lyen niet vortan
Dathi hadde geweest .I. goet man.
Hi waest nochtan ende salt bliven
Ocht si selen mi hier ontliven.
  Banderside so es hier
Die verradre Berengier,
Die Reinoude den vader sijn,
Den wel lieven neve mijn,
Vermorde harde jammerlike.
Dies salne God van hemelrike
Scenden, alst recht wale si.
Nie sint, des gelovet mi,
En consticken gesien met ogen.
Ende hoe soudic dan gedogen
Dat mi die verradre soude
Hier ontgaen aldus boude?
Dies en mochtic gesien niet.
Gi heren, genoegt u iet
Die pays, maecten ter goeder tijt;
Maer ic wille dat gijs seker sijt
Dat ic den dach dien ic leve
Hen no pais no vrede geve.
Dit perlement maecti te lanc,
Dies gi van mi hebt clenen danc.
Wildi pais, maecten, gi heren,

Digitized by Google

Maer ic moet dan van u keren.
Mijn vader moet goet man bliven
Ocht men sal mi hier ontliven.
Oec salic, op datic can,
Wreken Reinoude den stouten man,
Die ons was oyt getrouwe,
Ende daer ic omme doge rouwe.
Nu cort, gi heren, uwen raet.
Gi doet sonde ende quaet
Dat gi belet onsen strijt.
Ic hadde over langen tijt,
Dat hopic ane onsen here,
Mi gewroken harde sere.
Waeric op Fyauwe geseten
Ic soude wale wanen weten
Datsijt souden hebben onsiene
Al waren daer noch toe si tiene."
Olivier, die dat verstoet,
Waes blide in sinen moet
Ende seide: »Neve, God ons here
Moet u gesterken in u ere.
Gi segt emmer als .I. vrome man.
Ende op dats mi God an
Ic sal u vort al sonder waen
Te hulpen ende te staden staen
Waer dat gijs hebt te doene."
— »God loens u," sprac die ridder coene.
Gyrbeert seide doe ter vaert:
»Nu verstaet mi, neve Ritsart,
Mogedi desen camp verwinnen
Ic sal u in allen sinnen

Digitized by Google

Dienen ende sijn onderdaen
Ende nemmermer ave gaen.
Al versoenden onse mage,
Ic sal u bi nachte ende bi dage
Hulpen dragen onse veede
Bede in lieve ende in leede."
— »Dat lone u God," seide Ritsart,
»Mi hebben verblijt uwe wart
Harde sere, dat lone u God,
Want het es .I. scone gebod.
Nu moete mi God in staden staen."
Orlof so namen si saen
Ende sijn uten crite gekeert
Ende quamen ten keyser geert,
Ende seiden hem oppenbare
Dat dat pine om niet ware
Dat enegen peis Gelloen vercrege,
Die peis ende soene alle wege
Heeft valscelike te broken,
Dat, of God wilt, noch wert gewroken.
Woude hi rechten hi dade wale.
Alse die keiser horde die tale
Wart hijs erre ende seide:
»Eer noch dese dach versceide
So sal hi noch rechten soe;
Selc die nu es harde vroe
Sals messcien bedroeft wesen."
Garijn andworde mettesen:
»Here, dit mach wale gescien.
Eest dat gesciet wi moetent sien.
Ons mach rouwen, keyser here,

Digitized by Google

So menegen dienst so menege ere
Alse u onse vordren hebben gedaen,
Dat gi ons laet so lichte gaen
Om valscc verradren ende quadien,
Die oyt met harer pertien
Hebben geweest verradren quaet.
Nu wercti al na haren raet.
In weet hoet u lonen sal
Eert comt tenen inde al."

Dus es gekeert die keyser coenc
Ende es comen tote Gelloene,
Ende seide hem dat hijt daer an
Geensijns gebringen can
Datsi enege soene ontfaen.
Her Gelloen hi seide saen:
»Gerecht keyser ende here!
Wat wildi watic doe mere?
Ic bidde dat si bidden souden
Opdat si behouden wouden
Ritsarde haren neve gesont,
Die lichte mach te deser stont
Hier vor alle sine mage
Laten wel sinen crage."

Karel seide: »Laet varen dit.
Al dat selve dat gi nu bid
Mochte vallen datsi bidden souden
Eer die camp wert op gehouden."
— »Here," seide Gelloen doe,
»So sietere dan selve toe,
Ende hulpt ons houden onse recht;
Want ic hebbe oyt ende echt

Digitized by Google

Simpel ende onscalc gewesen,
Ende noch so soekict in desen."
Karel seide: »Gi segt waer."
Doe dede hi gebieden daer
Dat die kimpen souden striden.
Doe saten si op in beiden siden.
Rytsart heeft Fyauwe bescreden,
Dat starc was van dappren leden,
Dies hi was blide in sinen sin,
Ende lieter mede lopen in.
Teersten was geport Pyroet
Met enen spere starc ende groet.
Daer na porde Berengier
Mede als een ridder fier.
Maer op Fyauwe quam Ritsart
Ende heeft ontmoet ter ierster vart
Pyrote, diene sere stac
Op den scilt. En ware dat brac
Dat spere hi ware gevallen neder.
Maer Ritsart geraecten weder
Op den bokel van den scilde.
Weder hi wilde ocht en wilde
Hi voerden hem af altemale,
Dat Gelloene niet bequam wale.
Maer also alse Ritsart leet
Heeftene ontmoet, Godweet,
Op den scilt Berengier.
Sijn spere brac. Die grave fier
En ware leden daer mede,
En ware dat daer ter stede
Ritsart sijn spere op hem brachte,

Digitized by Google

Ende mede Fyau quam met crachte,
Ende stac man ende ors ter neder.
Ritsart toech sijn spere weder
Ende waenden neglen in die erde,
Maer hi meste, dat hem derde.
Doch stachi hem te dien tide
Ene grote wonde in sine side,
Die bloede utermaten sere.
Doch vercoeverde ors ende here.
  Ende Pyroet quam toe:
Sijn spere vertoech Ritsart doe
Ende hevet gerecht op Pyrote,
Ende quam op hem met selken stote,
Dat ors ende man beide
Neder vielen in die weide,
Dies herde droeve was Pyroet.
Ende Ritsart, die stoute genoet,
Es comen ane Berengiere.
Si gingen hen onderhouwen sciere
Rechte alse twee lyoene.
Si waren beide stout ende coenc;
Want sere wel stect Berengier;
Hets recht, het was een starc gier,
Ende sloech menegen groten slach
Op Ritsarde, die hem wel vermach
Ende hem crachtelike werde,
Ende recht als een leu geberde.
Hi sloech Berengiere, weet wale,
Op den helm van brunen stale
Dat cirkel, bloeme ende stene
Vielen in dat plein gemene.

Digitized by Google

Weet oec wel dat Berengier
Hem werde als een ridder fier.
  Ende hier en binnen es Pyroet
Weder op sijn ors groet
Geseten met gewilt,
Ende heeft verhangen sinen scilt,
Ende quam op Ritsarde mede,
Die hem sere ter were dede.
Ende ontfincse beide wel,
Want en sceen hem geen spel.
Hi sloech so over grote slage,
Machi, hi sal in dien dage,
Op dathijt toe gebringen can,
Sinen vader goeden man
Maken ende wreken Reinoude,
Dathi gerne doen soude
Opdat hijt vulbringen mochte.
Ic segge u dat hise sochte
Met starken slagen ende groet.
Maer weet wel dattene Pyroet
Weder sloech als ridder fier:
So dede oec her Berengier.
Si sloegen hem te clenen spanen
Den scilt, dathi in der banen
Viel; entie helm met stucken.
Het moeste emmer Ritsarde gelucken
Soude hi hem verweren mogen
Jegen beide die hertogen.
Dies hi hem sere pijnde nochtan;
Want hi dicken ors ende man
Tenen slage sloech ter neder.

Digitized by Google

Ende alshi hem toe waende weder
So was dander in die were;
Want si twee es eens mans here.
Doe streden si ene goede wile
Dat een man wel ene mile
Hadde met gemake gegaen.
Soudic u dat onderslaen
Vertrecken ende dat onderhouwen,
Het ware mi, bi mire trouwen,
Te vertelne al te lanc.
Hare halsberge worden cranc
Ende hare helme ende scilde.
Weet oec wel dat harde milde
Van sinen slagen was Ritsart.
Wat hi binnen slage bevart
Sloechi ave met gewout,
Waest stael, yser ofte hout.
Ende banderside Pyroet
Sloech menegen slach swaer ende groet:
So dede mede Berengier.
Maer weet wale dat tachter hier
Hadde die stoute Ritsart:
En dade Fyau dat goede part,
Datse altenen dorbrac,
Ritsart hads gehadt ongemac.
Groet was die strijt van desen heren.
Pyroets varen ende keren
Op Ritsarde dat was swaer.
Sijn swaert heefti verheven daer
Ende sloecht hem op den helm van stalc.
Ene side sloechijs altemale

Digitized by Google

Af, dat si viel in tgras.
Die slach oec so groet was,
Dat dort scampelde in sine side
Ende maecte ene wonde wide
In den halsberch, entie snede
Maectem ene wonde mede.
Doe so seide die stoute Pyroet:
»Twaren, Ritsart, mijns vader doet
Seldi swaerlijc becopen
Magic u noch eens dus nopen.”
Ritsart seide: »Dit wert geproeft.
Ic hope u noch meer hulpen boeft
Dan ic hier in u hulpe weet
Seldi mi doen enech leet.”
Berengier seide: »Hiers hulpen genoech.”
Sijn swert hi doen verdroech,
Ende waende Ritsarde te dier stonde
Nopen in die selve wonde,
Die hem geslegen hadde Pyroet.
Maer het werde den slach groet
Die stoute hertoge Ritsart
Ende ontsloech hem daer sijn swart
Metten sinen, dat henen vloech,
Ende mede sijn ellenboge boech.
Toe so scoot hem Ritsart weder
Ende sloechen van den orsse neder.
Twaert vertoechi noch ter cure
Ende stac hem den lichame dure.
Te neder viel Berengier.
Al washi te voren fier
Hi es nu gemaet een deel.

Digitized by Google

Hets aventure wert hem heel
Sine wonde in .ix. dagen.
Dit wanhagde sinen magen,
Want hi liggende bleef al stille
Daer sere te sinen onwille.
Ende Ritsart, die niet en helt
Stille, hi es met gewelt
Vreseleec comen op Pyrote.
Daer streden die genote
Vromelike, sijt seker des.
Gelijc een die ontsinnet es
Geliet hem die stoute Ritsart,
Ende dede verre achter wart
Pyrote den ridder coene,
Dat harde sere verwies Gelloene.
Ende quam ten keyser op die stat,
Dien hi vriendelike bat,
Dathi den camp op name
Ende holpe dat te payse quame
Om sinen dienst ewelike.
»Gerne," seide die keyser rike.
Te Garine voer hi doe
Ende sprac dus den hertoge toe:
»Laet pays maken, edel man,
Want mijn herte steter an.
In mach niet vor minen ogen
Langer desen strijt gedogen.
In can wale niet gesien
Desen graven iet messcien,
Noch den hertoge Ritsarde mede.
Dies laet ons maken pays ende vrede,

Digitized by Google

Edel hertoge her Garijn;
Want hets die begerte mijn."
Garijn seide: »Twaren, here,
In onderwints mi niet so sere,
Want Ritsart liets niet gescien."
Karel seide: »So salic sien
Ochtement mi verbieden sal."
Sinen lieden geboet hi al
Dat si die kempen op namen
Ende brachtense in die stat tsamen.
Hi salt dan wel tenen vrede
Bringen ende te peyse mede
Ondancs Ritsarde ende Garine
Ende alle die mage sine.
Dus waende Karle die coninc
Met crachte maken een soendinc,
Ende dede in den crite varen
De gene die daer gewapent waren.
Gerart die vogt van Parijs
Sloech ontwee, des sijt wijs,
Die corden, ende es in tcrijt gevaren
Met .M. mans te waren,
Ende riep van skeysers wege vrede
Ende pais ende soene mede.
Die stoute Ritsart, die dit horde,
Wart verwoet metten worde.
Van hogen heefti tswaert verheven
Ende heeft enen slach gegeven
Pyrote den stouten grave,
Ende geraectene al daer ave
Was van den helme een stucke,

Digitized by Google

Dat hem quam bi gelucke.
Ende tswaert was van sneden goet,
Ende segge u dat inwart woet
Dor die hersenen altemale.
Ende Pyroet viel doet te dale
Daer Gelloen toe gesach,
Dies hem vertroesten niet mach,
Ende seide ten keyser: »Ay here groet,
Nu es verslegen die grave Pyroet,
Die vort getrouwe was,
Binnen vrede, geloeft das,
Dien gi selve doet creieren.
Si selen u anders noch sconfieren,
Want si sijn hoverdich sere."
Doe seide Karel die here:
»Hi salt betren, bi mire trouwen,
So sere het sal hem rouwen."
Te Gerarde riep die keyser vri:
»Gerart, vaet Ritsarde mi."
— »Gerne here," seide Gerart,
Ende voer te Ritsarde waert
Ende woude vaen. Maer Ritsart seide:
»Nu over in sduvels geleide:
Sidi oec met Gelloene mede,
So ontsegic u nu vrede."
Tswert hiefhi met beiden handen
Ende sloecht toten tanden
Gerarde den stouten vogt,
Dies Karel wert sere onthoegt,
Ende seide dat hijt soude becopen
Opdat hine mochte belopen.

Digitized by Google

Maer Ritsardes liede, Godweet,
Waren altemale gereet
Ende sijn te haren here comen.
Ritsart, diese heeft vernomen,
Seide: »Laet ons te Gelloene varen.
Mochticken verreiken, te waren
Ic makes ons quite ewelike,
Al stondi bi den keyser rike.”
  Dus vaert Ritsart die ridder coene
Soeken den grave Gelloene,
Dien hi bi den keyser vant.
Ende Ritsart seide al te hant:
»Ay verradere valsch ende quaet,
Dit heeft al geweest u raet;
Dat mi die keyser woude vaen
Heeft u valsceit al gedaen.
Gi geldet op dat ic can.”
— »Hebt mijns genaden, edel man,”
Seide Gelloen, »ic wille nu
Hier vor den keyser geloven u
Datic u ewelike sal
Dienen met minen magen al.
Ic wille u doen scoender soene
Danic uwen vader, den coninc Yoene,
Nie in minen live dede,
Noch Gyrbeerte sinen vader mede
Nie en dede Fromendijn.”
— »Twaren, verradre, en mach niet sijn.
Van mi en moegdi nemmermeer
Soene hebben noch pais eer,
Eer ic u hebbe geslagen doet.”

Digitized by Google

Mettesen hi na hem scoet
Ende waenden dorsteken wel,
Maer dat doe op hem vel
Een tydech ridder die hiet Tyran,
Hi was sgraven Gelloens man,
Dien dorstac Ritsart altemale.
En hadde nochtan Gelloen niet dale
Gevallen hi ware daer bleven:
Al dor den ridder hathi hem tleven
Benomen. Doch so en conde
Hi niet ontsinken ene wonde
En bleef hem in den bunc vore,
Maer en ginc niet verre dore.
  Karlen dien dit sere wach
Riep lude wathi mach:
» Vaet ten wapenen alle gemene
Ende vaet mi dese Loreine."
  Doe seide Ritsart, dat verstaet:
» Ay, valsch keyser ende quaet,
Gi versteect die getrouwe,
Dies moet u God geven rouwe.
Entie verradren hebdi nu
Harde vaste gehaelt ane u,
Daer Vrankerike mede al
Noch, waenic, wel gescent sijn sal.
Verstaet dat wel, op ende dale,
Die hier sijn altemale:
Ic segge datic nemmermere
En geve soene no peis ere
Gelloene, no den magen sijn,
In hebbe eer den wille mijn

Digitized by Google

Gedaen over Gelloene.
Oec verstaet, her keyser coene,
Uwe valscheit die gi saen
Hebt hier ane mi gedaen,
Bi Gode ende bi mire trouwen,
Magic, die sal u berouwen.
Wie dat slaept ic sal waken
Ende in onrasten altoes maken
Mine viande daer icse vinde,
Want ics begert hebbe van kinde.
Dor u en salics laten niet,
Noch dor geleide noch gebiet."
Mettesen eshi vort gereden
Op Fyauwe met haestecheden,
Ende ontmoete in den wege sine
Van Cleermont den jongen Laceline,
Die na Gelloens maech was:
Ane hem voer hi, geloeft das.
Ritsart seide: »U brachte hier ter stede
Die duvel ende sijn moeder mede,
Mogdi wel seggen, verrader quaet.
Gi moet hier Gelloens verraet
Gelden eer gi mi ontfaert."
Dat swaert toechi ter vaert
Ende staect hem ter herten in.
Die grave bleef doet sonder bekin,
Ende Ritsart voer sire straten,
Ende heeft sine mage daer gelaten,
Sonder orlof te Bordeas
Ende dat volc dat met hem was.
Woech es Ritsart gevaren,

Digitized by Google

Ende sine mage die waren
Gingen vor den keyser daer
Ende clageden oppenbaer
Dathi hem aldaer ter stede
Harde groet onrecht dede,
Ende beclagedens hen sere.
Doe seide Karel die here:
»Vat wildi, heren, wat ic doe?
In can hier niet gedoen toe
Datic u te peise brachte.
Waendi en doet mi onsachte
Datic hete so mechtech man
Ende ic gehulpen niet en can
Minen swager, dathi vrede
Van u ochte pais gecrege?
Magic nochtan hi salt gecrigen."
Garijn seide: »Here, wi moeten swigen
Ende beiden, dies ons betre God.
Wi sijn u man: wi waren sod
Verwrachten wi u bi onser scoude.
Maer ic wout onse here woude,
Datmen also gerne name
Ons, ende also wel bequame
U onse dienst, dat verstaet,
Ast doet van den verrader quaet,
Die valsch es ende oit heeft gewesen,
Ende bliven sal altoes in desen.
Maer sint dats u niet en gert
So willen wi varen tusewert,
Ende en keren vort mere
Nemmer in uwen dienste, here."

Digitized by Google

Karel seide: »Dat ware mi leet.
Magic nochtan, Godweet,
Ic sal u gevriende maken;
Want ic wille dese saken
Op mi nemen altemale
Ende doense u betren also wale
Dat gijs u selt beloven.
Ende breken sijt oec hier ende boven
Ic salt so rechten over hem,
Dat mi emmermeer u sen
Danc selt weten, ende gi teer
Mi selt dienen ende meer.
Ic minne u allen sonderlike,
Want gi sijt van minen rike
Genote ende heren mede,
Entie mi oec telker stede
Dient ende sijt getrouwe.
Ende hier omme gevet mi rouwe
Dat gi sout van mi sceden,
Ende ic u bi derre veeden
Soude verliesen altemale,
Ende Gelloene oec, die mi wale
Gedient heeft te meneger stat.
Here, her Garijn, ic bidde u dat,
Ende uwen magen algemene,
Dat gi mi dit geeft al rene.
Ic salt u wel betren doen.
Dade oec nemmermeer Gelloen
Jegen u niet enegen saken,
Daer hi mede weder mochte maken
Die veede, ic sout so hoge wreken,

Digitized by Google

Gi soudes mi ere spreken.
Urre alre maech so eshi doch
Ende salt moeten bliven noch.
Ontfarene, gi heren, nu
Om minen wille, dies biddic u."
Garijn, die dit heeft verstaen,
Andworde keyser saen:
»Gi siet wale dat Ritsart
Altemale henen vaert,
Ende en wilt die ridder coene
Nemmermeer hebben soene
Den dach dat hi sal leven.
Ende hoe selen wise dan geven?
Wat staden mochte hem doen dat?"
Karel antworde hem ter stat:
»Laten buten ende hout gi
Den pais, die gi maect vor mi."
Doe seide die grave Olivier:
»Neen, here, her keiser fier,
Dat en mach niet wale sijn.
Hoe salic den neve mijn
Ave gaen in sirer noet?
Ic bleve mi eer met hem doet.
Des en legt ons, here, niet an.
Wi selen Ritsarde den stouten man
Hulpen dragen lief ende leet,
Waer dat mens te doene weet.
Want onse lijf ende onse goet,
Dat weet wel, her keyser vroet,
Dans onse niet, maer het si
Onser mage, geloves mi.

Digitized by Google

Ic mochte gerusten qualike
Daer ic wiste, sekerlike,
Dat mijn maech in tweste lage.
So souden andre onse mage.
Ende, her keyser, daer bi,
Weiti wale, sone mogen wi
Gene soene maken hier."
— »Twaren, here, her Olivier,
Dit es mi van herten swaer.
Ic moet hen gaen ontseggen daer
Van uwen talven, dat mi dert,
Want mijn herte den pais gert."
Karel es te Gelloene gegaen,
Daer hine bi sinen vrienden vant staen,
Ende seide dat en holpe niet
Dathi den peis gewonne iet.
Ende woude nochtan over luut
Ritsarde hebben gelaten uut,
Datsi geensens en daden;
Want si sijn also beraden
Dat si om keiser noch om coninc
Noch om geenrande dinc,
Die hen mogen over slaen,
Haren maech ave gaen.
Dus so moet bliven te doene
Dese peis entese soene.
Gelloen seide: »Sidemeer
Dat men en mach genen keer
Gevenden dat ic pais vercrege
Salic mi hoeden alle wege.
Al sijn si van groter macht

Digitized by Google

Ens al dat men gewonnen acht
Niet gewonnen, weetic wel,
Doch en biddic u niet el.
. . . .
. . . .

Digitized by Google

III.

. . . .
Rigaut, die dit heeft verstaen,
Antworde Lucase saen
Ende seide: »Here van Naisel,
Dat weet utermaten wel,
En waert dat gi crepel sijt,
Ghi sout ontgelden teser tijt,
Dat gi mi dus logenstreept;
Ic wane gi u daer in begreept,
Want seker eest, ende waerheide,
Dat ic hier vor den keiser seide.''
— »Dats niet waer,'' seide Lucas,
»Ic weet wel die waerheit das,
Dat die grave Gubelijn
Levet noch, die neve mijn;
Dat dar ic seggen oppenbaer,
Want ic weet overwaer.''
Rigaut seide: »Dit es getracht,
Ocht het heeften weder bracht
Die duvel selve uter hellen;
Want him ende sine gesellen
Versloegen wi, geloves mi,

Digitized by Google

Tusscen Sartre ende Montheri."
Lucas seide: »Waer ic gesont
Dat becorte ic nu ter stont,
Ende souts wel u wedde ontfaen."
Doe seide die keiser daertoe saen:
»Dit parlement laten wi bliven;
Wi willen ander dinc bedriven.
Hem en sal erren niet Garijn
Noch daertoe die vriende sijn,
Dat ic gerecht vonnesse doe
Na dat ic hore af ende toe.
Hier seit Rigaut dat hi versloech,
Dat scade was meer dan genoech,
Drie graven bi Montheri.
Banderside segt hier bi
Lucas dat her Gubelijn
Levet noch, die neve sijn,
Ende dies van hem bode ontfaen,
Ende hier so wilt hi vore staen
Beide met live ende met goede.
Wat hulpt dat menne meer loede?
Want emmer so es hi een man
Die gevechten niet en can;
Hijs crepel ende ongesont.
Nu radic wale te deser stont,
Dat hi vulbringe sijn beheet
Eer hi nemmermee ontgeet.
Ende en es oec waer sine dinc,
So heeft Rigaut die jongelinc
Sere mesdaen, om dat hi
Bringet enege dinc vor mi,

Digitized by Google

Die loge es ende onwaerheide.
Ende men met deser saken beidde
Tote passcen met minnen;
Ende men sal vernemen hier binnen
Weder het logene si ocht waer.
Eest logene, so willic daer
Emmer ten naesten Meye varen
Ende en twint niet langer sparen.
Ende op dat oec logene si
So hadden groot onrecht wi,
Mesdaden wi Robbrechte iet,
Op dat hi mesdaen heeft niet.
Oec so willic dat her Wernier
Van Graven, die ridder fier,
Ende Reinaut van den dorne wit
Daer varen vernemen dit;
Si sijn beide getrouwe ende goet
Ende vrome sere ende vroet;
Ende Roelant die neve mijn,
Dit selen die boden sijn,
Die om geenrande sake
Selen seggen andre sprake
Ende ander dinc dan waerheit
Van al dat hier es geseit.
Maer Lucas sal bliven bi mi,
Tote dat weder comen si
Die bodscap entie waerheide,
Gelijc dat hi vor mi seide.
Nu biddic u, her Garijn,
Dat gi u dit lief latet sijn."
Garijn, die stoute hertoge,

Digitized by Google

Die gerne ware ane torloge,
Seide: »Gerecht keiser, here,
Mijn neve verliest ginder sere,
Entie beide es hem quaet,
Op dat hijs hadde andren ract,
Dat wi om enen logenere
Moeten also groeten heere
Laten liggen in onse lant.
Maer hets lange genoech becant,
Dat men also diepe telker stont
Siet enen mensce in sinen mont
Om ene logene alse om waerheit.
Doch selen wi, om u edelheit,
Beiden gerne desen tijt
In dien gi ons goet rechtre sijt.
Wi en willen, weet vor waer,
Gene dinc, die ons hier naer
Iement verwisen mach, anegaen."
Die keyser hi antworde saen:
»God lone u, here, gi segt wel;
Ic sal oec leren selc spel,
Op dat si selke valscheit daden,
Dat si nemmermer der scaden
En genesen sekerlike,
Ocht het cost mi Vrankerike."
Dus heeft Karel die coninc
Doen verlingen dese dinc,
Bi Lucas warden van Naisel.
Maer weet dat ter waerheit wel,
Dat daer Lucas bleef gevaen
Dat heeft Olivier gedaen.

Digitized by Google

Entie keiser sende sciere
Roelande, Reinaude ende Werniere
Te Robbrechte waert van Meilaen.
Ende Lucas, al was gi gevaen,
Sende oec enen bode daer,
Die Robbrechte bat al oppenbaer

. . . .

Digitized by Google

IV.

. . . .
Ende daromme lage dit here
Ende hadde te Vrankerike gere.
Dies Richart was wel blide,
Ende groetese te dien tide.
So dede Gyrbert oec mede
Gelijc die hertoge dede.
Oec so mogedi dat verstaen,
Dat si waren wel ontfaen
Van den genen die daer waren,
Want si met hem souden varen
Ende geleidense dor tlant.
Gyrbert dede porren te hant
Sine liede vromelike
Om te vaerne in Vrankerike.
Doe si vergadert altemale
Waren daer, so waser wale,
Na dat ic houde in minen sin,
.xxx .m. ochte luttel min;
Ende togen gemaclike
Den rechten wech in Vrankerike.
Nu latic van desen heren staen

Digitized by Google

Ende wille u vertellen saen
Van Karels boden, die wech tien
Robbrechte van Meilaen versien,
Gelijc hem beval die coninc.
Si reden so lange, in ware dinc,
Dat si tote Belves quamen,
Daer si over waer vernamen
Dat Robbrecht op die wile
Noch lach vor Gyronvile.
Daer so sceepten si te waren
Ende wouden over varen,
Alse si daden harde saen.
Een bode, die was van Meilaen,
Es voren gevaren haestelike
Ane Robbrechte den grave rike,
Ende verteldem al te hant
Hoe daer quame grave Roelant,
Ende Reinaut ende her Wernier;
»Ende soeken u, her grave fier."
Robbrecht seide: »Dat segt mi,
Wanen comense ende wat wilsi?"
Die bode seide: »Ine weet, here,
Maer u te sprekene geren si sere."
Doe seide Robbrecht van Meilaen:
»Ic salse gerne wel ontfaen.
Pynabel ende Gubelijn,
Ende Robbetsoen, die sone mijn,
Selen jegen hen nu varen
Ende bringense hier twaren;
Ic wille si sien mine macht,
Met hoe groter herecracht

Digitized by Google

Ic ligge in minre viande lant,
Daer ic in stichte roef ende brant;
Want teersten dat sijt sien
Sal men mi te meer ontsien;
Ja, al selve, sekerlike,
Karel die coninc van Vrankerike.
Doch sal icse ontfaen wale,
Want mi cost niet hoefsce tale.
Dus heeft Robbrecht van Meilaen
.III. graven daerwart gesent saen,
Die die heren geleiden souden
Die tote heme comen wouden.
In die heide van Bordeas
Ontmoeten sise, geloeft mi das.
Roelant die heefse versien;
Tsinen gesellen seidi mettien:
» Dor God, gi heren, nu besiet,
En es die grave Gubelijn niet
Die een, die ic ginder sie
Comen onder gene drie?"
Reinaut seide: » Dat dunct mi;
Maer ine weet wie dander si.
Dese en es noch niet doet;
Niet en wetic hoe hi ontscoet
Daer die andre alle bleven;
Diegene heeft doch begeven."
Die andre seiden: » Gi segt waer.
Nu leit Lucas sonder vaer,
Want emmer leeft noch Gubelijn,
Alse hi seide den Keiser sijn.
Maer banderside heeft Robbrecht

Digitized by Google

Richart gedaen groet onrecht,
Ende doet noch al te hant,
Die wile hi leget in sijn lant.''
Her Wernier van Graven seide:
»Twaren, heren, dats waerheide.''
Op die heide, dat es waer,
Vergaderden die heren daer.
Gubelijn heeft wel ontfaen
Die .III. heren, sonder waen;
So daden Arnout ende Robbetsoen.
Die heren danctens hen doen.
Om Robbrechte vrageden si twaren,
Daer si ane gesent waren.
Si antworden: op dat si wouden,
Dat sise te hem leiden souden.
Si seiden dat haer wille si.
Doe voerense wech, geloves mi,
Toten theer, daer Robbrecht lach.
Tierst dat Roelant theer sach
Sprac hi sinen gesellen an
Ende seide: »Nu es een machtech man
Robbrecht die grave van Meilaen;
Ende hoe mach jegen hem gestaen
Enech man wondert mi sere,
Al waert Karel selve, mijn here.''
Wernier seide: »Gi segt waerheit;
Maer hets verloren aerbeit
Dat si doen, want hare ontrouwe
Brenctse altoe inden rouwe,
Nochtan so sijnt machtege liede.''
Die wile dat dit dus gesciede

Digitized by Google

Ontmoeten si den grave Robbrechte
Comende met sinen geslechte,
Ende heefse wel ontfaen
Ende daertoe grote ere gedaen.
Si groetene lieflike weder;
Vor sine tente beden si neder.
. . . .

Digitized by Google

V.

. . . .
Met sinen magen her Richart
Ende met sinen heere darewart,
Dat ware al noch nu gesciet
Op dat sijt en lieten niet
Omt parlement dat comen sal,
Dat si wanen vergaderen al.
Gelloen, diese vergadert sach,
Hem wondert sere wat wesen mach
Dat si liggen sonder striden.
Robbrechte vragde hijs dien tiden
Twi dat heer al daer ware?
Doe telden Robbrecht oppenbare
Van beginne, dat weet wale,
Sijn gevaren altemale:
Hoe hem Richart in beden gaf
Tlant, ende sijn man wart daeraf,
Ende altemale dat Fromondijn
Houdende was, die oem sijn;
»Maer tlant dat der Loreine was
En woudi niet, geloeft mi das,
Geven doe om gene bede,

Digitized by Google

Noch oec Gyronvile mede,
Daer mijn herte meer op stoet,
Want die borch es vast ende goet.”
Gelloen seide: »Laet dit varen,
Die tijt sal noch comen, twaren,
Dat dat wale mochte gescien,
Dat wijs onsen wille souden sien;
Ic hebt, waenic, beworpen soe,
Dat sijs mogen lichte unvroe
Werden, entie keyser mede,
Harer groter hovaerdichede.”
Robbrecht seide: »Oem, gi en weet niet
Waddis noch meer es gesciet;
Onse reede die heeft gedruwt wale.”
Doe verteldi hem altemale
Tusscen hem ende Hervine,
Entie daet van Rigaudine,
Ende wat hi te Sent Denijs dede,
Daer die keyser was selve mede.
Gelloen seide: »Hulpe God, here,
Nu hebben verloren harde sere,
Ende verliesen alle dage,
Onse vriende ende onse mage.
Wat hulpt dat wijt ommegaen?
Wi en connen jegen hen niet gestaen,
Si sijn ons te machtech sere,
Daertoe hebben si den here.
Dies laet ons nu in paise leven;
God sal cortelinge geven,
Maegt na minen wille gaen,
Dat wi selen gerne sien;

Digitized by Google

Onse magen selen gewroken sijn
Ende oec mede die kindre dijn.
Magic, ic sal maken soene,
Dies wi wel hebben te doene,
Ende ic en wille om gene sake
Datmen weder die ontmake,
Tote dier wile entier uren
Dat hier comen andre geburen,
Die ons selen houden te rechte
Ende wreken al ons geslechte.
Wat hulpt, wie en mogen, meer no men,
Een twent gedoen jegen hen
Wanneer dat sijs gewaerdicht sijn;
Ende si scullen geen een uuttyen.
Maer ic vruchte, God weet,
Dat ons sal wesen ongereet
Die peis, so sere hebdi
Daer mesdaen, dat dunct mi."
Robbrecht seide: »Oem, laet varen;
Ic hebbe den keyser entboden, twaren,
Dat ic wille comen in Vrankerikc,
Ende daer ontfaen willechlike
Der baroene jugement.
Op dat wi comen daer omtrent
Die pais sal wale gemaect wesen."
Her Gelloen antworde te desen:
»Neve, dats waer, mochte gescien dat,
Wi souden ons bescudden bat
Vor den keyser int gedinge
Dan wi souden sonderlinge."
Die wile dus die heren saten

Digitized by Google

Ende vele spraken utermaten
Hoe si ter soene mochten comen
Hebben si comende vernomen
Heren Hugen, des keysers bode,
Die seide: »Gi heren, die macht van Gode
Moet u behouden in u ere.
Ic come hier van Karle den here,
Die u ontbiet, her Robbrecht, dat,
Dat gi comt te Parijs in die stat
Nu in onser vrouwen dage;
Ende met u uwe mage.
Hi gevet u, here, vast geleide
Te comene ende te keerne beide.
Hi dinct u vonnesse daer te doene
Na den wisdomme der baroene.
Op dat men u heeft mesdaen
Gi seles beternesse ontfaen;
Ende hebdi in enegen dinge
Mesdaen, gi selt beteringe
Doen daer in selker wisen
Alse die baroene selen wisen."
Gelloen seide: »Dats redene goet:
Ic wille, Robbrecht, dat gijt doet.
Waeromme so en soudi niet
Betren oec, op dat gi iet
Mesdaen hebt jegen den coninc,
Ochte jegen Richart in enege dinc?
Gi selet betren, dats iets recht."
— »Gerne," seide die grave Robbrecht.
»Vint men vor den keyser vri
Iegerincs die mesdaet in mi,

Digitized by Google

Die willic betren, ende maken soene
Na den vonnesse der baroene."
Huge seide: »Gi segt wale;
Mi behaegt wel uwe tale.
Ic sal ane Karle, den baroen,
Gerne dese bodscap doen."
Hier was Huge wel ontfaen,
Want Gelloen die gaf hem saen
Een teldende paert, geloeft mi das,
Dat goet ende wel gescapen was,
Ende wel te pointe groet.
Orlof nam Huge van Marnoet,
Ende keerde te Vrankerike waert.
Ende Robbrecht bereide sine vaert
Ende Gelloen mede, dat weet wale,
Entie andre mage altemale
Te Parijs waert. Quamen si
Te Bleves, geloves mi,
So leden si die Geronde,
Ende reden so lange stonde,
Dat si quamen in Vrankerike.
Doe voeren si getogelike
Tote Parijs, wetet dat,
Darsi herbergden in die stat.
Ende her Huge, weet vorwaer,
Was ten keyser comen daer,
Ende seide sine bodscap saen:
Dat Robbrecht quame van Meilaen,
Ende dat quame Gelloen mede,
Die Robbrechte comen dede,
Ende die hem gaf een palefroet

Digitized by Google

Wel gescapen, te pointe goet.
Karel seide, die coninc vri:
»Lieve her Huge, nu seget mi,
Es her Gelloen, die wigant,
Weder comen hier int lant?"
— »Ja hi, here, her keyser fier,
Hi sal comen met Robbrechte hier."
— »Twaren, hi es mi willecome,
Want hi bede stout ende vrome
Es, ende daertoe getrouwe man,
Daer men ontrouwe noit vant an."
Dit wart begonste te torne
Reinoude vanden witten dorne,
Die seide: »Edel keyser, here,
En prijst den grave niet so sere,
Gi mochten lachtren tuwen wille.
Hier swiget selc harde stille,
Die wederpenset uwe sprake,
Al verswiget hi nu die sake,
Entie u wale soude doen verstaen
De loesheit, die hi u heft gedaen."
  Nu quam Robbrecht ende sine mage
Te Parijs, in onser vrouwen dage,
Daer Rigart was ende sijn geslachte,
Dat daer nu was sere van machte.
Entie keyser, weet vor waer,
Hadde nu grote menechte daer.
Al wouden nu die Bordelose
Daer beginnen enege nose,
Si en mochten ontgaen niet.
Eest hen bequame ochte verdriet

Digitized by Google

Si moeten haer vonnesse horen;
Want dandre hebbent verre te voren.
Weet wel, dat Robbrecht van Meilaen
Nu te Bordeas woude staen,
Ende alle sine mage mede,
So sere ontsachi sine valschede,
Die hi ducht dat hier al
Nu op heme craken sal.
Maer Gelloen, die valsce here,
Troesten utermaten sere,
Ende seide, hi hadde geweest in tfat,
Dat hem luttel doe stoet bat,
Dat hi nochtan met minnen sciet,
»Ende en mocht nu gevallen niet?
Jaet, utermaten wale.
Tusscen tale ende wedertale
So selen wi die soene maken,
Die wi bi en genen saken
Breken en willen tote dier uren,
Dat anders vallen die aventuren.
Mochten wi gebreken onse hoverde
Ic waent ons noch niet en derde.”
Robbrecht seide: »Laet ons dan varen
Te hove waert, al sonder sparen:
God moete onse hulpe wesen.”
Op nu saten si mettesen,
Wel .xxx. graven tenen male,
Die gepareert waren wale,
Al gecleet met cinglatoene,
Roet gedeelt jegen groene.
Oec so hadde die grave Gelloen

Digitized by Google

Wel .c. orsse comen doen,
Wel gescapen ende groet,
Die hi van Saragoyse ontboet.
Dese woude hi vor al die heren
Karle den keyser presenteren,
Ende om dat hi oec mettesen
Soude te willecomen wesen
Ende hi bat sine soene make:
Hi was scalc in allen saken.

Vor die zale quamen gereden
Die heren ende beeten beneden:
Die orsse waren mede daer.
Ende Gelloen die nam daernaer
Bi der hant sinen neve Robbrechte,
Entie andre graven van dien geslechte
Sijn na gevolget al te hant,
Te gadre gaende hant in hant,
Den anderen bi den dume.
Ic mochte u vertellen cume
Hoe behagelike, dat verstaet,
Si opgingen genen graet.
Een cnecht, diet heeft versien,
Es gelopen wech mettien,
Tote daer hi den keyser vant.
Bi die sleppen hine geprant,
Ende seide hem wel saen:
»Here, hier comt Robbrecht van Meilaen
Ende mede die grave Gelloen.
Si hebben met hen bringen doen
Wel .c. orsse, dunket mi,
Wel gemaect, groet arabi.

Digitized by Google

Niet weetic wat hi wille."
Die keyser seide: »Swiget stille,
Si selen ons haren wille saen,
Pensic wale, doen verstaen."
Die cnecht seide: »So doe ic, here,
God behoede u lijf ende ere."
Karel, die here van Vrankerike,
Ende sine genote gemeenlike,
Rigart ende Rigaudijn,
Ende Gyrbert, die neve sijn,
Dese stonden altemale
Bi den keyser in die zale.
Ende Gelloen quam daer in gegaen,
Hi ende Robbrecht van Meilaen
Ende sine andre mage mede.
Gelloen begonste daer ter stede
Ende seide: »Die here, die enewarf
Dor ons ane den cruce starf,
Ende vort sterven niet en mach,
Die moete geven goeden dach
Den keyser van den roemscen rike,
Ende oec mede al die gelike
Heren Rigarde, den neve mijn,
Ende allen den goeden magen sijn,
Condebande den coninc ende Garine,
Alestande ende Constantine,
Otten, Samsoene ende Ogiere,
Lambrechte ende Oliviere,
Ende Dunaimen den hertoge,
Ende sine andre magen hoge,
Die ic minne met allen rechte,

Digitized by Google

Want ic ben van haren geslechte.
Al hebbic jegen hen selc tijt
Mesdaen om den ouden nijt,
Die ons van onsen vordren bleven
Es, hi es doch al vergeven;
Want gebetert so es hi
Na mine macht, geloves mi,
Met mire heleger bedevaert,
Die ic wille dat Rigart
Deelachtech si ende sine mage,
Dies biddic Gode alle dage.
Her keyser, wetet te waren,
Dat ic hieromme hebbe gevaren,
Te doene desen wanconst wech,
Menegen ellendegen wech.
Ic was in der Goten lant,
Daer ic minen neve vant,
Joene den coninc ende Helenen;
Maer hets harde verre henen.
Si sijn daer machtech ende rike,
Dat seggic u, sekerlike.
Ic gelovede hem weder daer
Te comene, weet vor waer;
Maer die wint was mi tegen,
Die mi in Afrike heeft gedregen
In enc havene, God weet,
Die ave die stat van Benu steet,
Daer Agulant es havehere.
Daer wasic in anxste sere;
Want Agulant bereit sine vaert
Alse te comene harewaert

Digitized by Google

Met menegen saracijnschen man
Ende vele coninge nochtan;
Dit vernam ic daer ic quam.
Here, .c. orsse sere lofsam
Die cochtic in den wege mijn,
Wale gedaegt, scone arabijn,
Die ic alle hebbe hier.
Dese presenteeric u, her keyser fier,
Dese ontfaet van minen wegen.
Oec so hebbic noch vercregen
Een dat scoenste tellende paert,
Dat noit iegerincs gesien waert;
Dat willic Judit, der nichten mijn,
Senden, het moetet hare sijn,
Rigarts suster, die hier steet;
Want ic hebse, God weet,
Lief, entie hare anegaen.
Lieve here, nu doet ontfaen
Dit mijn present altemale,
Want ic ans u van herten wale."
Al was Karle harde rike,
Nochtan ontfinc hi willechlike
Dit prosent, dat men hem dede.
Ende noch heden eest sede
Dat die liede gerne nemen,
Dat nochtan niet soude getemen
Genen prince, want an hen
Soude liggen altoes gewen:
Dat ware an hen te prisen sere;
Alse Alexander dede, die here.
Karel seide: »Her Gelloen, grave,

Digitized by Google

Groten danc hebt hier ave,
Ende willecome moeti sijn
Mi ende oec den lieden mijn.
Nu segget mi, here Gelloen,
Levet noch die coninc Joen,
Ende vrouwe Helene met?"
— »Ja si, here, bi mire wet;
Maer daer si wonen, in waren saken,
Soudic cume weder geraken."
— »Dat mach wel sijn," seide Rigart;
»Gelloen heeft sine bedevaert
Gedaen, ende daermede si hi quite.
Maer hort nu ene andre vite:
Wi connen gene presente geven
Onsen here, maer onse leven
Dats altoes vor hem gereet,
Waer dat taventuurne steet.
Die keyser en es niet so bloet,
Dat hi heeft onser giften noet.
Geven wise onsen maten baroenen,
Dier nu cume van vercoenen,
Ende vor ons wagen haer leven:
Hen so sal men giften geven.
Maer verstaet, her keyser fier,
Waerom wi sijn comen hier,
Ende laet dese giften gaen.
Siet, here, het wart so gedaen
Op enen tijt die leden si,
Dat gi hadt hier mi
. . . .

(Het overige ontbreekt).

Digitized by Google

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN

EN

VERKLARENDE

WOORDENLIJST.

Digitized by Google

AANTEEKENINGEN.

FRAGMENT I.

Vs. 1. Het tooneel waar de gebeurtenissen, in ons eerste fragment vermeld, voorvallen, is de stad *Keulen*. Gelloen, ganelon, de verrader, kwam, vergezelschapt van eene enkele slavin, te voet, uit den omtrek van *Bordeaux*, waar op dat oogenblik een hevige oorlog werd gevoerd, naar *Keulen*, om daar door list het geleden verlies te herstellen en wraak te nemen over iederen hoon. »Otte die coninc van den Rine" (II, 2905) hield in zijne goede stad verblijf. Naauwelijks kon hij gelooven dat het zijn maag was, die op zoo schamele wijze reisde. Eindelijk echter

Verkindine daer op die stat.

waarmede ons fragment aanvangt. Men vergelijke voorts fr. I. vs. 1015 vgg.

Digitized by Google

Vs. 17. *Si*, namelijk die van de partij van YOEN, zoo als GELLOEN aan OTTE leugenachtig wijs wil maken; verg. vs. 61 en 1020 vlgg.

Vs. 48. *Die si hem m. sc.* Aldus het HS.; *die* moet echter noodwendig veranderd worden in *dies*.

Vs. 55. *Gi heren.* Niet zeldzaam spreekt de dichter zijne hoorders aan. Wij stippen dit alleen aan om onzen lezers opmerkzaam te maken dat ook groote gedichten werden voorgelezen. Verg. mijn *Specimen de Velth.* p. 114 en mijne Inleiding op *Die Dietsche Doctrinale* bl. LVIII.

Vs. 66. *Dat hi.* In vier regels komen deze woorden drie maal voor: hier schijnen ze stellig misplaatst te zijn; men leze dit vers liever aldus:

Ende dade nu dat hi
Sere begert, geloves mi.

Vs. 102. *Die scone* BASILE. De dochter van Koning YOEN, verg. vs. 28.

Vs. 118 wordt zij genoemd: die scone JUDIT; even zoo vs. 250 en Fr. V, vs. 313. Op andere plaatsen evenwel heet zij weder BASILE, b. v. I, 1671 en II, 1424, 1637.

Vs. 113. *Doet ander cleeder an.* Het was in de middeneeuwen eene beleefdheid iemand die van de reis kwam van kleederen te doen verwisselen: zoo

Digitized by Google

geschiedde het met *Ferguut*, zie ald. vs. 765 en 1253. Zoo ook in den *Roman van Lancelot* (HS. der Koninkl. Bibl. te *'s Hage*) II B. vs. 7429:

Die vrouwe namen bider hant
Ende leiddene in die zale thant.
Si deden ontwapen (*sic*) gereet:
Si deden andoen een licht cleet,
Omdat hi gepijnt was van hitten.

En vs. 10202:

Hi ondede die porte ende lietse in
Ende leidese int paleys, ende gaf hen dan
Lichte cledere te doene an.

Zoo ook vs. 9361:

Als hi ontwapent was si dede
Hem bringen scarlaken cleder ter stede.

Men vergel. voorts mijne Aanteek. op de *Sproke van Beatrijs*, bl. 46.

Vs. 201. *Ende dat — man.* De zin van dezen regel is deze: Trouwden wij haar aan een ander uit, haar vader zal dien echt doen ontbinden, want van een echtgenoot is licht af te komen; maar is zij geschoffeerd door de geheele wulpsche jeugd uit de stad, dan valt er aan geen huwelijk met LODEWIJK ooit meer te denken,

Ende Lodewijc hi mach sien wale
Om ene andre tesen male,
Ochte hĩ sal ene pute
Trecken tenen bordele ute.

Vs. 219. *Staen.* Moet dit ook veranderd worden in *saen?*

Digitized by Google

Vs. 232. *Doense — doen.* Verg. alhier vs. 394.

Vs. 247. *Tbordeel dat ane die porte stont vander stat.* Wederom een voorbeeld waaruit men zou mogen afleiden dat de bordeelen buiten de steden of ten minste aan hare uiterste einden verbannen waren; meerdere voorbeelden in mijne Aant. op *Beatrijs*, bl. 48.

Vs. 314. *Dat weet ic wel.* Hier tusschen is het woordje *u* uitgevallen: misschien moet om den rythmus *u* gesteld worden in de plaats van *wel.*

Vs. 345. *Sire.* Te veranderen in *sine*, daar *sire* den tweeden naamval aanduidt, terwijl hier de vierde vereischt wordt. Verg. Mr. L. PH. C. V. D. BERGH, in DE JAGERS *Taalk. Mag.* I. 391.

Vs. 376. *Ende men scone baren sach:* namelijk den dag, de zon. Men zou anders lichtelijk denken dat *scone* moest veranderd worden in *sonne* zoo niet andere plaatsen het tegendeel bewezen, als Fragm. II. 594 en 1306. Tot meerder duidelijkheid zou men in onze plaats kunnen lezen: *menne.*

Vs. 470. *Die*, l. *Diese.*

Vs. 499. *Menre.* Moet dit verand. worden in *mense?*

Vs. 542. *Stoetelike*, moet men hier lezen: *stoutelike* of *stoelelike?*

Digitized by Google

Vs. 591. *Dien*, l. *die.*

Vs. 707. *Noe.* Wij maken alleen opmerkzaam op den vreemden vorm: *noe* voor *nu.* Voor wie indachtig is aan de hoogduitsche uitspraak der letter *u* zal dit licht te verklaren zijn. Verg. GRIMM, *Gramm.* I[3], S. 277—278 en 298.

Vs. 721. *Sirer*, l. *sire.*

Vs. 748. *Soude.* Dit moet stellig worden weggeworpen, daar in het volgende vs. hetzelfde woord staat.

Vs. 818. *Ende waerh.* Het is duidelijk dat dit moet worden veranderd in: *in waerhede.*

Vs. 841. *An.* Dit woordje moet vereenigd gedacht worden met het ww. *sochten* in vs. 844.

Vs. 864. *Onblike*, l. *onblide.*

Vs. 871. *Ende* moet hier worden weggelaten, het is eene schrijffout van den kopiïst, te wijten aan het volgende vers.

Vs. 905. *Comen ende* enz. Wij maken hier opmerkzaam op de constructie, thans zou men het ww. *komen* dus geplaatst enkelvoudig bezigen: onze ouden dachten er anders over.

Digitized by Google

Vs. 952. *Onne.* Aldus het HS., wij meenen het te moeten veranderen in *connen.*

Vs. 987. *Hier voren;* denkelijk toen de dichter het einde van het beleg van *Gironvile* verhaalde.

Vs. 1190. *Die u beide gader.* In het volgende vs. is *u* uitgedrukt: hier moet het wegvallen, ook wegens de maat. Men ziet terstond dat de misstelling is ontstaan door verwarring van het telwoord *beide* (ambo) in het ww. *beiden* (exspectare).

Vs. 1202. *Nu hort.* De dichter neemt het verhaal weêr op van de episode die hij vs. 440 had afgebroken.

Vs. 1220. *Sleet*, l. *steet.*

Vs. 1271—76. Wij maken onze lezers wederom oplettend op de constructie. Twee wijzen zijn er om deze plaats te verklaren: de minder poëtische, door achter het woord *ridder* in vs. 1273 het ww. *quam* in te lasschen, of wel door *ende* in vs. 1275 te doen wegvallen; de meer poëtische, door te veronderstellen dat het eene kunstvorm is van den dichter, die de edele maagd in het vuur harer rede haren volzin niet logiesch doet eindigen, waarvan meer voorbeelden zijn, als b. v. STOKE IV B. vs. 1493, waarop zie de aant. van HUYDECOPER, 2 D. bl. 290.

Digitized by Google

Vs. 1345. *Ende lange stonde*, moet dit niet veranderd worden: *ene lange stonde?*

Vs. 1361. *Hoget.* Eene slordigheid van den afschrijver: er dient hier zoowel *hogen* gelezen te worden als in het vlg. vs. *machtegen.*

Vs. 1378. *Van hem.* Lees: *Van mi.* De schrijver heeft er niet aan gedacht, dat hij van lieverlede YOEN zelf sprekende had ingevoerd.

Vs. 1486. *Otte die keyser;* l. *Otte die coninc.*

Vs. 1489. Dit vs. beteekent: zoodat zelfs geene tooverij hem uit mijn strikken (mijn seel, 1487) zoude verlossen.

Vs. 1540. *Hi Mes.* l. *Hi van Mes.*

Vs. 1621. *Vant;* l. *Want.*

Vs. 1737. *Fransoyse.* Aldus worden steeds 's konings lieden genoemd, even als in den roman *Garin le Loherenc*, in tegenstelling van *de Lorreine*, II, 8, 4503, enz., en de *Bordelose*, V, 173, de twee hoofdpartijen die de eeuwige veete voerden. Verg. ook I, 2057, II, 3170, enz.

Vs. 1741. *Voudi;* l. *Woudi.*

Vs. 1745. *Na on verstaen*, l. *Na ons verstaen.*

Digitized by Google

Vs. 1775. *Wan sijs.* l. *Want sijs.*

Vs. 1806. Versta: Over taflen daer hi at.

Vs. 1823. *Allen die hen best.* *Hen* voor het enkelv. *hem.* Zoo ook *Doctrinale* III, 1014 en 1914. Zie oók hier II, vs. 786, II, 2612.

Vs. 1825. *Sciedi niement.* Verbeter: *sciede niement*, of *sciedi nemmer.*

Vs. 1829. *Des keysers d.* Moet men hiervoor niet lezen: *Des conincs dochter?*

Vs. 1995. *Dathi oec e. q. r.* Men verbetere dit: *Dat hi dor e. q. r.*

Vs. 2125. *Op enen berch.* In dezen zin is geen zamenhang. Men leze daarvoor: *Enen borch*, tenzij men vs. 2123 mogt willen lezen:

Oec maectire ene, des sijt gewes,

hetgeen in verband zou staan met vs. 2119. — Overigens is de verwisseling van *berch* en *borch* bij onze ouden niet ongemeen; men verg. HEELU I vs. 739 en VELTHEM I B. bl. 60.

FRAGMENT II.

Tusschen dit en het vorige fragment schijnen slechts twee bladen te ontbreken, te zamen bevattende

Digitized by Google

720 verzen. Men herinnere zich dat die beide fragmenten in het HS. verkeerdelijk zijn ingebonden, zoodat daar het laatste vooraan, het eerste achteraan staat; voorts staat op fol. 7 verso in margine het getal CCCX, en fol. 18 verso het getal CCC. Daar het eerste fragment fol. 19 eindigt en het tweede fol. 1 aanvangt is het duidelijk dat men daar tusschen slechts twee bladen heeft in te voegen om tot eene geregelde paginering te geraken. Daar deze paginering echter met bleeker inkt en in later tijd is bijgeschreven ontstaat daardoor slechts een vermoeden, geene zekerheid.

Vs. 11. *Den kindren*, l. *die k.*

Vs. 117. V a e r, lees: *Waer.* Dit is reeds het derde voorbeeld van verwisseling der *v* en *w*.

Vs. 278. Hier is klaarblijkelijk iets uitgevallen, lees dus:

Tote Basklen voer, die stat.

Vs. 286 volgg. AGULANT, bevreesd voor den uitslag van eenen algemeenen strijd, doet het voorstel om het geding te laten beslechten door twaalf zijner ridders, die tegen twaalf kempers uit het leger van KAREL zullen strijden; toen de twaalf heidenen waren overwonnen had hetzelfde nog plaats met honderd, en ten derdenmale met duizend ridders. Men vergelijke hiermede *De Brabantsche Yeesten*, die, volgens TURPIJN, KARELS oorlog tegen

Digitized by Google

AGULANT vrij omstandig verhalen, en waar van dit voorstel melding gemaakt wordt I D. bl. 159—161, en nogmaals bl. 178—179, alleen met dat onderscheid, dat in den eersten kamp van beide zijden twintig ridders zouden strijden.

Vs. 292. *Reinaut van den witten dorne.* Verg. II, 923, enz. In de *Brab. Yeesten* II B. vs. 3284, (I D. bl. 184) heet hij:

Reinaut van Albespine.

349. *Worre*, voor: *Yvorre.* Verg. II, 364.

Vs. 411. *Den coninc.* Eene slordigheid van den afschrijver; men verbetere: *die coninc.* Zoo ook vs. 414 *entie*, waarvoor men leze: *enten.*

Vs. 475. *Want — si.* Deze regel, die bij den eersten aanblik eenigzins duister is, beteekent: Want de aarde daverde waar zij te zamen troffen. *Doende* is het partic. van het ww. *doonen*, waarover zie KILIAEN en mijn *Specimen de Velth.* p. 111.

Vs. 497. *In wane — gecloven.* Wij maken opmerkzaam op de dubbele ontkenning; de zin is: Ik twijfel niet of het hoofd ware gekloofd.

Vs. 518. *Met luder stemmen enz.* Deze plaats herinnert min of meer aan eene dergelijke in VELTHEMS, III, B. Cap. 25 vs. 44.

Digitized by Google

Vs. 573. *Onthoet*, l. *ontboet.*

V. 576. *Wapenden*, d. i. wapende hem, wapende zich.

Vs. 581. *Nu hort wonder*, enz. Het wonder dat hier verhaald wordt leest men even zoo in de *Brabantsche Yeesten*, I D. bl. 161—162 en 171—172. De eerste plaats luidt aldus:

> Nu waren die kerstene, tier tijt,
> Die des avents voer den strijt
> Haer wapen slepen ende maecten claer,
> Nerenstelike, om te stridene daer;
> Ende elc stac al daer sijn spere
> Voer sine tente, in dat here,
> In ene mersch, bi eenre riviere,
> Die Seya hiet, na des lants maniere.
> Des merghens soe vantmen daer
> Ghegroit elc spere van den ridders daer,
> Die des daghes souden sijn martelare,
> Ende sterven voer Agolants scare:
> Des wonderde meneghen ter steden.
> Die scachte hebbense af ghesneden
> Neven der erden, meer noch min,
> Ende lieten den struuc staen daer in,
> Daer ute scoten telghere sciere,
> Ghemaket na speren maniere,
> Die men noch al daer ter stede
> Mach sien, in den daghe van heden.

De schrijver voegt er even als onze dichter bij:

> Dit was wonder sonder ghenoet.

In ons gedicht (580), en in de afgeschreven plaats heet de rivier, waarbij dit plaats had *Ceya*, bij TURPIJN *Cera:* in de andere plaats p. 171 heet het:

> Op ene riviere, die men hoert
> In latine noemen Caranta,

Digitized by Google

hetgeen WILLEMS in not. verklaart door: *la Charante*. Met dergelijke wonderen zijn overigens de sagen van KAREL geheel gevuld, men zie b. v. in het gedicht van STRICKER (bij SCHILTER *Thesaur.* II, p. 118 c. 2,) hoe aan het hoofd van al de verslagen christenen

Ein weisen plumen wolgetan

groeide om hen van de heidenen te onderscheiden.

Vs. 648. *Fyauwe*. De gewoonte om de ridderpaarden een naam te geven is zeer oud en was algemeen in zwang; men denke slechts aan het beroemde ros *Beyart*. Zie ook vs. 741. Over de waarde der paarden in de middeneeuwen verg. V. WYN op HEELU bl. 174—176.

Vs. 672. *D*[*or*]. De letters *or* waren in het MS. uitgevallen.

Vs. 732. *Stane*, l. *slane*.

Vs. 758. *Doech*; men leze *toech*, van *tijgen*, trekken.

Vs. 781. *Joiouse*, de naam van het zwaard van KAREL; men vergelijke het Gloss. van FR. MICHEL op *la Chanson de Rolant*, p. 191, en W. GRIMM, *Deutsche Heldensage*, S. 43.

Vs. 883. *Den stoute*; lees: *Die stoute*. Dat hier de eerste naamval gevorderd wordt bewijst het rijmwoord *Emont*.

Digitized by Google

Vs. 921. *Ende hebben*, l. *ende heeften.*

Vs. 926. *Deus.* Deze uitroep komt in ons gedicht nog eenige malen voor, b. v. Fr. II, 3669, en was bij onze ouden zeer in zwang. Zie de plaatsen aangehaald door HUYDECOPER op STOKE 2 D. bl. 259, en vergel. VAN WYN op HEELU, bl. 57—58.

Vs. 1041. *Wie* voor: *wi.* Zoo ook Fr. V, vs. 63. Deze verbastering komt nu en dan ook bij andere schrijvers voor, b. v. *Roman van Lancelot*, II, vs. 7191:

> *Wie* sijn hier allene ic ende ghi.

en vs. 10252:

> Laeten *wie* ons asselgieren eer wi
> Uut varen *wie* sullens hebben scande.

en vs. 7713, 7536.

Verg. BORMANS, *Verslag*, enz. bl. 243, en WILLEMS *Brief aan* Prof. BORMANS, enz. bl. 19.

Vs. 1364. *Alse — verstaen;* namelijk II, vs. 79 vlg.

Vs. 1685. *Sele seer;* lees: *vele seer*, of *selc seer.*

Vs. 1803. *Ende besage*, moet noodwendig veranderd worden in: *dathi besage.*

Vs. 1866. *Nidoepheide.* Het is duidelijk dat hier eene misstelling heeft plaats gehad, die het voegzaamst te verbeteren is door te lezen: *sine droefheide.*

Digitized by Google

Vs. 1895. *U leiden.* Men verandere dit in: *u beiden*, of: *u lieden.* Niettegenstaande BILDERDIJK, in zijne *Verhand. over de Geslachten* bl. 192 volg, zeer tegen het gebruik van dit woord is te velde getrokken, dat hij beweert bij geene oude schrijvers te kunnen vinden, kan ik de voorgeslagen lezing verdedigen, met een aantal plaatsen uit den *Roman van Lancelot*, HS. der 14e eeuw, waarin het voluit geschreven is, b. v.: II B. vs. 1962:

> Gi heren, hier bi moegedi sien,
> Dat in *u lieden*, des sijt gewes,
> Niet also groete doeget is.

Evenzoo *ons lieden* en *hen lieden*, b. v. II, vs. 1870:

> Hi seide: » Joncfrouwe wiest (*sic*) ons waer,
> Ende leet *ons lieden* ter steden."

vs. 6510:

> Ic ne raet u nemmermere
> Jegen *hen lieden* te hebbene strijt.

en vs. 9147:

> Alse die drie gesellen danen scieden
> Gaheret vragede *hen lieden*
> Ochter ieman enz.

zoo ook vs. 9169 en 9945, enz.

Hemlieden komt ook in ons fragm. II, 3589, voor. Verg. overigens het Gloss. op *Flor. ende Blanc.*

Vs. 2045. *Stat.* De zin vordert dat men hiervoor leze *scat.*

Vs. 2138. *Segelike.* Moet dit niet veranderd worden in: *te gelike?*

Digitized by Google

Vs. 2218—19. *Heeft — heeft.* Slordigheid van den afschrijver, te verhelpen door de uitlating van het eerste *heeft.* Men leze dus: *Sint hi d. k. ons benomen* enz.

Vs. 2248. *Dat versien.* Men verbetere dit in: *Doen versien*, tenzij men in het voorgaande vs. wille lezen: *wi hebben wale.*

Vs. 2475. Hier is duidelijk iets uitgelaten: men herstelle dit door voor *es* te lezen *voer.*

Vs. 2498. *Niet te minnen* enz. Dit vers, aldus gelezen, is onzin. Men verbetere:

Nemmermeer en soude doen
Minne tuwen wive wart,
Noch tselfs enz.

Vs. 2612. *Hen.* Verg. de Aanteek. op I, 1823.

Vs. 2627. *Dat mijn oem wert so keytijf.* Of *dat* moet veranderd worden in *daerbi;* of *wert* vervangen door *maecte*, tenzij men deze uitdrukking aan GIRBERTS drift wille toeschrijven.

Vs. 2651. *Daten.* Drukfout; het HS. heeft: *Dathi.*

Vs. 2829. *Staden.* Het is duidelijk dat hier *scaden* moet gelezen worden.

Vs. 2871. *Vaden.* Aldus het HS., men verbetere: *vader.*

Digitized by Google

Vs. 2902. *Liedrijc.* Denkelijk *Liederic van Aerlebeke*, zoo als hij in de *Kronijk* bij KAUSLER, vs. 13 genoemd wordt. Verg. de Aanteekening aldaar, bl. 433.

Vs. 2990—1. *Yoen — scande.* — Hier schijnt een woord te zijn uitgevallen; zou men dit ook aldus kunnen herstellen?

. . . . . .
Yoen ende heeft uten lande
Helenen ende grote scande
Gedaen Otten.

gedaen zou dan zoowel bij *uten lande* hooren als bij *scande.* Het rhytmus laat niet toe te veranderen

Helenen gevoerd, ende grote scande.

Vs. 3161. *Te casten*, l. *te rasten.*

Vs. 3355. *Ende waren*, l. *En waren.*

Vs. 3949. *Hebben hen gelogen.* Moet dit *hen* hier niet worden uitgelaten?

Vs. 4358. *Twaert*, l. *Tswaert.*

Vs. 4446. *Woude*, l. *wouden*, d. i. woude hem.

Vs. 4447. *Over.* Moet dit ook veranderd worden in *vaer?* Of is het de imperativus van 't ww. *overen*, dat KILIAEN vertaalt: superesse, reliquum esse: et superlucrari, en waarvoor het MHD. heeft:

Digitized by Google

überen, *übertreffen*, *überwinden*, als ZIEMANN het vertaalt?

Vs. 4500. *Karlen*, l. *Karle.*

Vs. 4542. *Ter herten.* Dat *hert* (cor) bij onze ouden ook dikwijls vrouwelijk gebezigd werd, zoowel als onzijdig, heeft HUYDECOPER met voorbeelden aangetoond in zijne *Proeve*, 2 D. bl. 158.

Hert (cervus) was altijd mannelijk, vergelijk CLIGNETTS *Bijdragen*, bl. 44—46.

Vs. 4549. *Die waren.* Moet men daarvoor niet lezen: *Diere waren?*

Vs. 4562—63. *Vrede: gecrege.* Assonance, waarover zie mijne Inleiding op de *Dietsce Doctrinale*, bl. LVI—LVII.

Vs. 4614. *Ontfarene.* Moet dit niet veranderd worden in: *Ontfankene.*

Vs. 4617. *Andworde keyser*, l. *Andw. den keyser.*

Vs. 4633. *Mi eer.* Eene gewone uitdrukking bij onze ouden, bij ons in het dagelijksch gesprek nog overig. Zoo ook *mi vele*, 't geen BILDERDIJK in zijne *T.- en D. Versch.* IV D. bl. 128 niet begreep, verg. mijn *Specimen de Velthemio*, p. 127, b.

Digitized by Google

Voor *mi eer* leest men ook *mi liever*, b. v. *Ferguut*, vs. 1398:

> Ic laghe *mi liever* in die doetkiste
> Dan hijt van minen monden wiste.

Minnenloep, HS. f°. 55*b*.

> Ic bin *my liever* doot dan hi,
> Niet meer en weetic u te segghen.

FRAGMENT III.

Om niet nutteloos plaats te verspillen hebben wij niet alle afwijkingen van den tekst van Prof. MEIJER aangeteekend; wie lust heeft te vergelijken, sla de *Nalezingen op het Leven van Jezus* op, bl. 90 vlgg.

FRAGMENT V.

Vs. 6. *Dat si.* Moet dit niet veranderd worden in *Daer si?*

Vs. 145. *Hem*, namelijk: *Hugen.*

Vs. 165. *Entie u w.*, bij M.: *Entie die u w. Die* is hier stellig overtollig en daarom weggelaten.

Vs. 296. *Ave.* Moet dit niet worden veranderd in *ane?*

Vs. 325. „De gewone klacht van alle middeneeuwsche schrijvers over de hebzucht; men vergelijke de plaatsen daarover door mij bijeengebragt in de beoordeeling van Dr. VERMEULENS *Leven ons Heren*, in *de Gids* 1843, N°. 6.

Digitized by Google

VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A.

Accotoen, II, 321, 449. *Een gevoerd kleed, dat men onder de wapenrusting droeg.* Verg. HUYDECOPER op STOKE, 2e D. bl. 137—139. MEYRICK (in zijn *Critical Inquiry into ancient armour* I, p. 48,) geeft er de volgende beschrijving van: »...... It would seem, that the Europeans derived the hauketon, or hoketon, from their Asiatic enemies during the crusades; and this countenances the supposition of Perizonius, who supposes the word a corrupted pronunciation of the Greek ὁχἰτων. Boxhorn is anxious to derive it from the Welsh word actuum, which, he adds, implied a double cuirass; but though this British origin gives it an early date, infortunately for him, neither does the Welsh language afford any word at all like actuum, nor was the armour of that people in any instance a double cuirass. A German derivation from hauen, to »hew or cut," and quittung »a riddance," seems less probable than the Greek, especially as

Digitized by Google

the Germans had their wambais, which answers the same purpose. Wether the Turks had adopted the Greek name and corrupted it, or the garment was originally Asiatic, and called by the Greeks, who might be ignorant of the real name, ho kiton, i. e. the tunic, when asked by the inquiring crusaders, may be matter of doubt; but the several corruptions of the word are in this order, hoketon, hoqueton, hauqueton, hauketon, haukton, auketon, aketon, actione, and acton. From the manuscript Chronicle of Bertrand du Guesclin, though compiled at the commencement of the fifteenth century, we learn that it was made of buckram, for, it is said:

Le hauston fut fort, qui fut de bouquerant.

And from the MS. Roman du Ride et du Ladre, that it was stuffed with cotton:

Se tu vueil un auqueton
Ne l'empli mie de coton
Mais d'oeuvres de miséricorde
Afinque diables ne te morde.

Thus it differed from the wambais, which was of linen and stuffed with wool, being evidently a coarser garment. The use of cotton, too, implies its invention in a warm country, or at least in one in which cotton was in abundance. Perhaps originally it was of cotton cloth, or faced with silk, as is the Asiatic taste. It was certainly stitched, and that in an elegant manner, sometimes, indeed, with threads of gold, for the Roman de Gaydon speaks of,

Digitized by Google

L'auqueton, qui d'or fu pointturez

This garment was probably not introduced into England till the time of Richard the First after which it became, and continued for a long while, very prevalent."

Achten, I, 272, *meenen*, *vermoeden*. Verg. KILIAEN.

Achterhant hebben (De), II, 390, 554, *het onderspit delven*, *het niet voordeelig hebben*, waarvoor

†Achter hebben, I, 17, II, 4321; en in den *Roman van Walewein* vs. 1812: achterst werden.

Achter doen, II, 706, 852, (VELTHEM bl. 225),

Achter setten, I, 1040, waarvoor men in den *Roman van Walewein* leest, vs. 4147: achterstellen,

Achterwart doen, II, 4375. Deze drie uitdrukkingen beteekenen alle: *overwinnen*, *het voordeel op iemand hebben.*

Achteren, II, 3894, *uitstellen*, *verschuiven.*

Achterwaren, I, 974, II, 2359, *behoeden*, *verzorgen.* Zie CLIGNETT *Bijdragen* enz. bl. 148—149.

Afgaen, II, 82, 1472, *verlaten*, *begeven.* Vergelijk over de constructie in de l. a. pl. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 451, en zie verder *De D. Doctrinale* Gloss.

Alsberch, II, 321, 449, *malienkolder.* Zie de voorbeelden bijgebragt door HUYDECOPER op STOKE, 2e D. bl. 136—137.

Alse, I, 1953, *alzoo.*

Altemale, I, 505, 546, 548 enz., *geheel.*

Ambacht, I, 167, *handwerk.* Zie 't Glossarium op *de Doctrinale*, en de daar aangehaalde schrijvers.

Digitized by Google

Amie, I, 190, *vriendin*, *bijzit*. *Flor. ende Blanc.* 929, 934, 1045. *Ferguut*, 2924, 2451.

Amirael, II, 771, *emir.* Zie 't Gloss. op *Flor. ende Blancef.*

An, I, 1185, 1598, II, 127, 3443, 3525, 3609, 4137, V, 320, 1e en 3e persoon van 't ww. onnen, *gunnen.* Verg. HUYDEC. op STOKE 3e D. bl. 309. Ten onregte vindt men in de Gloss. op *Ferguut* en *De Doctrinale* den infinitivus *annen* aangenomen.

Anden, II, 3394, Handen II, 4084, *zich* (*iets*) *aantrekken*, *wreken.* Verg. de breede Aanteek. van HUYDECOPER op STOKE, 2e D. bl. 451 en volgg. en CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 367—368.

Ane, I, 248, *aan*, *bij.*

Ane, II, 1920, *tegen.* HEELU vs. 4920, 6559. *Walewein*, 5496, 5546. Vergelijk het duitsche *ohne* en zie het Wörterb. op *Wigalois* en HUYDEC. op STOKE.

Angaen, I, 483, 520, 836, II, 1885, *aanvangen*, *doen.* Zie KILIAEN.

Anesien, I, 1984, *aanzien*, *letten op iets*, *in 't oog houden.*

Anetien, I, 53, 474, II, 2632, 3192, *aantijgen. Walewein*, vs. 5583:

> In peinsde noit, also helpe mi God,
> Dat mi mijn vrouwe *tyet ane*,

en vs. 5813:

> In sout hem sciere doen becant
> Den lachter dien ghi hem *tyet ane.*

Anevaen, Partic. van anevaen, I, 837, *aanvangen.*

Digitized by Google

Arabi, arabijn, V, 238, 306, *arabiesch.*

Artscoen, II, 450, 757, *zadelboog. Ferguut*, 1106, 1874, 3793. *Walewein* heeft *archoen*, 3694:

> Twe vlechtkine van gheluwen hare,
> Die over hare scoudren hinghen beide
> Tote upt *archoen* vanden ghereide.

Assalgieren, I, 622, 629, *aanvallen, bespringen.* HEELU, 3158, 7807. *Ferguut* heeft *assclieren*, 4202.

Avelois, II, 235, 925, *Nederlander.* Verg. *Brab. Yeesten*, 1e D. bl. 96.

Aventure, II, 4363, *toeval.* Verg. de uitstekende monografie van JACOB GRIMM, getiteld: *Frau aventiure klopft an Beneckes Thür.*

Aventuren, I, 1279, II, 1828, 1830, 1961, enz., *op 't spel zetten, wagen.*

B.

Bagelike, II, 740, 910, V, 227, behagelike, *schoon, fraai, trotsch.*

Bagen, II, 954, 1036, 2955, behagen, *op zijn gemak zijn.* Verg. HUYDEC. op STOKE 3e D. bl. 473 en 1e D. bl. 569—570.

Baliu, verwisseld met *voogd*, I, 226, 255.

Banderside, I, 454, 863, 1231, II, 388, 410, 443, 553, 1311, 2906, 2932, 2936, 2960, 3464, 4094, 4318, III, 36, IV, 83, *aan den anderen kant, ter andere zijde.* Vergel. de uitvoerige aanteek. in mijn *Specimen* de *Velthemio* p. 76b—77b. Bij de daar aangehaalde voorbeelden voege men

Digitized by Google

nog: *Walewein*, 601, 787, 1098 en *Willem van Oringhe* vs. 213 (*Belg. Museum* 1843, p. 193). De *Roman van Lancelot* heeft daarvoor *ob ander side*, b. v. 5679:

Here, hets waer, ende ic geloefs wel,
Dat Dryas, die wreet es ende fel,
Over den berch *ob ander side*
Heeft enen broeder nu ten tide.

en vs. 1221:

Die riddre voer wech, ende die joncfrouwe
Met hem, die dreef groten rouwe.
Ende Dodineel *ob ander side*
Voer oec wech ten selven tide.

en wederom vs. 8974, enz.

Baren, I, 376, II, 3579, enz., *zich vertoonen*. *Walewein*, vs. 383:

Ende reet wech al zonder beide
Der waert dat hi den dach sach *baren*.

Bate, I, 1372, 1961, 2001, *genoegdoening*. Verg. *Ferguut* 4966, 4972.

Beckeneel, II, 495, 3748, 3816, *ijzeren hoofddeksel dat de ridders onder den helm droegen*. Zie HUYD. op STOKE, 2 D. bl. 140—141, en *Ferguut* 2397, 2701, 4785.

Beclippen, II, 2513, *vangen*, *gevangen nemen*. KILIAEN vertaalt het: *Deprehendere*, *decipere sive capere transenna aut laqueo*.

Becorten, II, 3203, (*'t geding*) *bekorten* (door een tweegevecht). Verg. II, 4010, III, 24.

Beden (Geven in), V, 15.

Begeven, I, 290, II, 1240, *verlaten*, I, 859, *nalaten*. Zie het Glossar. op *Beatrijs*.

Digitized by Google

Begripen, III, 8, *vergrijpen?*

Behagelhede, II, 776, 3503, *trotschheid*, *euvelmoed.* Verg. *Horae Belg.* V, p. 106—107.

Beheet, I, 1071, *bevel*, II, 47, *belofte.* Verg. HUYD. op STOKE, 1e D. bl. 370.

Beiden, I, 926, 1001, 1191, II, 356, 1301, *wachten.*

Bekin, II, 4543, *kennis.*

Beleggen, I, 523, 539, 643, 1023, 1146; Praet. **beleide**, I, 1286, **belach** 1516; Partic. **belegen** I, 12, *belegeren.* Zie HUYDECOPERS *Proeve*, 2e D. bl. 379—386.

Belint, II, 2392, *beland?*

Belopen, II, 4455, *achterhalen*, *in handen krijgen.* Verg. STOKE 3e B. vs. 461 en 9e B. vs. 1034.

Beloven, II, 2733, *te vreden zijn*, (*zich*) *verheugen.* KILIAEN heeft: *Contentum esse: gaudere.* *Walewein* 734:

> Walewein mochts hem wel *beloven*
> Dat hi zijn goede ors adde beseredea.

Roman van Lancelot, II, 9925:

> Ende doet verstaen
> Dat ic mi van hare sere *belove*
> Vander feeste, die si in haren hove
> Mi dede als ic daer was.

Benemen, I, 311, 445, 702, II, 126, *beletten*, *verhinderen.* VELTHEM III B, C. 37, vs. 28, C. 44, vs. 57.

Bequelen, I, 731, *in zwijm vallen.* KILIAEN heeft *elanguere*, *oblanguere.* Vergel. *quelen* in

Digitized by Google

de onzijdige beteekenis, in 't Gloss. op de *Doctrinale.*

Bereet, ww. bereden, I, 972, *gereed maken.*

Beroepen, II, 3689. KILIAEN, *Provocare, in certamen vocare.*

Besceet, I, 2127, *grens, scheiding.* VELTH. bl. 273.

> (Si) Waren omtrent Neuwendike
> Ende int *besceet*, oec sekerlike,
> Tusscen Vlaendren ende Artoys.

Bescieten, I, 1724, II, 369, *baten, helpen.* Zie de voorbeelden uit VELTHEM door mij bijgebragt *Specimen de Velth.*, p. 108[b]. HUYDECOPER kende het woord niet, en berispte LELONG ten onregte op STOKE, 2e. D. bl. 585 in fine.

Bescriden, II, 678, 3654, 3667, *beschrijden*, (*een paard*).

Bescudden, I, 570, 2128, II, 727, 1068 enz., *beschermen.* Zie 't Glossarium op *de Doctrinale.*

Besiden, namel. der waerheit, II, 1287.

Besloet, ww. besluten, I, 1252, *baten, helpen.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 2e D. bl. 431.

Besluten, II, 3119, *opsluiten.* Zie KILIAEN.

Besniden, II, 1097, *comprimere se, coarctare, abstinere* (KILIAEN).

Besondert, I, 2132, *afgezonderd;* II, 340, *singulatim*, (KIL.), *man tegen man.*

Bestaden ter erden, II, 1651, *begraven*, zie KIL.

Bestaen, I, 310, *staan.* Zoo ook *Lev. van Jezus*, C. 141. KIL. vertaalt het ook: *constare, manere.*

Bestaen, I, 628, II, 282, *aanvallen.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 97.

Digitized by Google

Bestaen, bestoet, I, 615, *vermaagschapt zijn. Ferguut* 1413. Verg. KILIAEN.

Beswaert, I, 1010, 1126, *bezorgd.* KILIAEN verwijst op *beladen sijn*, dat hij vertaalt: *angi, sollicitum esse.*

Betam, I, 735, 1199, 1222, ww. betemen, *betamen.* Verg. STOKE 5 B. vs. 401.

Beternesse, I, 1373, *vergoeding.* Zie op **Bate**.

Beten, beiten, I, 1604, II, 1370; beden, IV, 120, *van het paard stijgen.*

Betren, I, 1394, 1658, 1735, 1998, *vergoeden, boete doen. Ferguut* heeft het in de bet. van *vergelden*, vs. 4401. Zie *D. Doctrinale Gloss.*

Bevaren, II, 4315, *in zijne magt krijgen.* Verg. beloopen.

Bevreden, II, 3564, *de rust, den vrede bewaren.* Zie KILIAEN.

Bewerpen, V, 29, KIL. *informare, rem aliquam inchoare*, hetzelfde als ons: *ontwerpen.* Zoo verklaar ik ook de plaatsen in *Flor. en Blanc.* waar HOFFMANN vertaalde: *bekleiden.*

Bi, I, 43, 324, 1798, II, 973, *bij.*

Bi, I, 742, 957, 1249, 1847, *door.*

Binnen desen, I, 640, *ondertusschen.* Zie HUYDECOPER op STOKE, 2e D. bl. 110.

Blaem, I, 1124, *blaam;* hier evenwel *hetgeen aanleiding tot blaam geeft.* KILIAEN verwijst op *laster* en vertaalt dit *dedecus, crimen*, enz.

Bloet, I, 1720, V, 349, *ontbloot, arm.*

Boef, behoef, II, 2044, 2092, *behoefte.*

Boeft, ww. behoeven, II, 4343.

Digitized by Google

Bokel, II, 4228, *het middelste van een schild.* KILIAEN *umbo.* ZIEMANN verklaart het in zijn *mhd. Wörterb.*: »erhâbne zierât von metall; ërzbeschlâg des schildes, besonders um die nâbe, im gëgensatze von *rant.*" Verg. ook het Glossaire op de *Chanson de Rolant*, i. v. bucle.

Bordele, I, 97, 101, 145, enz. Vergelijk het Gloss. van ROQUEFORT i. v. Borde.

Boude, II, 393, 4105, *stoutelijk.*

Boven gaen, II, 467, *overwinnen.*

Breidel, II, 3732, *toom*, eigenlijk de stang die op de tong drukt? Verg. STOKE 9 B. vs. 928 en BILDERDYKS *Geslachtlijst* i. v.

Breiden, **gebreit**, I, 84, II, 2295, *verbreiden*, *vermeerderen*, zie KILIAEN op het woord.

Brulocht, I, 702, 779, 1032, *bruiloft*, *huwelijk.* Verg. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 48.

C, K, Qu.

Callen, II, 3890, *zeggen*, verg. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 457.

Castiden, I, 949, *straffen*, niet zoo als gewoonlijk *berispen.*

Keil, I, 679, *keel.*

Keytijf, II, 987, 2293, *slecht mensch.* Verg. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 288. Zie ook het Gloss. op *Ferguut.*

Kempe, II, 3589; **kimpe**, II, 3580, *kemper*, *kampioen.*

Kelect, II, 164 *kelk.*

Digitized by Google

Kere (Met genen), I, 179, *nooit*; noch de eerste keer (als wij nog zeggen), noch de tweede, maar *met genen kere*.

Keren in (an) iemant, II, 1853, *iets aan iemand overlaten*.

Kersten, II, 137, *christelijk*.

Kersten doen, II, 2149, *doopen*. Zie HUYD. op STOKE, 1e. D. bl. 24. *Walewein*, 5311:

> Waerdi noit *ghedaen kerstijn*
> Of sidi noch een sarrasijn?

Kerstenhede, II, 101, *christenland*.

Cierheit, I, 757, *pracht*, *kostbaarheid*. Verg. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 236, en 't Gloss. op de *D. Doctrinale*.

Kiesen scade, II, 926, 1016, *schade lijden*. Anders *schade nemen*, zie HUYDEC. op STOKE 1 D. bl. 47.

Cinglatoen, V, 205, *kostbare stof*, *die men uit het oosten kreeg*. Zie ZIEMANN *Mhd. Wb.* i. v. *ciclât*, en ROQUEFORT *Gloss. de la langue Romane*, op *Siglaton*.

Kinnen, I, 1955, *bekennen*.

Cledekijn, I, 349, 1077, *kleedje*.

Clemmen, II, 2232, *klimmen*, *in aanzien toenemen*.

Condech, II, 1617, 2568, 3950, *bekend*. VELTH. bl. 169. Zie HEELU bl. 272.

Cont, I, 431, 1003, 1786, enz., *bekend*. Zie het Gloss. op de *D. Doctrinale*.

Core (Ter), ter cure, I, 456, II, 4358, *wel ter deeg*, *bij uitstek*. Verg. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 402—404.

Digitized by Google

Coren winnen, I, 2137, *koren bouwen.* Akkerbouw heette vroeger ook *lantwinnighe.* Zie het Gloss. op de *D. Doctrinale* en de daar aangeh. schrijv.

Conroet, II, 332, *hoop*, *bende.* Zie VAN WYN, *Aant.* op HEELU p. 161—163.

Cort houden, II, 507, *dicht op de hielen zitten.*

Cortelike, I, 733, 2099, II, 1267, *weldra.*

Cortelinge, V, 50, *weldra.* Ziet 't Gloss. op de *Doctrinale.*

Cracht, (Met groter), I, 371, *zeer snel.*

Crage, II, 4199, *hals.* Zie KILIAEN en VAN HASSELT aldaar, en *der Minnen Loep*, HS. fo. 13d:

> Corts so worter een bestant
> Gheraemt van enen helen dage,
> Wye dat brake verloir sijn *craghe.*

Ferguut, 2657.

Craken, V, 184, *losbersten.*

Cranc, II, 1329, 1534, *zwak*, *klein;* I, 1077, *eenvoudig*, *arm;* I, 1215, *ziek.* Vergelijk CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 278—279.

Cranken, I, 89, *verzwakken.*

Creieren, II, 4436, *uitroepen*, *afkondigen.* Zie de Gloss. op *Ferguut* en *Flor. en Blancefl.*

Crijt, II, 313, 355, 3218, *kampplaats.* Zie HUYD. op STOKE 3e D. bl. 288—289.

Cume, I, 120, 1885, *naauwelijks.*

Cuffie, II, 3747, *ijzeren hoofddeksel*, en niet zoo als HUYDECOPER wil (op STOKE 2e D. bl. 141) »betrekkelijk tot de menigvuldige sieraaden op de helmen.” *Troj. Oorl.*, bij BLOMMAERT *Oud Vl. Ged.* I, p. 32, vs. 2738.

Digitized by Google

> Want si hadden hem af ghedaen
> Die *cofie*, ende souden hem thoet af slaen.

Roman van Lancelot, II, 10652:

> Gaheret vor onder hen mettien,
> Ende sloech den enen vanden drien,
> Dat faelgierden daer ter stede
> Sijn helm entie *cuffie* mede,
> Ende tswert in ginc toten tanden.

Tuffie in *Walewein* zal wel *cuffie* moeten zijn; Verg. ook ROQUEFORT *Gloss.* i. v. coiffe.

Quaet, I, 56, 878, 1995, II, 1250; in 't meervoud *quadien*, I, 598, II, 4180, *kwaaddoener*, *booswicht*, zie HUYDECOPER op STOKE, 1e D. bl. 425, en 't Gloss. op *de Doctrinale.*

Quiten, II, 1006, 1896, *betalen.* Zie 't Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

D.

Dachcortinge, II, 53, *tijdverdrijf.* Zie 't Gloss. van *Flor. ende Blancefl.*, en vergelijk de aanteek. op *Beatrijs*, bl. 55—56.

Dagen, I, 1000, *vertoeven.* VELTHEM bl. 70, 198, 294. De Rijmkr. bij KAUSLER vs. 130, *Walewein* 3648:

> Doene wildi daer niet langher *daghen*

7010, 7577, 7606, enz. *Ferguut* vs. 39, 4978.

Dagen, I, 1709, 1727, 1925, II, 3680, 3692, *indagen*, *voor den regter roepen.* Zie KILIAEN.

Dagen komt bij onze oude schrijvers nog in

Digitized by Google

verschillende beteekenissen voor, als: *uitstellen*, bij VELTHEM p. 116 (zie KIL.); als: *behoeden* in *Ferguut*, vs. 1666; als *dag worden. Ferguut* vs. 2446, en WILLEM VAN HILLEGAERSBERCH *Gedichten*, HS. fo. 69[b].

> Des morgens alst beghint te *dagen*
> Soe moghen wij wel mit rechte clagen
> Dattie nach gheweest is lanc.

Dale, I, 96, 580, 1140, *in de laagte.*

Danc hebben van iets, I, 1155, *iets naar welgevallen voor iemand uitvallen.*

Danc weten, I, 193, *vergelden?*

Danen, II, 2247, *van daar.*

Dans, dat en es, II, 4640.

Darren, I, 312, II, 274; dorren, II, 1638, *durven. Ferguut*, vs. 1916:

> Hebt mijns genade, in *darre* varen,
> Want in hebben vrient no maghen.

waar Prof. VISSCHER het verklaart: *darren, daarheen!*

Dat, I, 192, *opdat*, II, 273, *omdat*, I, 997, *toen. Dat* voor *daar* komt bij STOKE dikwijls voor; zie den bladw.

Degen, 549, *krijgsman, held.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 2e. D. bl. 315. Van daar het adj. *deghenlike*, *Walewein*, 2253:

> Want hi vecht so *deghenlike.*

Deregarde, II, 450, *buikriem waarmede de zadel bevestigd was.* In *Flor. ende Blancefl.* leest men, 1515, darenghherden, in VELTHEM, p. 100 beter daremgerden. De *Roman van Limborch* heeft dargaerde, dat BILDERDIJK (*Gesl. lijst* I, 264) verklaart *de arcgarde*, van *arc*,

Digitized by Google

arçon. Het voorbeeld door HOFFMANN ad *Flor.* bijgebragt uit de Glossen bij GERBERT: *darmgurtila*, geeft eene juister afleiding aan de hand.

Derre, I, 487, 907, 1494, *dezer*. Zie VAN WYN op HEELU, bl. 15—16.

Derven, II, 1625, *missen*. Verg. dorven.

Despijt, I, 1299, *verachting*. Het oud Fr. heeft ook *despiter* dat ROQUEFORT vertaalt: *dédaigner*, *faire peu de cas*, *mépriser*. *Roman van Lancelot*, HS. f°. 47a.

> Mi sont tu des conincs Urients sone,
> Mijn here Ywein, te seggene u nu,
> Dat hi in *despite* van u
> Uwen scilt afgeslaegen hevet.

waarvoor men iets vroeger leest:

> Die hem *tonwerden* sinen scilt afsloech.

Destrueren, II, 171, 252, *vernielen*.

Dicken, I, 337, 895, 1672, 2112, *dikwijls*.

Dieden, II, 1319, *dijen*, *gedijen*. Verg. Prof. CLARISSE op de *Heim der Heim.*, bl. 391, volg.

Diere, die er, I, 40, 179.

Dierlike, II, 144, *dier*.

Dietsch, II, 59, *duitsch*, *de volkstaal*, van *diet*, *volk*. Vergelijk GRIMM *Gramm.*, I³, S. 12—20.

Dinc, I, 34, *res nostrae*.

Doelde, ww. dolen, II, 2154, *rondzwerven*. Zie 't Gloss. op *Floris en Blancefl.*

Doere, doe er, I, 103.

Doetene, doet hem, I, 184.

Doetslagen, II, 1231, *doodelijk?* Wij zeggen nog: *geslagen vijand*. Verg. de aant. op de *Heim. der Heim.*, bl. 477—478.

Digitized by Google

Donen, II, 475, 3735, *dreunen*; zie KIL. op 't woord, en verg. mijn Specimen, p. 111.

Dor, I, 180, 826, 1278, 1979, *om.* Verg. CLIGNETTS *Bijdragen*, bl. 318, volgg.

Dore, I, 327, 467, *deur.*

Dorliden, II, 711, *doorgaan.*

Dorperhede, I, 844, *schanddaad.* Verg. MAERL. *Spieg. Hist.* 2 D. aant. bl. 97—100, HUYDECOPER op STOKE, 1 D. bl. 532—535, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 327, CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, 202, 218.

Dorven, I, 1114, II, 1043, 1930, 3233, *behoeven.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 3 D., bl. 429.

Dragen, I, 1579, *voordragen.*

Drossate, II, 2358, *Drossaart.* Zie *Doctr.*

Druwen, V, 35, *dreigen*, zie KILIAEN op *druwen* en *drouwen*, en VAN HASSELT aldaar.

E.

Eerlike, I, 734, 1221, *met eer, eervol.*

Eerscap, zie **Heerscap**.

Eerst: So gi eerst moecht, I, 204, 230, *zoö spoedig gij kunt. Beatrijs* vs. 95:

Hi reet soe hi *ierst* mochte,

zoodat mijne aanmerk. aldaar bl. 37 vervalt.

Eersten, II, 3462, *in de eerste plaats.*

Elder waert, I, 930; **elre waert**, I, 1002, *ergens anders heen.*

Els, I, 1687, *anders.*

Ende nemen, I, 1759, *sterven.*

Digitized by Google

Engien, I, 636, *werktuig ter belegering*, 't Fr. *engin.* Zoo ook VELTHEM, p. 290, 217, 271; *Walewein* vs. 7679, 8011. In de *Borchgravinne van Vergi* (Oud-Vl. Ged. van BLOMMAERT 1 D. bl. 676) *ensien. Chron. auctius* J. DE BEKA. (Bij MATTHAEUS *Anal.* III. p. 198): »Mit magnelen, mit beeren, mit catten, mit evenhoghen ende mit ander *angienen.*"

En wege, I, 363, 491, 1432, *weg.* Verg. BILDERDIJK, *Verh. over de Gesl.* bl. 347.

Erre, I, 501, II, 1779, 2677, *boos*, *vertoornd.* Verg. het Gloss. op *Flor. ende Blancefl.* en CLIGNETTS *Bijdr.* bl. 240.

Erren, II, 2910, III, 29, *boos zijn.*

Essit, *es het*, I, 955, *is het*, *is zij.*

Evele, I, 1552, *kwaad*, *euvel.*

F.

Feeste, I, 267, 722, 1337, *vreugde*, *feest.*

Fet, II, 4020, *feit*, *factum*, *facinus?*

Fetijs, II, 1436, *schoon*, *fraai*, het Fransche *fetis*, dat ROQUEFORT verklaart: *beau*, *bien fait.* De vorm feytijs, faitijs komt meermalen voor; *Rijmkr.* bij KAUSLER, vs. 5251:

> Ende voer voeren te Parijs
> Met Janen, harer dochter *faytijs*,

vs. 6094:

> Dat hi quame te Parijs,
> Ende brochte met hem die maecht *feytijs.*

De Borchgravinne van Vergi (BLOMMAERT, *Oud-Vl. Ged.* I D.) vs. 839:

Digitized by Google

Want ghi mint nu ten tide
Een scoen lief ende *feitijs.*

en vs. 963:

Haren vrient ende amijs,
Die scoene was ende *faitijs.*

Zoo ook in de fragmenten van *Malaghijs* (bij BILDERDIJK, *N. Versch.* IV, bl. 162:

Ende ginc spelen, seker sijts,
Vor de scone vrouwe *faytijts,*

waarmeê BILDERDIJK geen weg wist; hij verklaarde het: *maaksel*, *gedicht.*

Figure, I, 121, *gestalte.*

Fijn, fine, I, 348. 728, 783, 1378, *schoon*, *bevallig*

Fijn, II, 1448, *einde.* Zie HUYDECOPER op STOKE.

G.

Gaderen, II, 178, *vergaderen.*

Gaen in hant, II, 1177, *gevangen worden.*

Gaen om broet, I, 188, *bedelen;* de uitdrukking *broet bidden* was meer algemeen. Zie het Gloss. op de *Sproke van Beatrijs.*

Gaste, II, 1980, *bezoeker?* Verg. echter het Gloss. op de *Doctrinale.*

Geberen, I, 148, 606, II, 602, 4265, *handelen*, *doen*, KILIAEN kent ook de beteekenis: *tumultuare*, *turbare*, en zoo is misschien I, 606 te verklaren; II, 602 moet aldus verstaan worden: hetgeen na het afhouwen der speren in den grond bleef staan, lieten zij gaan zonder er verder acht op te geven.

Digitized by Google

Gebieden, I, 249, *aanzeggen*, *aanbieden? rondzeggen*, I, 611, *lusten*, *willen*.

Gebod, II, 4145, *aanbod*.

Gebreken, I, 462, *breken*.

Geclanc, I, 448, *geluid*.

Gedaegt, V, 306, *bedaagd; wale gedaegt* zal dan zijn zoo veel als: *van gepasten ouderdom*.

Geel, I, 260, 345; II, 2777, 3817, *geheel*.

Geert, I, 256; II, 2738, *geëerd*, *edel*. Zie HUYDECOPER op STOKE, 2 D. bl. 166.

Geet, **gaat**, ww. gaan, I, 78, 106. Verg. het Gloss. op *de Doctrinale*.

Geheet, I, 933, *bevel*, verg. **Beheet**, en zie HUYDECOPER op STOKE, 1 D. bl. 370. Het part. *geheten* dat in *Ferguut* vs. 5382 voorkomt, is van *eten* en niet van *heten*. Prof. VISSCHER had het ook daar in het Gloss., als meestal, deerlijk mis.

Gehonen, I, 1576, *bedriegen*. Verg. het Gloss. op *de Doctrinale*, en de daar aangehaalde schrijvers.

Gehulpech, II, 1027, *hulpvaardig*.

Gelaten (Hem), II, 1598, 4374, *zich houden*, *zich gedragen*. Verg. *Flor. ende Blancefl.* Gloss.

Geleegt, ww. geliggen, I, 2047, *gelegen liggen*.

Gelesen, I, 1158, *uitverkoren*, *uitgelezen*.

Gelof, I, 1436, II, 1573, 2608, *belofte*. Verg. HUYDEC. op STOKE, 2 D. bl. 236. In *Walewein* komt het steeds voor in de beteekenis van *gelofte*, vs. 116, 198, 1202, 3598, 5637, enz.

Geloven, I, 1384, 1978, 2083, 2087, II,

Digitized by Google

1120, *geloven*, I, 1693, *toevertrouwen*, *toekennen*. Verg. ZIEMANN i. v. Gelouben.

Gemeenlike, I, 803, *allen te zamen*. Zie *de Doctrinale* op *Ghemeen*.

Gemic, II, 386, *hetgeen men wenscht*. Zie het Gloss. van *de Dietsche Doctrinale*.

Gemoeten, II, 445, *ontmoeten*, *aanvallen*. VELTHEM, p. 258, heeft ook *gemoet* voor *strijd*, *aanval*, *choc*:

So vreselike was dit *gemoet*.

Zoo ook in MAERLANTS *Troj. oorlog*, (BLOMMAERT *Oud-Vl. Ged.* II, p. 89, vs. 1247:

Wet dat wel, in waren saken,
Nestor ware doet in dat *gemoet*,
Ne ware sijn alsberch niet so goet.

Het ww. *gemoeten* leest men o. a. in MAERLANTS *Rijmbijbel* (HS. der Leidsche Bibl.) f°. 53c:

Hem drien saltu *ghemoten* daer,
Die sullen brenghen, dat is waer,
Drie hoekijn, ende drie broet, ende wijn,
. . . .
Daerna soutu *ghemoten* saen
Een trop van propheten.

Verg. I Sam. 10.

Genant, II, 2192, *genoemd*. Dezen Duitschen vorm leest men dikwerf, b. v. *Roman van Lancelot* (HS. der Haagsche Bibl.) vs. 9986:

Hi es here over dit lant,
Ende es die hertoge Cales *genant*.

Zoo ook STOKE, 2 D. bl. 63, vs. 800, *Van den Houte*, 139. *Br. Yeesten*, I B., vs. 246. VELTHEM, p. 16, enz.

Digitized by Google

Genesen van kinde, II, 2131, 2189, *baren.* Zie CLIGNETT, *Bijdr.* p. 58—59.

Geninde (Met) II, 288, *stoutelijk*, *dapper.* Zie HUYDECOPER op STOKE, 2 D. bl. 330.

Geninden, I, 562, II, 337, *zich verstouten*, *ondernemen.* Zie t. l. a. pl.

Genoet, I, 120, *gelijke.* Verg. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 197—198. I, 780, 801, 1729, II, 542, *pair*, *ridder.* Verg. HUYDECOPER op STOKE.

Geonnen, II, 225, *vergunnen.* Verg. *Doctr.* Gloss.

Geonstechede, II, 1158, *genegenheid*, *welwillendheid.*

Geradech, II, 1027, *raadgevend.* Meestal, gelijk hier, met *gehulpich* te zamen gevoegd. Verg. 't Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

Geraken, II, 49, *slagen.* Verg. HUYDECOPER op STOKE, 3 D. bl. 166, en MEIJER op *'t Leven van Jezus*, bl. 339.

Gere, II, 432, *begeerte.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.*

Geren, *met den Genit. of acc.*, I, 147, 828, 967, 1073, 1117, 1524, II, 486, 577, *begeeren.*

Gereide, II, 371, *zadel.* Verg. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 225.

Gereiden, I, 1193, *bereiden.*

Geronnen, ww. rinnen, I, 461, *rennen*, *aansnellen.* Verg. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 473.

Gesaegt, ww. saghen, I, 1043, *zeggen.*

Gescien (Mijn), I, 892, *hetgeen met mij gebeurd is*, verg. sijn gevaren.

Digitized by Google

Gescouden, I, 885, *gescholden*, ww. *schelden*.

Gescut, II, 621, *pijlen*. Zie HUYDECOPER op STOKE, 1 D. bl. 410 en 426.

Gesien, I, 2073, *zien*.

Gesint, ww. sinden, I, 1689, 1740, *zenden*.

Gesmeten comen, II, 604, 1356, *aangereden komen*. Zoo ook VELTHEM, III B. c. 9, vs. 63.

> Met gewout
> *Smeet* hi dwars in den strijt.

waarvoor C. 10 vs. 1:

> Doen dien hertoge dwers *sloech* in.

smijten is *slaan*. Zie mijn *Specimen de Velth.* p. 88 en 't Glossarium op de *Doctrinale*. Men vergelijke voorts de uitdrukking *slaen met sporen*, waarover zie mijn *Specimen* p. 81.

Gesmide, I, 1194, *sieraad*, hier *paardentuig*. Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 224.

Gesonde, II, 3285, *gezondheid*. Verg. Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 168.

Gestaen sijn, I, 1627, 1887, *zijn*, *staan*.

Gesijn, part. van sijn, I, 592, II, 1447, *geweest*.

Getemen, I, 1864, V, 326, *betamen*. Verg. 't Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

Getogelike, V, 136, hetzelfde als *hoveschelike*; *ridderlijk*. Het Mhd. heeft *gezogenlîch*, dat ZIEMANN verklaart: *feiner erziehung gemäsz*, *ârtig*, *höflich*. *Nibel. not* (ed. LACHMANN), Str. 545,1; 1037,1: 1379,1: waarvoor 1126,1; 1391,4; *zühtechlîchen*. Zie ook *Troj. Oorl.* (bij BLOMMAERT I D. bl. 29) vs. 2412.

Getroesten (Hem), II, 3627, *vertrouwen hebben*, *moed houden*. Verg. mijn *Specimen* p. 75.

Digitized by Google

Getrouwen, I, 531, 1747, *toevertrouwen;* II, 33, *vertrouwen*, *meenen*. Verg. **Geloven**.

Gevaren (Sijn), V, 14, *hetgeen hem overkomen was*. *Roman van Lancelot* f° 42, rect. a:

> Ende si telde haren vader
> Hare *gevarnesse* algader.

Gevoech, I, 935, II. 3753, *wat voegzaam is*, *wat lust;* zie het Gloss. op de *D. Doctrinale*.

Gewaerlike, I, 786, *waarlijk*.

Gevrient, II, 1706, 3936, *vriend*. *Leven van St. Amand*, I, 3727, II, 4665. *Borchgr. van Vergi*, vs. 36, waar BLOMMAERT het verkeerdelijk verklaart: *vriendschap*.

Geweldig, I, 1357, 1923, *magtig*.

Gewelt, II, 968; **gewout**, II, 4316; *magt*, *kracht*.

Gewerde, ww. **geweren**? I, 1637, *zich verwaardigen?*

Gewerden, II, 1732, 1735, *doen*. KIL. *Laet mij gewerden*, *sine me quod volo facere; permitte ut faciam quod institui sive incepi*.

Gewesen, I, 399, II, 983, *geweest*, men lette op de conjugatie met het hulpww. *hebben*.

Gier, II, 4261, *gier*, *vultur*. HEELU noemt zijnen held dikwijls een leeuw. Verg. evenwel Dr. DE VRIES in *de N. W. der M. v. N. Lett.* VI, bl. 166.

Glavie, II, 3733, *speer*.

Goer, II, 684, *slijk*, zie KILIAEN. *'t Leven van Jezus* (uitg. van Prof. MEIJER) C. 179, (p. 164): »(JHS.) makde *goer* van sire speeklen ende van der erden," waarvoor JOHAN IX : 6 heeft: »spuit

Digitized by Google

humi et fecit *lutum* ex sputo." MAERLANT gebruikte *muedre* in den *Rijmbijbel.* Zie Prof. MEIJER t. a. pl. p. 360.

Gout, golt, ww. gelden, II, 1005, *waard zijn, opbrengen.*

Graet, V, 228, *trap, Brab. Yeesten*, II B. vs. 876. MAERL. *Rijmbijbel* Fo. 73a:

Een groot sitten van yvore,
Ghecleet myt golde, als ict hore,
Dat men een trone bij namen hiet:
Met ses *graden*, als men bediet,
Ghinc mer toe als men daerop sat.

Graven, I, 1218, *begraven.* Zie 't *Leven van Jezus*, in 't Register.

Greit, ww. greien, greiden, II, 3479, *behagen.* Zie M. DE VRIES op de fragm. van *Barlaäm en Josaphat* I, vs. 53, (in DE JAGERS *Taalk. Mag.* IV D. bl. 54).

Grief, gerief, I, 2038.

H.

Haddi, had gi, I, 845.

Haddijs, had hi des, I, 700.

Hal, ww. helen, I, 1775, *verhelen, verbergen.*

Hameide, I, 469, *sluitboom.* Zie V. WYN, *Aant.* op HEELU bl. 115.

Hancst, II, 996, *angst.*

In Hant gaen, I, 1511, *in 't bezit komen.*

In Hant hebben, II, 1622, *bezitten.*

In Hant houden, I, 672, 1832, *bezitten.*

Hant (Houden onder), II, 228, *bezitten.*

Digitized by Google

Harde, I, 125, 159, 232, 331, enz., *zeer*.
Heerscap, I, 88, 1096, II, 2415, *heerschappij*, *magt*. Zie KILIAEN en VAN HASSELT aldaar.
Heet, I, 1840, 2014, II, 1427, 1510, *eed*.
Heidenesse, II, 67, 2047, 2125, *het heidensche land* (denkelijk Palestina, want er wordt gesproken van eene bedevaart. Verg. V, 277, 342.)
Heit, I, 1844, *heet*.
Heiten, II, 1650; **heten**, II, 1917, *eten*.
Helegen, II, 161, *reliquien*. Verg. *Reinart de Vos*, vs. 83.
Hem, I, 430, enz., *zich*.
Hen, I, 48, 246, enz., *zich*.
Herden, II, 1731, *volhouden*. Zie 't Glossarium op de *D. Doctrinale*.
Here, II, 590, *eer*.
Hiesch, ww. **heschen**, I, 1565, II, 2963, *eischen*. Ten onregte leidt Prof. VISSCHER het in 't Gloss. op *Ferguut* af van *hieten*, *heeten*.
Hieten, I, 1954, *noemen zeggen*.
Hieten, I, 295, 303, 326, ptc. **geheten**, 358, 583, II, 970, *heeten*, *bevelen*.
Hilt, I, 981, 1732, **helde**, I, 1555, ww. *houden*.
Hoefsch, I, 954, 1694, 2010, *hoofsch*, *heusch*, *welgemanierd*. Verg. mijne aanteek. op *de Sproke van Beatrijs*, bl. 38.
Hoene, **hoe hem**, II, 112.
Hoet, II, 761, 766, 786, 1996, *hoofd*.
Hogen, I, 1361, *verheven worden*. Verg. **Nederen**.
In Hogen worden, I, 1474; **in H. sijn**, II,

Digitized by Google

1040, *verheugd worden, zijn.* Verg. HUYDECOPER op STOKE 3e D. bl. 263—264.

Holde, II, 202, *houde, behoude.*

Horedi, II, 72, 79, *hoordet gij.*

Houde; I, 750, II, 2855, *spoedig.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.* Het II, 2855 bijgevoegde *harde* schijnt de meening van GRIMM, *Gramm.* III, 241 omver te stooten.

Houden, I, 1080, *stilhouden, wachten;* het HD. *halten*, van waar *halt, halte. Clerk der l. Landen* bl. 167: Ick wil ryden tot Hermen van Woerden, die *hout* daer buiten mitten voglen." *Roman van Lancelot* f°. 44b.

— Si bleef *houdende* nadien,
Alse diene woude bat besien.

Horne, I 29, 1808, II, 2847, ww. horen. 't Is de casus obliq. afhangende van *te.*

Hovede (Brengen te), II, 1297, *ten einde brengen.* Zoo ook in den *Roman van Lancelot*, vs. 1923:

Walewein sprac: »Here, soudemen mogen
Die stucken weder te gader voegen?"
— »Jaet, herde wel," sprac hi daer nare,
»Opdat die ridder hier ware,
Die davonturen *te hoefde* al
Van den Grale *bringen* sal.

en vs. 3347:

Hoedt di wel, ende wacht daer af,
Dattu niet en coems op dit kerchof
Om *te hoefde* tenegen uren
Te bringene die avonturen
Die hier sijn ende plegen te sine,
Want het ware verloren pine.

Het Fransche *traire, venir à chief*, dat ROQUEFORT ver-

Digitized by Google

taalt: *mettre à fin.* BÉNOÎT DE ST^{E}. MORE, *Roman de Troye* (HS. der K. K. Bibl. te Weenen) f°. 76^{d}:

> Mais chose qui le jor fust faite
> Ne puet estre *à chief traite.*

Huet, I, 1844, *huid.*

Hulde, II, 1169, *genegenheid.* ASSENEDE schreef *houde*, *Flor. ende Blancefl.* vs. 2326.

Hulpe, I, 481, 685, 728, II, 2333, *uitroep van smart.* Verg. GRIMM, *Gramm.* III, 297.

Hulpen, I, 234, *helpen;* hulpter toe, *help daartoe.*

Huut, II, 1981, uut, *uit.*

Huwen, I, 182, 749, *trouwen.*

I, Y.

Jaersavont, II, 1905, *avond voor nieuwe jaar;* Verg. HUYDEC. op STOKE 1e D. bl. 319.

Jeeste, I, 984, 1338, *geschiedenis.*

Iegerincs, I, 698, II, 47, 1791, 3997, V, 114, *ergens;* anders ook *iewerincs*, *ieweren*, zie V. WYN op HEELU bl. 177.

Iewer, II, 2723, *ergens.*

Yle, II, 3559, *eiland*, het Fr. *île.*

Inde, I, 364, II, 12, *einde.*

Inde doen, II, 322, *sterven.*

Inde, ww. inden, I, 1968, II, 23, 25, 2802, *eindigen.*

Intoe, II, 1713, *daarenboven.* Is het *itoe* in het *Leven van Jezus* ook ons *intoe* (*ītoe*)? Zie aldaar p. 363.

Inwart, II, 4427, *naar binnen; Walewein*, vs. 6949:

Digitized by Google

en vs. 7011:

> Een ridder
> Die quam hier *inwart* metter vaert.

Joye, I, 566, II, 1923, *vreugde.* Zie CLIGNETT *Bijdr.* bl. 342, en mijn *Specim. de Velth.* p. 124.

Yraude, I, 1342, *herout*, *muzikant.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.*

L.

Lachter, I, 111, 258, 591, 1596, 1849, *schande.* Zie VAN WYN, *Aanteek. op Heelu*, bl. 124 volg.

Lachteren, II, 3379, *lasteren.* Zie t. l. a. pl.

Lachterleec, II, 3235; lachterlike, II, 3395, *schandelijk.*

Lantwinnen, II, 2178, *het land bebouwen.* Zie 't Gloss. op *de Doctr.* en HUYD. *Proeve*, III, 234.

Laschen, II, 439, *ophouden.* Verg. ZIEMANN, *Mhd. Wb.* in Lëschen.

Leet, I, 45, 74, 1038, ww. liden, *doorgaan.*

Leet, I, 705, ww. leden, *leet doen.*

Leidise, I, 135, *leidde hij ze.*

Lelycheide, I, 1171 enz., *kwaad*, *schande.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 326 en Prof. CLARISSE aant. op de *Heim. der Heim.* bl. 372—4.

Lemiere, II, 327; lumiere, 895, 3746, *opening in het vizier van den helm. Ferguut*, Gloss. (mijne aanmerk. *Specimen* p. 106 a vervalt). Het oud Fransch heeft *lumiere* in de beteek. van: *fenêtre*, *ouverture* (ROQUEFORT).

Lette, II, 125, *oponthoud*, lette doen, *ophouden.*

Digitized by Google

Letten, I, 956, *deeren*. Zie *Flor. ende Blanoefl.* vs. 1875 en *Ferg.* vs. 4912.

Letten, I, 1030, *beletten*.

Lettre, II, 1897, *brief*. Zie HUYDEC. op STOKE.

Leu, II, 4265, *leeuw*.

Lieflike, IV, 119, *vriendelijk*.

Liet, ww. lien, I, 1757, II, 1004, 3196, 3372, 3414, 4090, *belijden*, *zeggen*, *verklaren*. Zie 't Gloss. op *Beatrijs* in *Ghelyt*. en CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 231. Verg. GRIMM *Gramm.* I[3], 296—297; II, 217, *vertrouwen*. *Rom. v. Lancelot*, vs. 13032:

> Ende ic sal mi ane u houden also,
> Dat ic op u *lien* sal emmertoe,
> Waer dat ic come, talre tijt,
> Here, dat gi mijn lief sijt.

Lieve, I, 1476, 1539, *wat aangenaam is*, het tegenovergestelde van *leed*.

Lieven, I, 705, *aangenaam zijn*.

Like (Gaen te) I, 1760, 2075, *ter uitvaart gaan*, *een lijkfeest bijwonen*. Zie KILIAEN op *Lijck* en verg. HUYD. *Proeve*, II, bl. 17 en de noot.

Lyoen, II, 4258, *leeuw*.

Loede, II, 2095 loet, III, 42, ww. laden, *beladen*, *bezwaren*.

Loefsam, I, 736, 1200, II, 494, V, 304, *goed*, *prijzenswaardig*, in 't Mhd. *lobesan*, hetzelfde als:

Loefleec, II, 2543, *prijzenswaard*.

Loeken, I, 451, *zien*, *kijken*. Verg. *to look*.

Logenheit, II, 3438, *logentaal*.

Logenstrepen, III, 7, *logenstraffen*. KIL.: Loghestroopen. WILLEMS *Meng.* bl. 439, *Belg. Mus.* VI, 293.

Logieren, I, 634, II, 2164, *verblijfnemen in*

Digitized by Google

tenten of loodsen. Zie VAN WYN op HEELU bl. 110—111.

Loven, I, 771, 1768, 1877, II, 1928, *goedkeuren.* Zie ook *Ferg.* vs. 1949.

Lijf, II, 88, *ligchaam;* I, 1691, *leven.*

M.

Machtegen, I, 1362, *magtig worden.*

Magt, *passim*, *maagd.*

Malgen ringen, II, 3776, *maliën, ijzeren ringen waaruit de rusting was samengesteld.* Zie 't Gloss. op *Karel en Elegast* en HUYD. op STOKE 1e D. bl. 136—137.

Mamet, II, 127, *Mahomet.*

Man, I, 1374, 1713, 1718, *leenman.* Verg. HUYD. op STOKE, 1e D. bl. 378.

Mare, I, 487, 509, 1525, II, 1819, *tijding.*

Mare, II, 2264, 2469, *beroemd.* Verg. HUYDEC. op STOKE, en Dr. M. DE VRIES in de aant. op *Barl. en Jos.* IV. vs. 20.

Margen, I, 923, 936, 1598, enz., *morgen.*

Maronier, II, 2097, *schepeling.* Zie KIL. in voc. peregr. waar hij het vertaalt *nauta.* Verg. ROQUEFORT, Glossaire.

Marscalc van den here, II, 241. Verg. WILLEMS Introduction op HEELU, p. LIV.

Mate, I, 183, *gering.* Zie 't Gloss. op *de Doctr.*

Maten, ptc., gemaet, II, 4362, *bedwingen, ten onderbrengen.* Verg. Dr. DE VRIES t. l. a. p., III, vs. 19. Ten onregte verklaart Prof.

VISSCHER in 't Gloss. op *Ferguut*, *matten: vermoeijen.*

Men, II, 3985, *min*, *minder.*

Mens, men des, I, 304.

Mesnote, ww. mesnieten, *cum genit.*, I, 1744, *nadeel van iets lijden, ergens om gestraft worden.* Zie ook ZIEMANN, *Mhd. Wb.* p. 716b.

Messcieden, I, 1112; messcien, I, 4391. KILIAEN: *male evenire, sinistre accidere.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.*

Messengier, I, 654, *boodschapper.*, *messager.*

Mesvallen, II, 3864, *ongelukkig uitvallen.*

Met, I, 955, *mede*, *ook.*

Mettesen, I, 294, *terstond*, even als *mettien*, *Ferguut* 1587.

Micken, II, 3105, *toeleggen*, *achtgeven.* Zie HUYD. op STOKE, 3e D. bl. 306—307.

Ministrele, I, 1342, *zanger*, *muzikant*, zie op Yraude.

Moeden, II, 2678, *meenen.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 74.

Moederbaren, II, 2108, 2327, 2391, *mensch.* Zie CLIGNETT, Voorrede op den *Teuthonista*, bl. XXXVII, en HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 113—114. In denzelfden zin gebruikt het *Nibell. lied: muoter kint*, b. v. 19, 4, (Ed. LACHMANN, S. 5).

Moet, I, 466, 696, 868, 888, *gemoed.* Zie Prof. CLARISSE aant. op de *Heim. der Heim.* bl. 207—208.

Montbore, II, 2358, *voogd.* Zie HUYDEC. op STOKE, 2e D. bl. 181.

Mordaet, II, 3508, *moord.*

Digitized by Google

Mordenaer, II, 3237, *moordenaar.*

Mort, I, 1050, II, 1258, *schanddaad.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.*

N.

Namecont, II, 1906, *beroemd.* HOOFT gebruikt het in de eerste beteekenis; *naamkundigh*, voor *bekend bij namen.*

Nederen, I, 1857, *vernederen*, *verminderen.* Verg. **Hogen.**

Neglen, II, 4242, *nagelen.* Verg. **nichelen** in *Dboec vanden houte*, 742, en 't Gloss. aldaar bl. 116.

Niegerincs, I, 1682, II, 104, 1492, *nergens.*

Niemare, I, 1132, *tijding*, *nieuws.*

Niewet, II, 3633, *niets.* VELTH. p. 463.

Nemmer, I, 913, *niet meer.*

Nochtan, V, 302, *daarenboven.* Verg. HUYDEC. op STOKE.

Node, I, 40, 52, 53, 233, 1592, 1595, enz. *ongaarne*, *niet licht;* **noder**, I, 208.

Noit, I, 246, voor *ooit*, even als her Fr. *jamais.* Verg. CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 276—277.

Nopen, II, 4341, 4349, *aanraken*, *slaan*, *stooten*; bijzonder van het aanzetten van het paard, II, 315, 632, 872. Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 377—378.

Nose, V, 174, *geraas*, van daar: *geschil*, *twist.* Zoo ook *Ferg.* vs. 2308. Verg. het Eng. *noise.*

Nouwe, II, 1823, *intiem.* Verg. het *nauwste raet* bij STOKE IV, 1163.

Digitized by Google

Nouwe (Te), II, 2059, *te eng;* II. 2535, *nauwelijks*, *in 't geheel niet.* Verg. 't Gloss. op *de Doctr.*

O.

Occusoen, II, 1758, *gelegenheid*, *oorzaak.*

Ochte, I, 1089, II, 521, *indien.* Zie 't Gloss. van *Floris ende Blancefl.* op *of.*

Oegesiens, II, 1621, *klaarblijkelijk.* MAERLANT, *Sp. Hist.*, 1 D. bl. 83, vs. 10:

Doe hief hi op *oochsiens* den riesen.

De *Wap. Mart.*, C. 6, heeft *oeghscijn.*

Oer, II, 683, 1636, *erfgenaam.* Zie HUYDEC. op STOKE, 2 D. bl. 110.

Oyt, I, 382, 827, 876, II, 1750, 1776, enz. *altijd.* Zie Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 333. — **Oyt ende echt**, II, 2207, *alti;d*, waarvoor men ook zei *oyt ende ye*, (zie b. v. v. WYN op HEELU, bl. 29).

Ommegaen, V, 45, *ergens om heen draaijen*, *iets verbloemen.* KILIAEN: *ambagibus uti.*

Omoedelike, II, 1409, *ootmoedig.*

Omoet, II, 1541, *ootmoed*, *nederigheid.* Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 80.

Onderhalf, II, 3736, *anderhalf.*

Onderhouwen (Hem), II, 816, 3764, enz., *op elkander in houwen.*

Onderslaen, II, 637, 3763, *elkander slaan.*

Onderstriden, II, 3720, *te zamen strijden.*

Ondervinden, I, 840, *bevinden*, *kennen.*

Ondoen, II, 1901, 3778, *openen.* Zie Prof.

Digitized by Google

CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 421—422.

tOngemake sijn, I, 453, 694, 861, *misnoegd*, *droevig zijn.* Zie CLIGNETT, *Bijdr.*, bl. 82, en HUYDEC. op STOKE, 2 D. bl. 99—100.

Ongemicke, II, 622, 627., *groot.* MAERLANT, *Sp. Hist.*, 1 D., bl. 64, vs. 39:

> Ende muurde Babylonien mede
> Met eenen mure van teglen dicke,
> Groet ende staerc ende *ongemicke*
> XL ellen dicke ende hoech hondert.

Zoo ook VELTHEM, 3 B., c. 32, vs. 59 en 4 B., c. 10, bij LE LONG, p. 226.

In den *Rijmbijbel* schreef MAERLANT daarvoor *onghemaect*, f°. 8a:

> Ende daer af quamen gygante,
> *Onghemaect* groot sariante.

Ongereet sijn, II, 2257, V, 68, met den dat. des persoons, *niet voor de hand zijn*, *niet kunnen gevonden worden. Ferguut* vs. 1398:

> Mijn vader wille mi emmer geven
> Eenen hoghen prince, enen coninc
> Vele scoenre dan dese jongelinc.
> Ai scoenre, wat hebbic geseit,
> So sconen ware mi *ongereit.*

en 1412:

> Morgen vroe, alst sal geraken
> Sal hi hem betiden wech maken,
> Hier en blijft niet sine scoenheit,
> So sal hi mi sijn *ongereit.*

Hoe Prof. VISSCHER dit kon vertalen *ongeval*, begrijp ik niet.

Ongeval, I, 699, *ongeluk.* Zie 't Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

Digitized by Google

Ongewelt, II, 982, sijn in sire ongewelt, *geene magt over zich zelven hebben*, dus *in de magt van anderen zijn*, en van daar *gekweld worden?* gewoonlijk in de bet. van *bewusteloos liggen.* Verg. HEELU 6427. Zoo leest men in HERBORTS *Liet von Troye*, vs. 13379:

> Do entgingen ir die sinne,
> Und *quam in ir ungewalt.*
> Sie viel nider.

Onlustech, I, 1214, *ziek.* KIL. *aeger, languidus.*

Onmate, II, 2541, 3861, *overmoed, geweld.* Zie Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 182.

Onmeneg, II, 2089, *weinig.*

Onnen, I, 1159, 1543, 1770, *gunnen.* Zie **An.**

Onneren, II, 3813, *schenden, te schande brengen.*

Onscalc, II, 4208, *eenvoudig, zonder treken.* KIL. *incallidus, non astutus.*

onschuldig — schalk

Onscout, I, 808, 1588, *onschuld;* **onscout doen**, *zijne onschuld bewijzen.*

Onsiene, II, 3023, *onaanzienlijk, gering?* of *leelijk, slecht.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 1 D. bl. 185.

Onsiene hebben, II, 4130, *'t hachelijk hebben.* Zie HUYDEC. t. l. a. pl. *De Roman van Lancelot* heeft daarvoor: *in donsienste sijn*, b. v. 10040:

> Maect mi vroet des,
> Welke pertie *int donsienste es.*

Het tegenovergestelde *tsienst* leest men in HILLEGAERSBERCH Ged. HS. f°. 12a:

> Nu hebstu loon van dinen dienst,
> Ende wilstu kiesen *talre sienst*,
> So pijndi weder binnen der stadt.

Digitized by Google

en f°. 28c *kiesen tsienst.* En in den *Roman van Lancelot* vs. 12802:

Si dede hare ten *siensten* dat si mochte
Ende si es te Lancelote gegaen
Scone gepareert, sonder waen.

Ontbieden, I, 1242, II, 198, *bieden, aanbieden*, I, 609, 1471, 1499, 1547; II, 2206, *doen weten;* I, 547, 551, 1906, *bevelen;* I, 1388, 1535, II, 69, 108, *doen roepen.* Zie over de onderscheidene beteekenissen Prof. CLARISSE in BRENDER A BRANDIS, *T.- D.- en Letterk. Meng.*, IV, bl. 61—65.

Ontcommeren, II, 3959, *den kommer laten varen, onbezorgd zijn.*

Ontfaren, II, 513, 920, 4540, *ontgaan.*

Ontfermelike, I, 159, 262, 383; II. 1774, 2372, *ellendig, erbarmelijk*, zie KILIAEN.

Ontgaen, I, 558, *ontvluchten.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 50.

Onthieten, II, 3340, *beloven, toezeggen.* Verg. KILIAEN en V. HASSELT aldaar.

Onthoegt worden, II, 4453, *misnoegd worden, bedroefd worden.* HILLEGAERSBERG *Ged.* HS. f°. 18b:

Al is die vrouwe z re *onthoecht*,
Dat en vroemt haer niet een stroe,
Tis gheschiet, het blijft alsoe.

En f°. 23c:

Als die heren sijn *onthoecht*
Op horen lande fel ende wreet,
Die vrouwen sijn altoes bereet
Horen volck te staen in staden.

fo. 55c:

Digitized by Google

Tgesciet soe vele nu ten tijden,
Wonders ende ghemelichede
Buten slants ende binnen mede,
Dat mijn herte is *onthuecht.*

Der Minnen Loep, HS. fo. 27[d]:

Si sijn so vry op hoirre duecht,
Dat sy niet en werden *onthuecht*,
Si bliven vro, ende en achten niet
Die stralen die die clapper schiet.

Onthouden, II, 756, *houden*, *vasthouden.* Verg. Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 227.

Ontladen, II, 892, *verlossen.* Verg. verladen. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 212. *Oud-Vl. Ged.*, 2e D. bl. 100, vs. 663.

Ontliven, I, 314, II, 3617, 3852, 4093, *dooden.*

Ontlijcsenen, I, 351, *ongelijk*, *onkenbaar maken*, *vermommen.* VELTHEM, bl. 105:

Si was ontslopen saen,
Ende heeft die paruren afgedaen,
Daer si mede *ontlicsent* was.

Brab. Yeesten, 1 D. bl. 169:

Ander cledere men hem gaf,
Ende *ontlycsende* hem ter uren.

Zie 't *Belg. Museum*, I, bl. 249 en TEN KATE *Aenl.* II, bl. 280.

Ontploec, ww. ontpluken, I, 1166, *open gaan*, *zich openen.*

Ontmoet, II, 476, *ontmoeting*, verg. gemoeten.

Ontmaken, I, 2016, V, 58, *vernietigen.*

Ontrouwe, I, 238, *verraad*, *schandelijke handelwijs.*

Ontscaect, I, 633, *geroofd.* Verg. het Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

Digitized by Google

Ontscieten, IV, 76, *ontkomen.* Zie HUYDECOPER op STOKE, 1 D. bl. 128.

Ontsien, I, 24, 27, *vreezen;* ontsien iemande, II, 3646, 3905, (uit deelneming) *vreezen voor iemand.*

Ontsienlijk, II, 1038, *gevaarlijk*, *vreeselijk.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 1 D. bl. 364.

Ontsinnen, I, 1852, II, 2122, *buiten zinnen raken.*

Ontsint, I, 1876, II, 4373, *verwoed.*

Ontsteken, I, 459, *verbergen*, *ontnemen*, *ontvoeren.* VELTH. 3 B. c. 46, vs. 50:

> Doe bat die grave Herman[ne] daer naer
> Oft hi sine biechte most spreken.
> Daer werd hem sijn biechtere saen *ontsteken*
> Ende van hem een wech gejaget.

KILIAEN vertaalt het: *amovere*, *abstrudere*, enz. Verg. versteken.

Onvrient, II, 1946, *vijand.*

Onwerde doen, II, *verguizen.* Onwert hebben is *verachten;* zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 145; onwerde doen is *door daden dier verachting bot vieren.*

Onwille hebben (Sinen), II, 1782, *bedroefd zijn.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 3 D. bl. 208.

Opcomen, II, 1715, *opgroeijen.*

Opdat, I, 25, 181, 286, 292, 601, 980, 1038, 1264, 2129, II, 568, 1168, *indien.* Zie HUYDEC. op STOKE, 1 D. bl. 55—56.

Oplopen, II, 4008, *aanvallen.* Zie *Ferguut*, vs. 1121 en 3558.

Digitized by Google

Oppenbaer, I, 2012, 2034, 2080, *openlijk*. I, 285, 928, 1387, II, 56, *zeker*, *inderdaad*. Zoo ook *Ferguut* vs. 4294. Verg. mijn *Specimen de Velth.*, f°. 67ᵃ.

Orborleec, I, 2003, II, 2578, *nuttig*.

Orde, II, 447, 4334, *punt*. **Van inde torde**, II, 3029, *van het begin tot het einde*. Verg. Dr. M. DE VRIES, in de *N. Werk. der Maatsch. v. Lett.*, VI D. bl. 161—163, en Dr. I. H. HALBERTSMA, *Avoort* enz., bl. 33 volgg.

Orlof nemen, I, 437, 1397, 1919, 2027, *afscheid* (*verlof*) *nemen*, van daar *vertrekken*. Zie *Beatrijs* vs. 160. Verg. het Gloss. *Flor. ende Blancefl.* en de daar aangehaalde schrijvers.

Orlogen, I, 980, *beoorlogen*.

Ors, II, 766, 768, *paard*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 100.

Oudervader, I, 288, 593, 1276, 1716, II, 1406, 1624, 3334, *grootvader*. *Reinout*, vs. 977, 1080. Zie HUYDEC. op STOKE, 2 D. bl. 436.

Over, I, 1021, *voor*. Zie MAERL. *Sp. Hist.* Aant. II, 4 volgg.

Over, II, 4447. Zie de aanteekening op bl. 266.

Overliden, II, 29, *doorgaan*, (*behandelen*).

Overdadech, II, 1028, *misdadig*. Zie 't Gloss. op *de Doctrinale* en Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 270. *Overdaet*, waarvan 't komt is *misdaad*. Zie CLIGNETT *Bijdr.* bl. 231—233. In de beteekenis van *dapper*, *meer doende dan een ander* leest men het in de *Borchgr. van Vergi*, 46.

O wach, I, 395, *owee.*

P.

Paijn, II, 477, 853, *heiden.*

Pale, I, 2114, *grens.* Zie KILIAEN.

Palefroet, V, 145, *telganger*, *palefroi.* Verg. vs. 123.

Paleren, I, 95, *versieren.* Zie het Gloss. op *de Doctrinale* op *palure.*

Parlement, II, 3540, *vergadering*, *bijeenkomst.* Zie de aanteek. van V. WYN op HEELU, bl. 132—133.

Pawelioen, II, 974, *tent*, *pavillon.*

Persine, II, 731, *Perzen.*

Persse, I, 826, *gedrang*; I, 496, *leed.*

Plegen, I, 64, 167, *doen*, *plegen.* Zie VAN WYN op HEELU, bl. 7—13.

Poente, 1834, ww. poenen of poenten?

Poente (Staen in goeden), I, 35, *op een goeden voet staan.*

Porren, I, 994, 995, 1195, 1479, 1518, II, 135, 1161, 1836, 1639, *gaan*, *zich voort maken*, *bewegen.* Zie HUYDEC. op STOKE 2e D. bl. 398—399.

Port, I, 629, 988, *stad.*

Porter, II, 3572, *poorter*, *burger.*

Prayeel, II, 1852, 2011, 2014, *vlakte*, *grasperk.* Zie mijn *Specimen de Velth.* pag. 109a.

Pranden, II, 471, 2144, V, 232, *grijpen.* Zie HUYDEC. op STOKE, 2e D. bl. 347—348.

Proeven (Hem), II, 2388, 2397, 3898, *zich voordoen*, *bewijzen te zijn.* Bij ROQUEFORT vindt men: *Prouver*, se montrer, se faire connôitre.

Digitized by Google

Proeven, II, 4342, *beproeven*. KILIAEN: *facere periculum*. Zie *Ferguut* vs. 2136.

Prosent. I, 774, V. 323, *geschenk*. Verg. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 323.

Provanche, I, 1425, *leeftogt*. Bij ROQUEFORT, Prouvende: *provisions de bouche*. Provande, *provision*, *portion*, *pitance*, *nourriture*.

Pute, I, 173, *hoer*. Zie 't Gloss. op *Flor. ende Blanc.*

Putier, I, 505, *pol*. Verg. *Ferguut* vs. 665.

Pijnen, I, 235, 1250, *moeite doen*. Verg. Prof. CLARISSE op de *Heim.* der *Heim.* bl. 313—316. **Hem pijnen**, I, 504, *zich kwellen*.

R.

Raste, I, 1691, *rust*. Zie HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 399.

Respijt, II, 1059, *rust*, *uitstel*, het fr. respit: *terme*, *délai* (ROQUEFORT). Zie KIL. en VELTH. bl. 117, 120, 231, 238, 270, 334. MAERL. *Sp. H.* I Dl. bl. 115. STOKE 3e D. bl. 92, 199, 202, 222. *De rijmkron.* bij KAUSLER, vs. 5163, 6157, 7249, 7375. *Walewein*, vs. 6805.

Rewert, I, 1431, *ruwaard*. Zie KILIAEN, en mijn *Specim. de Velth.* p. 118.

Riser, II, 3783, *rijsjes*, *takjes*. Zie mijn *Specim.* bl. 124. Het enkelv. is *rijs*.

Roche, I, 2145, 2147, *rots*. Verg. HUYD. op STOKE, 1e D. bl. 551.

Rochte, ww. **roeken**, I, 1469, II, 1829, 1832, *raken*, *achten*.

Digitized by Google

Roepenre, I, 98, *roepen er.*

Rote, II, 620, *koop.* V. WYN op HEELU, bl. 116—119.

Rumen, I, 901, 1602 (met *sijn* geconstr.) II, 92, 174, 1560, *verlaten*, *uitgaan.*

Ruwier, II, 234, *bewoner van de oevers der Roer*, zie WILLEMS op HEELU, bl. 222.

S.

Saen, I, 434. 627, 1628, *weldra*, *spoedig.*

Santen, II, 161, *heiligen.* Zie het Gloss. op de *D. Doctrinale.*

Scalc, I, 810, V, 216, *slecht.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale*, en verg. Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 438, waarbij men als voorbeelden nog kan voegen STOKE 2e B., 1375 en *Borchgr. v. Vergi*, 70. Verg. BILDERDIJK *Gesl. lijst* in voce.

Scamp, II, 3727. KILIAEN: *contumelia*, *propudium*, *convitium*, *ignominia*, *probrum.* Het komt tweemaal voor in de fragm. van *Reinout*, *Hor. Belg.* V, waar het evenwel als stoplap staat en dus voor het bepalen der juiste beteekenis niet veel helpt. *Walewein* vs. 1459:

> Hi hout altoos met mi sijn spot
> Ghelijc of ic ware een sot,
> Want hem dinct in sinen sin,
> Dat ic niet beters waert ne bin
> Danne hi dus spiet omme minen *scamp.*

en vs. 1468:

> Het es onse zede in dit lant,
> Dat ne mach gheen seriant
> Enen ridder roepen te campe,

Digitized by Google

Daer mcnt trecken wille te *scampe*,
Hi moet rudder zijn ghedaen.

vs. 2710:

Oec bem ic verlet bi desen campe
Om dat ic sach dat si met *scampe*
Desen knape alle wilden deren.

Het is nog over in ons *schimp* en *beschimpen*, in het bv. nw. *schamper* en de derivaten van dien. VELTHEM gebruikt in bijna gelijken zin *scampie*, bl. 330:

Maer hi moest hebben uter stede
Der meester heren ene pertie
Te gisele, » dat si gene *scampie*
Op mi en selen doen."

In zijne *Gesl. lijst*, teekent BILDERDIJK aan dat schimp in 't oud Hoogd. *korstwijl* beteekende. Zoo vind ik het ook gebruikt in *der Minnen loep*, HS. f° 5d:

In *schimpe* deedsi hem oec weten
Dat hi alleen hoer boelkijn waer
Des si doch niet en meynde een haer,
Dus hadde Perna hoer solaes
Mitten groten jonghen dwaes.

BILDERDIJK, *Gesl. lijst*, verklaart *scamp* als *schaving*, *schaing*, » maar met een geweldiger afstuiting." Van daar schijnt het in de tweede beteekenis geworden te zijn: een *scamp* aan iemands eer. In de eerste beteekenis vindt men het terug in het afgeleide ww.:

Scampelen, II, 496, 751, 3818, 4334, *afschampen*. HUYDEC. heeft reeds een voorbeeld bijgebragt op STOKE, 2e D. bl. 140, zoo ook *Troj. Oorl.*

Digitized by Google

bij BLOMMAERT *O. Vl.-Ged.* 1e D. bl. 19, vs. 1561, en in den *Walewein*, 2092:

> Tswaert *scanfelde* ende ghinc uut,
> Ende gheraectene weder int ghevouch
> Vander scoudren.

Scepen, IV, 31, *scheep gaan.* In de active beteek. in het fragm. van *Parthen.* vs. 238 (*N. Werken der Maatsch. van N. Lett.* V, 2e. St.)

Scepliede, II, 2113, *schepelingen.* Het enkelv. is scepman, *Oud Vl.-Ged.* 2e. D. bl. 92, vs 626.

Sceren, II, 2507, *schertsen.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 67. *Scop*, *scamp*, *scere*, staan in verband, wat de beteekenis betreft.

Scere is niet altijd juist *spot*, b. v. *Ferguut*, vs. 408:

> Hens man gheen diet mi op tien
> Wilde, ic en sout hem doen lien,
> Dat loghene ware ende *sceren.*

waar het schijnt te beteekenen, *schandelijk gezegde*, voor schade komt het voor in SEGHERS *Prieel van Troyen* (in BLOMMAERTS *O. Vl.-Ged.* I), vs. 216:

> Maer ons *scare* was openbare
> Dan de hare, ende onse lachter,

want *sceren* en *scaren* wordt verwisseld, zie *Ferguut* 5114.

Scermen, II, 3718, *beschermen*, *verdedigen*, *strijden. Nibel. Not*, 307,3:

> *Schirmen* mit den schilden
> Und schiezen manigen schaft.

Zoo ook 459,3. Verg. ZIEMANN *Mhd. Wtb.* Het

Digitized by Google

grondwoord is scherm, *schild*, *Troj. Oorl.* (*Oud Vl.-Ged.* I, p. 220) vs. 1846.

Sciedi — ave, I, 1826, ww. afsceden, *afscheiden.* Ik haast mij de vrij domme conjectuur op bl. 258 te herroepen, daar het ww. dikwijls aldus in active beteekenis voorkomt.

Sciere, I, 295, 386, 512, 572, enz., *spoedig*, *terstond.*

Sconfieren, II, 4437, *verslaan*, *te gronde rigten.* Verg. HUYDEC. op STOKE 2e D. bl. 196, 3e D. bl. 100—101.

Scout, I, 1846, II, 3163, *schuld.*

Scriden op een ors, II, 545, *te paard stijgen.*

Seel, I, 1487, *touw*, van daar *strik.* HUYD. op STOKE 3e D. bl. 260. Zie VELTHEM III B. vs. 57, en *Brab. Yeesten*, IV B. vs. 1433.

Seer mine trouwe, I, 170, verzekerings formule; gewoonlijk leest men bij oude schrijvers voor *seer mine*, *semmi* of *semmijn.* HUYDEC. op STOKE 2e D. bl. 470—471 heeft verscheidene voorbeelden bijgebragt, waarvan die uit *Limborg* het meest met onze plaats overeenkomen. Of *seer* eene misstelling zij voor *sem* durf ik niet te bepalen, evenmin kan ik verzekeren dat het eene zamentrekking is voor *so waer.* Verg. overigens de aanteek. op *Reinout*, *Horae Belg.* V, p. 109, of 't Gloss. op *Ferguut.*

Seidi, I, 395, *zeide hij.*

Seker sijn van iets, I, 536, *iets in zijn magt hebben*, niet te verwarren met *seker hebben*, zoo als het in tweede beteekenis voorkomt bij HEELU

Digitized by Google

vs. 2, waarop zie WILLEMS en VAN WYN in zijne *aanteek.* bl. 65—66.

Sen, sin, I, 266, *hart*, *gemoed.*

Serechlike, II, 111, *droevig.*

Seriant, II, 724, 3262, *strijder.* Verg. VAN WYN op HEELU bl. 142 en 195—196.

Si, I, 526, 1356, 1360, II, 53, 714, 1251, 1367, 3e pers. van het praes. indic. voor *is.*

Sider, I, 1090, *sedert.*

Sidi, I, 2, *zijt gij.*

Siege, I, 1520, *beleg*, 't Fr. *siège.*

Simpel, II, 4208, *eenvoudig*, *opregt.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 322—323.

Sint, II, 4101, *sedert;* I, 1586, 2005, II, 2346, 2563, *daar*, even als het duitsche *sintemal.* Verg. GRIMM, *Gramm.* III, 283, N°. 9. Zoo gebruikt onze dichter in denzelfden zin:

Sidemeer, II, 4668. *Theophil.* vs. 1515: *sider.*

Sire, si er, I, 1026, 1292, *zij er.*

Slecht, II, 1275, *gelijk*, *effen*, *vlak.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 128.

Slechten, II, 2182, *gelijk maken*, *raser.*

Slotel, II, 1997, 2005, *sleutel.* *Beatrijs*, 237, 686.

Slūten, II, 2066, *opsluiten.*

Smal, vrouw. smale, I, 153, 1670, *klein*, *lief;* in 't vrouwelijke meestal met *scone* zamengevoegd, het Fr. *mignonne.* Zie de voorbeelden bijgebragt in 't Gloss. op *Beatrijs*, en *Walewein* 7936:

> Want soe behageden harde wale
> Ysabele, die scone *smale.*

7960:

> Met siere dochter, der scoenre *smale.*

Digitized by Google

Van daar 't ww. smalen, minder worden. HILLEGAERSBERCH *Ged.* HS. f°. 65d:

> Want wye den penninc meest mach gheven
> Die wort te hove thants verheven.
> Als dan tgelt beghint te *smalen*
> Soe sietmer someghe weder dalen
> Van den hoghen in dat lagher.

En van daar weder versmalen *Wapen Mart* C. 10 vs. 6, hetgeen Prof. SIEGENBEEK in de aant. aldaar (*N. W. der M. v. Lett.* III D. 2 St. bl. 152) echter verklaart door ons *smalen*, *verachtelijk maken.*

Smeken, II, 3362, *vleijen.* Zie 't Gloss. op de *Doctrinale.*

Sneven, I, 516, *vallen*, *sterven*, *dura sive adversa pati* (KIL.). Zie *Doctrinale*, II, 2960, III, 402.

Soe, I, 471, *als.*

Soendinc, II, 3159, 4409, *zoen*, *verzoening.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 2e D. bl. 261.

Sonder, II, 3304, 3456, *uitgezonderd*, *behalve.* Zie Prof. CLARISSE aant. op de *Heim. der Heim.* bl. 471; GRIMM *Gramm.*, III, 261.

Sonder sparen, I, 308, 458, 1464, *zonder toeven*, *terstond.* Verg. *Vanden houte*, Gloss. bl. 123.

Sonderlinge, II, 1520, 2953, 3454, (*in 't*) *bijzonder.* Zie 't Gloss. op de *Doctrinale.*

Sort maken, II, 565, *sort* is in het 't Oud Fr. *magie; sors*, *sorcier*, sort maken zal dus zooveel zijn als *tooverkunsten maken om de toekomst te kennen.*

Spanen, II, 4292, *spaanders.* *Walewein* 5192:

Digitized by Google

Ende ghinckene houwen na minen wane
In herde menighen clenen *spane.*

Spel, I, 62, II, 1018, *strijd.* Verg. mijn *Specimen*, p. 82b.

Uten Spele gaen, II, 2987, *de nederlaag lijden, 't achterspit delven.* Verg. Dr. J. H. HALBERTSMA *Letterk. Naoogst* bl. 77, en CLIGNETT Voorrede op den *Theutonista* bl. LXXVII vlgg.

Spisen, I, 978, *van leeftogt voorzien. Legende van 't kruis te Breda* (*Geschiedk. Mengelw. v. N. Brab.*, door Dr. C. R. HERMANS, 2e D. 3e St., bl. 217) vs. 104:

Die coninc hadde dit scip doen *spisen.*

Hoe jammerlijk men onze oude taal kan verkrachten kan men uit de fraaije aanteek. op dat stuk zien.

Stade hebben ende stede, I, 90, waarvoor: stonde ende stede, I, 1778, *plaats en ruimte*, dus, *gelegenheid*, *hebben.*

Stade geven, II, 1947, *gelegenheid geven.*

tStaden staen, I, 31, waarvoor staen in staden, I, 1369, II, 129, 219, *helpen.*

Met Staden, I, 5161, *omstandig.* Vergelijk over *stade* in zijne verschillende beteekenissen Dr. M. DE VRIES op de fragm. van *Barlaäm en Josaph.* met het toevoegsel van A. DE JAGER, *Taalk. Magazijn* IV D. bl. 57—62.

Stappans, II, 3310, *weldra*, *terstond.* Zie HUYD. op STOKE 2 D. bl. 281.

Steen, II, 1847, 2020, *kasteel*, *kerker.* Verg. MIERIS Beschrijving van Leiden, II, p. 381. Zie VELTHEM III B. C. 26, vs. 42 en *Ferguut*, 2539.

Digitized by Google

Stegereep, II, 372, 450, *stijgbeugel.* Zie 't Gloss. op *Ferguut.*

Steet, I, 4, ww. staan, met den dativ. voor *hoe gaat het u.*

Stier, II, 2112, *besturing* (*van 't schip*), van daar *stieren. Parthenopeus* (fragm. in de *N. W. der M. v. N. Letterk.* V, 2e. St. vs. 245.

> Doe gingen te seille die sciltcna[pen]
> Ende ten roedere die *stieren* plach.

Stoetelike, I, 542, zie de Aanteek. bl. 254.

Stolingen, I, 527, *steelsgewijze.* HEELU vs. 2099, 2545.

Storem, II, 2128, *storm.* Zoo vind ik het ook gespeld in *Walewein*, 2432:

> Ende hare here die was bleven
> Binden zelve daghe doot.
> Doe rees daer die *storem* groot.

STOKE spelt storm, 8e. B. vs. 339. Verg. GRIMM *Gramm.* I³, 288.

Stort, II, 2003, *strot*, door de gewone omzetting der *r.* Zoo ook *Ferguut*, vs. 3466.

Straetkijn, I, 347, *straatje.*

Strueren, I, 617, waarvoor II, 171, destrueren, *verwoesten.*

Swaer, I, 942, 1135, *verstoord*, *bedroefd.* Verg. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 309—310.

Swaer sijn iemande, I, 873, *verstoord zijn op iemand.*

T.

Tale, I, 136, 1391, 1536, 1579, 1663, 1753—55, *gezegde*, *verhaal.*

Digitized by Google

Tale, te dale, I, 1515, *naar beneden.*

Te geet, ww. te gaen, II, 62, *vergaan.*

Tee, I, 1879, *teen.*

Telch, II, 598, in 't meerv. telgere, *tak.* Verg. CLIGNETT *Bijdr.* bl. 265—266.

Teldende paert, V, 123, 311, *telganger.* Zie het Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*

Tes, te des, II, 1985, *tot dat.*

Tydech, II, 4490, *vlug.* Misschien is het hier ook: *die daar juist van pas kwam.* Verg. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 363 vlgg.

Tiegen, I, 168, *tegen.*

Tien, I, 224, *trekken, heenvoeren;* II, 2250, *trekken, gaan.*

Tilijk, I, 1017, *tijdig*, I, 1479, *haastig, vlug.* Verg. 't Gloss. op *Ferguut* en dat op *Flor. ende Blancefl.*, benevens mijne noot in V. WYNS *Aant. op Heelu*, bl. 34.

Toe, I, 198, *heen.*

Tor, I, 2131, 2139, 2148, 2158, *toren.*

Toren, I, 710, II, 1377, 2343, 2710, 2878, 3278, *verdriet, leed.*

Tornen, II, 291, *leed doen* (van *toren*)? In *'t Leven van Jesus* van Prof. MEIJER, komt het tweemaal voor in den zin van *vertoornen,* cap. 88 en 141.

Touwen, II, 2091, *maken, toebereiden. Flor. ende Blancefl.*, vs. 878:

> Here, seit si, ghi selt doen *touwen*
> Een graf, ende dit van marbre houwen:

Waarop zie HOFFMANN in 't Gloss. Voor *ridder*

Digitized by Google

maken, heeft *Ferguut* ook *riddre touwen*, vs. 928. Verg. LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve*, 1'D. bl. 284.

Tover, I, 1489, *tooverij*. Zie de *N. W. der M. v. Letterk.*, VI, bl. 145.

Trachten, III, 17, *verzinnen*, *liegen*. Het Mhd. heeft *Trahten*, 't geen ZIEMANN vertaalt: *meditari*, *sinnen*, *nachdenken*.

Trachten is het frequentativum van *traken*, *treken*, *liegen*, *bedriegen*, waarvan 't nw. *treker* dat men in *Reinaert* leest vs. 129:

> Reinaert es een recht mordenare,
> Ende een *trekere* ende een dief.

Trecken vor ogen, I, 1946, *bedenken*, *in mentem revocare*.

Trenscoen, II, 949, 961, 963, 3754, *stuk eener lans*. Zie mijn *Specimen*, p. 14—15.

Troest, II, 191, *vertrouwen*, *moed*; II, 1133, 2332, *toeverlaat*.

Troesten, II, 1036, *vertrouwen inboezemen*, *bemoedigen*; 1874, *helpen*.

Tsijns, II, 646, *schatting*. Zie HUYDEC. op STOKE. 't Ziet hier op den zwaren slag dien Gyberijc Girbert gegeven had, vs. 495—500. In gelijke overdrachtelijke beteekenis wordt het meer gebruikt, b. v. *Velthem*, bl. 257:

> Dus goudense swerlike den *chens*, enz.

Tumen, II, 370, *vallen*. Zoo ook *Ferguut*, 3934. *Walewein*, 1252:

> Hi deder zulken over hals
> *Tumen*, die enz.

Digitized by Google

vs. 2380:

> Ende haddene wel na met groter porsse
> Ghedaen *tumen* van den orse.

vs. 3887:

> Doe moesti *tumen* omme lanc.

vs. 6646:

> So slouch hine weder metten swerde,
> Dat hi *tumede* tote op die erde.

en 7067:

> Wien so hiere mede gherochte
> Dien dede hi *tumen*, sonder hovaerde,
> Metten swaerde op die aerde.

Men leest daarvoor *tumelen*, VELTHEM, bl. 85, en *Carel ende Elegast*, vs. 424.

Tumen komt anders voor in den zin van *geweld maken*, zie Mr. W. C. ACKERSDYK in de *N. W. der M. v. Lett.*, I D. 1 St., bl. 275—276. Men voege daarbij VELTHEM IV B. c. 35, vs. 16, (bij LE LONG bl. 257) en STOKE 3e B., vs. 940, (2 D., bl. 73) en vandaar in 't Mhd. hèt znw. *tumel*, waarover zie W. GRIMM op het *Ruolandes Liet*, S. 335.

Tusewert, II, 4577, *thuiswaarts* of *ten onzent*, naar mate men het wil afleiden van *huus* of *use*, *onze*, waarover zie HUYD. op STOKE en CLIGNETT *Bijdr.* bl. 72, waarbij men voege MAERLANT *Rijmbijbel*, fo. 110b:

> Hi segede: Doet my dit dijn God
> Soe saltu groote vrouwe myt *us*
> Sijn in Nabugodonosors huys.

Twi, I, 1148, II, 1313, 2375, *waarom.* Eigenlijk *te wi*, *Theophilus*, 791.

Digitized by Google

Twint, I, 789, 1746, II, 537, 2276, 3640, III, 60, V, 64, *eene kleinigheid*, *niets.* Zie mijn *Specimen de Velth.* p. 83—84. Verg. het Gloss. op *de Doctrinale.* In het Giessensche HS. wordt het altijd geschreven zonder het lidw. *een* even als in het tekst-HS. der *Doctrinale.* Men vergelijke echter A. DE JAGERS *Verscheidenheden uit het gebied der Ned. Taalkunde*, bl. 251 volgg.

Tijgen, *trekken.* Toegse, I, 200, *trok haar*, zie op tien.

U.

Ulieden, II, 1895, meervoud van *u.* Zie de Aanteekening bl. 264.

Ure, *uwer*, I, 336, II, 1061, 2335, 4612. Zie HUYD. op STOKE 3e D. bl. 228 en CLIGN. *Bijdr.* bl. 72.

Ute gaen, I, 706, *ophouden*, *eindigen.* Zie KILIAEN. De plaats van onzen dichter beteekent: voor mij is alles gedaan.

V.

Vael, I, 126, 239, 364, 512, *bleek*, *flets.* Van daar het ww. *valen*, *Doctrin.* III, 1403, 't geen weder gemaakt heeft *vervaluwen*, *Beatrijs*, 129; *Vanden houte*, 94.

Vaeliant, II, 1067, 1710, 2741, *goed*, *valens.*

Vaen ten wapenen, II, 1308, *zich wapenen.*

Vaer, I, 333, 1932, *vrees.*

Vallen, II, 4202, *gebeuren.* Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 195.

Digitized by Google

Vangen ten swerde, II, 432, 455, grijpen naar het *zwaard*. Verg. HUYD. op STOKE, 2e. D. bl. 561.

Vant, ww. **vinden**, I, 1019, 1558, 1529, **vantene**, *vond hem*.

Varen sirer straten, I, 713, enz. *weggaan*.

Vasce, II, 2144, *windsels*. Zie KILIAEN op *vesschen* en ZIEMANN *Mhd. Wtb.* op *vasche*.

Vaste, I, 327, 331, *sterk*, *stevig*. Verg. het bv. nw. **vast** in *Ferguut*, 3481.

Veede, I, 787, 793, 1354, II, 13 enz. *veete*, *twist*.

Veenstre, I, 219, II, 1848, *venster*.

Verbort, I, 1376, *verbeurd*.

Verkennen, I, 1, 1004, II, 1882, *herkennen*.

Vercoenen, II, 1957, *koen maken*; V, 352, *koen zijn*.

Vercoeveren, II, 4247, *terugkrijgen* (*namelijk zijne magt*, *kracht*.) *Troj. Oorl.* bij BLOMMAERT *Oud Vl.-Ged.* I bl. 24 vs. 2075:

> Maer meneghen ridder stout ende fel,
> Ende goet gheprijst te meneghen stonden,
> Mocht men met hem hebben vonden,
> Die oec waren sere tontsiene:
> Bi desen *vercoeverden* die Troyine,
> Dis sere verloren op dien dach.

BENOIT DE ST. MORE heeft daarvoor (HS. der K. K. Bibl. te Weenen f°. 85d):

> Per aus fu li recouvrement.

en II D. bl. 91, vs. 1417:

> Die Grieken en consten 't niet gedragen,
> Vanden velde lietsi hem jagen
> . . . .
> *Vercoevert* en waren si nemmermere.

Digitized by Google

Verg. BILDERDIJK *Gesl. lijst* 1e. D. bl. 134 en WILLEMS op HEELU p. 281.

Vercomen, I, 158, II, 509, *tot zich zelven komen*, *bekomen*.

Verde, II, 1807, *vaart*.

Verdingen, II, 1298, *vrijpleiten*. Verg. het Gloss. op *Beatrijs* en de daar aangehaalde schrijvers, en Dr. M. DE VRIES in DE JAGERS *Taalk. Mag.* IV, bl. 55 vlgg.

Verdoen, II, 3240, van *het leven berooven*. Zie mijn *Specimen*, bl. 121.

Verdragen tswert, II, 4347, *in de hoogte heffen*. Verg. 't Gloss. op *Flor. ende Blancefl.*, en *Horae Belg.* V, bl. 106. Verg. ook *Ferguut*, 141, 3211.

Verduldich sijn, I, 194, *dulden*, *met geduld dragen*. *Der Minnenloep*, HS. fo. 30d, kent het znw. *verdult*:

> Hier om so lijt, ende hebt *verdult*.

Verduelt, II, 499, *bedwelmd*, van verdwellen of verduellen is mij nog geen ander voorbeeld onder 't oog gekomen. Over bedwellen zie Dr. M. DE VRIES in de *N. W. der M. v. Lett.* VI D. bl. 164. Zoo leest men in *Walewein* vs. 3955:

> Vrient, ne laet jou niet *bedwellen*
> Den groten duvel uter hellen.

Vergaen, I, 428, *gaan*.

Vergeven, II, 3618, *geven*.

Vergier, II, 1857, 1907, *boomgaard*, *grasperk rondom een kasteel*. Zie het Gloss. op *Beatrijs*. *Walewein*, 3482:

Digitized by Google

Soe gaet haet merghen harentare
In dien boongaert inden *vergiere.*

Vergouden, ww. vergelden, I, 620, 1184.

Verhaet, I, 738, *gehaat.*

Verhoren, I, 390, *hooren.*

Verladen, II, 703, 806, 851, 866, 3799, *overladen*, *drukken.* Verg. mijn *Specimen* p. 88 en 99, en de daar aangehaalde schrijvers.

Verlangen (met den dat.) I, 456, zoo wordt in *Walewein*, *langen* gebruikt, vs. 5448:

Mi *langhede* utermaten zere
Om u, inne conste jou noit-ghezien.

en 5773:

Om hem te ziene *langhet* mi zere.

Verleiden, I, 105, *door leed doen van zich verwijderen*, *eenen tegenzin doen krijgen*, van leden, *leet doen*, even als verwerken; zoo gebruikt het ASSENEDE in *Flor. ende Blancefl.*, 437, 1323, en in den zin van *berouwen*, *leed gevoelen* vs. 1169. Zie HOFFMANN in 't Gloss. Bij VELTHEM II B. C. 40 (p. 131) leest men dat hertog JAN I van BRABAND naar Parijs trok,

Ende reet met sporen wat hi can;

en wel zoo snel, dat

Twee orsse *verleide* die hertoge daer.

alwaar ik het echter van *verleggen*, hd. *erlegen*, zou afleiden.

Verleisten, II, 226, *verlossen*, *bevrijden.* Zoo heeft men *volleest* voor *hulp.* Zie CLIGNETT *Teuthonista* bl. XXXI, *Theophilus*, vs. 1851.

Verloes, I, 242, verliesen. *Ferguut* 514.

Digitized by Google

Verloest, I, 422, *verlost. Ferguut* 3640.

Verloven, II, 2988, *belooven.*

Vermachten, II, 1263, *te magtig worden.*

Vermaen, I, 2068, *aansporing.*

Vermanen, I; 1982; II, 1619, 1788, 3052, 3174, *aanspreken om iets, verzoeken.* Zie de Gloss. op *Beatrijs* en *de Doctrinale.*

Vermenigen, II, 797, *overmannen.*

Vermeten, II, 3674, *uitstekend, wat de gewone maat overtreft*, zoowel in goeden als kwaden zin, en vandaar de beteekenis *arrogans*, die men bij KILIAEN alleen vindt opgeteekend. Verg. VELTHEM bl. 16, 17, 24, 114, 122, waar het van bergen, huizen en menschen gezegd wordt. Zie ook ZIEMANN Mhd. Wtb. in *vermezzen.*

VELTHEM kent ook nog het ww. *vermeten* voor *zeggen, vermelden*, 8e B. C. 22, bl. 469. Zoo schijnt het ook verstaan te moeten worden *Ferguut* 1087 en 3845, en HEELU 5975, waarbij echter eenige ophef komt.

Vermogen, I, 1130, 1147, 1514, II, 679, 1056, 1321, *magtig, vermogen.* Zoo ook VELTHEM bl. 59, 62, 135, 137, 147, 338, enz.

Vermonteeren, II, 910, 914, *op nieuw van een paard voorzien*, b. v. *Brab. Yeesten*, 1 D. bl. 172.

Vernemen, II, 3833, *zich meester maken.* Verg. CLARISSE op *de Heim. der Heim.* bl. 202, en ZIEMANN Mhd. Wtb. op 't woord.

Voorts werd het gebezigd van het verstand, in de beteekenis van *leeren*, en zoo komt het in *Ferguut* voor, 1178, 1232.

Digitized by Google

De plaats uit onzen dichter waarop wij dit aanteekenen beteekent: » Zoo gij het niet doet maakt zich een ander van hem meester.” Achter ’t voorgaande *wel* plaatse men eene dubbele punt, en men leze verneemten.

Vernoy, II, 1924, 1941, *verdriet.* Zie CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 365.

Vernoyen, II, 3079, *verdrieten.*

Vernoyeren, II, 75, deelw. vernoyert II, 519, 831, *het Christelijk geloof verloochenen.* Zie HUYDEC. op STOKE, 2 D. bl. 425, en CLIGNETT *Bijdr.* bl. 337—352. Zoo komt het ook voor in *de Doct.*, III, 417, waar het onjuist is verklaard. *Nibel. Not*, 1201,7, vernoijiert. Verg. het *Mhd. Wtb.* van ZIEMANN op *vernogieren.*

Veronnen, I, 2032,, *ten kwade duiden.* Zie HUYDEC. op STOKE, 3 D. bl. 310.

Veronrechten, II, 3840, 3853, *verongelijken*, *onrecht doen.*

Verreiken, II, 4461, *bereiken.*

Verren, I, 107, *verwijderen*, *verminderen.* *Van den Lev. ons Heren*, vs. 2000. Zoo kent KILIAEN ook *ververren* in dezelfde beteekenis; maar wat beteekent het in den *Rijmbijbel*, f°. 2°?

Die maen
Is die mynste vanden sterren
Die ons lichten ende *ververren.*

Verscoven, I, 2062, *veracht*, *laag.* Zie mijn *Specimen de Velth.*, p. 126, en ’t Gloss. van *Dboec vanden Houte*, bl. 126.

Verseert, I, 822, *bedroefd.*

Digitized by Google

Versien, II, 596, 660, 668, 3280, 3824, IV, 24, 67, *zien*. Verg, CLIGNETT, *Bijdr*. bl. 129.

Versien, I, 811, 1368, II, 2248, *voorzien*. *Ferguut*, vs. 4544.

Versien, I, 832, *voorzien*, *verhoeden*. STOKE, 7e B. vs. 273.

Versmachten, II, 1002, *doen versmachten*.

Versmadenesse, I, 1181, *verguizing*.

Versteken, II, 4506, *verdrijven*. MAERLANT, *Spieg. Hist.*, 2 D., bl. 2 vs. 61:

> Brutus die *verstac* Tarquine,

en bl. 3 vs. 90:

> Alsemen screef .CC. jaer
> Ende .XCVIII., horen wi spreeken,
> Na dat die coningen waren *versteken*.

Zie verder aldaar bl. 22, 66, enz. en verg. alhier ontsteken.

Versten, II, 3187, *uitstellen*. Zie HUYDEC. op STOKE, 1 D. bl. 468—470.

Verstoet, praet. van verstaen, I, 465.

Verstolenlike, I, 406, *steelsgewijs*.

Versumen (Hem), I, 1987, *nalatig zijn*, *zich aan een verzuim schuldig maken*.

Versworen, II, 1466, 3625, *meineedig*.

Vertogen, I, 763, ww. vertijgen, *verhalen*.

Vertrecken, II, 4308, *verhalen*.

Vervaert, I, 156, 222, 315, II, 1126, *bevreesd;* ww. vervaren, I, 1896, *bevreesd zijn*.

Vervesten, I, 812, 977, *bevestigen*, *in staat van tegenweer brengen*.

Vervordren, II, 16, *bevorderen*. Verg. KILIAEN.

Digitized by Google

Verwaren, II, 1131, *verweren*, STOKE 4e B., vs. 1263; verg. echter de aant. van HUYDEC. aldaar.

Verwerken, deelw. verwracht, I, 824, 1947, II, 1381, 1509, 1696, 2683, 4568, *door zijne werken*, *zijn bedrijf*, *vertoornen*, *verliezen*. Zie 't Gloss. op *de Doctrinale* en de daar aangehaalde schrijvers.

Verwies, II, 3801, 4377, ww. verwassen, *te groot worden* en daardoor *drukken*, *onaangenaam zijn*. Verg. ZIEMANN *Mhd. Wtb.* in *verwazen*. In *Flor. ende Blancefl.* komt het een paar maal voor, en in het Gloss. brengt HOFFMANN het ten onregte tot *verwisen*. *Troj. Oorl.* (*Oud Vl.-Ged* I, 16) vs. 1301. *Rom. van Lanc.*, vs. 6667:

> Mi *verwies* mine herte ende ic gaf
> Al erre antworde daer af.

Verwisen, III, 101, *verwijten*, verg. ZIEMANN in *verwizen*.

Verworteld, II, 1, *ingeworteld*.

Vesten, I, 982, 2116, *bevestigen*.

Visieren, I, 1297; II, 1141, *uitdenken*. Zie DE JAGERS *Taalkundig Magazijn*, IV D., 3e. St., bl. 356—360.

Vite, V, 344, *verhaal*, *rede*. *Taalk. Mag.* IV, 75—76.

Vollec, I, 202, *spoedig*, *terstond*. Verg. CLIGNETT *Bijdr.*, bl. 60.

Vordren, II, 3999, 4178, *voorvaders*.

te Voren hebben, I, 61, 86, II, 552, 1048, 2408, V, 178, *de bovenhand hebben*, waarvoor de vorderhant hebben II, 919. Verg. te Achter hebben.

Digitized by Google

Vorster, II, 2903, *forestier*, *förster.* Verg. de *Rijmkronijk* bij KAUSLER *Denkmäler* I, vs. 129.

Vortbrengen op iemande, II, 4089, *iemand iets aantijgen.*

Vouden, I, 619, *vouwen*, *keeren*, *wenden.*

Vraechden, I, 223, *vraegde hem.*

Vri, 626, 957, 1128, II, 256, *vrij*, *edel.* Verg. VAN WYN op HEELU, bl. 158—161.

Vroe, II, 2052, *blij.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 2e D. bl. 211 en 3e D. bl. 466.

Vroes, II, 1991, praet. van **vriesen.**

Vrome, II, 4025, *nut*, *voordeel.* CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 90,

Vromelike, II, 725, 798, *dapper.*

Vroude, II, 3300, *vreugde.*

Vruchtech, II, 2179, *vruchtbaar.*

Vulcomen, II, 3527, *ten volle geschieden.* Verg. de aanteek. op *de Heim. der Heim.*, bl. 338—339.

Vulgaen, II, 3975, *ten einde toe voortgaan.* Verg. *Doctrin.* I, 909.

Vulhoren, I, 1050, *ten einde toe aanhooren. Doctrinale* I, 300.

Vulstaen, II, 3557, *blijven*, *standhouden.* Zie 't Gloss. op *de Doctrinale.*

W.

Waddis, V, 34, *wat des.*

Waden, II, 823, praet. **woet**, II, 674, 4427, *gaan*, *doorgaan*, verwant met *vadere.* *Verg.* 3945. Verg. HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 128.

Digitized by Google

Waerdinne, I, 418, 1667, 1759, II, 3153, *echtgenoot.* Verg. BILDERDIJK *Verhand. over de Gesl.*, bl. 196.

Waerdinne, I, 350, *van den huse die vrouwe*, als het vs. 320 heet.

Waernemen, II, 3585, *verzorgen*, *oppassen.* Verg. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 454.

Wallen, II, 3891, *wellen*, *vloeijen.* Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. der Heim.*, bl. 436—437, en de daar aangehaalde schrijvers. De plaats van onzen schrijver beteekent: hetzelfde bloed vloeit op dezelfde wijze; de eene maag handelt als de andere.

Walsch, II, 57, *fransch.*

Wanconst, V, 283, *vijandschap*, van *wan*, *on*, en *gunst* Verg. echter 't Gloss. op *Flor. ende Bl.*

Wanen, I, 238, 650, 1008, 1104, enz. *van waar.*

Wanen, II, 4129, *meenen*, in engeren zin, II, 774, *willen*, 1136, *weten.*

Want, I, 1672, *omdat.*

Wanhagen, II, 4365, *mishagen.*

Wantroesten, (Hem) II, 2276, *wanhopen.* Verg. troest, troesten.

Wapene, I, 391, 477, *uitroep van smart.* Verg. GRIMM, *Gramm.*, III, 297 en 291; en *Rechsalterth*, 876.

Ware, I, 1780, *bewaring*, *hoede.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 3e D. bl. 91.

Wart, I, 1631, II, 72, 1879, 3387, *woord.*

Digitized by Google

Wedde, II, 3245, 3256, 3383, 3427, enz. *pand.* Verg. GRIMM, *Rechtsalterth.* 601 en ECCARD. *ad Leg. Salic.*, p. 172.

Weder — of, I, 705, 934, 2085, III, 57, *of — of.* Verg. HUYDEC. op STOKE, 1e D., bl. 24—25.

Wedergade, I, 1794. Verg. BILDERDIJK *Gesl. lijst*, III, bl. 248.

Wederpensen, V, 163, *in gedachte tegenspreken.*

Wedersake, II, 1071, 1217, *tegenpartij.* Zie KILIAEN en *van Hasselt* aldaar. VELTHEM III. B., C. 51 vs. 40. *Oud Vl.-Ged.* 2e. D. bl. 100, vs. 663.

Wederseggen, I, 1909, II, 1929, 2552, 3005, *weigeren.* Verg. CLIGNETT. *Bijdr.*, bl. 186, en Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 156—157.

Wederstaen, I, 1042, *tegenstreven*, *verhinderen.* Verg. *Doctrin.* II, 3569, III, 81.

Wederwraken, II, 142, *wreken.*

Wel gedaen, I, 620, *schoon.*

Wel geraect, I, 245, 348, 1679, *schoon.* Verg. Prof. CLARISSE op *de Heim. der Heim.*, bl. 257—260.

Wendelstene, II, 1987, *trap.* MAERLANT, *Rijmbijbel*, HS. f°. 70b:

> In die zuytzijde so was gemaect
> Een *wendelsteen* wal gheraect
> Heymelic bynnen der mure.

Verg. KILIAEN.

Went, II, 2124, *wind.*

Werneren, I, 975, II, 938, *met krijgsmagt ver-*

sterken, in staat van tegenweer brengen. Zoo in het Hamburgsche HS. van Mellibeus vs. 2473 (volgens mededeeling van Dr. M. DE VRIES):

Mellibens nu raet [*l.* laet] ons saen
Op dien goeden raet vaen,
Dien si u gaven, die oude vroede,
Hoe dat ghi sout setten hoede
Ende uwen lichame *wernieren*,
Soudi orloghe hantieren.

Van daar *wernisoen*, vs. 2711:

Noch is een *wernisoen*, dat merct,
Dat den mensche zere sterct,
An ziele ende an lichame mede:
Dat is doghet ende eert u mede.

Het is het fransche *garnir*, *garnison*, van *weren*, *werenen*, *wereneren*, *werneren*.

Wers, I, 1117, *minder goed.* Verg. de *aanteek.* op de *Heim. der Heim.* bl. 329—331. Zoo ook *Ferg.* 2360, hetgeen in 't Gloss. zoo allerfraaist wordt uitgelegd! Verg. MONE *Anzeiger* enz. 1839, No. 3, bl. 436.

Wert hebben, I, 1976, II, 1570, 1974, *op prijs stellen*, *beminnen.*

Wigant, V, 149, *strijder*, *held.* Zie HOFFMANN in de *Hor. Belg.* V, bl. 43.

Wile, I, 13, 86, 101, 263, 1024, *stond*, *wijl*, *tijd.* Die wile, I, 1055, *terwijl.*

Willes, II, 1073, *wil des.*

Winken, II, 480, *waggelen. Heim. der Heim.* vs. 1214. Verg. ook *Doctr.* II, 3542.

Wisdomme, V, 98, *gewijsde*, *weisthum.*

Woech, II, 4548, *weg. Ferguut*, 2109, 2548.

Digitized by Google

Wonder hebben, onpers. met den dat. des presoons, I, 1105, *verwonderen. Vanden houte* 577, 642.

Worden te na gebuur, I, 2111. Dit moet niet te letterlijk worden opgenomen; het beteekent: *te na met iemand in aanraking komen, die daardoor gevaarlijk wordt.* Zoo leest men het in *Ferguut* vs. 4235, waar het van belegerden en belegeraars heet:

> Si worden al te na geburen,
> Der ere partien mochts wel messchien.

En in het fragm. van den *Troj. Oorl.* in het 2e. D. der *Oud Vl.-Ged.* bl. 91, vs. 1451:

> Si worden hem te na ghebure,
> Dat wart den Troijenen te sure,

waarvoor het origineel van BÉNOÎT (HS. der K. K. Bibl. te Weenen, fo. 17c) heeft:

> De pres lor estoient voissin.

Wrachte, I, 1254, ww. **werken**. *Ferg.* 1216, waarop men niet zie 't Gloss.

Wrene, II, 3634, 3673, *paard.*

Wllen, II, 1434, *in een pij gekleed. Beatrijs* 513:

> *Wullen*, barvoet, sonder scoen.

Wijch, II, 381, *strijd.*

Wijs sijn, I, 1405, II, 89, *weten.* Zoo heet het in *Walewein*, 6890:

> *Mi es onwijs*, waer ic dus ghereet
> Sal vinden,

voor *ik weet niet.* Evenzoo *wijs maken* voor *doen weten, zeggen;* MAERL. *Rijmbijbel* fo. 7d. (Enoch is)

Digitized by Google

Int paradijs
Ende daer leven sal, *maect men ons wijs*
Mit blijscap tot Antkerst tijden.

Zie ook *Oghier van Denem.* in 't *Belg. Mus.* II, bl. 339. *Wijs* is *bekend*, *Brandaen* 178:

Ende oec dat paradijs,
Dat den salighen es *wijs.*

en vs. 189.

Digitized by Google

2

BRIEF

AAN

Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

Digitized by Google

Digitized by Google

BRIEF

AAN

Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

BIJDRAGE TOT DE KRITIEK EN VERKLARING

VAN

KAREL DE GROOTE EN ZIJNE XII PAIRS.

DOOR

Dr. M. DE VRIES.

LEIDEN,

D. DU MORTIER EN ZOON.

1845.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Redactie van De Gids, *voor welk Tijdschrift ik de volgende bladzijden oorspronkelijk bestemd had, meende »aan hare verschillende lezers verpligt te zijn, zoo veel mogelijk de Boekbeoordeelingen, waar zij een bijzonder vak van studie raken, zoo in te rigten, dat zij ook voor den oningewijde belang kunnen hebben." Zij verzocht mij derhalve mijne kritiek te doen voorafgaan door »een kort overzigt of althans eene karakteriseering van het gedicht zelf," en tevens »met een enkel woord het belang der uitgave onzer oude handschriften, uit een taalkundig, historisch en aesthetisch oogpunt," te ontvouwen. Hoe billijk dit verzoek ook was op het standpunt der Redactie, met het plan dat ik mij voorgesteld had, was het niet overeen te brengen. Eene schets van den inhoud des gedichts zou eene vreemde houding gehad hebben in een brief aan den uitgever, die beter dan iemand met dien inhoud bekend is; en den briefvorm op te geven, dit kon ik niet van mij verkrijgen, daar ik mij niet als beoordeelaar buiten of boven het boek stellen wilde, maar alleen mijne bedenkingen vriendschappelijk voordragen. Daarenboven achtte ik het*

Digitized by Google

overbodig, aan een overzigt van den Roman tijd en moeite te wijden, daar die taak door Dr. JONCKBLOET *zelven reeds verrigt was in zijn* Verslag eener letterkundige reize door Duitschland (Gids, 1843, Nov.). *Een vertoog te leveren over het nut der uitgave onzer oude letterkundige voortbrengsels, lag allerminst in mijn plan. Het is honderdmaal overtuigend aangetoond: waartoe eene zaak, waaraan niemand twijfelt, bij elke uitgave te herhalen? De* vorm *van mijn opstel moge dan niet berekend zijn naar den smaak van het groote publiek, dit had ik ook geenszins bedoeld, en zal tevreden zijn, indien de weinigen die in onze oude letterkunde als wetenschap belang stellen, in de* zaken *iets bruikbaars mogen vinden.*

Ik besloot derhalve deze weinige bladzijden afzonderlijk het licht te doen zien, te meer daar ik mij op die wijze in staat zag ze voor de HH. Deelnemers onzer Vereeniging *verkrijgbaar te stellen. Ten hunnen gerieve is dan ook in druk, papier enz. geheel het voorbeeld onzer* Werken *gevolgd.*

Digitized by Google

BRIEF AAN D^r. W. J. A. JONCKBLOET.

BIJDRAGE TOT DE KRITIEK EN VERKLARING

VAN

ROMAN VAN KAREL DEN GROOTEN EN ZIJNE XII PAIRS (FRAGMENTEN), *uitgegeven door* Dr. W. J. A. JONCKBLOET. — *Werken uitgegeven door de* VEREENIGING TER BEVORDERING DER OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. *Eerste Jaargang. Derde Aflevering.* — *Leiden*, D. DU MORTIER EN ZOON, 1844.

AMICE,

In den aanhef van uwen brief aan onzen vriend TIDEMAN, ter zake zijner uitgave van het aan MAERLANT toegeschrevene *Boec vanden houte*, geplaatst in *De Gids* van Januarij ll., hebt gij de redenen blootgelegd, die u noopten om voor uw gevoelen omtrent die uitgave openlijk uit te komen. Het schijnt evenwel, dat deze redenen niet overal ingang hebben gevonden, en sommigen, geloof ik, konden zich, ondanks uwe verklaring, niet vereenigen met het denkbeeld, dat leden van eene en dezelfde Redactie onbewimpeld en in het openbaar

Digitized by Google

hunne meening omtrent elkanders arbeid zouden uiten. Zij, die zulk eene handelwijze als ongepast afkeuren, zijn echter het bewijs van hunne bewering schuldig gebleven. En inderdaad, die bewering berust op de ongerijmde veronderstelling, alsof eene beoordeeling noodwendig ten doel zou moeten hebben, een schrijver met partijdigen lof op te hemelen of vijandig te verguizen. Ware dit het geval, dan zou het voorzeker geen onzer voegen, over het werk van een medelid openlijk te spreken; want men zou zich schuldig maken óf aan laffe vleijerij, óf aan laaghartige schending der vriendschap. Maar indien het een hooger standpunt is, waartoe de kritiek zich verheft; indien het een edeler doel is, dat zij beoogt; indien zij, zonder aanzien des persoons, maar den blik alleen op het belang der wetenschap gevestigd, door wisseling en wrijving van gedachten tot nieuwe uitkomsten tracht te geraken, of de vroegere te wijzigen, te verbeteren, te ontwikkelen; indien zij een heilzaam werkend hulpmiddel, een hechte steun der wetenschap is: waarom zou dan de band, die ons als Redacteuren der *Vereeniging* aan elkander snoert, ons weerhouden van het oefenen dier kritiek, die krachtdadig kan medewerken tot de bereiking van het hoofddoel van ons gemeenschappelijk streven? De bevordering der oude Nederlandsche letterkunde is onze leuze: door achterhoudendheid of verbloeming zullen wij voor die bevordering niets uitrigten. Maar het wederkeerig mededeelen van bedenkingen, bijdragen en inlichtingen kan daartoe niet anders dan nuttig zijn. En zoo wij onze Werken openbaar in het

Digitized by Google

licht laten verschijnen, waartoe dan aan onze kritiek diezelfde openbaarheid onthouden?

Als nadere opheldering van de door u gehoudene handelwijze achtte ik het gezegde niet overbodig; als verontschuldiging voor mijzelven, dat ik die handelwijze navolg, zal ik het wel allerminst bij u behoeven. Gij zelf kunt het niet dan billijken, wanneer ik u langs dezen weg de bedenkingen mededeel, die mij bij het bestudeeren uwer uitgave van *Karel de Groote en zijne* XII *Pairs* zijn voorgekomen. Uw voorbeeld niet alleen is mij hiervan een zekere waarborg; maar uwe eigene verklaring stelt dit buiten allen twijfel. Want waarom het verzwegen, dat gij van dit mijn schrijven kennis draagt, en, in het belang der zaak, er uw zegel aan hecht (1)?

Mijn voornemen is echter geenszins, eene uitgewerkte en volledige beoordeeling van uwen arbeid te leveren. Al had ik ook mijne bedoeling zooverre willen uitstrekken, de overtuiging mijner onbevoegdheid zou mij teruggehouden hebben. Immers, hoe kon ik oordeelen over de naauwkeurigheid van uwen tekst-afdruk, terwijl het handschrift, te *Giessen* berustende, mij ontoegankelijk is? Hoe kon ik mij wagen aan de oplossing der vraagstukken, in uwe Inleiding aangeroerd, nopens den oorsprong des Romans (2)

(1) Voor dat deze brief ter perse ging, heb ik dien aan den Heer JONCKBLOET ter lezing verstrekt, hetgeen aanleiding gegeven heeft tot een paar bijvoegsels van zijne hand, als aanteekeningen aan den voet der bladzijde geplaatst, en met J. geteekend.

(2) Toen ik op bl. XX mijner *Inleiding* gissingen maakte tot welk gedicht onze fragmenten mogten behooren, had ik de uitgave van den franschen *Garin le Loherain* van P. PARIS nog niet ontvangen. Thans

Digitized by Google

en zijne betrekking tot andere gedichten, daar mij, evenzeer als u, de sleutel tot zulk eene beslissing ontbreekt, bij de moeilijkheid om hier te lande Oud-Fransche romans ter inzage te verkrijgen? Ik bepaal mij dus alleen tot de vermelding van eenige punten, in welke ik van u meen te moeten verschillen, of die gij onopgemerkt hebt gelaten, terwijl zij mij voorkomen wel eenige oplettendheid te verdienen.

Doch vooraf zie ik mij gedrongen, hier openlijk te herhalen, wat ik u *privatim* reeds vroeger betuigde, mijne hooge belangstelling namelijk in het uitmuntende dichtwerk, waarvan uwe uitgave de overblijfselen aan de vergetelheid heeft ontrukt: een werk, dat gij te regt »van het hoogste gewigt" noemt »voor de geschiedenis onzer epische poëzij;" een werk, dat in onze letterkunde welligt eenig in zijne soort is, en

blijkt het dat mijne gissing juist was, daar men in PARIS' *Préface*, p. XVI, leest:

»Le Roman ou, pour mieux dire, la Chanson de *Garin*, fait partie d'un autre poëme encore plus vaste, désigné sous le nom général de *Chanson des Lohérens*. Les *Lohérens* comprennent les histoires — 1°. du duc *Hervis de Mes*; — 2°. de *Garin* le Loherenc et *Begon* de Belin, ses fils; — 3°. de *Girbert*, fils de Garin, *Hernaut* et *Girbert*, fils de Begon; — 4°. enfin d'une quatrième génération que les continuateurs ont poursuivie jusqu'au célèbre *Garin* de Montglave."

Beter ware dus mijne uitgave betiteld *Roman der Lorreinen*; dat zulks niet geschiedde, moet gedeeltelijk aan P. PARIS geweten worden, daar ik niet kon veronderstellen, dat hij zich zou bepalen tot de mededeeling van een enkel stuk van hetgeen hij zelf in zijn geheel noemt: »*Cette grande et belle épopée des Lohérens.*"

Onze vertaler schijnt dus al de deelen van den *Romans des Lohérens* vertaald te hebben (verg. mijne *Inleiding* bl. XIX—XX), en denkelijk komt onze tekst overeen met dien der door PARIS onder N°. 7 en 12 beschreven codices.

Ik durf thans onze vertaling tot het laatst der *twaalfde eeuw* terugbrengen. J.

Digitized by Google

te meer in dank ontvangen verdient te worden, omdat het tot hiertoe zoo geheel onbekend was gebleven. Eene bloote vermelding, zegt gij, in den Catalogus der bibliotheek te *Giessen*, en de door Prof. MEIJER afgedrukte fragmenten, dit waren de eenige sporen van het bestaan des gedichts. Gij hadt er bij kunnen voegen (hetgeen mij dezer dagen in het oog viel), dat de fragmenten, in den Giessenschen Catalogus medegedeeld, ook hier te lande bekend gemaakt waren in het *Historisch Tijdschrift* van Prof. VISSCHER (1841, bl. 62—64, en verg. ald. bl. 29). Doch ziedaar dan ook alles. Niet één onzer letterkundige schrijvers had nog de aandacht op dit kostbaar gedenkteeken van den geest der vaderen gevestigd. En toch, het verdiende dit dubbel, om den merkwaardigen inhoud, om den belangwekkenden verhaaltrant, om het dichterlijke talent, om stijl en taal. Waarlijk, ik zeg niet te veel, wanneer ik mijne meening uitspreek, dat gij door deze uitgave de studie onzer oude letterkunde een fikschen stap vooruitgezet hebt.

En nu ter zake. Doorloopen wij in de eerste plaats de kritischen aanteekeningen, door u aan den tekst toegevoegd.

I. 63:

Om dat hi wel gerne sage
Dat Otte bi sinen rade plage
Ende dade nu *dat hi*
Dat hi begert, geloves mi.

De herhaling van *dat hi* stuit u tegen de borst, en gij verklaart derhalve, dat die woorden in den laat-

Digitized by Google

sten regel »stellig misplaatst" zijn, waarom gij voorslaat te lezen:

Sere begert, geloves mi.

Tot de inlassching van *sere* kan niets anders dan het behoud der versmaat u bewogen hebben; voor den zin is het geheel overbodig. Maar is die herhaling van *dat hi* zoo stellig af te keuren? Of staat zij veeleer in verband met het verschijnsel, dat mij altijd in den *Theophilus* getroffen heeft, en, tot mijne verwondering, nog door niemand is opgemerkt? De schrijver van dat gedicht herhaalt zeer dikwijls aan het begin van een vers het slot van den vorigen regel, zonder dat in die herhaling eenige nadruk gelegen is. B. v. vs. 196:

Ende hi viel neder *op die erde*,
Op die erde, op sbisscops voete.

Vs. 230:

Het bequam hem *herde wale*,
Herde wale, ende hi sprac weder.

Vs. 408:

Dat hi den Jode *mochte sien*,
Mochte sien ende spreken.

Vergelijk voorts vs. 9, 61, 79, 103, 175, 201, 203, 221, 225, 233, 281, 445, 449, 463, 507, 575, 597, 725, 746, 749, 753, 761, 765, 779, 801, 812, 1089, 1095, 1319, 1405, 1427, 1538, 1552, 1632, 1638, 1648, 1763, 1817.

Het veelvuldige gebruik dezer herhaling sluit alle vermoeden van toevalligheid uit. Misschien is zij wel eenigzins de naklank van de alliteratie der oude Noordsche en Germaansche verzen. In allen gevalle is de zaak onze aandacht waardig, al ware dan ook de toepassing op de plaats van uwe fragmenten daar-

Digitized by Google

om twijfelachtig, omdat zij de eenige in het geheele dichtstuk zou zijn.

I. 467:

Si ontsloet doe die doré.
Maer van binnen wasser vore
Ene hameide vast ende goet,
Die vaste sluten doet.

Tegen uwe verandering van *Die* in *Diese* moet ik opkomen. Zij zou strekken om ons een der schaarsche voorbeelden te ontnemen van een merkwaardig gebruik in de taal onzer ouden, het bezigen namelijk van *doen* als hulpwerkwoord bij andere verba, even als nog *to do* in het Engelsch. *Die sluten doet* is niets anders dan *die sluit*, en het verwondert mij dat gij dit niet opgemerkt hebt, daar uw dichtstuk nog drie voorbeelden van dat gebruik oplevert. De zaak is te gewigtig, om die plaatsen hier niet aan te halen. I. 231:

Vrouwe, mijn here ende Gelloen
Doense ten bordele leiden *doen*,

waarbij gij zelf (doch zonder er iets bij te voegen) verwijst naar I. 393:

Here, die coninc vander stat,
Entie valsce verradre Gelloen,
Dese *dadent* beide *doen*.

De derde plaats is V. 318:

Lieve here, nu *doet ontfaen*
Dit mijn present altemale
Want ic ans u van herten wale (1).

(1) Of II. 1800:

Ritsarde dede hi varen doen,

hier ook toe behoort, dan of *doen* in dat vers als *toen* te verklaren zij, durf ik niet stellig beslissen. Het eerste komt mij echter waarschijnlijker voor.

Digitized by Google

Desgelijks lees ik in den *Ferguut*, vs. 2818:

Hi sprac: Artur, coninc goet,
Doet mi *horen* over luut.

dat is niets anders dan: *Hoor mij*. In het Hoogduitsch was dit gebruik ook zeer gemeenzaam. *Des Knaben Wunderhorn* van VON ARNIM en BRENTANO levert er talrijke voorbeelden van op. Slechts een paar moge hier volstaan. D. I, bl. 16:

Und schnell die Magd ihr Bettlein liess,
Zum Fenster *thät* sie *gehen*.

D. I, bl. 217:

Doctor Faust, *thu* dich *bekehren*,
Weil du Zeit hast noch ein stund (1).

Het is hier de plaats om op te merken, dat ook het ww. *laten* op dezelfde wijze door onze ouden gebezigd werd. Daarvan vind ik een voorbeeld in uwe fragmenten, II. 4214:

Rytsart heeft Fyauwe bescreden,
Dat starc was van dappren leden,
Dies hi was blide in sinen sin,
Ende *lieter* mede *lopen* in.

Dit *liet lopen* komt meermalen in den *Ferguut* voor, als vs. 1795, 2394, 3381. Gij gevoelt dat deze eigenschap der oude taal inzonderheid daarom van belang is, omdat zij het eenige taalkundige bewijs aan de hand geeft, waarom in onze gebiedende wijs *laten wij* en *laten zij* boven *laat ons*, *laat hen* te verkiezen is. Maar juist om die reden had zij in uwe aanteekeningen wel eenige vermelding verdiend.

(1) Een overblijfsel van dit merkwaardige gebruik der oude taal is ook nog heden ten dage op te merken, als men b. v. op het zeggen: » *Het sneeuwt*," ten antwoord geeft: » *Dat doet het ook*," of: » *Het doet niet*."

Digitized by Google

I. 707. Gij maakt hier opmerkzaam op den vreemden vorm: *noe* voor *nu*. Ik voeg er bij, dat het omgekeerde (*tu* voor *toe*) insgelijks bij onze ouden voorkomt, als b. v. *Esmoreit*, vs. 859.

I. 839, waar HELENE haren gemaal OTTE aldus hare onschuld te kennen geeft aan de haar ten laste gelegde geheime liefde met YOEN:

Dat weet God wale ende kint,
Die alle herten ondervint,
Dat mi Yoen noit an,
Noch daer toe oec noit man,
In warden noch in werken mede
Sochten ane dorperhede.

»*An*," zegt gij, »in den derden regel moet vereenigd gedacht worden met het ww. *sochten* in den laatsten." Doch de hardheid dezer constructie springt ieder in het oog, en *ane dorperhede* ware bij die opvatting geheel ongepast. *Bi* of *met dorperheden* had het moeten wezen. Doch waarom *sochten* niet vereenigd met *ane*, waarbij het als van zelf behoort, en *an* niet liever verklaard als Imperf. van *onnen*, zoodat de zin zij: »Dat YOEN mij nooit *zijne gunst toedroeg?*" Twijfelt gij of *onnen*, zoo kortweg, wel in dien zin gelden kan, ik wijs u op de *Achte personen wenschen* (*Belg. Mus.* D. II, bl. 484, en onveranderd in de *Oud-Vl. Ged.* D. II, bl. 112), vs. 97:

Dat ghi mijn minne droecht,
Ghelijc dat ic u *an*,
Soe ware ic vernoecht
Met u, lieve man.

I. 950: Want men salse in corter tijt
Leggen so vaste gevaen
Si sals onne nemmermeer ontgaen.

Gij slaat voor, *onne* in *connen* te veranderen. Maar staat er ook *onn'e* in het HS.? Dan zou men achter *gevaen* eene (:) moeten plaatsen, en om het metrum lezen:

Si sals *onnere nemmeer* ontgaen,

d. i. »zij zal deswege de schande nimmer ontkomen."

I. 1487: Mochticken in mijn seel gecrigen
Ic souden wel doen swigen,
Tover en ontfoerdene mi.

Het laatste vers verklaart gij: »Zoodat zelfs geene tooverij hem uit mijne strikken (*mijn seel*) zoude verlossen." Bij deze opvatting zou achter *swigen* eene (:) moeten staan. Maar het is onnoodig, want de zin is, juister opgevat: »*Tenzij* tooverij hem mij ontvoerde."

I. 1826. De hier voorgedragene conjectuur hebt gij te regt in het Glossarium (op *Sciedi*) herroepen.

Zooveel over het eerste fragment. In het tweede valt mijn oog op vs. 882:

Dies was te moede swaer
Den stouten coninc Emont.

Gij wilt hier *Die stoute* lezen, en zoekt in het rijmwoord *Emont* het bewijs, dat hier de eerste naamval gevorderd wordt. Doch de uitdrukking *was te moede* vereischt wel degelijk een derden naamval, en de verbuiging der eigennamen (*Emont* — *Emonde*) is bij onze ouden niet zoo standvastig, dat zij niet

Digitized by Google

om het rijm wel eens verzuimd kon worden. Het tekst-handschrift van den *Leken Spieghel* (om slechts dit te noemen), heeft doorgaans *Joseph* in *casu obliquo;* en het kan u niet ontgaan zijn, dat de regels van verbuiging ook veel losser zijn voor datgene, wat als *appositie* achter een ander verbogen naamwoord geplaatst is. Stond de naam voorop, dan zou het buiten twijfel moeten wezen:

> *Emonde* den stouten coninc,

maar in omgekeerde woordschikking is dit niet volstrekt noodzakelijk.

II. 921: Ende hebben achter gedaen,
Maer datter toe quam saen . . . .

Voor *hebben* wilt gij *heeften* lezen, maar strijdt dit niet tegen het volgende? Mij dunkt, de ware lezing is *hadden*, want de zin eischt: »En hij *zou* hem de nederlaag gegeven *hebben*, indien niet (REINAUT) toegesneld ware.'' Achter het woord *gedaen* hadt gij dan ook geene (.), maar eene (,) moeten plaatsen.

II. 1800: Ritsarde dede hi varen doen
Tsirer suster in Vrankerike,
Ende van daer haestelike
In Gasscoengen, *ende besage*
Hoet daer stoede ende lage.

Wanneer gij op deze plaats aanmerkt, dat »*ende besage* noodwendig veranderd moet worden in: *dathi besage*,'' dan komt het mij voor, dat gij eene zeer eigenaardige elliptische constructie onzer oude taal niet juist verstaan hebt. Het weglaten van het persoonlijke pronomen in den eersten naamval, wanneer

Digitized by Google

het óf zelf, óf het naamwoord welks plaats het vervangt, *in casu obliquo* voorafgegaan is, is een doorgaande regel bij de beste schrijvers, en dit in ververband gebragt met eene andere ellips, hoedanige volstrekt niet zeldzaam is, geeft ons de opheldering van het gezegde: *Hij deed Ritsart varen, en besage,*" voor: »*Hij deed R. varen, en* (*gelastte hem dat*) (*hij*) *bezien zoude* (1)." De fijnheid der constructie laat geene nadere verklaring toe. De uitdrukking was overigens gewoon. Zie hier een paar voorbeelden. *Reinaert de Vos*, vs. 2265:

Mijn vader ontboot Grimberte, den wisen,
Ende Isingrijn, den grisen,
(Tibert, die kater, was die vijfte)
Ende quamen tenen dorpe, hiet Hijfte.

Men zou zich deerlijk vergissen, als men dit verklaren wilde door: »En zij kwamen." De zin is: »En (liet hun weten dat) (zij) komen zouden." — In uwe fragmenten, II, 1073:

Hi willes beide, lude ende stille,
Al bliven te haren wille,
Ende wils oec die hertoge Garijn
Niet doen sonder den broeder sijn, (2)
Gave hem vrede tote dien male
Datmen Yoene spreke wale.

(1) De weglating van *gelasten*, *verzoeken*, *laten weten*, en dergelijken, kan niemand bevreemden. Zij is nog niet geheel in onbruik. Men denke slechts aan het gewone: »*Compliment van A.*, *en dat hij komen zál*," d. i. *hij laat u weten* enz. De oude taal liet nu ook *dat hij* weg, en zeide: »*Compliment van A.*, *en zal komen*."

(2) Ik heb hier eene komma geplaatst, die niet gemist kan worden. Uit het ontbreken daarvan in uwe uitgave, blijkt uwe onjuiste opvatting der plaats. *Sonder den* had u moeten waarschuwen: gij schijnt daar *sonder dat die* in gezocht te hebben.

Digitized by Google

Ook daar is de zin: »Hij wil hun beiden te wille staan, en indien GARIJN niet zonder zijn broeder wil handelen, (dan verzocht hij dat) (hij) hem geven zoude..."

II. 1866. Op de vraag der koningin, wat YOEN, die in onmagt ligt, deert, antwoordt zijn gezel OLLIJN:

Twaren, vrouwen, sine *nidoepheide*.

Dat gij het monsterwoord *nidoepheide* niet hebt kunnen verklaren, spreekt wel van zelf. Maar de verbetering *sine droefheide* zal wel niemand aanstaan. Zij is ook onnoodig, want de ware lezing ligt voor de hand. Ik twijfel geen oogenblik aan uwe ervarenheid in het lezen van handschriften (gij leeft in die studie), maar vergun mij te vermoeden, dat gij op deze plaats niet goed toegezien hebt. De letters *id* en *ul* hebben zooveel gelijkheid met elkander, dat zij in sommige HSS. slechts weinig, in andere nagenoeg niets verschillen. En zou er dan in uw HS. niet staan:

Twaren, vrouwe, sine *nuloepheide*.

Zoo het er niet staat, dan komt de fout op rekening van den afschrijver, want aan de lezing kan wel geen twijfel zijn. *Nuloepheid* is hetzelfde als *nuweloepheid* of *nieuweloepheid*, en beteekent het *driftig loopen of jagen naar nieuwigheden.* — *Van der feesten* (in BLOMMAERTS *Theophilus*) vs. 425

Vele manne sijn *nuweloep*,
Des sijt seker ende ghewes,
Ende anvaen den nuwen coep,
Ende laten doude dat beter es.
Ende als si dan werden gheware,

Digitized by Google

Dat si dan quaet hebben ghedaen,
Keren si vorvoets te hare,
Die hare *nieuweloe[p]heit* liet gaen.
Ja indien dat si se ghestade
Van herten vinden ende van sinne,
Ende si bi ghenen dommen rade
Ghecoren en hebben nuwe minne.
Hier omme radic allen vrouwen,
Dat si altoes ghestade bliven,
Al eest dat sake dat si scouwen,
Dat die manne *nuweloepheit* driven.

De woorden van OLLIJN zijn dus niet vrij van bitterheid. » Wat mijnen heer deert, vraagt gij, vrouwe? Wel, wat anders heeft hem in dezen toestand gebragt, dan zijn driftig jagen naar nieuwigheden en avonturen? Waarom is hij niet stil te huis gebleven?" Men herinnere zich, dat OLLIJN aan den koning YOEN, die hem zijn plan om HELENE op te zoeken, mededeelde, waarschuwend geantwoord had (vs. 1827):

Twaren, here,
So moetijt aventuren sere.

Maar YOEN had hem driftig den mond gesloten met de woorden:

In rouke wat
Ic aventure om dat;
Indien dat icse met ogen sie
En roekic oec wat gescie.

II. 2474: Tlant heeft beset Ritsart
Ende es te Gascoengen wart.

Ook deze plaats komt u bedorven voor. » Hier is," zegt gij, » duidelijk iets uitgelaten: men herstelle dit door voor *es* te lezen *voer*." Doch welke reden is er om aan de deugdelijkheid der lezing te twij-

Digitized by Google

felen? Zeggen wij niet nog heden: *hij is naar Londen*, *hij is naar Gasconje*, zonder bijvoeging van het ww. *gegaan*, *vertrokken*, of iets dergelijks? *Hi voer te Gascoengen wart*, dat gij in de plaats stelt, beteekent niet juist hetzelfde. Immers *hij ging naar Londen* is het verhaal van eene reis derwaarts: *hij is naar Londen*, daarentegen, het berigt van afwezigheid met bijvoeging van het oord der bestemming. Niemand zal op de vraag: *Is A. of B. te huis?* antwoorden: *Neen*, *hij ging uit*, of *hij ging naar de kerk*, maar *hij is naar de kerk*, *hij is uit;* want niet zijn *gaan* is het, waar men de aandacht op vestigen wil, maar alleen zijn *afzijn* en het *doel* van zijn gaan. Hieruit is ook eene andere plaats van uw gedicht te verklaren, waar het heet (II. 3758):

Gelloen waende oppenbare
Dat hem dor die hersenen *ware*.

dat is: » dat het (de stoot) hem door de hersenen (gegaan) ware.” Vergelijk ook I. 1097 enz.

Eene dergelijke elliptische spreekwijze treffen wij ook in het vervolg aan, nu evenwel niet de weglating van het onz. *gegaan*, maar van het act. *doen gaan*, dat is, *gevoerd* of *gedreven*. Ik bedoel II. 2989:

Nu es comen hier en boven
Yoen ende heeft uten lande
Helenen, ende heeft grote scande
Gedaen Otten den coninc.

De zin is: » Hi heeft Helenen uten lande (nl. doen gaan, gevoerd, gedreven).” Dat gij dit niet gezien hebt, maar door eene noodelooze verandering en gedrongene woordvoeging de plaats (naar uwe meening)

Digitized by Google

tracht te herstellen, is mij onverklaarbaar, te meer daar slechts zeven regels lager volmaakt hetzelfde gelezen wordt:

Ute den lande
Voen die coninginne heeft.

En ook dit is thans in den dagelijkschen spreektrant nog niet geheel buiten zwang. Wanneer twistende partijen de een den ander uit de deur trachten te dringen, zal de sterkste, na behaalde zege, u toeroepen: *Ik heb hem er uit!* even als de naaister, die lang te vergeefs gepoogd heeft den draad door het oog der naald te steken, eindelijk zeggen zal: *Ik heb hem er door!*

Voor ik van deze eigenschap onzer taal afstap, wil ik nog even aanstippen, dat zij ook de verklaring behelst van eene latere plaats in uwe fragmenten, die anders bij den eersten opslag duister kon schijnen, en door u niet is toegelicht. — II. 4301 lezen wij:

Ende alshi hem toe waende weder
So was dander in die were.

Ook daar moet *gaan* in de gedachte bij *toe* aangevuld worden. *Als hij op hem af wilde*, zouden wij, met volmaakt dezelfde ellips, thans zeggen. Verg. I. 198.

II. 4614: Ontfarene, gi heren, nu
Om minen wille, dies biddic u.

Te regt hebt gij gevoeld, dat in het eerste woord eene fout schuilde, en uwe verbetering *ontfankene* is, wat den zin betreft, zeer juist; ofschoon gij dan, om het meervoud, *ontfanktene* hadt moeten schrijven. Maar waarom deze groote verandering aangewend, als gij

Digitized by Google

met ééne letter volstaan kunt? Het noemen van *ontfatene* zal genoeg zijn, om het ook door u als de ware lezing te doen erkennen.

Zie hier dan mijne bedenkingen tegen de tekstkritiek, door u in de aanteekeningen voorgedragen. Als toevoegsel wil ik u thans nog een paar emendaties mededeelen, die mij elders noodzakelijk zijn voorgekomen.

II. 1857: Die coninc, die in dit vergier
Met Olline was allene hier.

De zamenhang laat wel geen twijfel over, dat hier gelezen moet worden:

Ollijn, die in dit vergier
Metten coninc was allene hier.

II. 2699: Ende es gekeert *hoefscelike*
Van Medeborch, ende es gevaren
In Denemarke sonder sparen.

Moet *hoefscelike* hier beteekenen *in goeder minne*, of *met de gebruikelijke plegtigheden?* Of ware het, ook om het volgende *sonder sparen*, raadzamer, *haestelike* te lezen?

II. 4435. Het aanwijzende pronomen *dien* in den volgenden regel schijnt mij hier een bepalend lidwoord te eischen, en ik sla dus voor, *Binden* in plaats van *Binnen* te lezen.

II. 4587. *Hier ende boven* moet natuurlijk *hier en boven* zijn, welke uitdrukking in het dichtstuk meermalen voorkomt, en waarin *en* (even als in *daarenboven*) alleen eene euphonische verbinding is.

II. 4608: *Niet enegen saken.* Lees *met enegen saken.*

Digitized by Google

Gaarne zou ik u ook eene conjectuur willen opperen ter herstelling der deerlijk verminkte verzen (I. 2143):

> Op deen inde der stat stoet,
> Daer die zee quam ane den voet,
> Die op ene roche was geset.

maar *non liquet.* Het is de eenige plaats in uwe fragmenten, die mij, ondanks de aangewende studie, onverklaarbaar is gebleven. Waarom hebt gij ze onopgemerkt voorbij laten gaan?

Van het kritische gedeelte van uwen arbeid tot het lexicographische overgaande, zal ik uw Glossarium vlugtig doorloopen, en eerst de aanmerkingen opteekenen, die mij hierbij voor mogten komen, om daarna een aantal woorden, die ik in dat Glossarium miste, als supplement er aan toe te voegen.

Banderside. De vreemde uitdrukking *ob ander side*, die gij uit den *Lancelot* aanhaalt, houd ik voor eene verbastering van *op banderside.* Of misschien is zij haren oorsprong verschuldigd aan het onjuist verstaan van *op ander side* (1), iets dat bij den *Lancelot*, die, naar uwe verzekering, op dictaat geschreven is, niet onwaarschijnlijk zou zijn.

Beclippen. De bij onze ouden niet zeer gewone beteekenis van *deprehendere* komt in de latere taal

(1) Niemand werpe mij voor, dat dit eigenlijk *op dander side* zou moeten wezen. Het bepalend lidwoord werd bij *ander* weggelaten, waar het slechts twee kanten gold. *Ferguut*, vs. 27:

> Elc coes *andren* van hen beiden.

Geen oud-Hollandsch dichter zou *den andren* geschreven hebben. Ons *elkander* is er nog getuige van.

Digitized by Google

der kluchtspelen niet zelden voor, als bij BREDERO (uitg. van 1638, 4to.), *Roddr. ende Alph.* bl. 24, *Griane*, bl. 19, *Lucelle*, bl. 58. In denzelfden zin bezigt hij ook *verklippen* (*Roddr. ende Alph.* bl. 61).

Begripen. Eenigzins duister schijnt dit woord in de rede van RIGAUT (III. 5):

En waert dat gi crepel sijt,
Ghi sout ontgelden teser tijt,
Dat gi mi dus logenstreept;
Ic wane gi u daer in *begreept.*

Vergrijpen? luidt uwe twijfelende verklaring, en gij erkent dus stilzwijgend, dat het woord u in dien zin vreemd is. Maar mij dunkt, de gewone beteekenis van *berispen* kan hier wel gelden, en de meening deze zijn: » Ik geloof, dat gij u zelven daarmede (nl. met die beschuldiging van valschheid) *berispt* hebt." *Dat gij uw eigen vonnis geveld hebt*, zou men thans zeggen. Volgens deze verklaring moet dan de klemtoon op *u* vallen.

Beloven (Zich—). De beteekenis van *tevreden zijn*, *zich verheugen*, door u met een paar voorbeelden gestaafd, is opmerkelijk, en vroeger nergens (behalve bij KIL.) opgeteekend. Ik voeg er daarom nog eene plaats bij uit *Der Minnen Loep*, welke mij onlangs voorkwam op de drukproeven der aanstaande uitgave van onzen vriend LEENDERTZ. Daar heet het (I, vs. 619):

Op een tijt so was daer ghehovet,
So dat een yghelic *him belovet.*

Vergelijk ook *Esmoreit*, vs. 541, waar HOFFMANN het niet geheel juist verklaart.

Digitized by Google

Beroepen. De vertaling van KILIAEN: *provocare, in certamen provocare*, kan op de door u aangehaalde plaats niet gelden; want de beteekenis is daar buiten twijfel *beschuldigen*, even als in H. 3507:

> Gi weet wel, her keyser coene,
> Datsi al van mordade
> *Beroepen* daer bi meesdade
> Dengenen die in dese sake
> Enegen van hen achter stake.

Vandaar het part. *berucht*, in den overdragtelijken zin van *diffamatus*. Verg. TIDEMANS Gloss. op *Dboec vanden houte*, in v. *Berocht*. De zamenhang der beide beteekenissen loopt van zelf in het oog.

Danc. Ter opheldering van de woorden (I. 1155):

> Nemmer en moet hijs nochtan *danc*
> *Hebben*,

teekent gij aan: »Danc hebben van iets: *iets naar welgevallen voor iemand uitvallen.*" De meening, die door deze geheimzinnige woorden nog even doorschemert, is niet geheel juist. Waarom niet eenvoudig *danc* verklaard door *wil*, als blijkt uit de spreekwijzen *an sinen danc* en *zijns ondanks*? *Danc van iets hebben* is dan volkomen wat wij thans zeggen: *ergens wil van hebben* (zoo heet het ook V. 28, en verg. *Onwille* in uw Gloss.), *de vruchten van iets plukken*, welke beteekenis op de aangehaalde verzen volmaakt sluit. Voor het overige verdient hierbij vergeleken te worden de volgende plaats uit de *Oud-Vlaemsche Gedichten*, D. I, bl. 10, vs. 867:

> Her Mennoen, God lone u van desen rade:

Digitized by Google

Wet oec wel, gheviels oec stade,
Ende enech uwer vrient aen mi sochte
Iet dat ics hem *dancken* mochte,
Dat ic[t] soude wel gherne doen.

Dancken beteekent daar duidelijk *te wille zijn*, *aan iemands verlangen voldoen*. Het tegenovergestelde *ondanc hebben* lees ik in *Gloriant*, vs. 182:

Van Gode moetic *hebben ondanc*,
Of dat emmermeer gheschiet.

Het is hetzelfde wat elders *minen onwille* heet.

Doetslagen viant. Prof. CLARISSE, naar wien gij verwijst, haalt alleen voorbeelden aan van *doetviant*; doch ook de eerstgenoemde uitdrukking, die de vereeniging van *doodelijken* en *geslagen vijand* is, wordt elders aangetroffen, als in de *Oud-Vlaemsche Gedichten*, D. I, bl. 13, vs. 1084:

Bedi ghine haet niemen el
Van uwen *dootslagene vianden*,
Sonder mi, dat mach mi anden.

Gebieden. I. 607 leest men:

Ogier, die stoute borchgrave,
Heeft weder gesent ave
Ende heeft den coninc ontboden dat,
Dat hi bleve vor die stat
Alsoe lange alshi *gebiet*,
Der maecht so en wert hem niet.

Naar aanleiding van deze woorden kent gij aan *gebieden* den ongehoorden zin van *lusten*, *willen* toe. Doch bij het aannemen van nieuwe beteekenissen van een oud en bekend woord, moet men met behoedzaamheid te werk gaan. Ik volg dus liever eene andere interpunctie, en *gebieden* treedt in zijne gewone kracht te voorschijn. Achter *die stat*

Digitized by Google

zet ik eene (:). De zin zal dan deze zijn: »Hij liet den koning aanzeggen, dat hij vrij mogt voortgaan de stad te belegeren; maar zoo lang als *hij* (OGIER) *het gebied voerde*, enz." Ter voorkoming der conjectuur, die welligt bij iemand kon opkomen, alsof in den laatsten regel *Der* in *Die* veranderd zou moeten worden, voeg ik hierbij, dat die regel aldus te verklaren is: »*Van de maagd* zou hem *niets* geworden," of, wat op hetzelfde nederkomt: »*De maagd* zou hem *volstrekt niet* geworden."

Helegen, *reliquien.* Zoo ook *heiligdom.* Zie HUYDEC. op STOKE, D. I, bl. 61.

Hiesch. Deze vorm is bekend, en de reden zegt ons, dat het ww. niet anders kan zijn dan *heeschen* of *heiscen.* Maar, zoover ik weet, heeft nog niemand dien Infinitivus met voorbeelden gestaafd. Daarom te meer bevreemdt het mij, dat gij de twee volgende plaatsen in uwe fragmenten voorbijgezien hebt. II. 3166:

Wi mochten heme hier ter stat
Met allen rechte *heiscen* bat
Yoene den coninc dan hi
Helenen wilt *heiscen* mi.

en II. 2993:

Nu *heescht* Otte in waerre dinc
Tlant van Mes entie stede.

Ik voeg er nog bij (misschien van belang voor het Hollandsche dialekt), dat STOKE *heschede* schrijft (VI. 319). Het subst. *heesch* lees ik in den *Reinaert de Vos*, vs. 3071.

Hieten, door u als werkwoord aangenomen, zoudt

Digitized by Google

gij moeilijk kunnen bewijzen. *Hiet* is op al de aangehaalde plaatsen een Imperf.; het werkwoord, zoo wel hier als elders, *heeten*. Dit zelfde geldt ook van het art. *onthieten* in uw Gloss.

Logenstrepen. Gij verklaart het door *logenstraffen*. Beter ware: *heeten liegen*. *Insimulare mendacii*, heeft KIL., en daarmede strooken de door u aangehaalde voorbeelden. *Logenstraffen* is *van leugen overtuigen*, maar RIGAUT was er verre af zich van valschheid overtuigd te houden. Integendeel laat hij straks volgen:

> Want seker eest, ende waerheide,
> Dat ic hier vor den keiser seide.

Ongereet. Met deze beteekenis hangt ten naauwste zamen het gebruik van dit adjectief bij een werkwoord, b. v. *ongereet te telne*, dat is *moeilijk te tellen*, *ontelbaar*, eigenlijk, *hetgeen niet voor de hand ligt*. Zoo lees ik in het HS. van *Der Ystorien Bloeme*, fol. 26. v. 2:

> Mi ware *ongereet* sekerlike
> Te seggene die miraclen die hi dede.

Vergelijk VELTHEM, bl. 9, *Caerl ende Elegast*, vs. 705.

Orde. Het woord is *ort*, als blijkt uit het onzijdige geslacht, en bevestigd wordt door II. 4334. *Orde* is de verbogen naamval.

Poente. Dit woord laat gij onverklaard, en twijfelt zelfs of het werkwoord *poenen* dan wel *poenten* zij. De plaats, waar het gelezen wordt, is deze (I. 1830):

> Ende daerbi Yoen woude

Digitized by Google

Geven van Lorein tlant,
Dat mijn here hilt in sijn hant,
Ende Coelne mede die stat,
Want si den keyser *poente* bat,
Sint hi Aken heeft vercoren,
Dan enegen keyser te voren.

Mij dunkt, de beteekenis is duidelijk. *Poenten* is *te poente*, of, als wij thans zeggen, *te stade komen.* » De stad *Keulen* kwam den keizer beter te stade." In dezen zin heb ik echter het woord elders niet aangetroffen; wel in dien van *punt voor punt vaststellen*, *bepalen.* Zoo bij VELTHEM, bl. 53:

Int leste werd *gepoent* alsoe,
Datsi Heinrike bevalen doe
Die monborie, haren neve.

Verstaan, luidt de verklaring van LELONG niet onjuist. Ik durf niet beslissen, of met deze beteekenis zamenhange wat men leest in het *Belg. Mus.* D. IV, 76: » Item, soe wat manne, die in dit voirseyde ambacht ware, ende van dieften *poente*, die soude sijn ambacht verboren, ende dat nimmermeer weder mogen ghecrighen." WILLEMS teekent er bij aan: » Van dievery *bekeurd wierd*," en dit zou bijna aan eene afleiding van *poena* doen denken.

Pranden. Het werkwoord is *prenden.* *Prant* is een Imperfectum.

Scamp. Meer voorbeelden van deze beteekenis kunt gij vinden in *Reinaert de Vos*, vs. 1508, bij STOKE, VI, 504, X. 696 enz.

Scere. De wijdere beteekenis van *schade*, die gij aan dit woord toekent, komt mij geheel onaanneme-

Digitized by Google

lijk voor. *Scere* is *scherts*, *spot:* het mag, sterker opgevat, *logen*, *valschheid* zelfs, aanduiden: maar *schade*, dit is wat al te sterk. Doch gij werpt mij de plaats uit SEGERS *Prieel van Troyen* voor (*Oud-Vlaemsche Gedichten*, D. I, bl. 3, vs. 216):

> Maer ons *scare* was openbare
> Dan de hare, ende onse lachter.

Ik antwoord, dat de dichter die zelfde gedachte later (vs. 833) herhaalt met de woorden:

> Es dat sake dat haer *scade*
> Meerre es dan onse . . . . . ,

en dat dus ook op de eerste plaats stellig *scade* gelezen moet worden. Het is niet de eenige fout in de jammerlijke uitgave van dat gedicht.

In de door u aangehaalde plaats uit den *Ferguut* ware *sceren* juister verklaard door *valschheid* dan door *schandelijk gezegde*.

Sort maken (Sijn—), II. 565. »*Sort* is in het Oud-Fr. *magie; sors, sorcier. Sort maken* zal dus zooveel zijn als *tooverkunsten maken om de toekomst te kennen.*" Aldus luidt uwe verklaring. In den grond is zij juist, maar zij had meer bepaald moeten zijn. Niet zoo zeer *tooverkunsten* zijn het, die door *sort* worden aangeduid, als wel het in vroegere eeuwen in zwang gaande en onder den naam van *sortes sanctorum* bekende gebruik, om twijfelachtige gevallen door de toevallige uitspraken van het lot te doen beslissen. Bij de Christenen geschiedde dit door het opslaan van den Bijbel: de plaats, waar hij openviel, kondigde den

Digitized by Google

wil van God aan. Elders had men andere verrigtingen en plegtigheden, doch in allen was dezelfde strekking heerschende, het vernemen der orakels van het lot: eene strekking, die voor het overige geen privaat-eigendom der middeleeuwen, maar reeds in de klassieke oudheid bekend was, alwaar met HOMERUS en VIRGILIUS eene soortgelijke stichomantie werd gedreven. Verg. SOLDAN, *Geschichte der Hexenprocesse*, bl. 81 vlgg.

Tornen. II. 291, *leed doen?* Waarom daarachter een vraagteeken? Is het niet hetzelfde wat STOKE zegt (IX. 526):

> Dit begonde hem sere *tornen*,

waar HUYDEC. het reeds verklaart door *spijten*, *bedroeven*.

Touwen. Van het *riddre touwen* heb ik eene andere verklaring voorgesteld in mijne aant. op HOOFTS *Warenar*, bl. 174.

Trenscoen. Uwe verklaring *stuk eener lans* zou ik kunnen overeenbrengen met eene plaats uit de *Oud-Vlaemsche Gedichten*, D. I, bl. 26, vs. 2239:

> Si braken scachte, scilde ende artsoene:
> Daer vloghen dicke[r] die *trinsoene*
> Dan snee des winters ofte reghen.

Doch op al de vier plaatsen in uwe fragmenten, en op die in uw *Specimen* aangehaald, is *trenscoen* zeer bepaaldelijk *de snijdende punt der lans*, want overal luidt het verhaal, dat de speer in den stoot brak, maar *het trenscoen* in het ligchaam bleef steken. Geeft ons dit geen regt om het woord als

Digitized by Google

tranchon (van *trancher*) te verklaren, eerder dan het van *tronçon* af te leiden (1)?

Verleiden. Zeer gepast zijn hier de woorden van KILIAEN: »*Verleeden*, Fastidire, nauseam habere, et, Fastidium adferre, taedium creare."

Vernoyeren. Voeg er bij, dat het woord afkomstig is van het Lat. *negare*.

Verwisen. Het Duitsche *verwizen*, door u aangehaald, komt in vorm en beteekenis overeen met *verwijten*, dat gij als verklaring stelt, maar geenszins met *verwisen* zelf. Waarom dit niet in den gewonen zin van *verwijzen*, *veroordeelen*, opgevat?

Wendelsteen. Uwe verklaring door *trap* is juist, maar niet volledig. Ook *graet* hebt gij, even kortweg, door *trap* verklaard. Is er dan geen onderscheid tusschen *graet* en *wendelsteen?* Voorzeker: het laatste is bepaaldelijk *een steenen wentel-*

(1) Ik staaf mijn gevoelen door op te merken dat ROQUEFORT vermeldt: »*Transon*, tronçon, morceau; en *tronche*, *tron*, *tronce*, *trongnon*, tronc d'arbre.... morceau de bois." Het fransch heeft het ww. *trunkéer*, *trunkier* en *tronchonner*, *trancir*, *troncer*, *troncir* enz. enz., alle afkomstig van het latijnsche *truncare;* de vraag is maar of de participiale vorm *tronchon*, *trenchon*, *trinchon* active kan gebezigd worden zoo als naar uwe verklaring. Overigens diene tot staving van mijn gevoelen de volgende plaats uit den *Roman van Lancelot*, HS. f°. 54 v. c., alwaar LANCELOT zekeren ridder aanvalt,

Dien stac hi ten scoudren dure
Dat hi ter erden viel altoe.
Die gelavie brac int steken doe.
Doe sloech hi alse een riddere coene
Soe met enen *trinsoene*,
Dat den coninc Bandemaguse dochte
Dat geen man selke cracht doen mochte.

uit welke verzen het niet twijfelachtig blijkt wat *trinsoen* zij; namelijk het stuk hout dat hij in de hand hield, toen het voorste gedeelte; de *glavie*, er was afgebroken. J.

Digitized by Google

trap, het eerste kan zoowel een *steenen*, als *houten*, zoowel een *wentelenden* als *regten* trap, zoowel ook *den geheelen trap* als *eene enkele trede* beteekenen.

W e r n e r e n. In de tweede der door u aangehaalde plaatsen uit den *Mellibeus* (die ik u uit het Hamburgsche HS. mededeelde) is de laatste regel deerlijk verminkt voor den dag gekomen. Men leest bij u:

Dat is doghet ende eert u mede.

Het moet zijn:

Dat is doghet ende eersamede (1).

De aanmerkingen, in het bovenstaande op uw Glossarium gemaakt, hebben alleen ten doel om tot de juistere verklaring van sommige woorden, zoo mogelijk, iets bij te dragen; geenszins om de waarde van uwen arbeid in eenig opzigt te verkleinen. Integendeel erken ik volgaarne, dat daarin

(1) Sedert is mij het ww. *wernieren* ook nog voorgekomen in den *Roman van Lancelot*, HS. f°. 212 v. a:

Ic wille in allenen maniren
Den tor hier binnen doen *wernieren*
Met selfscotters ende met knapen,
Ende met spisen ende met wapen
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Ende vrachtmen mi binnen dien
Twi ic den tor daer doe *versien*,
Ic sal antwerden — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Ende alse die tor wel sal sijn
Bewarent, dits die raet mijn,
Dat gi dan — — — —

Men vergelijke voorts het fr. *warnir*, dat ROQUEFORT in zijn *Glossaire* vertaalt: » fortifier, approvisionner, garantir, garnir, munir, pourvoir."

J.

Digitized by Google

overal de deskundige doorstraalt, die op de hoogte der wetenschap staat; en elk, die met de vroegere geschriften over onze oude letterkunde bekend is, zal mij toestemmen, dat gij veel, wat nieuw of tot nog toe onverklaard was, aan het licht hebt gebragt. Ik behoef alleen te verwijzen naar de artikels: *Beloven*, *besniden*, *cort houden*, *fetijs*, *genant*, *getogelike*, *te hovede brengen*, *laschen*, *loefsam*, *loeken*, *ongereet*, *ongewelt*, *scamp*, *seer mine trouwe*, *trachten*, *verwassen*, *wernеren*, enz.

Ik wil u nu, volgens mijne belofte, nog eenige woorden opnoemen, die ik in uw Gloss. miste. De meesten, het is waar, zijn ligt verstaanbare uitdrukkingen, en die geene verklaring schijnen te behoeven. Doch indien onze Glossaria strekken zullen om tot een volledig woordenboek onzer oude moedertaal den grondslag te leggen, dan moet ook alles, wat van het tegenwoordige gebruik afwijkt, daarin eene plaats vinden. Het kan dus niet overbodig geacht worden, als bouwstoffen voor het gewenschte woordenboek ook de volgende woorden aan te stippen.

Achtersteken, II, 3511, *terugzetten*, *in minachting brengen*.

Afvoeren, II, 4230, *afslaan*, *afstooten*.

Bekeren, I, 1696, niet ons *bekeeren*, maar hetzelfde als het enkele *keeren*, *wenden*, *leiden*. Verg. *Gloriant*, vs. 567.

Belgen (Zich iets—), I, 847. Ik teeken dit aan om de constructie en het part. *gebolgen*.

Digitized by Google

Beneden, V, 218, *naar beneden*, *op den grond*. — **Beeten beneden** is zooveel als *afstijgen*.

Bequame, V, 176, *aangenaam*, van het ww. *bekomen*.

Beteringe, V, 102, *vergoeding*, *boete*.

Dragen (**Ter erden**—), II, 3781, *op den grond slaan*, *ter neder werpen*. — (**Opwert**—), II, 3752, *in de hoogte uitschieten*.

Eenlike, II, 3966, *alleen*.

Etten, II, 3307, *eten*, *verslinden*.

Gemage, II, 3944, *maag*. Het voorvoegsel *ge*- drukt eene nadere verbinding uit, als in *gevrient*, *gebroeders*, *gezusters* enz.

Geprenden, II, 2144, *nemen*, *grijpen*, het Fr. *prendre*. Minder juist verwijst gij naar de aangehaalde plaats op het art. *pranden*.

Gereke (**Uten—sijn**), II, 1862, *in onmagt*. Verg. II, 1851.

Gewilt, II, 4274, (*geweld*), *magt*, *kracht*.

Gewoech, II, 3074, Imperf. van *gewagen*, in den zin van *zeggen*, *vertellen*.

Halscnoc, II, 2003, *halswervel*, eig. *halsbeen*.

Hier en binnen, II, 4272 enz., *ondertusschen*, *middelerwijl*. Verg. *hier en boven*, *daarenboven*, *daarentegen* enz. Geen beter wapen om de schoolsche verdedigers van *daar te boven* uit het veld te slaan.

Lecken, II, 3362, *laaghartig vleijen*. Nog *likken*.

Loechenen, II, 3823, *zijn beweren intrekken*, *zich gewonnen geven*.

Nochtoe, II, 3059, *ook*.

Onbehoedelike, II, 2137, *onbehoedzaam*.

Digitized by Google

Onder met brieve ende boden, II, 2899, *zoowel met brief als met boden.* Dit merkwaardige gebruik van *onder* hangt zamen met de kracht, die het in zamenstelling met werkwoorden heeft, en waarover men zie HUYDEC. op STOKE, D. II, bl. 310 vlgg. en *Taalk. Mag.* D. III, bl. 450 vlgg.

Onderspreken, II, 3697, *te zamen spreken.* Vandaar **ondersproken**, II, 3018, *afgesproken.*

Onpais, II, 2866, *onvrede*, *vijandschap.*

Onraste, II, 3121, 4525, *onrust*, *zorg*, *kommer.*

Onsachte, II, 4559, *onaangenaam*, *leed.* De zin van dit vers is: »Glooft gij, dat het mij geen leed doet?"

Ontseggen, II, 4651, (namelijk *den pais*), *den vrede opzeggen*, *oorlog verklaren.*

Ontstaen, II, 3779, *ontwijken*, *ontkomen.*

Opnemen (**Den camp**—), II, 4380, (**die kempen**—), II, 4402, *doen ophouden.* Hier tegenover staat *den camp nemen*, bij *Ferguut*, vs. 4500.

Oprechten (**Scade**—), II, 2652, 2725, *schade herstellen.* Zie KIL.

Over luut, II, 4658, *zeker*, *stellig.* De spreekwijze *hi woude over luut* is elliptisch, alsof men zeide: »Hij wilde, en bekende dit *overluid.*"

Overslaen, II, 4664, *overkomen.*

Plein, II, 4269, *de vlakke grond*, hier *de grond* in het algemeen.

Primetijt, II, 3586, *de vroege morgenstond*, de eerste afdeeling van den dag, naar het R.C. kerkgebruik. Zie HUYDEC. op STOKE, D. II, bl. 496.

Rike, II, 3967, 4033, *magtig*, *sterk.*

Digitized by Google

Te gaen, II, 3195, niet in den gewonen zin van *vergaan*, maar in dien van *gaan*, *afloopen*. »Dat kan zoo niet gaan," zegt GIRBERT.

Vermogen (Enen wel—), II, 4263, *wel bestand zijn tegen iemand*, *hem wel staan kunnen*.

Vertoech, ww. **vertien**, II, 4249, 4358, zijn wapentuig *vervatten*, om een nieuwen slag toe te brengen. Verg. *verdragen* en *vernemen*.

Vorwaert mere, II, 3922, *in het vervolg*.

Vruchten, V, 67, *vreezen*.

Waer, II, 3904, *maar*. Zie HUYDEC. op STOKE, D. III, bl. 27 en HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, bl. 54. Ik teeken dit aan, opdat niet iemand aan eene drukfout denke.

Wandelinge, I, 1977, *omgang* met iemand. Zoo ook *Ferguut*, vs. 1040.

Wart, I, 1775, *echtgenoot*, *man*. De zin van dit vers is: »Want zij verheelde het haren man niet." Het vrouwelijke *waerdinne* komt in het gedicht meer voor, en is ook in uw Gloss. opgenomen.

Wedertale, V, 192, *antwoord*. — **Tale ende wedertale**, d. i. *spreken en wederspreken*.

Wegen, II, 3900, Imperf. **wach**, II, 4500, *zwaar wegen*, *drukken*, *smarten*. Zie HUYDEC. op STOKE, D. II, bl. 21.

Wisen, I, 1695, *onderwijzen*, *onderrigten*.

Ik ben aan het einde van mijne taak gekomen. Mogt ik in deze bladzijden iets geleverd hebben, dat

Digitized by Google

u toescheen tot de kritiek en verklaring van het door u uitgegeven gedenkstuk onzer oude letterkunde eene niet onbruikbare bijdrage te zijn, ik zou het doel bereikt achten, dat mij tot dit schrijven bewoog.

Mag ik u ten slotte ernstig verzoeken, mij, na het voleindigen mijner uitgave van den *Leken Spieghel*, ook *uwe* aanmerkingen niet te onthouden?

Geloof mij als steeds

Leiden,
5 April 1845.

Geheel den Uwen,
M. DE VRIES.

Digitized by Google

Digitized by Google
57

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

3 2044 072 055 437

MAR 16 1904

WIDENER
WIDENER
JUN 24 2003
JUN 10 2003
CANCELLED
BOOK DUE

Digitized by Google

Digitized by Google